

Univerzita Karlova

1. lékařská fakulta

Ústav dějin lékařství a cizích jazyků

Studijní program: Dějiny lékařství

Studijní obor: Dějiny lékařství

**UNIVERZITA KARLOVA
1. lékařská fakulta**

Mgr. Renata Vytejšková

Vývoj ošetrovatelství a ošetrovatelského školství v první polovině 20. století v českých zemích

Development of Nursing and Nursing Education in the First Half of the 20TH Century in Czech Lands

Disertační práce

Školitel: Doc. Mgr. Karel Černý, Ph.D.

Praha, 2024

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval/a samostatně a že jsem řádně uvedl/a a citoval/a všechny použité prameny a literatury. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím/~~Nesouhlasím~~ s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 12. 03.2024

RENATA VYTEJČKOVÁ

.....

Podpis

Identifikační záznam

VYTEJČKOVÁ, Renata. Vývoj ošetřovatelství a ošetřovatelského školství v první polovině 20. století v českých zemích. [Development of Nursing and Nursing Education in the First Half of the 20TH Century in Czech Lands]. Praha, 2024. 238 s.; 5 příloh. Disertační práce. Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Ústav dějin lékařství a cizích jazyků. Školitel: doc. Mgr. Karel Černý, Ph.D.

ABSTRAKT

Předkládaná disertační práce zkoumá vývoj ošetřovatelství a ošetřovatelského školství v první polovině 20. století v českých zemích. Toto období je v oboru charakterizováno přechodem od péče laické k ošetřovatelské péči profesionální. Profesionální ošetřovatelskou péči reprezentují sestry, ošetřovatelky nemocných. V první části je analyzován vzdělávací systém a jeho proměny od pokusů o systematické školení ošetřovatelek v 19. století a na počátku století dvacátého v kontextu s pozdějším výnosem ukládajícím povinnost zřizovat ošetřovatelské školy při nemocnicích v tehdejších rakousko-uherském mocnářství. Zřízení ošetřovatelských škola na našem území mělo výrazný dopad na pozdější úroveň poskytované ošetřovatelské péče jak v ústavech léčebných či humanitních, tak v oblasti sociálně zdravotní péče. Zcela zásadní roli v celém procesu přeměny oboru měla první Česká ošetřovatelská škola v Praze a její absolventky, diplomované ošetřovatelky. Jedním z cílů práce je analyzovat činnost absolventek této vzdělávací instituce a její dopad na rozvoj ošetřovatelství na celém území tehdejšího státu, veřejný vliv, rozvoj ošetřovatelského školství a podporu vzniku adekvátní legislativy vedoucí k povznesení stavu ošetřovatelek. Další část práce je věnována činnosti ošetřovatelského personálu v nemocnicích a ve zdravotně sociální oblasti. Vzhledem ke skutečnosti, že do popisovaného období zasáhly obě světové války, je úsek práce věnován činnosti ošetřovatelek v těchto obdobích. Přiblížení problematiky ošetřovatelské péče v době válek dokresluje autentické příběhy diplomovaných sester. Práce se dále zabývá otázkou řešení nedostatku ošetřovatelského personálu v celé první polovině 20. století. Sleduje vývoj oboru v našem regionu v kontextu mezinárodního vlivu. Zabývá se stavovskou otázkou a otázkou sociálního postavení ošetřovatelek v uvedeném období. Práce je zaměřena na poskytování ošetřovatelské péče zejména civilními sestrami. Činnost řeholních sester je popsána pouze okrajově. Vzhledem k časovému i zeměpisnému rozsahu, není cílem práce podat vyčerpávajícím způsobem veškeré dění v oboru v té době a ve všech oblastech. Práce si klade za cíl popsat zásadní změny, které obor formovaly a jejich dopad na morální, odbornou, sociální i společenskou úroveň ošetřovatelského personálu a s tím související kvalitu ošetřovatelské péče. Práce se opírá o studium základní literatury vztahující se k dějinám oboru. Zejména však vychází z dochovaných archivních materiálů institucionální i osobní povahy, analýzy textů dobových periodik, publikací i učebních textů. Opírá se o legislativní normy i zahraniční texty.

klíčová slova: historie ošetřovatelství – ošetřovatelské školy-diplomované ošetřovatelky – historie zdravotní péče v první polovině 20. století - ošetřovatelství ve válce - spolek diplomovaných sester

SUMMARY

This dissertation presents the development of nursing and nursing education in the first half of the 20th century in the Czech lands. This period is characterized by the transition from lay care to professional nursing care. Professional nursing care is represented by nurses, certified nurses of patients. The first part analyses the education system and its transformations. The dissertation describes education in the 19th century and the beginning of the 20th century. The thesis follows the context of the later law on the establishment of schools for nurses in the Austro-Hungarian Empire. New nursing schools in Czechoslovakia fundamentally influenced the quality of nursing in hospitals and public healthcare. The first Czech Nursing School in Prague and its graduates, certified nurses, had a major influence in the whole process of transformation into nursing. One of the aims of the thesis is to analyze the activities of graduates of this educational institution and its impact on the development of nursing in the whole country, the public view, the development of education in nursing, new legislation and the increase of the social level of nurses. The next part of the thesis is devoted to the activities of nursing staff in hospitals and public health. There were two world wars during this period. The thesis describes the activity of nursing care during the war. This section is supplemented by personal stories of the sisters. The dissertation describes the shortage of nursing staff and its solution. The thesis mentions the international influence on Czechoslovak nursing. Professional associations of nurses are listed. The thesis deals with civilian nurses. The thesis does not describe the nuns very much. The aim of the thesis is to describe the fundamental changes that have shaped nursing and their influence on the moral, professional, social level of nursing staff and the quality of nursing care. The dissertation works with the basic literature on the history of nursing. She studied archival documents about institutions and individuals. The thesis used the analysis of periodicals, publications and textbooks. The thesis describes legislative norms and foreign texts.

Keywords: History of Nursing – Nursing Schools - Certified Nurses – History of Health Care in the First Half of the 20th Century-Nursing in the War- Association of Certified Nurses – Nursing in Czechoslovakia

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Doc. Mgr. Karlovi Černému, PhD., za vedení práce, inspiraci, cenné připomínky a podporu. Panu docentovi také patří dík za organizaci celého doktorského studia, které bych charakterizovala slovy: „*Vysoká odbornost v přívětivém a inspirativním prostředí*“. Dále bych chtěla poděkovat paní Doc. PhDr. Ludmile Hlaváčkové, CSc., která mi v úvodu studia svoji přímluvou pomohla zpřístupnit archivní materiály. Díky také patří mým kolegyním z Ústavu ošetřovatelství 3. lékařské fakulty za podporu.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině, která mi byla významnou oporou a pomocí. Zejména v závěru psaní práce mi věnovala čas na úkor společných chvil. S úctou děkuji.

Obsah

1. Úvod	11
2. Cíle, otázky, metody	13
3. Práce s prameny a literaturou	14
4. Vymezení tématu práce	19
5. Vzdělávání a výchova ošetrovatelského personálu	23
5.1. První snahy o vzdělávání ošetrovatelek	23
5.2. První ošetrovatelské školy	31
5.2.1. Česká ošetrovatelská škola v Praze	34
5.2.2. Německá ošetrovatelská škola v Praze	71
5.3. Rozvoj sítě ošetrovatelských škol	75
5.4. Kurzy a doškolování ošetrovatelského personálu	90
6. Sociální postavení ošetrovatelek	101
7. Činnost diplomovaných sester	113
7.1. Činnost sester v léčebných ústavech	113
7.2. Uplatnění sester ve zdravotně sociální oblasti	131
8. Ošetrovatelský personál v době válečné	149
8.1. Ošetrovatelský personál v době 1. sv.v.	149
8.2. Ošetrovatelky ve 2. sv.v.	154
9. Ošetrovatelský stejnokroj	172
10. Spolková činnost ošetrovatelek	179
10.1. Spolek pro povznesení stavu ošetrovatelek nemocných v Praze	179
10.2. Spolek absolventek státní školy ošetrovatelské v Praze	180
10.3. Spolek diplomovaných sester v ČSR	182
10.4. Československá společnost nemocnic	201
11. Zahraniční spolupráce ošetrovatelek	202
12. Závěr	216
13. Seznam použitých pramenů a literatury	222

Seznam zkratek

AHMP	Archiv hlavního města Prahy
aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
atp.	a tak podobně
c.k.	císařský a královský
CPO	civilní protiletectká ochrana
č.	číslo
ČAS	Česká asociace sester
č.j.	číslo jednací
ČK	Červený kříž
ČOS	Česká obec sokolská
ČSČK	Československá červený kříž
ČSR	Československá republika
d.s.	diplomovaná sestra
hl.m.	hlavní město
hod.	hodin
ICN	The Internation Council of Nursing, Mezinárodní rada sester
inv.	inventární
Kč	korun českých
Kč	korun československých
KSČ	Komunistická strana Československa
Mrs.	z angl. mistress, paní
NAD	Národní archivní dědictví

např.	například
No.	z angl. number, číslo
ÖGVP	něm. Österreichische Gesellschaft für vaskuläre Pflege, Rakouská společnost pro cévní ošetřovatelství
OZSR	Ošetřovatelská a zdravotní služba v rodinách
p.	z angl. page, strana
pí.	paní
pozn.	poznámka
prov.	provdaná
r.	rok, roku
roč.	ročník
ROH	Revoluční odborové hnutí
s.	sestra
SASŠO	Spolek absolventek státní školy ošetřovatelské
SAŠO	Spolek absolventek školy ošetřovatelské
Sb.z. a n.	sbírka zákonů a norem
SDS	Spolek diplomovaných sester
srov.	srovnej
str.	strana
sv.	svatý
sv.	světový
sv.v.	světová válka
SZÚ	Státní zdravotní ústav
tab.	tabulka
TBC	tuberkulóza
tř.	třída

tzn.	to znamená
Turč.	Turčianský
ÚDSSZS	Ústředí dobrovolných sociálních a sociálně zdravotních spolků
ul.	ulice
univ.	univerzitní
UNRRA	angl. United Nations Relief and Rehabilitation Administration, Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu
ÚNV	Ústřední národní výbor
ÚRO	Ústřední rada odborů
USA	z angl. The United States of America
Vol.	z angl. volume, svazek
v.s.	vrchní sestra
VŠSP	Vyšší škola sociální péče
YWCA	z angl. Young Women's Christian Association, Křesťanské sdružení mladých žen
Zl.	zlatých

1. Úvod

Ošetřovatelství je vědní disciplína, která má praktický ráz a je svým charakterem činnosti nezbytná v péči o zdraví populace v historii i současnosti. Reprezentanti ošetřovatelské profese tvoří nejpočetnější skupinu pracovníků ve zdravotnické a zdravotně sociální sféře. Vývoj ošetřovatelství se opírá a jde ruku v ruce s vývojem lékařství, což dokazuje rozmach ošetřovatelství v první polovině 20. století ve světě i u nás. Ošetřovatelská služba vyjadřuje humánní postoj jednoho člověka k druhému v dobách jeho největší potřeby, v momentě nemoci, umírání, zrození i sociální nouze. První polovina 20. století je v oblasti ošetřovatelství v našem regionu zcela unikátním obdobím v kontextu odborné přípravy a zvýšení požadavků na morální, společenskou a sociální úroveň reprezentantů ošetřovatelské profese, tehdejších diplomovaných ošetřovatelek.

Cílem bádání je zmapovat vývoj ošetřovatelství v první polovině 20. století v českých zemích. V tomto období zaznamenalo ošetřovatelství zásadní změny v oblasti přípravy ošetřovatelského personálu na profesi a to v kontextu vývoje lékařství a zvyšování se nároků na odbornou stránku ošetřovatelek. Podstatným impulzem pro zakládání ošetřovatelských škol bylo zakládání nových nemocnic a růst počtu lůžek ve stávajících nemocnicích a v neposlední řadě řešení ženské otázky v oblasti profesního uplatnění. V roce 1916 byla založena Česká ošetřovatelská škola v Praze, která položila základ systematickému vzdělávání ošetřovatelek. K činnosti této školy existuje bohatý archivní materiál, který posloužil jako základní zdroj informací. Cílem práce je popsat vývoj ošetřovatelství v oblasti vzdělávání diplomovaných ošetřovatelek s podrobným popisem studijních osnov, uplatnění diplomovaných ošetřovatelek ve zdravotní a sociální sféře, společenského postavení reprezentantů této profese, kompetencí, hierarchie ošetřovatelských pracovníků v nemocnicích. Dále se práce soustřeďuje na bádání v oblasti pracovní náplně ošetřovatelek v nemocnicích, jejich sociální podmínky, uplatnění prvních diplomovaných sester ve zdravotně sociálním systému a na jejich vliv ve vnímání profese na našem území. Vznik nového oboru ošetřovatelství ovlivnila celá řada významných osobností jak medicíny, tak veřejného života. Zásadní význam pro vzdělávání ošetřovatelek měli lékaři, reprezentanti Karlovy Univerzity. Zájmem práce je popsat i roli těchto význačných osobností ve vývoji ošetřovatelské profese. Vývoj ošetřovatelství v první polovině 20. ovlivnily dvě světové války, které přinesly zvýšenou potřebu zdravotnické péče, pokrok medicíny a potažmo ošetřovatelství. Snahou bylo podat činnost sester v období světových válek a těsném poválečném období, kterou doplňují osobní příběhy ošetřovatelek.

Hlavními zdroji dizertační práce jsou archivní materiály, často doposud nezpracované a nezpřístupněné. Jedná se zejm. o fond první České ošetřovatelské školy, Spolku diplomovaných

sester, kde jsem našla nejenom úřední dokumenty týkající se školy, ale i bohatou korespondenci s jinými spolupracujícími organizacemi tuzemskými i zahraničními. K období počátku 20. století využívám mimo jiné dochované paměti ošetřovatelky spisovatele Jaroslava Vrchlického paní Barbory Dvořákové (1849–1941)¹. Období od vzniku první ošetřovatelské školy až po 50. léta 20. století je obohaceno osobními paměti diplomovaných sester, které určily směr vývoje ošetřovatelství na našem území. Za všechny jmenujme např. paměti A. Rypáčkové (1895–1976)², ošetřovatelky prezidenta T. G. Masaryka (1850–1937).³ Tyto osobní paměti doposud nebyly publikované. V průběhu studia se mi podařilo získat celou řadu dobových fotografií, pohlednic, předmětů spojených s ošetřovatelskou tematikou uvedené doby.

---

¹ Památník národního písemnictví, fond Barbora Dvořáková (ošetřovatelka J. Vrchlického)

² AHM, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., kart. 67; Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, úvod

³ Náhrobek T.G. Masaryka, hřbitov Lány

2. Cíle, otázky, metody

Hlavním cílem práce je analyzovat zásadní změny, které obor ošetřovatelství formovaly a jejich dopad na morální, odbornou, sociální i společenskou úroveň ošetřovatelského personálu a s tím související kvalitu ošetřovatelské péče. Práce je zaměřena na vývoj ošetřovatelství v kontextu výchovy a vzdělávání civilních ošetřovatelek a jejich činnosti na našem území. Činnost řeholních sester je popsána pouze okrajově. Vzhledem k časovému i zeměpisnému rozsahu, není cílem práce podat vyčerpávajícím způsobem veškeré dění v oboru v té době a ve všech oblastech. Cílem je identifikovat zásadní změny, které formovaly budoucí směřování oboru. V souvislosti se zpracováváním této problematiky si klademe otázky:

- 1) Jaký byl výchozí stav sociálního postavení ošetřovatelek a ošetřovatelského školení před vznikem prvních ošetřovatelských škol založených na základě legislativního rámce?
- 2) Jaký vliv měla činnost první České ošetřovatelské školy v Praze v podání jejích absolventek prvních diplomovaných sester na vývoj ošetřovatelství v první polovině 20. století?
- 3) Jaké zásadní změny prodělalo ošetřovatelské školství na našem území a jak vznikala síť ošetřovatelských škol, které měly saturovat potřebu diplomovaného personálu ve všech regionech?
- 4) Jak se ve sledovaném období změnila ošetřovatelská služba v úseku ústavní péče a sociálně zdravotní oblasti?
- 5) Jak vývoj ošetřovatelství v českých zemích ovlivnila mezinárodní spolupráce?

Při tvorbě disertační práce byly použity výzkumné metody zejména kvalitativního charakteru, které se uplatnily při zpracování využitých zdrojů sekundární či primární povahy. Dále byla využita metoda komparativní analýzy např. při posouzení vývoje ošetřovatelství u nás a v zahraničí, nebo při porovnání činnosti konkrétních ošetřovatelských škol, pronikání služby diplomovaných ošetřovatelek do různých ústavních léčebných ústavů. V neposlední řadě bylo porovnáváno šíření profesionálního ošetřovatelství mezi jednotlivými regiony tehdejšího státu, které bylo ojediněle podpořeno výsledky demografické analýzy. Kvantitativní výzkumné metody byly použity pouze okrajově a to zejména v oblasti počtu personálu nebo počtu vzdělávacích akcí pro ošetřovatelky atp.

3. Práce s prameny a literaturou

V úvodu bych se chtěla zamyslet nad svým vztahem k tématu historie ošetřovatelství, který nepochybně celý záměr disertační práce ovlivnil. Původní profesí jsem všeobecná sestra a vysokoškolský pedagog vyučující zejména ošetřovatelské disciplíny. Sama jsem prošla systémem vzdělávání v ošetřovatelství od střední zdravotnické školy, bakalářského studia a navazujícího magisterského studia zaměřeného na pedagogiku ve zdravotnictví. Moji cestu k historii ošetřovatelství ovlivnily životní náhody, ve kterých zdroje hrály zásadní roli. Shodou okolností se mi do rukou dostaly zápisky a poznámky z pozůstalosti žákyně, prokazatelně nějaké ošetřovatelské školy, umístěné v oblasti pražských Vinohrad v druhé polovině 30. let minulého století. Následně to bylo náhodné získání fotografií ze života a pohřbu diplomované sestry Ludmily Fajcové (1922–1945)⁴, což byla jediná informace, kterou jsem v úvodu měla. Poté se jednalo o skutečnost, že v nedalekém okolí mé rodné vesnice stála jakási chata, první rekreační objekt určený odpočinku diplomovaných sester v meziválečném období. Toto byly momenty, které ovlivnily můj zájem získat a ověřit informace a celkově podnítily zaujetí pro dějiny ošetřovatelství.

Na všech úrovních mého předchozího ošetřovatelského vzdělávání byla historie ošetřovatelství vyučována v různém rozsahu a podobách. Co se příliš nezměnilo, byl studijní materiál. Byla to absence souborné publikace poukazující na vývoj ošetřovatelství, která by byla dostupná na trhu a zároveň by vycházela z primárních historických pramenů, na které by odkazovala a pokrývala potřebu ucelené publikace pro studium budoucích sester v oblasti dějin daného oboru. Za cenné lze označit práce zejm. dvou publikujících sester, jejichž práce z původních zdrojů vycházejí. Byla to paní Vlastimila Kafková⁵, jejíž publikace z Historie ošetřovatelství je dílem snažící se o přehled vývoje ošetřovatelství v delším časovém úseku a vycházející z validních primárních zdrojů. Nevýhodou této knihy je, že již delší čas není volně na trhu dostupná. Ojedinele ji lze sledovat na trhu antikvariátním. Další autorkou je Marta Staňková (1938–2003)⁶, bývalá přednostka Ústavu teorie a praxe ošetřovatelství 1. LF UK, která svojí tvorbou též oblast dějin ošetřovatelství obohatila. Některé publikace obsahují kupříkladu pouze část věnovanou historii oboru⁷ nebo zabírají oblast např. zaměřující se na historické osobnosti, které ošetřovatelství ovlivnily.⁸ Stejně jako v předchozím

---

⁴ AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karta 33, spis Ludmila Fajcová; Archiv Památníku Tereziín, Ludmila Fajcová, inv.č. 338

⁵ Vlastimila KAFKOVÁ, V., *Z historie ošetřovatelství*, Brno, 1992; biografické údaje nezjištěny.

⁶ Karel ČERNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ (ed.) a kol., *Biografický slovník 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1945-2008*, Praha 2020, s. 95

⁷ Marta STAŇKOVÁ, *Základy teorie ošetřovatelství*, Karolinum, Praha 1996,

⁸ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*, Brno 2001

případě nejsou některá díla této autorky na trhu volně dostupná. Jistě cenná je autorčina práce v podobě četných dílčích článků či statí ve sbornících.

Absentující soubornou publikaci v posledních desetiletích suplují články s tematikou dějin ošetrovatelství. Jejich občasný výskyt lze sledovat na stránkách periodika Florence, které je věnováno zejm. současné ošetrovatelské problematice či ve Zdravotnických novinách s tím, že ne vždy je vůbec uveden odkaz na jakýkoliv zdroj, ze kterého autor vycházel, popř. se opírá o již publikované zdroje např. výše zmíněné autorky.⁹ Zajímavé texty lze objevit popř. v regionálních tiscích, kdy autorem povětšinou bývá zaujatý rodák a odkazující na primární zdroje místní.¹⁰ Tyto texty bývají cennými materiály dávající povědomí o regionálních poměrech v ošetrovatelství.

Vyhledávání a práce se zdroji byla dána vymezením tématu. Z hlediska geografického je práce pojata vcelku zešíroka. Zahrnuje do roku 1918 Čechy a Moravu a od roku 1918 pak celé území Československa. Co se týče časového rozsahu, jedná se zhruba o úsek padesáti let s tím specifikem, že první polovina 20. století byla v souvislosti s politickým, vědním i společenských děním velice rozmanitá. Mezi důležité zdroje, které bylo potřeba prostudovat pro pochopení kontextu vývoje zdravotnictví a na to navazující dějiny ošetrovatelství pařily především práce Ludmily Hlaváčkové, Petra Svobodného a Hany Mášové.¹¹

Stěžejním materiálem této dizertační práce je fond Archivu hlavního města Prahy, nejsoucí název Česká státní škola ošetrovatelská Praha II. – Nové Město, Ječná 4. Čítající rozsah cca 9 bm. Jedná se o fond nezpracovaný a neuspořádaný. Při studiu tohoto materiálu se objevila skutečnost, že obsah není zaměřen pouze na první ošetrovatelskou českou školu na našem území. Díky provázanosti jednotlivých institucí té doby např. Všeobecné nemocnice v Praze, Československého červeného kříže, Spolku diplomovaných sester atp. je obsah mnohem bohatší než jsem původně očekávala. Ve fondu se nacházejí dokumenty úřední povahy, bohatá korespondence tuzemská i zahraniční, záznamy o chodu školy, jiné texty např. časopisecké a novinové texty zaměřené na veřejné povědomí o práci diplomovaných ošetrovatelek. Fond čítá velké množství osobních spisů žákyň, které s ohledem na archivní zákon a etickou stránku výzkumu mohly být využity pouze v omezené

---

⁹ Jana MLÝNKOVÁ, *Československý červený kříž v ošetrovatelství o ošetrovatelském školství*, Florence, r. 5, 2009, č. 11, s. 11-12; Jana KUTNOHORSKÁ, *Historie ošetrovatelství*, Praha 2010,

¹⁰ Josef PTÁČEK, *Kongregace šedých sester 3. řádu sv. Františka, její škola a působení v Hradci Králové: K 50. výročí středního a vyššího zdrav. školství v Hradci Králové*, Scan: časopis Fakultní nemocnice a Lékařské fakulty v Hradci Králové, r. 9, 1999, č. 4, s. 14-15

¹¹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha 2004; Hana MÁŠOVÁ, *Nemocniční otázka v meziválečném Československu*, Praha, 2005; Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ - Jan BŘÍZA, *Dějiny Všeobecné fakultní nemocnice v Praze 1790-2010*, Praha 2011; Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Pražské špitály a nemocnice*. Praha 1999

a přípustné míře. K tomuto fondu jsem se v průběhu let mnohokrát vracela. Objevovaly se nové souvislosti či informace o kterých jsem tušila, že právě v tomto zdroji bych je mohla ověřit. Poznatky vycházející ze studia právě tohoto archivního fondu se promítají do každé kapitoly dizertační práce. V kontextu mého zaměření jsem v Archivu hlavního města Prahy měla možnost prostudovat dále fond Spolek diplomovaných sester, který přinesl cenné informace k existenci tohoto profesního sdružení a vzhledem k jeho rozsáhlé činnosti strategické dokumenty, záznamy ze sjezdů a v neposlední řadě zápisky z dílčích schůzí tohoto uskupení. Jako doplňující sloužil fond Střední zdravotnická škola Ruská; dále Střední zdravotnická škola Praha 8, Povltavská; Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče Praha XII., Ruská; Státní ošetrovatelská škola Československého Červeného kříže Praha II., Žitná. Tyto fondy byly menšího rozsahu a doplnily práci v konkrétních kapitolách zejm. v oblasti studijních osnov, jmen vyučujících a opět s omezením v oblasti osobních spisů žákyň.

Velmi obohacujícím zdrojem je fond s názvem Anna Rypáčková, nacházející se v Archivu Národního muzea. Fond obsahuje podrobně zaznamenané vzpomínky s názvem „*Moje vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví*“, které jsou de facto shodné se studovaným obdobím. Vzhledem k tomu, jak bohatou profesní kariéru Anna Rypáčková měla a jaké posty zastávala, se jedná o velice cenný zdroj. Byla absolventkou první české ošetrovatelské školy v Praze, Ječné ulici, později byla její poslední ředitelkou, první civilní sestrou představenou ve Všeobecné nemocnici v Praze, první sociálně zdravotní sestrou ve Všeobecné nemocnici a údajně v celém Československu, měla za sebou významné studijní pobyty v zahraničí a v neposlední řadě byla též osobní a důvěrnou ošetrovatelskou prvního československého prezidenta T.G. Masaryka. Fond obsahuje též úřední dokumenty týkající se ošetrovatelské školy a bohatou korespondenci, včetně mezinárodní.

Tento zdroj doplnilo mé bádání v Archivu Kanceláře prezidenta republiky, kdy jsem měla k dispozici fondy týkající se diplomované ošetrovatelky Anny Rypáčkové.¹² 114 G 6415/37 Rypáčková Anna, ošetrovatelka, diplomovaná zdravotní sestra, Praha 1919–1937 a fond T 137/26 Rypáčková – ošetrovatelka 1926-1927. Dále jsem při příležitosti návštěvy Archivu Kanceláře prezidenta republiky prostudovala s tématem ošetrovatelství související archiválie: T 32/44 Ošetrovatelky u státního prezidenta 1944-1945, Ošetrovatelky prezidenta E. Háchy (Dušková, Hájková, Mlátková) 1945; Theofora Kmoníčková, generální vikářka boromejek - v záležitosti ponechání řádových sester v nemocnicích; Zákon č. 94/1947 Sb. o mimořádných ošetrovatelských diplomových zkouškách a o doplňovacím výcviku ošetrovatelského personálu; Osnova vládního nařízení č. 22/1927 Sb. o úpravě

---

¹² Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Rypáčková Anna, ošetrovatelka, diplomovaná zdravotní sestra, Praha 1919–1937, inv. č. 114, sign. G 6415/37 ukládací číslo 3; Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Rypáčková – ošetrovatelka 1926-1927, sign. T 137/26, karton 154

služebních a platových poměrů světských ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných a humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze 1926–1927. K počátkům 20. století, kdy hovoříme o období ještě před systematickým vzděláním diplomovaných sester, se podařilo nalézt archivní soubor s označením Dvořáková Barbora (1849–1941)¹³, ošetřovatelka J. Vrchlického, inv. č. 282 nacházející se v Památníku národního písemnictví. Tento spis obohatil práci zejm. v oblasti sociálního postavení ošetřovatelek na počátku 20. století. Později se mi náhodně dostaly do ruky fotografie z pozůstalosti po neznámé osobě, na kterých byla zachycena diplomovaná ošetřovatelka Ludmila Fajcová. Po hlubším bádání jsem zjistila, že se jednalo o sestru, která zemřela v souvislosti s likvidací epidemie skvrnitého tyfu v Malé pevnosti v Terezíně na konci II. světové války. Informace k tomuto dílčímu tématu mi pomohly ověřit různé novinové články a fondy nacházející se v Památníku Terezín.¹⁴

V souvislosti s pohledem do všech oblastí ošetřovatelského života studované doby patřily mezi bohaté zdroje informací články a texty publikované v periodiku Spolku diplomovaných sester s názvem Diplomovaná sestra. Dále vzhledem se skutečnosti, že některé veřejně činné diplomované sestry byly přijaty za členky Československé společnosti nemocnic, objevují se ošetřovatelsky zaměřené texty a nejen v autorském podání sester, ale též lékařů, v periodiku Československá nemocnice.

Vzhledem k zaměření tématu se mi podařilo shromáždit téměř kompletní sbírku učebnic první České ošetřovatelské školy v Praze, které dávají povědomí o učební osnově a participaci významných lékařů zejména z akademické obce Univerzity Karlovy. Tyto učební texty sloužily po dlouhé roky v ostatních ošetřovatelských školách jako jednotný požadavek na přípravu ošetřovatelek. Obohacujícím zdrojem se jeví být vzpomínky prvních diplomovaných ošetřovatelek s bohatým profesním životem, které byly uspořádány do brožury s názvem Plamínek proti větru.¹⁵ Tento text je na trhu také již nedostupný.

Dále jsem čerpala ze sborníků vydávaných u příležitosti sjezdů Spolku diplomovaných sester, z periodika Zprávy ČSČK i jiných novinových článků. Vzhledem k zaměření disertační práce na vývoj ošetřovatelství u nás, jsem zahraniční zdroje využila v menší míře. K problematice vývoje ošetřovatelství ve střeoevropském regionu jsem čerpala z publikací rakouských kolegů.¹⁶

---

¹³ Památník Národního písemnictví, *Dvořáková Barbora* (ošetřovatelka J. Vrchlického), inv. č. 282, osobní dokumenty

¹⁴ Archiv Památníku Terezín, *Vzpomínka č. 1420*, inv.č. 5492; Osvobození, Ludmila Fajcová, inv.č. 338; Osvobození, *Ludmila Fajcová*, inv.č. 13099

¹⁵ *Plamínek proti větru*, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství, Praha 1971

¹⁶ Vlastimil KOZON, Norbert FORTNER, *Wundmanagement, Pflegephaleristik*, ÖGVP, Wien 2006; Ilse Marie WALTER, Elisabeth SEIDEL, Vlastimil KOZON, *Wider die Geschichtslosigkeit der Pflege*, ÖGVP, Wien 2004;

Americké vedení pražské české ošetrovatelské školy a bohatá mezinárodní spolupráce českých diplomovaných ošetrovatelek ovlivnily výskyt textů o ošetrovatelství v Československu i v zahraničních periodických, zejm. v *The American Journal of Nursing*.

Nabízí se zde otázka využití metody oral history jako jedna z možností pro získání informací ke zpracovávané tématice. Tuto metodu jsem využila pouze okrajově a to z několika důvodů. Abych využila autentických výpovědí přímých pamětníků, musel by jejich věk být okolo 90 let. Pokud jsem měla možnost zejména bývalé sestry tohoto věku oslovit, nalézala jsem je náhodně mezi pacienty, či se zprostředkovaně jednalo o známé známých. Jejich výpovědi spíše dokreslovaly a potvrzovaly již zjištěné skutečnosti. Respondenti povětšinou nechtěli být v žádné práci jmenováni. Někdy vzhledem ke stavu kognitivních funkcí v kontextu vysokého věku se nedala s jistotou ověřit validita výpovědí. V neposlední řadě se jednalo o otázku etickou, např. když jsem věděla o pamětnici, která byla přítomna likvidaci epidemie skvrnitého tyfu v koncentračním táboře Terezín. Věděla jsem, že v minulosti již o tomto tématu s neochotou vypovídala a reakce ošetřujícího personálu s ohledem na možnou návštěvu nebyla jistá. Rozhodla jsem se ze svého záměru ustoupit, neotevřít u dámy na sklonku života „staré rány“ a její minulé výpovědi jsem dostudovala z dostupných zdrojů.

Moji snahou bylo doplnit základní životní údaje u zmiňovaných osobností. U lékařů a veřejně známých jedinců se to často díky vydaným biografickým slovníkům či elektronickým zdrojům podařilo. U sester byly prameny v tomto ohledu chudší. Zde mi posloužila zejména publikace Staňkové s názvem *Galerie historických osobností a osobní spisy ve fondu pražské ošetrovatelské školy*. Uvádím vždy v odkazu pod čarou.

Vedlejším produktem této dizertační práce bylo vytvoření sbírky dobových fotografií, předmětů a knih s ošetrovatelskou tematikou. Podařilo se získat téměř kompletní kolekci učebnic první české ošetrovatelské školy zejména z 30. let 20. století. Jejichž autory jsou převážně věhlasní lékaři Univerzity Karlovy. V neposlední řadě tuto osobní sbírku doplňují dobové pohlednice a fotografie především pražských nemocnic.

Vlastimil KOZON - Elisabeth SEIDL - Ilsemarie WALTER, *Geschichte der Pflege – Der Blick über die Grenze*, Wien: ÖGVP Verlag, 2011

4. Vymezení tématu práce

Pro vymezení a pochopení zpracování tohoto tématu je potřeba si v začátku ujasnit základní pojmy týkající se ošetrovatelství jako oboru. Pokud bychom chtěli vymezit téma ošetrovatelství, můžeme se opřít o mezinárodně přijaté definice, ale též o tuzemský pohled reflektující náš vývoj oboru a tradici. Světová zdravotnická organizace definovala ošetrovatelství jako systém typicky ošetrovatelských činností, která se týkají zdraví jedince, rodiny a skupiny, které jim napomáhají, aby byli schopni pečovat o své zdraví a pohodu. Tyto intervence přitom berou v potaz základní lidské fyziologické, psychologické a sociální potřeby.

Úlohou sestry je pomáhat jednotlivci i skupinám, aby tyto potřeby byli schopni uspokojovat sami a to jak v prostředí nemocniční, tak terénní péče. Pokud ovšem na jakékoli úrovni dojde k selhání schopnosti uspokojovat samostatně své potřeby, je péče zajištěna reprezentanty profesionální ošetrovatelské péče.¹⁷ Oproti tomu prof. MUDr. Vladimír Pacovský, DrSc. (1928–2011)¹⁸, přednosta III. interní kliniky Fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy v Praze¹⁹ a usilovný podporovatel moderního ošetrovatelství a vzdělávání sester v druhé polovině 20. století vymezil ošetrovatelství jako obor takto: „*Ošetrovatelství je integrovaná vědní disciplína, jejímž hlavním posláním je vhodnými metodami systematicky a všestranně uspokojovat individuální potřeby člověka vzniklé nemocí a pomáhat těm, kteří sami o sebe nemohou, neumějí nebo nechtějí pečovat. Ošetrovatelská péče pak znamená realizaci ošetrovatelství (jako vědní disciplíny) v praxi. S určitou licencí lze považovat termín ošetrovatelská péče za totožný s pojmem ošetrovatelství. Ošetrovatelství se podílí na procesu vyšetřování (diagnostiky), léčení a rehabilitace pacienta. V tomto smyslu je důležitou složkou klinické medicíny, součástí plynulé a soustavné léčebně preventivní péče.*“²⁰ Získává zájem nemocného a jeho rodiny na procesu uzdravování a pak při udržování a upevňování zdraví. V krajních případech zabezpečuje člověku právo na pokojné umírání a klidnou smrt.

Ošetrovatelství používá vědecky zdůvodněných a prakticky ověřených metod práce a pracovních postupů. Vytvořilo pravidla a zvyklosti v ošetrování nemocných a zacházení s nimi. Má také svou technologii, techniku v provádění ošetrovatelských výkonů a úkonů. Ošetrovatelská technika je pouze jednou součástí ošetrovatelství a nesmí s ním být ztotožňována.²¹ Ošetrovatelská péče je

---

¹⁷ Marta STAŇKOVÁ, *Základy teorie ošetrovatelství*, Praha 1996, s. 14

¹⁸ Karel ČERNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ (ed.) a kol., *Biografický slovník 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1945-2008*, Praha 2020, s. 49

¹⁹ Dnes 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy

²⁰ Vladimír PACOVSKÝ, *Vybrané kapitoly z péče o nemocné*, Praha 1965, s. 36

²¹ Vladimír, PACOVSKÝ, *Ošetrovatelská péče v socialistickém zdravotnictví*, Časopis lékařů českých, 103, 1964, č. 18, s. 481-485; Vladimír, PACOVSKÝ, *Vybrané kapitoly z péče o nemocné*, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1965; Vladimír, PACOVSKÝ, *O moderním ošetrovatelství*, Praha 1981, s. 13; Virginia HENDERSON, *Basic*

náročná a odpovědná činnost. Jako své zaměstnání ji vykonávají pracovníci, jejichž odbornou přípravu, další vzdělávání a zdokonalování v průběhu praxe stanovuje a kontroluje stát. Ošetřovatelství tvoří podstatnou část komplexní ošetřovatelské péče. Péče o nemocné je nesporně pojmem širším než ošetřovatelská péče.²² Přestože ošetřovatelství nese změny vývoje společnosti, medicíny a dalších příbuzných odvětví, princip a základní rysy ošetřovatelství se příliš nezměnily, což reflektuje i vývoj ve sledovaném období tj. v první polovině 20. století.

Typickým reprezentantem ošetřovatelské profese je zejm. sestra, ošetřovatelka. Zcela odlišný byl vývoj porodní asistence reprezentovaný porodními babičkami, který se rozvíjel po své linii. Stejně tak tato práce nezahrnuje vývoj oboru jako je zdravotnický záchranář, kdy byl vývoj inspirován např. samaritánstvím.²³ Naopak v průběhu vývoje ošetřovatelství lze nalézt společný vývojový ošetřovatelský základ pro kategorie zdravotnických pracovníků, kteří jsou v současné době již samostatnými obory. Jedná se např. o fyzioterapeuty, dříve rehabilitační sestry, zdravotnické laboranty, radiologické asistenty apod.

Názvosloví reprezentantů ošetřovatelské profese

Poměrně komplikovanou otázkou se zdá být samotné označování reprezentantů ošetřovatelské profese. V německých pramenech se zejm. v 19. století a ještě na počátku 20. století setkáváme s označení *Wärterin* či *Krankenwärterin*, popř. *Helferin*.²⁴ V českých zdrojích se objevuje označení posluhovačka, obsluhovačka, služebná, opatrovnice, pomocnice.²⁵ Některé zdroje připisují spisovatelce Elišce Krásnohorské (18. 11. 1947 – 26. 11. 1926) zásluhy za ustálení termínu ošetřovatelka.²⁶ Zdroje z počátku minulého století nám ukazují tendenci jakéhosi dovysvětlení pojmu ošetřovatelka s dovětkem ošetřovatelka nemocných, např. Spolek pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných. V první polovině 20. století můžeme sledovat pomyslný boj mezi označením ošetřovatelka versus sestra. Lze soudit, že v celém sledovaném období tedy v první polovině 20. století jsou termíny zaměnitelné, objevují se de facto stejně často a lze je tedy jazykově, ale i co se odborné kvalifikace ošetřovatelských pracovníků týče, považovat za synonyma. Uvedme

---

Principles of Nursing Care, International Council of Nurses, London 1961, s. 3-4, Virginia HENDERSON, *Basic Principles of Nursing Care*, Karger, Basel 1969, s. 12

²² Vladimír, PACOVSKÝ, *O moderním ošetřovatelství*, Praha 1981, s. 13

²³ Samaritánství chápeme jako prokazování milosrdenství a prokazování pomoci druhým. Samaritánem také býval označován člen dobrovolné skupiny pro poskytování první pomoci, např. jako součást Československého Červeného kříže. Dříve také hasič specialita záchranář.

²⁴ Eva ROZSÍVALOVÁ, *K počátkům výuky ošetřovatelství v Praze*, *Praktický lékař*, 46, 1966, č. 2, s. 75

²⁵ Památník národního písemnictví, fond Dvořáková Barbora; Hospodářské a sociální postavení ošetřovatelek a ošetřovatelů, *Ženský list*, roč. 20, 1916, č. 18, s. 2-3

²⁶ HLAVÁČKOVÁ, Ludmila - SVOBODNÝ, Petr - BŘÍZA, Jan. *Dějiny Všeobecné fakultní nemocnice v Praze*, Praha 2011 s. 71; Archiv Národního Muzea, *Anna Rypáčková*, karton č. 3

příklady, kdy se vzdělávací instituce pro ošetřovatelský personál téměř výhradně nazývaly školami ošetřovatelskými. Oproti tomu profesní organizace sdružující absolventky ošetřovatelských škol se nazýval Spolek diplomovaných sester v ČSR. Zajímavé je ale označení II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR z roku 1932.²⁷

Oddělení obou pojmů jak ošetřovatelka, tak sestra je co se týče dosaženého vzdělání a odborné kvalifikace jasně dáno až v druhé polovině 20. století, kdy sestra je plně kvalifikovaným zástupcem ošetřovatelské profese a ošetřovatel/ka je zařazována mezi tzv. nižší ošetřovatelské pracovníky. Jistou inspiraci při označování civilních reprezentantů ošetřovatelství lze spatřovat i v řádovém ošetřovatelství, kde se typicky objevuje označení sestra. Déle např. u prvních ročníků civilních absolventek pražské České ošetřovatelské školy se setkáváme mimo jejich civilní jméno i se jménem profesním, např. vrchní sestra chirurgické kliniky Všeobecné nemocnice v Praze Marie Karen Trpišovská (1900 – 1972)²⁸ je označována jako sestra Karen.

Později, kdy do praxe začínaly pronikat již vzdělané absolventky ošetřovatelských škol, které pracovaly vedle sester, které ošetřovatelskou školu neměly, se setkáváme s nejednotným označením obou skupin. Například pro absolventky ošetřovatelských škol se objevuje označení: diplomovaná sestra (ošetřovatelka), školená sestra, graduovaná sestra, sestra s diplomem. Naopak pro skupinu sester, které ošetřovatelskou školu neabsolvovaly, se používalo označení: sestra bez diplomu, neškolená sestra, empirická ošetřovatelka atp.

Jisté působení na terminologii lze přisuzovat také zahraničním vlivům, které formovaly vývoj našeho ošetřovatelství v první polovině 20. století. Za prvé byly české sestry formovány rakousko-uherskou tradicí, kde byly absolventky ošetřovatelské školy označovány jako Krankenschwester, tudíž sestra. Stejný termín nalézáme v dokumentech týkajících se např. Německé ošetřovatelské školy v Praze. Označení ošetřovatelka mohlo být později inspirováno terminologií vycházející z anglosaských zemí, se kterými sestry absolventky první ošetřovatelské školy u nás pěstovaly čilé styky. Např. společnost International Council of Nurses (ICN), kterou my dnes překládáme standardně jako Mezinárodní rada sester, se v tuzemských z angličtiny přeložených dokumentech první poloviny 20. století označuje výhradně jako Mezinárodní ošetřovatelská rada se zkratkou MOR. Vzhledem k období, které je předmětem tohoto bádání jsou v práci termíny sestra a ošetřovatelka považovány za synonyma.

---

²⁷ Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 35

²⁸ Archiv hlavního města Prahy, *Česká státní škola ošetřovatelská Praha II.*, kart. 67
Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*, Brno 2001, s. 55

5. Vzdělávání a výchova ošetrovatelského personálu

Vzdělání ošetrovatelského personálu se na podkladě prostudovaného materiálu jeví jako základní předpoklad pro vývoj a formování ošetrovatelství.

5.1. První snahy o vzdělávání ošetrovatelek

První snahy o jakési systematické vzdělání ošetrovatelek nemocných v našich zemích můžeme sledovat už v 19. století.²⁹ Naprosto ojedinělé, dosud v základní literatuře historie ošetrovatelství u nás nepopsané je zjištění Ludmily Hlaváčkové, které se týká záměru z roku 1845 řešit nedostatek ošetrovatelského personálu ve Všeobecné nemocnici v Praze založením školy pro vzdělávání ošetrovatelek při této nemocnici. Musíme si uvědomit, že tento projekt předchází zhruba o 15 let založení nejstarší ošetrovatelské školy na světě, za kterou je považována ošetrovatelská škola založená Florence Nightingale (1820–1920)³⁰ v Londýně při St. Thomas Hospital v roce 1860.³¹

Autorem projektu na založení ošetrovatelské školy při Všeobecné nemocnici v Praze byl docent psychiatrie Josef Riedel (1803–1870)³² V té době byl primářem a ředitelem ústavu choromyslných v Praze. V konceptu přípisu ředitelství nemocnice se uvádí, že dosud zkoušené prostředky pro zlepšení ošetrovatelské péče v nemocnici se minuly účinkem a navrhoval ošetrovatelky pro službu v nemocnici připravit a vyškolit. Přednášky se měly konat v neděli i ve dnech volna. Uchazečky měl přijímat ředitel nemocnice za přítomnosti primáře a měly se k nim vyjádřit i policejní úřady.³³

Frekventantky měly sloužit jako bezplatné pomocné ošetrovatelky, pouze za stravu. Teoreticko-praktický kurz neměl být delší než 3 měsíce. Po jeho absolvování měly žákyně skládat zkoušky za přítomnosti ředitele, primářů a správce nemocnice. Jak Hlaváčková uvádí, o Riedlově návrhu se dochovaly záznamy diskusí, kdy např. prof. Johann von Oppolzer (1808–1971)³⁴ za souhlasu primářů navrhoval, aby teoretickou a praktickou výuku vedla jedna osoba. Za nejvhodnějšího

---

²⁹Chápejme vzdělávání ošetrovatelek nemocných, nikoliv porodních asistentek. Každý z obou oborů se rozvíjel po své specifické linii vzhledem k tomu, že charakteristické rysy jsou odlišné, což dokládá např. existence oddělených profesních společenství. Například ošetrovatelky jsou sdružovány v International Council of Nurses a porodní asistentky v International Confederation of Midwives. Stejně tak ze studovaných materiálů se nedozvídáme, že by porodní asistentky získávaly kvalifikaci v ošetrovatelských školách. Systematické vzdělávání porodních asistentek započalo dříve než vzdělávání ošetrovatelek nemocných. Je známo již od konce 18. století.

³⁰ Heinz SCHOTT, *Kronika medicíny*, Fortuna Print, Praha 1994, s. 286-287

³¹ Louise WYATT, *A History of Nursing*, Great Britain, 2019, s. 41

³² Antonín DONĚK – Emanuel DONĚK – Jana DOŇKOVÁ, 210. výročí narození doc. MUDr. Josefa Bohumíra Riedela, *Psychiatrie pro praxi* 14 (1), 2013, s. 45–46

³³ Pozn. k ošetrovatelské službě se často rekrutovaly osoby nízké společenské a morální úrovně, např. ženy trestané, prostitutky atp.

³⁴ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993, s.83

považoval druhého sekundárního chirurga, který měl údajně největší zkušenosti v ošetrovatelské praxi. Tomuto návrhu oponoval protomedik Ignác Florian Nádherný (1789 – 1867)³⁵, jinak stoupenec zřízení ošetrovatelské školy, který usoudil, že druhý sekundární chirurg je sice zběhlý v ošetřování nemocných, ale bylo by zapotřebí školit ošetrovatelky pro všechna oddělení. V červnu 1845 poslal ředitel Vilibald Nusshard (1783–1847)³⁶ guberniu soubornou zprávu o stavu příprav k zahájení činnosti ošetrovatelské školy. Zdůraznil v ní, že lékaři považují zřízení školy za nutné, ale upozorňovali též na možné potíže. Někteří lékaři např. profesoři Antonín Jungmann (1775–1854)³⁷ a František Piřha (1810–1875)³⁸ vyslovili doporučení pouze pro praktickou výuku. Pro teoretickou výuku nebyla v té době vhodná učebnice. Ředitel Nusshard upozorňoval, že je problém získat ošetrovatelky do placené služby, natož žákyně pro bezplatnou službu v nemocnici. Zkušenosti s výukou řádových sester ošetrovatelek ukazovaly zejm. na nutnost praktické výuky. Teoretické přednášky měly být populární, 2x týdně, praktická výuka pak 2-4 týdny. V září roku 1845 se již uvažovalo o konkrétním počtu žákyň. Mělo být přijato šest uchazeček za poloviční plat a stravu. Dvě frekventantky měly být přiděleny na lékařské oddělení, po jedné na plicní, chirurgické, oční a gynekologické. Jak se ukázalo, získat žákyně pouze za stravu, bylo nemožné. Dalších pět uchazeček mělo být přijato pro jednotlivá oddělení, tudíž celkový počet žákyň měl být jedenáct. Poslední nalezené informace se datují k říjnu 1845. Téměř do zdárného konce dotažený projekt se nepodařilo uskutečnit, což lze pravděpodobně přisuzovat finančním požadavkům návrhu.³⁹

Další z významnějších a nyní již realizovaných pokusů o systematické školení ošetrovatelek pro službu nemocnému přišel v 70. letech 19. století a úzce souvisel s tzv. ženskou otázkou a emancipačním ženským hnutím. V roce 1871 byl založen Ženský výrobní spolek⁴⁰ a to českými spisovatelkami Eliškou Krásnohorskou a Karolinou Světlou (1830–1899). Posláním spolku byl boj za práva žen a výchova žen k určitému povolání. Jedná se o dobu, kdy dívky byly přidržovány k domácnosti a obvykle jejich jediné zaopatření zajišťoval sňatek. Neprovdané ženy bývaly odkázány na milost svých příbuzných, uchýlovaly se do klášterů nebo žily samy s cejchem staré

---

³⁵ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. díl L-Ž, Praha 1993, s.77

³⁶ Tamtéž, s. 82

³⁷ Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty, 1348-1939*, I. díl, s. 121

³⁸ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. díl, s. 89

³⁹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, Petr - Jan BŘÍZA, *Dějiny Všeobecné fakultní nemocnice v Praze 1790-2010*, Praha 2011, s. 71-7

³⁹ Někdy s dovětkem český, např. v Jitka Marie PAZOURKOVÁ, *Z historie československého ošetrovatelství*, in: *Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČR*, s. 58-70

panny hodné výsměchu. Ženy z nižších sociálních vrstev obvykle pracovaly jako služebné. Ženy z vyšších sociálních vrstev obvykle nepracovaly.

Představitelky ženského výrobního spolku si kladly za cíl se postavit předsudkům tehdejší společnosti. Ve svých pracích se snažily poukázat na útlak a bídu žen a dále prosadit pro ženy studium. Spolek o své činnosti informoval zejména na stránkách Ženských listů. Lékař Vítězslav Janovský (1847 – 1925)⁴¹, který byl podporovatelem ženského emancipačního hnutí, poukazyval na uplatnění žen v oblasti ošetrovatelství. Spolu s Karolinou Světlou brzy počali uvažovat o odborném školení pro ošetrovatelky. V období snah o zřízení systematického ošetrovatelského školení byl jednatelem Spolku lékařů českých. Myšlenka se ujala a na návrh Dr. Janovského Spolek lékařů českých schválil vzájemnou dohodu s Ženským výrobním spolkem o organizaci vzdělávání pro ošetrovatelky nemocných. Spolek lékařů českých měl získat odborníky, kteří by bezplatně vyučovali. Ženský výrobní spolek měl propůjčit místnosti k výuce a zajistit pomůcky a po skončení školení obstarat umístění ošetrovatelek aprobovaných Spolkem lékařů českých. Otázkou zůstávalo místo pro praktický výcvik. Ředitelství Všeobecné nemocnice praktické školení u nemocných neumožnilo. Možné důvody odmítnutí mohly být rázu národnostního.⁴²

Pražská městská rada však svolila, aby praktická výuka mohla probíhat v městském chorobinci na Karlově, kde byl ústavním lékařem tomuto návrhu nakloněný MUDr. Čeněk Křížek (1841-1883).⁴³ Roku 1874 byla tedy v Praze založena česká škola pro ošetrovatelky nemocných.⁴⁴ Tento počín byl důkazem světového rozhledu našich lékařů a snah našeho, v té době počínajícího, ženského hnutí. Výrobní spolek se obrátil na jednotlivce i jednoty v zahraničí s žádostí o pokyny, zprávy a zkušenosti podobných ústavů. Po studiu došlých informací, zvážení potřeb místních i časových, byl vypracován českými lékaři učební plán. Při výuce v podobě přednášek se bezplatně zapojili tito znamenití lékaři, často pozdější profesori např. Jan Carda⁴⁵, Antonín Erpek (1843–1921)⁴⁶, Frankenberger⁴⁷, Josef Hala (1814–1887)⁴⁸, Vítězslav Janovský, Emerich Maixner (1847–1920)⁴⁹, Skalička (biografické

---

⁴¹ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetrovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, s. 13

⁴² Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, Petr - Jan BRÍZA, *Dějiny Všeobecné fakultní nemocnice v Praze 1790*, Praha 2011, s. 71-73

⁴³ Jitka Marie PAZOURKOVÁ, *Z historie československého ošetrovatelství*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČR, s. 58-70

⁴⁴ Eliška KRÁSNOHORSKÁ – Karolina SVĚTLÁ – Žofie PODLIPSÁ, *První škola ošetrování nemocných*, *Ženské listy* 10/3, 1. 10. 1875, s. 162

⁴⁵ Pravděpodobně myšlen Jiří Czarda (1851–1885), zdroj: Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 -1939*, I. díl, s. 85

⁴⁶ Tamtéž, s. 92-93

⁴⁷ Křestní jméno neuvedeno, možné uvažovat Frankenberger Otakar, profesor nemocí ušních, nosních a krčních či Frankenberger Zdeněk, profesor histologie a embryologie

⁴⁸ Tamtéž, s. 104; uváděno též Hala

⁴⁹ Tamtéž, II. díl, s. 70

údaje nezjištěny), Václav Steffal (1841–1894)⁵⁰, Jan Špot (1813–1888)⁵¹, Salmon (biografické údaje nezjištěny), Ježek (biografické údaje nezjištěny).⁵²

Praktická cvičení vedl Čeněk Křížek a Josef Hala.⁵³ Vyučování bylo započato 18. května 1874. Přednášky byly zaměřeny na tělovědu, zdravotvědu, teorii ošetřování, chirurgické obvazování, ošetřování dětí, příslušnou obsluhu lázeňskou a první pomoc při úrazech a náhlém onemocnění. Praktická výuka byla zahájena od 1. července téhož roku v již zmíněném chorobinci na Karlově. Součástí praktického výcviku bylo i jedenáct tříhodinových cvičení ošetřování při chorobách ženských. Frekventantky byly řádné i mimořádné, které mimo drobné zápisné mohly navštěvovat školu bezplatně. Celkově bylo zapsáno 213 posluchaček, z nich se pouze 96 podrobilo zkoušce. Žákyně, které byly u zkoušky úspěšné, obdržely diplomy, které je opravňovaly k vykonávání ošetřovatelské služby. Byly podepsány starostkou Ženského výrobního spolku, do jejichž rukou skládaly slib a předsedou Spolku českých lékařů. Výrobní spolek vypracoval tzv. Řád služby ošetřovatelské a tím jasně vymezil povinnosti a požadavky ošetřovatelské služby a byl schválen výborem Spolku českých lékařů.

Výlohy spojené s organizací kurzu byly podpořeny poplatkem za doporučení ošetřovatelky ve výši 50 krejcarů. Ošetřovatelky byly díky obětavým lékařům a jejich kvalitním přednáškám nejen dobře připraveny po odborné stránce, ale též si byly vědomy ušlechtilé stránky ošetřovatelského poslání. Společností tak byly jejich služby vyhledávány a jejich počet nedostačoval k pokrytí poptávky. Organizátoři ošetřovatelské školy s jistou pýchou obeslali odbornou výstavu konanou roku 1882 v Berlíně, kde se pochlubili výsledky školení sester. Z ne jistě pochopitelných důvodů přišel ve stejném roce zákaz praktického výcviku v chorobinci na Karlově. Organizátoři se opět obrátili na ředitelství Všeobecné nemocnice, kde byli znovu s požadavkem praktického výcviku posluchaček odmítnuti. Zdroje uvádějí, že ukončení praktického výcviku vzešlo z iniciativy německých členů pražské městské rady.⁵⁴

Otevřených a ukončených kurzů bylo celkem pět, první roku 1874, dále 1875/1876, 1876/1877, 1879/1880 a poslední byl běh 1880/1881. Ve stejném roce, kdy byla škola založena, vychází pro

---

⁵⁰ Tamtéž, s. 119

⁵¹ Tamtéž, s.123

⁵² Jitka Marie PAZOURKOVÁ, *Z historie československého ošetřovatelství*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, s. 58-70

⁵³ Eliška KRÁSNOHORSKÁ – Karolina SVĚTLÁ – Žofie PODLIPSÁ, *První škola ošetřování nemocných*, *Ženské listy* 10/3, 1. 10. 1875, s. 162

⁵⁴ Jitka Marie PAZOURKOVÁ, *Z historie československého ošetřovatelství*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, s. 58-70; Archiv Národního muzea, fond Anna Rypáčková, část poznámky k historii ošetřovatelství; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Snahy o odborné školení ošetřovatelek ve druhé polovině 19. století*, *Zdravotnické noviny*, ročník 45, rok 1996, č. 27, s. 26

vzdělání budoucích ošetřovatelek nepostradatelná publikace v Ženské bibliotéce za redakce Žofie Podlipské překlad knihy Florence Nightingalové „Kniha o ošetřování nemocných“. Knihu přeložila Paulina Králová, která sama měla zkušenosti s ošetřováním člena rodiny v chorobě. Jednalo se o prvotinu Florence Nightingalové, která vyšla v Londýně r. 1859 pod názvem „Notes on Nursing“ a svým pojetím udávala směr a základy moderního ošetřovatelství. Pro své pochopení nemocného a hluboké lidství lze shledávat tuto knihu eticky trvale hodnotnou.⁵⁵ Přes všechn předehšlý úspěch se šestý běh otevření již nedočkal. Připomeňme však, že se v té době jednalo o jedinou školu tohoto typu v celé rakousko-uherské monarchii. V sídelním městě monarchie ve Vídni byla ošetřovatelská škola Rudolfinerhaus založena za iniciativy chirurga Theodora Bilrotha (1829–1894)⁵⁶ v roce 1882.⁵⁷

V devadesátých letech 19. století se výcviku ošetřovatelek na své klinice věnoval přednosta první české interní kliniky Bohumil Eiselt (1831– 908)⁵⁸. Jeho žákyně měly výborné teoretické i praktické školení a zvláště se osvědčily při infekčních chorobách. Sám prof. Eiselt napsal o ošetřovatelkách poutavou stať nazvanou „Hrdinky“, kterou vydal v krajinském listě svého rodného města „Jitřence“.⁵⁹ V textu popisuje nejenom práci ošetřovatelek, se kterými se setkával na své klinice, ale i jejich sociální poměry při ubytování přímo v sálech nemocných. Vyjadřuje slova obdivu a uznání pro takto náročnou službu bližnímu.

V roce 1901 Ústřední spolek českých žen uspořádal několikaměsíční ošetřovatelský kurz, z něhož vyšlo 10-12 ošetřovatelek. Za výukovou pomůcku sloužila odborná kniha sepsaná a ilustrovaná Dr. Erazimem Vlasákem (1863-1904), který byl hlavním vyučujícím v těchto kurzech.⁶⁰

Roku 1901 a poté hned roku 1902 byla vydána publikace autorů Jaroslava Šťastného (1841–1917)⁶¹ a Duchoslava Panýrka (1867–1940), odborného lékaře chorob chirurgických v Karlíně, bývalého operatéra kliniky prof. Maydla s názvem „Ošetřování nemocných a dovětkem ku potřebě ošetřovatelek z povolání i širších kruhů.“ Kniha je zpracována velice kvalitně s celkem 117

---

55 Louise WYATT, A History of Nursing, Great Britain, 2019, s. 36; Florence NIGHTINGALE, Kniha o ošetřování nemocných, Praha 1874

56 Heinz SCHOTT, *Kronika medicíny*, Praha 1994, s. 611

57 Campus Rudolfinerhaus, *Unsere Geschichte*, dostupné z <https://www.campus-rudolfinerhaus.ac.at/wir-ueber-uns/geschichte/>; Ženský výrobní spolek český, *Čtvrtý kurz – první školy ošetřování nemocných v Praze*, Ženský list, ročník 8, č. 2, 1880, str. 24-25

58 *Bohumil Eiselt*, Osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohumil_Eiselt, [cit:2024-02-28]

59 Jitka Marie PAZOURKOVÁ, *Z historie československého ošetřovatelství*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, s. 58-70; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Snahy o odborné školení ošetřovatelek ve druhé polovině 19. století*, Zdravotnické noviny, ročník 45, rok 1996, č. 27, s.26; Marie NÁPRAVNÍKOVÁ, *Trochu historie z našeho českého ošetřovatelství*, Československá nemocnice, ročník 5, 1935, č.2, s. 23

60 Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, s. 338-340

61 Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939*, II. díl, s. 124; ředitel c.k. Všeobecné nemocnice v Praze

vyobrazeními týkajícími se anatomie, první pomoci, pomůckami k ošetřování nemocných atp. Kapitoly jsou zaměřeny na osobnost ošetřovatelky spolu s morálními předpoklady pro profesi, prostředí nemocničního pokoje, ošetřování nemocného při zvláštních stavech, službu ošetřovatelky při operacích, stavbu a úkony lidského těla. V úvodu knihy autoři doporučují, aby každá ošetřovatelka byla přítomna pitvě.⁶²

V roce 1903 byla z iniciativy tehdy industriální učitelky Anny Kučerové (nar. 1866)⁶³ při církvi evangelické založena Česká diakonie, spolek pro ošetřování nemocných a chudých. Sestry diakonky byly pro práci v sociální oblasti i pro práci v nemocnici připravovány samotným spolkem.⁶⁴

Na počátku 20. století lze pozorovat jisté antipatie vůči ošetřovatelským řádům působícím ve veřejných nemocnicích. Obvykle v novinových textech se dočítáme o nespokojenosti pacientů, civilních ošetřovatelek, ale i lékařů s činností řeholních sester. Řádovým sestrám bylo vyčítáno, že neznají povinnost, nýbrž jen obětování se, že se řídí zastaralými středověkými regulemi, které odmítají vzdělání a lékařský pokrok. Bylo na ně pohlíženo jako na osoby, kterým je život na zemi zlem a posmrtný život jediným přípustným cílem a tudíž se nemohly účastnit sociálního díla za šťastný život na zemi. I ze stran lékařských bylo poukazováno na útlak civilních opatrovnic, kdy na popud sester představených byly zaměstnávány často jako pouhé služebné. Sestry pod ochranou svého řádu využívaly privilegií v podobě bydlení, společného stravování, plnohodnotné stravy atp. Texty uvádějí, že jejich odměna bývala často na úrovni ošetřovatelky světské, která pracovala za nepoměrně horších sociálních podmínek, kdy bydlela v ústavu často v síni pro nemocné za mizerné stravy.⁶⁵ Neznámý autor žádá nápravu a končí svoji stať heslem: „*Do veřejných nemocnic – vzdělaný světský personál ošetřovatelský.*“⁶⁶ V roce 1904 vznikl u nás Spolek pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných, ale kurzy které zařídil, byly jen teoretické a brzy zanikly. Nebyly to ošetřovatelské školy v pozdějším slova smyslu.⁶⁷

---

⁶² Jaroslav ŠŤASTNÝ - Duchoslav PANÝREK, *Ošetřování nemocných*. Praha 1901. ISBN neuvedeno, s. 8-10

⁶³ Srov. Kafková uvádí křestní jméno Marie; Jiřina DOLANSKÁ, *Diakonická práce. Stručný nástin historie diakonie*, České Diakonie a Diakonie Českobratrské církve evangelické. Praha: Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Katedra praktické teologie, 2018. Vedoucí diplomové práce prof. ThDr. Pavel Filipi a Ladislav Beneš, Dr.; rok úmrtí nedohledán

⁶⁴ Vlastimila KAFKOVÁ, *Z historie ošetřovatelství*, Brno, 1992, s. 16; *Čtvrtstoletí obnovené Diakonie*. Praha: Diakonie Českobratrské církve evangelické, 2014., s. 68; František BEDNÁŘ, *Památník Českobratrské církve evangelické*. Praha: Kalich, 1924; s. 114; Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč.6, 1926, č.6, s. 338-340

⁶⁵ *Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích*, Přehled, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669; *Vzdělané opatrovnice*, Ženský list, ročník 18, č. 43, 1909, str. 2-3; *Hospodářské a sociální postavení ošetřovatelek a ošetřovatelů v nemocnicích*, Ženský list, ročník 20, č.18, str.2-3

⁶⁶ *Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích*, Přehled, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669

⁶⁷ Otakar DORAZIL, *Československý Červený kříž 1919-1929*, ČSČK, Praha, 1929

Roku 1904 byl uspořádán Spolkem pro povznesení stavu učitelek kurz, ve kterém vyučovaly první české lékařky, Růžena Machová (1874– 916)⁶⁸ a Anna Honzáková (1875–1940)⁶⁹ za spolupráce Dr. Rudolfa Weissbergera (biografická data nezjištěna). Druhý kurz vedl Dr. Zuna (biografická data nezjištěna) a ke třetímu již nedošlo.⁷⁰

V roce 1913 byla vydána stručná publikace v sérii Lidové rozpravy lékařské s názvem Ošetřování nemocných - Kurs pro výchovu ošetřovatelek pořádaný Spolkem pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze.⁷¹ Text vychází z přednášek, proslovených Josefem Vratislavem Novákem (1880–1947)⁷², asistentem chirurgického oddělení prof. Rudolfa Jedličky (1869–1926)⁷³ na c.k. české univerzitní poliklinice. Dr. Novák byl pověřen připravit kurz po teoretické stránce a pokud možno i prakticky. Cílem teoretické přípravy bylo předat frekventantkám znalosti o fungování lidského těla, podstatě jevů, které se v těle odehrávají. Dále bylo lékaři vyučováno o nemocech, o zacházení s nemocnými a způsobech ošetřování.

V úvodní přednášce Dr. Novák zamýšlel nad otázkou stavu ošetřovatelství u nás a nad profilem ošetřovatelky. *„Býti ošetřovatelskou jest nejvznešenějším povoláním ženy na světě, ať je ošetřovatelkou veřejnou nebo jako pečlivá matka jen ošetřovatelkou své rodiny.“*⁷⁴ Ošetřování nemocných charakterizoval těmito slovy. *„ Je to práce u lůžka nemocného, starost o nemocného, která má za účel ulehčiti osud, bolest nemocného, přispívati k jeho uzdravení, těšiti trpící a umírající, posloužiti těm, kdož potřebují pomoci, jenž může býti dána, krátce ulehčiti bolesti druhého tím nejlepším způsobem. A ten nejlepší způsob, to je hlavně neustálé opakování malých službiček, často nepřijemných, ale posvěcených vytrvalostí a oddaností takovou, že se brzy těch nepřijemností zapomíná. Ošetřovatelka může pomoci mnoho tichým soucitem, neoblomnou trpělivostí, sebeovládáním a úplným zapomenutím sebe samé. Jak všechno to působí blaze, provázeno hlasem, jemnými způsoby a doteky ženy.“*⁷⁵ V úvodní přednášce byl stručně podán přehled vzdělávacích systémů v zahraničí např. Francie – Paříž, Anglie – Londýn, dále byl popsán systém vzdělávání ošetřovatelek v Americe a v Rusku. V další stati se objevuje pojednání o historii medicíny i

---

⁶⁸ Osobní data Růžena Machová dle: https://cs.wikipedia.org/wiki/R%C5%AF%C5%BEena_Machov%C3%A1, [cit:2024-02-26]

⁶⁹ Osobní data Anna Honzáková dle: https://cs.wikipedia.org/wiki/Anna_Honz%C3%A1kov%C3%A1, [cit:2024-03-09]

⁷⁰ Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, s. 338-340

⁷¹ Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných - Kurs pro výchovu ošetřovatelek pořádaný Spolkem pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze I.*, Praha 1913, s. 3 - 4

⁷² Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993, s. 200

⁷³ Tamtéž, I. díl, s. 246

⁷⁴ Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných*, Praha 1913, s.14

⁷⁵ Tamtéž

ošetřovatelství od starověku, středověku a dále s uvedením činnosti rakouského Červeného kříže a organizace Červeného kříže na našem území, kdy jeho úlohou byla pomoc při náhlých katastrofách a vzdělávání ošetřovatelek. Autor uvádí, že podobná škola pro vzdělávání ošetřovatelek je i v Praze, jenže ve škole této vyučuje se pouze německy.⁷⁶ Ostatně i těchto ošetřovatelek, z nichž některé jsou velice dovedné, je nedostatek. Jako jednatelka Spolku pro povznesení stavu ošetřovatelek byla určena slečna učitelka Františka Fajfrová (nar. 1860)⁷⁷, která opakovaně pořádala kurzy. V roce 1913 se tudíž nejednalo o kurz první. Pro spolupůsobení v tomto běhu byl osloven právě Dr. Novák.

Dr. Novák ve výuce kurzu pro ošetřovatelky podává odpověď na otázku, jakou má ošetřovatelka být takto. „*Ošetřovatelka má býti předně sama zdráva. Nezdravá žena nejen, že může nakaziti své okolí, nemocného, jehož ošetřuje, ale též těžko snáší velkou námahu ošetřovatelského povolání. Neměla mít nápadnou vadu tělesnou, např. kožní nemoc, aby nezbuzovala ošklivost. Žádalo se stáří 18-30 let, ale byly v ústavech umožněny i výjimky. Čím vzdělanější žena, tím lépe. Minimálně musela umět číst a psát. Uvedená práva a povinnosti ošetřovatelek platila pro všechny ošetřovatelky. Pro ty ve veřejných ústavech a nemocnicích, ale i ty, které poskytovaly péči v soukromí, kde žádnému řádu nepodléhal.*“⁷⁸

Diplomovaná sestra Sylva Macharová (1893–1968)⁷⁹ uvádí, že posluchačky tohoto kurzu se prakticky cvičily na chirurgické klinice prof. Rudolfa Jedličky a na gynekologické klinice prof. Václava Píthý (1865–1922). Byly činěny další pokusy, aby i na interní klinice prof. Josefa Thomayera (1853 – 1927) ve Všeobecné nemocnici směly mít posluchačky praktickou výuku, což tehdejší c.k. místodržitelství sice povolilo, ale s podmínkou, že posluchačkám nebudou vydána vysvědčení. Po praktických kurzech okleštěných výnosem c.k. místodržitelství pozvala tehdejší činná členka Spolku pro povznesení stavu ošetřovatelek na valnou hromadu městského fyzika Ladislava Procházku (1872 – 1955), jenž navrhl, aby se zřídila městská ošetřovatelská škola. Procházka vypracovat organizační stanovy školy a městská rada pražská návrh přijala, ale Vídeň školu nepovolila. Důvodem bylo, že Sanitätsdepartement již v té době připravoval pro Prahu českou a německou státní ošetřovatelskou školu.⁸⁰

Všechny dosavadní uvedené snahy o vzdělávání ošetřovatelek nemocných vycházely buďto z potřeb institucí nebo snah jedinců, jejichž cílem bylo zdokonalení ošetřovatelské služby nemocným a

---

⁷⁶ O existenci německé ošetřovatelské školy v Praze před rokem 1916 se dozvíme pouze v tomto dokumentu. Jinou zmínku se nalézt nepodařilo.

⁷⁷ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, s. 15

⁷⁸ Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných*, Praha 1913, str. 6-13

⁷⁹ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, s. 29

⁸⁰ Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, s. 338-340

povznesení sociálního stavu ošetřovatelek na vyšší úroveň. Existence těchto vzdělávacích institutů prozatím nestála na základě legislativní normy, která by zřízení a podobu školení zákonně upravovala.

5.2. První ošetřovatelské školy

Zásadní zlom přineslo až nařízení rakouského Ministerstva vnitra č. 139 z 25. června 1914⁸¹ o profesionálním ošetřovatelství, kterým bylo započato systematické vzdělávání ošetřovatelek nemocných. Tento legislativní dokument dal vzniknout síti ošetřovatelských škol v tehdejším rakouském mocnářství, pod které patřily i české země. Mezi pěti prvními školami vznikly: ošetřovatelská škola při Všeobecné nemocnici ve Vídni, ošetřovatelská škola v Terstu, ošetřovatelská škola Červeného kříže ve Vídni a dvě ošetřovatelské školy při Všeobecné nemocnici v Praze. Byly to Česká ošetřovatelská škola a Německá ošetřovatelská škola.⁸²

První ošetřovatelské školy v Praze

K řešení ošetřovatelské otázky na území Prahy, se nám dochoval prozřetelný a detailně propracovaný návrh na zřízení škol k ošetřování nemocných v c.k. Všeobecné nemocnici v Praze datovaný k 4. červnu 1914 č. 6122.⁸³ Z dat vydání obou dokumentů je tedy patrné, že předchází samotné rakouské ministerské nařízení o necelý měsíc. Návrh č. 6122 navazoval na výnos ministerstva vnitra ze dne 10. března 1913, č. 3006, jenž byl označen jako státní akce k povznesení odborné a hospodářské úrovně ošetřovatelského povolání. Po vydání návrhu č. 6122 měla být se státní podporou zřízena při Všeobecné nemocnici škola pražského nemocničního fondu k ošetřování nemocných s vyučovacím jazykem českým a taktéž s vyučovacím jazykem německým a měla být otevřena počátkem studijního roku 1914/15.

Obě učiliště měla být spravována ředitelem c.k. Všeobecné nemocnice v Praze a jejich hlavním úkolem mělo být vycvičit ošetřovatelky nemocných pro službu v c.k. Všeobecné nemocnici v Praze.

---

⁸¹139. Verordnung des Ministers des Innern vom 25. Juni 1914, betreffend die berufsmäßige Krankenpflege. Österreichische Nationalbibliothek, ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte, [cit:02-10-2014], Online dostupné z:

<https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=BgbAlt&Titel=&BgbNummer=&Stuecknummer=&Jahrgang=&VonKundmachungsdatum=02.12.1848&BisKundmachungsdatum=31.03.1940&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=50&Suchworte=&Position=14451>

⁸² Renata VYTEJČKOVÁ, *Ošetřovatelské školy slaví letos sto let od svého zřízení*. Florence; odborný časopis pro ošetřovatelství a ostatní zdravotnické profese, 2014, sv. 7-8/2014, s. 6–7.; Ilsemarie WALTER - Elisabeth SEIDEL - Vlastimil KOZON, *Wider die Geschichtslosigkeit der Pflege*, Wien 2004; s. 45-49; Vlastimil KOZON, Elisabeth SEIDL, Ilsemarie WALTER, *Geschichte der Pflege – Der Blick über die Grenze*, Wien, 2011, s. 147-148

⁸³ AHMP, fond Česká státní škola ošetřovatelská, Praha II., k. 67

Na místě dosavadního výcviku empirického mělo nastoupit obsáhlé systematické a praktické školení vynikajícími učitelskými odborníky. Škola neměla být určena pouze pro potřeby Všeobecné nemocnice v Praze. Měly být přijímány žáčky duchovního i světského stavu, jež se chtěly věnovat službě i v jiných nemocnicích nebo jiným odvětvím ošetřovatelského povolání.

Naskýtala se tak možnost zřizovatelům veřejných a soukromých nemocnic, zaopatřovacím ústavům, kojeneckým útulkům a jiným ochrannám, dále obcím, sdružením aj., možnost dát pro vlastní potřeby vycvičit opatrovnice nemocných. Žákyně duchovního stavu měly zůstat po dobu školení ve svazku svého řádu. Pro světské žákyně měl být zřízen vlastní školní internát, který kromě jednotlivých pokojů, měl mít jídelnu, společenskou místnost, knihovnu a koupelnu. Internát měl být zřízen tak, aby byly uspokojeny potřeby žákyně vyššího stupně vzdělání a tím bylo podporováno povznesení stavu ošetřovatelek. Žákyně světského stavu, které nemohly být ubytovány v internátě, neměly být přijímány.

V čele každého školního internátu měla stát sestra představená, jejíž dohled měl zajistit osobní vedení žákyně. Pro každý internát měl být ustanoven vlastní ústavní lékař. Uchazečky se měly reversem zavázat, že po dvouletém školení a dosažení státního diplomu, nastoupí nejméně na tři léta do služeb Všeobecné nemocnice jako ošetřovatelky nemocných. Za těchto podmínek jim měl být bezplatně zajištěn výcvik, vyučování ve školním internátě, strava, služební oděv, praní prádla, lékařské ošetření v nemoci nebo zaopatření v nemocnici, zubní ošetření. Uchazečky, které by se k reversu nezavázaly, měly platit v prvním školním roce 70 korun měsíčně.

Žákyněmi měly být dívky a paní, které:

- Byly státními občankami rakouskými.
- Dokonaly 18. rok svého věku a byly-li nezletilé, měly přiložit svolné prohlášení otce nebo poručenského úřadu.
- Měly bezúhonný život.
- Měly tělesnou a duševní způsobilost k ošetřovatelskému povolání.
- Prokázaly se úspěšně vychovenou měšťanskou školou nebo jiným přiměřeným všeobecným vzděláním.
- Neměly na starosti nedospělé dítě nebo vlastní vedení domácnosti.

Žádost o přijetí měla být tedy doložena domovským listem, křestním nebo rodným listem, prohlášením o svolení otce (nezletilé), úředním vysvědčením o bezúhonném chování, vysvědčením o absolvování měšťanské školy, vypsáním běhu života, vysvědčením o případné dosavadní činnosti,

očkovacím vysvědčením. Žádost o přijetí měla být podána do konce srpna 1914 u c.k. ředitelství Všeobecné nemocnice v Praze.

Za účelem zjištění fyzické způsobilosti k ošetřovatelskému povolání se měly uchazečky podrobit prohlídce u příslušného zeměpanského úředního lékaře. V Praze u zdravotního oddělení c.k. místodržitelství Praha III., ostrov Kampa. Nedostatečný vývoj tělesný, nemoci, tělesné vady, podstatné nedostatky smyslového ústrojí vylučovaly přijetí. Uchazečky, které splňovaly prvotní podmínky, měly být pozvány před komisi, aby se osobně představily. Ústní zkouška měla zjistit stupeň inteligence uchazečky. Písemná přijímací zkouška se měla skládat z diktátu, slohového úkolu a dvou početních příkladů z praktického života. Přednostně měly být přijímány uchazečky, které by se zavázaly reversem ke službě v nemocnici při válce, epidemiích jako ošetřovatelky nemocných a raněných.

Přijetí mělo být prozatímní na 3 měsíce, aby se nabylo jistoty o všech osobních vlastnostech uchazečky a naopak, aby žákyně nabyla jistoty o své způsobilosti k ošetřovatelské službě. Žákyně v této době mohly být správou školy propuštěny a stejně tak uchazečka mohla sama školu opustit bez udání důvodu. Po prvních třech měsících mělo nastat definitivní přijetí. Definitivně přijaté žákyně, měly dostávat odznak ošetřovatelek nemocných. Odborný výcvik měl sestávat z roku učebného a zkušebního. Žákyně měly mít po dobu učebného roku název „žákyně ošetřovatelství“ a po jeho uplynutí „ošetřovatelka na zkoušku“. Ošetřovatelky na zkoušku, které prokázaly důvěryhodnost a spolehlivost, měly přiznáno právo na připuštění ke státní diplomové zkoušce. Diplom o úspěšně vykonané zkoušce měl opravňovat k užívání titulu „diplomovaná ošetřovatelka nemocných“.

Žákyně měly být teoreticky vyučovány a prakticky cvičeny. Vyučovacími předměty měly být:

- Nauka o soustavě lidského těla.
- Nauka o činnosti orgánů (se zvláštním zřetelem k nauce o výživě).
- Základy všeobecné nauky o nemocech (včetně infekčních).
- Všeobecná hygiena a nemocniční hygiena, potírání nemocí nakažlivých.
- Všeobecná technika ošetřování nemocných.
- Praktický výcvik, který měl být zaměřen na zvláštním ošetřování při nemocech vnitřních, včetně výživy nemocných, provádění lékařských nařízeních⁸⁴, provádění masáží, hydroléčby a elektroléčby. Dále měl být praktický výcvik zaměřen na ošetřování pacientů chirurgicky nemocných, ošetřování kojenců a šestinedělek, ošetřování při nemocech

---

⁸⁴ Myšleno plnění lékařských ordinací

kojenců, dětských, kožních, nakažlivých a duševních nemocích. Posléze měl probíhat výcvik v ambulantní službě.

- Praktický výcvik ve vedení domácnosti a kuchyně, v přípravě stravy pro nemocné a kojence.
- Administrativní služba nemocniční se zvláštním zřetelem na činnost malých nemocnic venkovských.
- Důležité předpisy zdravotnické.
- Základy péče sociální ve veřejném zdravotnictví.
- Ošetřování nemocných ve válce.

Po učebním roku se měly žákyně podrobit přezkoušení před správcem školy. Pokud by byl výsledek uspokojivý a posudek sestry představené o chování žákyně příznivý, měla být žákyně připuštěna k vykonávání jednorocní zkušební služby. Ošetřovatelky měly být zaměstnány na odděleních a klinikách pro nemoci vnitřní a chirurgické nemoci, pro nemoci kojenců, dětské, kožní, nakažlivé a duševní, pro kojence a šestinedělky a měly za to dostat přiměřenou odměnu. Neměly být zatěžovány takovými pracemi, které by nepřispívaly k jejich odbornému vzdělání. Při výcviku ošetřovatelek a při vymezení jejich učební látky měl být zřetel obrácen na to, že ošetřující osoby mají být pomocnými silami lékařovými.⁸⁵

Je pravděpodobné, že již tento dokument vychází z vládního nařízení rakouského ministerstva vnitra č. 139/1914, neboť obsah obou výnosů je de facto totožný.

5.2.1. Česká ošetřovatelská škola v Praze

První česká ošetřovatelská škola byla tedy zřízena na základě již zmíněného legislativního rámce, kterým bylo nařízení rakouského Ministerstva vnitra č. 139 z 25. června 1914.⁸⁶ (viz obr. č. 1) a tím bylo započato systematické vzdělávání ošetřovatelek nemocných. Tento výnos zásadně posunul laické poskytování ošetřovatelské péče, popřípadě podepřené krátkým školením do sféry profesionální. V následujícím období se častěji se objevuje označení ošetřovatelka z povolání. Česká ošetřovatelská škola v Praze v průběhu let měnila svůj název, např. Zemská ošetřovatelská škola, Ošetřovatelská škola ve správě ČSČK, Ošetřovatelská škola při c.k. Všeobecné nemocnici v Praze,

---

⁸⁵ AHMP, fond Česká státní škola ošetřovatelská Praha II.karton č. 67, dokument Zřízení škol k ošetřování nemocných v c.k. Všeobecné nemocnici v Praze

⁸⁶ Verordnung des Ministers des Innern vom 25.Juni 1914, betreffend die berufsmäßige Krankenpflege. Österreichische Nationalbibliothek, ALEX Historische Rechts-und Gesetzestexte, [cit:02-10-2014], Online dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=BgblAlt&Titel=&Bgblnummer=&Stuecknummer=&Jahrgan g=&VonKundmachungsdatum=02.12.1848&BisKundmachungsdatum=31.03.1940&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=50&Suchworte=&Position=14451>

dvouletá ošetrovatelská škola atp. Diplomovaná sestra Marie Pazourková (1897–1987)⁸⁷ vzpomínala, že první název školy byl Státní škola pro povznesení stavu ošetrovatelského.⁸⁸

V odborných ošetrovatelských kruzích je často nazývána „první ošetrovatelská škola“. Její vliv na vývoj a pozdější směřování našeho ošetrovatelství je zcela zásadní a lze usuzovat, že co do tuzemského i mezinárodního významu zdaleka nepřekonaný. Existence školy se datuje od zahájení provozu v květnu 1916 až do vydání nového školského zákona v roce 1948. K existenci školy se podařilo nalézt poměrně dost zdrojů v podobě dochovaných vzpomínek prvních absolventek či sester představených, sekundárních textů i původních prozatím nezpracovaných archivních materiálů. Činnost školy dle původního legislativního rámce jejího zřízení trvala více jak třicet let s různými proměnami a vlivy společenských událostí i osob školu řídících a institucí držících ji ve správě. Pro snazší pochopení, se nechme inspirovat chronologií ze vzpomínek sestry představené, diplomovaná sestra Emilie Ruth Tobolářové (1895–1973)⁸⁹, která vývoj školy uvedla v několika časových obdobích.

Obr. č 1: Nařízení rakouského Ministerstva vnitra č. 139 z 25. června 1914⁹⁰

⁸⁷ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetrovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, str.44

⁸⁸ Marie PAZOURKOVÁ, *Zpráva předsedkyně Spolku diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 2 – 4

⁸⁹ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetrovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, s. 40

⁹⁰ Zdroj: Verordnung des Ministers des Innern vom 25.Juni 1914, betreffend die berufsmäßige Krankenpflege. Österreichische Nationalbibliothek, ALEX Historische Rechts-und Gesetzestexte, [cit:02-10-2014], Online dostupné z:

<https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=BgbAlt&Titel=&Bgbnummer=&Stuecknummer=&Jahrgan>

Roky 1916-1920

Otevření ošetrovatelské školy předcházely aktivity Spolku pro povznesení stavu ošetrovatelek nemocných, který byl ustaven v roce 1904. Jeho neúnavnou jednatelkou byla odborná učitelka dívčí pokračovací školy na Vinohradech, slečna Františka Fajfrová, která spolupůsobila při zřízení naší první Státní české školy pro ošetrování nemocných v Praze a byla její první představenou. Již v červnu roku 1914 byla Fajfrová povolána do Vídně a požádána, aby převzala vedení nové české ošetrovatelské školy v Praze. Slečna Fajfrová úřad přijala pouze prozatímně, než ministerstvo najde osobu odborně vzdělanou. Františka Fajfrová vedla ošetrovatelskou školu v letech 1918-1920.⁹¹ Měla odborné doškolení, nosila sesterský odznak i stejnokroj a rozuměla práci sester.⁹² Diplomovaná sestra Marta Anna Šindlerová (nar. 1887)⁹³ uvádí, že škola byla zřízena po vzoru vídeňské státní ošetrovatelské školy, Rudolfinerhausu.⁹⁴ Již těsně před válkou se počalo z podnětu Dr. Procházky vážně pomýšlet na zřízení české a německé státní ošetrovatelské školy. Otevření školy se oddalovalo od měsíce k měsíci, jednak pro válku, jednak pro nedostatek učitelů – lékařů, kteří byli přetížení prací v nemocnicích nebo povoláni do služby v armádě. Konečně 29. května 1916 bylo uskutečněno dávné přání mít na našem území ošetrovatelskou školu. Pozdější sestra představená této školy S. Macharová uvádí datum otevření ošetrovatelské školy 31. 5. 1916⁹⁵

Přijímací zkoušky

Pokud čerpáme z dochovaných pamětí prvních absolventek školy, jejich informace se lehce odlišují. V případě, že budeme vycházet ze vzpomínek diplomované sestry Josefy Andělové (1889 – 1980)⁹⁶, která je považovaná za úplně první diplomovanou ošetrovatelku, absolventku české ošetrovatelské školy, neboť byla absolventkou prvního studijního ročníku a první žákyní absolvující závěrečnou diplomovou zkoušku na základě abecedního pořadí dle příjmení, dozvídáme se, že přijímací zkouška prvního ročníku se konala 15. 6. 1916. K přijímací zkoušce se dostavilo asi 20 uchazeček. Přijato

---

[g=&VonKundmachungsdatum=02.12.1848&BisKundmachungsdatum=31.03.1940&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=50&Suchworte=&Position=14451](#)

⁹¹ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, Úvodní řeč sjezdu, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 9-12

⁹² Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 12-15

⁹³ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetrovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, s. 32; úmrtí nedohledáno

⁹⁴ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 12-15

⁹⁵ Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetrovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, s. 338-340

⁹⁶ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetrovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, str. 36; AHMP, Česká státní škola ošetrovatelská Praha II., karton č. 3; také nazývána sestra Olga

bylo 14⁹⁷ a to ty, které odpovídaly požadavkům, věk 18 – 30 let, absolvování nejméně tří měšťanek a dobrý výsledek zkoušky z inteligence. Josefa Andělová na přijímací zkoušky prvního ročníku vzpomínala takto: „ Zkoušce byl přítomen ředitel Všeobecné nemocnice v Praze MUDr. Tichý a představená školy F. Fajfrová. Zkouška byla písemná a to diktát (*Psí život*), trojčlenka a sdělení z jakého důvodu chci být ošetřovatelkou. Uchazečky prvního ročníku 1916 se velmi těšily na nástup do školy. Představovaly si, jak budou pomáhat v uzdravování nemocných, jak se budou snažit povznést povolání ošetřovatelské na úroveň společenskou, která mu náleží podle důležitosti práce. Prospekt školy shledávaly uchazečky jako slibný. Dle něho v prvním roce školení měly být prosloveny hlavní přednášky, druhý rok měl být věnován praktickému výcviku. Universitní sbor měl sestávat z profesorů a asistentů.“⁹⁸

Diplomovaná sestra Anna Mánková (nar. 1895)⁹⁹ uvedla, že bylo povoláno prvních 15 žákyň. Podle ministerského nařízení smělo být přijato každým rokem pouze 15 žákyň. Též sestra Mánková ve svých vzpomínkách uvádí, že po přijímací zkoušce byla přijata nejprve na tři měsíce na zkoušku a když se osvědčila, pak byla teprve přijata definitivně na celé dva roky. Česká škola měla vlastní internát v Ječné ulici č. 4. Představenou české školy byla učitelka F. Fajfrová, která byla činná ve Spolku pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných a účastnila se příprav pro otevření školy. Krátký čas pobyla ve státní škole ve Vídni pod vedením hraběnky Sternbergové. Po návratu připravovala internát pro žákyně a do jednotlivostí promyslela i stejnokroje příštích sester.¹⁰⁰

První úvodní přednášku u prvního ročníku v roce 1916 proslovil prof. Thomayer a nezapomněl vyzdvihnout úkoly ušlechtilých a vzdělaných sester - ošetřovatelek. Žákyně, ještě po dlouhých desetiletích, vzpomínaly na její skvělý obsah.¹⁰¹

Ze Státní školy vídeňské v r. 1917 přišla naše první školní sestra Anna Hupková (nar. 1883)¹⁰² a r. 1918 vrchní sestra Gizela Bártová (nar. 1885)¹⁰³, které obě zaučovaly první žákyně ošetřovatelské školy do práce ve Všeobecné nemocnici v Praze. Po odchodu školní sestry Hupkové, přišla z vídeňské školy plně kvalifikovaná sestra Božena Březinová (†1925)¹⁰⁴. Později se stala druhou

---

⁹⁷ Srov. Mánková uvádí počet prvních přijatých žákyň 15, Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 102

⁹⁸ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s.4

⁹⁹ AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 3, Výkaz žákyň školy

¹⁰⁰ Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 102

¹⁰¹ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 12-13

¹⁰² Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, str. 24

¹⁰³ Tamtéž, str. 26

¹⁰⁴ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, str. 25

představenou školy. Vyžádala si E.R. Tobolářovou jako svoji asistentku do ošetrovatelské školy. V roce 1920 odjela na stipendium studovat do ošetrovatelství do Ameriky, kde onemocněla duševní chorobou a po dopravě zpět domů za nějaký čas zemřela.¹⁰⁵

Tobolářová ve svých vzpomínkách uvedla: „Ředitelem školy byl ředitel všeobecné nemocnice v Praze, který přednášel nemocniční administrativu, podepisoval všechny úřední listiny a byl přítomen u zkoušek. Škola i její vedení podléhalo zemskému úřadu v Čechách a ministerstvu vnitra ve Vídni, v němž byla zahrnuta jak zdravotní, tak sociální péče v Rakousko-uherském státě. Dr. Tauber z ministerstva vnitra ve Vídni, zdravotního odboru, který celý statut a organizaci ošetrovatelské školy v Rakousku vypracoval, byl vždy přítomen při předávání diplomů po státních zkouškách. Údajně se nechal inspirovat holandským vzorem, včetně čepečku jako doplňku uniformy. Učebnice pro ošetrovatelskou školu v té době neexistovaly. Žákyně se učily z vlastních poznámek zachycených při přednáškách univerzitních profesorů, docentů a asistentů klinik. Zkoušky se konaly po ukončení přednášek každého oboru a pak státní diplomové, které byly teoretické i praktické konané na příslušných klinikách. Teorie byla tehdy na vysoké úrovni. Praktická výchova, vzhledem k zaostalému zařízení tehdejších c.k. klinik v Čechách a bez a bez školených sester vůbec, byla nižšího stupně. Například na celé I. interní klinice a později na gynekologické klinice byla jediná odborně školená vrchní sestra, a to z Vídeňské ošetrovatelské školy, v.s. Olga Hupková a později v.s. Gizela Bártová. Žákyně byly v praktické činnosti odkázány na staré nekvalifikované ošetrovatelky, které si lékaři vchovali ze schopných služebných. Některé z nich pracovaly skutečně svědomitě. Většina však nerada předávala své získané zkušenosti mladým adeptkám z ošetrovatelské školy. Vrchní sestra na vše tj. vedení celé kliniky a praxe žákyň nestačila, ačkoliv žákyně u ní vždy našly útočiště. V osnově školy chyběla ošetrovatelská technika.“¹⁰⁶

Koncem června 1918 byly konány teoretické i praktické zkoušky. Prvních deset absolventek České ošetrovatelské školy dostalo své diplomy zkoušených ošetrovatelek z povolání. Po prázdninách roku 1918 bylo přijato nových 26 žákyň do české státní školy, kdy již pro tyto žákyně nebyly závazné předpisy bývalé rakouské vlády. Některé z nich měly už víceletou nemocniční praxi a těm bylo na výjimku povoleno jednoroční studium teoretického roku. Tyto žákyně se pak v červenci 1919 podrobily praktickým i teoretickým zkouškám spolu se žákyněmi druhého ročníku, které do školy nastoupily v roce 1917. Ostatní promovaly v roce 1920. Absolventky prvních tří ročníků tvořily nový

---

¹⁰⁵ Joža MOCKEROVÁ-FILIPOVÁ, *Mé vzpomínky na sestru Boženu Březinovou*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, Praha 1947, s. 147-148; Marta STAŇKOVÁ, *České ošetrovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, str. 27;

¹⁰⁶ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetrovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-28, s. 25-29

základ odborně vzdělaných ošetřovatelek. Od roku 1917 se spolu s civilními žákyněmi vzdělávalo také asi 30 řádových sester a 2 diakonky jako externistky, tzn., že neměly povinnost bydlet na školním internátě. Tyto sestry měly již několikaletou praxi v různých nemocnicích a po složení teoretických zkoušek obdržely diplomy ošetřovatelek z povolání.¹⁰⁷

Na první roky existence zavzpomínala profesně později aktivní diplomovaná sestra Marta Šindlerová: „Žákyně nejdříve prošly dvouměsíčním zkušebním během. Po jehož skončení zůstalo ve škole již definitivně 12 žákyň. A začal tuhý režim. Představená Františka Fajfrová postavila ideál sestry velmi vysoko. „Z počátku jsme se této kázni podrobovaly s vírou, že naše povolání nás vyžaduje celé, nemůžeme mít jiné zájmy než studium. Ven, do přednášek, i na procházky jsme chodily ve štrůdlu, i v něm jsme se musely způsobně chovat. Navazovat užší vzájemné přátelství bylo paní představené proti srsti. Chtěla nás mít uniformované zvenčí i zevnitř. To se jí však na sto procent nepodařilo. Zpočátku nám paní představená imponovala a měly jsme k ní velký respekt, ale stala se postupem času „naší starou“, před níž jsme tajily svoje drobné radosti i zájmy mimo okruh studia a práce. Teprve později, v průběhu let jsme dovedly ocenit její vysoké etické požadavky.“¹⁰⁸

První ročník 1916 -18

Učební osnovy školy se v průběhu existence školy proměňovaly. Co bylo obvykle diskutováno, byl poměr teorie vůči praxi a v prvních letech neexistující studijní materiál. V letech 1916-1920 byl první studijní rok věnován výhradně teorii. Teoretických hodin bylo 360. Přednášejícími byli profesori, docenti a univerzitní odborníci, z čehož jasně vyplývala vysoká úroveň přednášek. Z dochovaných materiálů víme, že ve studijním ročníku 1916 měla výuka anatomie 30 hodin a přednášel ji prof. Karel Weigner (1874–1937)¹⁰⁹, fyziologii přednášek prof. Edward Babák (1873–1926)¹¹⁰ ve stejném rozsahu. Patologie se v rozsahu 20. hodin ujal prof. Bohumil Prusík (1886–1964)¹¹¹. Dále byly v nižší hodinové dotaci vyučovány choroby vnitřní prof. Emerichem Maixnerem (1847–1920)¹¹², chirurgie

---

¹⁰⁷ Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 102; AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 3

¹⁰⁸ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9

Srov. dokument Zřízení škol k ošetřování nemocných při c.k. Všeobecné nemocnici uvádí zkušební měsíce tři

¹⁰⁹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993

¹¹⁰ Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, Díl I. A-K, Praha 1988

¹¹¹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část, Praha 1993

¹¹² Tamtéž

docentem Josefem Horákem (1884–1934), choroby dětské vyučoval prof. Jiří Brdlík (1883–1965)¹¹³, choroby kojenecké přednášek Quido Mann (1887 - 1976)¹¹⁴, gynekologii prof. Emil Zikmund (1874 - 1945)¹¹⁵. Dále byly vyučovány např. kožní choroby, laboratorní metody, administrativa ústavů, zdravotní zákonodárství, sociální péče apod.¹¹⁶

Žákyně si při přednáškách vše psaly, protože v té době neexistovaly vhodné učebnice a odborné knihy. Z dnešního pohledu lze za tehdejší nedostatek považovat absenci výuky v ošetrovatelské technice, neboť tehdy na našem území nebyly kvalifikované sestry, které by tento úkol mohly zastat. Představená školy Františka Fajfrová byla odbornou učitelkou a nikoliv ošetrovatelkou. Ve vídeňské státní ošetrovatelské škole hospitovala pouze 6 měsíců. Ale, i o to málo co znala, se snažila žákyně obohatit.

Diplomovaná ošetrovatelka Andělová vzpomínala: „*Ve druhém studijním roce žákyně převzaly ošetrovatelskou službu na I. Interní klinice prof. Maixnera. Práce to byla těžká. Žákyň bylo pouze 10 a jako vedoucí sestra jim byla přidělena vrchní sestra Olga Hupková, která diplomovala ve vídeňské škole. Předcházela tomu celá reorganizace kliniky. Tehdejší systém byl ten, že na větších pokojích byly tři ošetrovatelky, na malých dvě. Vrchní sestra byla již zkušená praktická ošetrovatelka. Tehdy se říkalo opatrovnice. K ruce ji byla druhá opatrovnice a třetí, která byla vlastně spíše uklízečkou. Ubytování těchto pracovníků bylo zoufalé. Při jedné stěně přímo na pokoji nemocných bylo odděleno místo pro tři postele zástěnou z prostěradel. Bylo to velice nehygienické a tyto ženy neměly naprosto žádné soukromí. Na kliniku jsme byly přijaty velmi kriticky. Říkalo se, že přijdou slečinky a uvidí se, co dovedou. Přívětivě se na nás díval přednosta kliniky prof. Maixner i několik lékařů.*“¹¹⁷

Musíme si uvědomit, že studium prvního ročníku doprovázela velká válečná nouze, kdy jídlo bylo nedostatečné jak pro nemocné, tak pro ošetrovatelky i žákyně, nebylo léčiv ani dostatek prádla. Jak sama první absolventka Andělová vzpomíná: „*V 1. světové válce stáli lidé často celou noc na přiděli chleba a často marně. Ve druhém roce školy dostávaly žákyně podle vládního nařízení 20,-korun měsíčně a velmi nedostatečnou stravu, při které neustále hladověly. Postupně získávaly přízeň nemocných, lékařů i jiných činitelů a v červnu 1918 se připravovaly k závěrečné zkoušce. K přípravě*

---

¹¹³ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část, Praha 1993
Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, Díl I. A-K, Praha 1988, s. 160

¹¹⁴ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část, Praha 1993

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ AHMP, Česká státní škola ošetrovatelská Praha II., karton č. 3;

Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 4 - 8

¹¹⁷ Tamtéž

dostaly 14 dní volna. Na klinice je zastoupily žákyně 1. ročníku. Diplomovaná zkouška byla ústní i praktická. Zkoušejícími byli univerzitní profesori Weigner, Jedlička a Maixner. Členy komise byl ředitel Všeobecné nemocnice v Praze, představená sestra školky a zástupce ministerstva vnitra z Vídně. Všechny žákyně obstály a obdržely diplomy. Po diplomové zkoušce absolventky převzaly ošetrovatelskou službu na gynekologické klinice prof. Piřhy, kde měly získat výcvik chirurgický. Jako vrchní sestra byla přidělena sestra Gizela Bártová, též absolventka vídeňské ošetrovatelské školy. Absolventky vzpomínaly, že byla přísná, ale vedla je dobře a hodně je toho naučila. Na prof. Piřhu vzpomínají jako na přednostku, který jim zprvu příliš nakloněn nebyl. Právě v době působení na gynekologické klinice absolventky zastihl vznik samostatného československého státu. Vzpomínaly na to, že odznaky s orly, které obdržely při diplomu, nosily pouze od června do října 1918. Jejich sociální poměry po absolvování školy byly ubohé. I po ukončení studia bydlely a stravovaly se ve školním internátě. Jejich mzda byla ještě podle nařízení ministerstva vnitra ve Vídni 100 Kčs měsíčně, přitom neškolené ošetrovatelky pobíraly již upravený plat ve výši 350 Kčs. Po dlouhých intervencích byly zařazeny do těžší platové třídy a to od 1. ledna 1919. Ve skutečnosti to však nestačilo ani na dobré střevíce nebo šaty.“¹¹⁸

Prvními absolventkami byly Kornelie Žáková, prov. Vovsová, Anna Mánková, Hana Anna Vejmelková, prov. Vlková, Eva Anna Němcová, prov. Hanáková, Slávka Žofková, prov. Kolovratová, Zdenka Dolenská, Joža Filipová, prov. Mockerová, Marta Anna Šindlerová, Olga Josefa Andělová, prov. Křivánková, Ludmila Buchalová, prov. Oppenheimerová. První vedení školy bylo zastoupeno ředitelem nemocnice MUDr. Hrdličkou¹¹⁹, představenou školy Františkou Fajfrovou a vrchní školní sestrou Olgou Annou Hupkovou, prov. Honzíkovicovou.¹²⁰

---

¹¹⁸ Tamtéž, s. 4-5

¹¹⁹ Andělová uvádí bez křestního jména. V publikaci HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, SVOBODNÝ, PETR, BŘÍZA, Jan. Dějiny Všeobecné fakultní nemocnice v Praze 1790-2010, Praha 2011 v seznamu ředitelů toto jméno nenalézám.

¹²⁰ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 7; AHMP, Česká státní škola ošetrovatelská Praha II., karton č. 3

Obr. č 2: První absolventky, diplomované sestry, ročník 1916/18

Uprostřed MUDr. Hrdlička, ředitel Všeobecné nemocnice a ošetřovatelské školy; sedící druhá zleva: sestra představená Františka Fajfrová; sedící druhá zprava: školní vrchní sestra Olga Anna Hupková, provdaná Honzíková¹²¹

Na dochované fotografii (viz. obr. č. 2) je vyobrazeno deset absolventek.¹²² Pozdější ředitelka školy Tobolářová uvádí, že prvních diplomovaných ošetřovatelek, které vyšly z české ošetřovatelské školy v roce 1918 bylo jedenáct.¹²³ Počet deseti prvních absolventek potvrzuje i sestra Marta Šindlerová, sama patřící do úvodního studijního běhu.¹²⁴

Praktický výcvik

Druhý rok byl věnován výhradně praktickému výcviku a to tím způsobem, že podle nařízení rakouského ministerstva vnitra bylo ředitelstvím Všeobecné nemocnice uvolněno dvanáct ošetřovatelských míst na interní klinice prof. Maixnera. Těchto dvanáct míst bylo obsazeno jedenácti žákyněmi 2. ročníku ošetřovatelské školy pod vedením vrchní školní sestry, která byla absolventkou vídeňské ošetřovatelské školy a zároveň odbornicí na nemoci vnitřní. Tato první vrchní školní sestra byla jmenována dekretem ministerstva vnitra. Byla zodpovědná nejen za

---

¹²¹ Olga, Josefa ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, První diplomovaná sestra, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 7

¹²² Tamtéž

¹²³ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetřovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-28

¹²⁴ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9-13

ošetřovatelskou službu na klinice i oddělení, ale byla zároveň i instruktorkou žaček 2. ročníku, tzn. že musela prakticky vyučovat ošetřovatelskou techniku teprve na pokojích přímo na nemocném člověku. Žákyně 2. ročníku pracovaly na interní klinice po celý rok a byly nazývány ošetřovatelkami na zkoušku. Po ukončení druhého ročníku a složení státních diplomových zkoušek obsadilo těchto jedenáct absolventek místa na české gynekologické klinice prof. Piřhy, kam byla opět ministerstvem dosazena vrchní školní sestra, odbornice v oblasti gynekologie, rovněž z vídeňské ošetřovatelské školy. Uvolněná místa na interní klinice obsadily žákyně 2. ročníku ošetřovatelské školy a praktikovaly tam po celý rok. Po diplomových zkouškách se měly dostat na chirurgickou kliniku, což se však již nestalo.

Plánem ministerstva vnitra bylo, aby postupně byly kliniky jedna po druhé obsazeny školenými sestrami vždy v čele s vrchní sestrou odbornicí tak, aby byl získán dostatečný počet učebních stanic pro žákyně. Tobolářová označila dobu mezi roky 1918-1920 jako přechodnou, ve které nebylo možné sledovat směr řízený Vídní a to postupné obsazování klinik tak, aby byl v celé Všeobecné nemocnici jednotný personál. V té době praktikovaly žákyně školy nejenom na interní a gynekologické klinice pod vedením diplomovaných sester, nýbrž i na chirurgii v dětské nemocnici i jinde, kde jejich výcvik byl ponechán lékařům a blahověli neškolených ošetřovatelek. Tobolářová dále uvedla: „V té době se vytýkalo diplomovaným sestram, že vytlačily empirické ošetřovatelky z jejich míst a tím je hospodářsky a sociálně poškodily. Praktické ošetřovatelky, ale byly pouze přemístovány z interní a gynekologické kliniky jinam, kde byly propuštěny nezpracované síly nebo na místa uvolněná odchodem do výslužby, takže nebyly poškozeny ani služebně ani finančně.“¹²⁵

Internát školy byl založen na vysokých etických požadavcích a přísné kázni. Při počtu 20 žákyň (oba ročníky počítaje) se mohla sestra představená věnovat žákyním po stránce výchovy individuálně. Absolventka historicky prvního ročníku Marta Šindlerová ve svých vzpomínkách na studijní léta uvedla: „Jak měly přednášky vysokou úroveň, tak praktický výcvik v nemocnici byl pod jakoukoliv úroveň vůbec. Učily se doslovně jen okoukávat práce tehdejších ošetřovatelek. Byly mezi nimi i velmi dobré a zkušené, od nichž žákyně skutečně získávaly zkušenosti. Většina se k nim však stavěla nevraživě, protože jim bylo známo, že ona mladá děvčata mají přijít na jejich místa. Cítily se poškozeny i tím, že odborně vzdělané sestry nebudou brát od pacientů úplatky, které pro ně tvořily často vyšší příjem, než byl samotný plat.

Platy ošetřovatelek se pohybovaly na úrovni zřízenců ještě dlouho potom, co diplomované sestry absolventky už pracovaly v nemocnicích. Přesto, že jsme teorii dobře ovládaly, zvláště anatomii,

---

¹²⁵ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetřovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-28

kteřou nám přednášel vynikající prof. Karel Weigner. Ale co s teoretickými znalostmi u lůžka nemocného jsme nevěděly. Hlavy přeplněné vědomostmi, marně jsme se namáhaly uplatnit při práci na pokoji nemocných. Záhy bylo jasné, že za pasivní rezistence stávajících ošetrovatelek se žákyně nic nenaučí. Tohoto úkolu se záhy ujala školní sestra vrchní sestra Olga Hupková z vídeňské ošetrovatelské školy, která měla za úkol seznámit žákyně s ošetrovatelskou technikou a vést praktický výcvik. Úkol měla nelehký, neboť na žákyně ošetrovatelské školy bylo nahlíženo jako na slečinky, které se jistě budou vyhýbat nepřijemné a nečisté práci. Vrchní sestra rozhodla, že žákyně začnou ‚od píky‘ a tj. odnášením nůši prádla, mytím podlah atp. Upřímná snaha budoucích diplomovaných sester se setkala s pozitivním ohlasem, když lékaři a některé opatrovnice viděli, jak reagují na každé zazvonění pacientů, vynášejí podložní mísy bez jakéhokoliv projevu nelibosti. Studium prvních žákyň bylo ukončeno diplomovou slavností. Diplomové zkoušky složilo 10 absolventek. Diplomy a odznaky dostaly 30. června 1918. Následně byla škola rozšířena o další místnost a přijat druhý ročník.“¹²⁶

Existence školy byla po 28. říjnu 1918 ohrožena. Šindlerová se k tomuto období vyjádřila takto: „Přesto, že první diplomované sestry vítaly novou republiku, přidaly se k zástupům a za zpěvu národních písní putovaly Prahou, osvobození přineslo sestrám velké zklamání. Nová vláda považovala ošetrovatelskou školu za pozůstatek nenáviděného Rakouska a chtěla školu zrušit. Tehdejší představené Františka Fajfrové dalo velkou práci, aby pomocí vlivných kontaktů a pokrokových příznivců ošetrovatelství, dosáhla toho, že škola byla ponechána.“¹²⁷

Macharová uvádí, že představená Františka Fajfrová po vykonaném úkolu odešla do soukromí a roku 1920 správu školy převzal ČSČK. Krátké působení Boženy Březinové ve vedení školy neuvádí.¹²⁸ Absolventka mezi prvními sestra Joža Mockerová-Filipová zmínila, že paní představená Fajfrová na své místo rezignovala, aniž by vyčkala na jmenování své nástupkyně. Důvodem k rychlému odchodu měl být špatný zdravotní stav. Na krátkou dobu se dle Filipové ujala řízení nezbytných věcí ve škole sestra Jana Šafaříková, která předala správu školy oficiálně jmenované Boženě Březinové, jejíž jmenování podporoval Karel Weigner. Březinová měla řídit školu od podzimu 1919, což uvádí Filipová.¹²⁹ Oproti tomu Staňková zmiňuje, že Březinová stála v čele školy pouze několik měsíců v roce 1920.¹³⁰ Druhou představenou školy tedy byla Božena Březinová (1918–1920), která vedla školu v těžkých letech, kdy mladé škole hrozilo zavření. Březinová v srpnu 1920 byla vyslána spolu

¹²⁶ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9-10

¹²⁷ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 10

¹²⁸ Sylva MACHAROVÁ, S., Státní ošetrovatelská škola v Praze, Praktický lékař, roč.6, 1926, č.6, s. 338-340

¹²⁹ Joža MOCKEROVÁ-FILIPOVÁ, *Mé vzpomínky na sestru Boženu Březinovou*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, Praha, 1947, s. 147-148

¹³⁰ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetrovatelství 7 – Galerie historických osobností*. Brno 2001, s.27

se školní asistentkou sestrou Františkou Růžičkovou do Bostonu k tříletému studiu. Božena Březinová ještě během zahraničního pobytu v roce 1920 těžce psychiatricky onemocněla, vrátila se do vlasti a zemřela mladá po několika letech utrpení v psychiatrické léčebně.¹³¹

Roky 1920 – 1925

Druhá vývojová fáze školy je datována mezi lety 1920-1925. V roce 1920, kdy se popřevratové poměry poněkud uklidnily, byla škola dána pod správu Československého červeného kříže na dobu deseti let. V té době byl jednoznačně podpořen názor, že vedení školy musí být v rukou odborných, školených a zkušených ošetřovatelek, které v té době mohlo dodat pouze zahraničí. Vedením školy na období tří let byly od podzimu 1920 pověřeny sestry Amerického Červeného kříže: Marion Geneth Parsons (1874 či 1876–1964)¹³², Alotta May Lentell (nar. 1889)¹³³ a Blanche Kacena (biografické údaje neznámý)¹³⁴ a to zejména zásluhou předsedkyně ČSČK Alice Masarykové (1879–1966).¹³⁵

O těchto sestrách máme velice kusé informace. Obvykle v tuzemských knižních či časopiseckých zdrojích nejsou udávána ani celá jména natož bližší biografické údaje. Díky digitalizaci materiálů se mi podařilo získat dokument National Park Service. Tato instituce eviduje ve své galerii dům M. G. Parsons v národním registru historických míst, odkud pocházejí bližší biografické údaje.

Marion G. Parsons byla sestra Amerického Červeného kříže. Významu dosáhla v době 1. sv.v., jednalo se o mezinárodně uznávanou sestru průkopnici v oblasti ošetřovatelství a ošetřovatelského

---

¹³¹ Tamtéž;

Joža MOCKEROVÁ-FILIPOVÁ, *Mé vzpomínky na sestru Boženu Březinovou*, s.148

¹³² Archiv kanceláře prezidenta republiky, *Československý řád Bílého lva: jmenná rejstřík nositelů* [online].Praha: 2015[cit. 2024–02–11. Dostupné z:

https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf

United States Department of the Interior, National Park Services, National Register of Historic Places, *Inventory Nomination Form* (online), Maine 2.8.1986, [cit. 2024 – 02 - 11], Dostupné z:

<https://npgallery.nps.gov/GetAsset/39109db1-de23-4692-8ad9-135698a19e14>

¹³³ Archiv kanceláře prezidenta republiky, *Československý řád Bílého lva: jmenná rejstřík nositelů* [online].Praha: 2015[cit. 2024–02–11. Dostupné z:

https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf

¹³⁴ Též uváděno Kačenová

¹³⁵ DOCK, Lavinia et al. *History of American Red Cross Nursing* [online]. New York: The Macmillan Company, 1922, s. 1153 [cit. 2016–02–06]. Dostupné z:

<https://archive.org/stream/historyofamerica00ameriala#page/vii/mode/2up>

AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 1; Clara D. NOYES, *Notes of American Red Cross Schools of Nursing in Europe*, *The American Journal of Nursing* [online], Vol. 23, No. 8 (May, 1923), pp. 676-680, [cit. 2024–02–11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3406838?seq=1>; EMILIE RUTH TOBOLÁŘOVÁ, *Otázka odborného školení*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 21-22; Sylva MACHAROVÁ, S., *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, *Praktický lékař*, roč.6, 1926, č.6, s. 338-340

školství. Narodila se pravděpodobně roku 1876 ve Fort Firefield, v Maine, USA. K ošetřovatelskému vzdělání nastoupila v roce 1902 v nemocnici v Boston City, kde po ukončení studia zůstala a stala se vrchní sestrou. V roce 1909 byla ustavena tzv. superintendantkou sester v původní městské a okresní nemocnici, která se později stala hlavní Všeobecnou nemocnicí v San Franciscu. Potom dva roky navštěvovala Teachers' College na Kolumbijské univerzitě. Následně rok pracovala jako sestra instruktorka v New York City Hospital. Na počátku 1. sv.v. se dobrovolně přihlásila do zámořské služby k vytvořené „Harvardské jednotce“, která měla působit ve Francii. Po roce se vrátila zpět do Boston City, kde se stala hlavní instruktorkou ve skupině dobrovolníků. S touto skupinou se opět vrátila do Francie, kde poskytovaly zdravotní služby nedaleko města Tours.

Od srpna 1919 se v rámci demobilizace připravovala na převzetí ošetřovatelské školy v Praze, kterou měla vést po americkém vzoru. V pražské škole strávila tři a půl roku. Následně v roce 1923 převzala od prezidenta T.G. Masaryka Řád bílého lva IV. stupně. Dále byla roku 1919 oceněna britským králem Georgem V. Královským červeným křížem za službu v britském sboru ve Francii. Získala též odznak Dámského výboru České ošetřovatelské školy v Praze.

Po odchodu z Prahy se vrátila do USA a přijala místo ošetřovatelské instruktorky v Boston City Hospital, kde setrvala až do odchodu do důchodu v roce 1940. Zemřela roku 1968 ve věku asi 92 let ve svém domě na Main Street č. 90 ve Freyburgu v Maine. Její dům byl zařazen do registru historických míst a je označován jako Marion Parsons House.¹³⁶

O A.M. Lentell se dozvídáme, že graduovala na ošetřovatelské škole při Newton Hospital v roce 1914 v Massachusetts v USA, kde od ukončení studia pracovala jako asistentka.¹³⁷ Za službu v české ošetřovatelské škole jí byl udělen Řád bílého lva V. třídy.¹³⁸ Zdroje uvádějí, že Blanche Kacena absolvovala dvouletý kurz na Teachers' College v roce 1912 a posléze upevňovala své instruktorské dovednosti v Robert Long Hospital v Indianopolis.¹³⁹

V době působení amerických sester v české škole, byla sestra představená Božena Březinová poslána na několikoroční praxi do USA společně se sestrou F. Růžičkovou. E.R. Tobolářová jako

---

¹³⁶ United States Department of the Interior, National Park Services, National Register of Historic Places, *Inventory Nomination Form* (online), Maine 2.8.1986, [cit. 2024 – 02 - 11], Dostupné z:

<https://npgallery.nps.gov/GetAsset/39109db1-de23-4692-8ad9-135698a19e14>

¹³⁷ Jane. A. DELANO, *The Redd Cross – European Service*, The American Journal of Nursing [online], Vol. 15, No. 9 (Jun., 1915), pp. 744-748, [cit. 2024–02–11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3404156?seq=1>

¹³⁸ Archiv kanceláře prezidenta republiky, Československý řád Bílého lva: jmenná rejstřík nositelů [online].Praha: 2015[cit. 2024–02–11. Dostupné z:

https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf

¹³⁹ The American Nurses Asociation, *News and announcements*, The American Journal of Nursing [online], Vol. 17, No. 4 (Jan., 1917), pp. 359, [cit. 2024–02–11]. Dostupné z:

<https://www.jstor.org/stable/3406037?seq=8>

školní instruktorka tehdy ještě s několika sestrami jela do Paříže, kde se zúčastnily sjezdu Mezinárodní ošetrovatelské rady a prohlédly si nemocnice, školy a jiné ústavy. Přímo z Paříže d.s. Tobolářovou Americký červený kříž poslal na čtyři měsíce do Londýna, kde studovala organizaci, výchovu i praktický výcvik sester ošetrovatelské školy, založené Florence Nightingalovou při nemocnici sv. Tomáše.¹⁴⁰

Američanky se ujaly vedení ošetrovatelské školy. Pouze slečna Kačenová byla jediná, která z nich uměla česky (viz. obr. č. 2). Americké ošetrovatelky na solidních základech vybudovaly ošetrovatelskou školu podle nejnovějších metod amerického ošetrovatelství. Bylo zřízeno desetičlenné kuratorium školy, jehož členy byli zástupci příslušných úřadů a univerzitní profesori (např. Janovský, Jedlička, Weigner, Syllaba). Také byl ustanoven Dámský výbor vlivných žen, aby šířil zájem o ošetrovatelství v české společnosti. Dámský výbor se staral o mravní dozor, radil ředitelce v hospodářských otázkách a pro studentky pořádal čajové večírky.

Americké sestry zřídily ve škole učebnu ošetrovatelské techniky ve formě dvoulůžkového pokoje i s figurínou velikosti a váhy člověka. Právě tak vzorně byly zařízeny vyučovací stanice na interní, gynekologické, porodnické a chirurgické klinice. Velmi podrobně vyučovaly americké sestry ošetrovatelskou techniku, od stlaní lůžka až po podávání léků a stravy nemocným. Zavedly zástěny. Zorganizovaly denní dozor na všech klinických vyučovacích stanicích, i těch pro speciální choroby jako např. kožní, oční, krční, dětské atd. i na všech ambulancích, kam žákyně docházely. Všude se muselo pracovat tak, jak učily ve škole. Velmi povznesly individuální péči o naše nemocné.

---

¹⁴⁰ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetrovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s.25-29; Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetrovatelek*, Diplomovaná sesra, roč. 1, 1937, č. 1-2, s. 9-12

Obr. č 3: Ředitelka školy M.G. Parsons a její asistentka B. Kacena (obě uprostřed) s žákyněmi školy¹⁴¹

Ředitelka české ošetrovatelské školy v Praze M.G. Parsons informovala dopisem redaktorku Pacific Coast Journal slečnu Waterman o stavu ošetrovatelství v ČSR a ošetrovatelské škole. Dopis byl datován k listopadu 1921 tudíž asi po ročním působení Američanek v ČSR a zmiňují jej ve svých příspěvcích české diplomované ošetrovatelky. „Zkušenosti v české ošetrovatelské škole byly pro nás velmi zajímavé, protože systém, který jsme zde našly, se liší od našeho. V některých bodech je lepší a v jiných opět horší. V organizaci školy mimo nemocnici, samostatné s internátem, ve vysoké úrovni přednášejících, kteří jsou dobře honorováni za svou práci, v tom, že posluchačky během skoro celé doby školení nemají odpovědnosti ve službě a v osmihodinovém pracovním dnu platném pro všechny posluchačky. Ve všech těchto bodech má česká škola úroveň, o jakou usilujeme a bojujeme ještě v mnohých školách amerických. Avšak v korelaci teorie a praxe (ačkoliv ani my v tomto ohledu nejsme dokonalé) a v přímé péči o nemocného, je zdejší úroveň tak hluboko pod naší, že lze skoro říci, že není úroveň vůbec. Péče o nemocné, jak my ji provádíme, je zde neznámou věcí. Zde je sklon považovati nemocného za klinický materiál, což je nemožné stanovisko pro ošetrovatelku, ačkoliv jsme se s podobným názorem setkaly i u lékařů, kteří studovali v Německu a byli pouze posedlí výkonností. Zajímavé je zvláště to, že zatím co v Americe v počátcích ošetrovatelských škol kladl se důraz především na péči o nemocného a mnoho se bojovalo o zařazení teoretických předmětů do jejich učebné osnovy, v ČSR klade se důraz na teorii a zanedbává se to, co je konečně

¹⁴¹ Department of Red Cross Nursing, The American Journal of Nursing, Vol. 23, No. 12 (Sep., 1923), p. 1039

ošetřovatelstvím v pravém slova smyslu, tj. vlastní péče o nemocného. Na terorii nelze nic měnit. Je velmi dobrá, ale prospějeme zde zavedením moderních ošetřovatelských metod. Jiný velmi důležitý úkol, který máme před sebou, jest přemoci nějakým způsobem zaujetí a předsudek veřejnosti proti ošetřovatelství jako povolání pro dobře vychované dívky. Ošetřovatelství není tu dodnes pokládáno za povolání, ale za hrubou, ano ponižující práci. Jsou zde však již známky měnícího se veřejného mínění. Dík přičinění Mrs. Crane a Mrs. Howell z amerického vyslanectví, byl vytvořen výbor dam přední české společnosti, které spolu s profesory a jinými osobnostmi, které mají o věc velký zájem, snaží se nám usnadnit naši práci. Já osobně očekávám mnoho od ošetřovatelek samotných. Zvláště od nově graduovaných a nynějších žákyň. Snažím se, aby poznaly, co my víme již dávno a to, že opravdový pokrok ošetřovatelství dostaví se jen jejich vlastním přičiněním.“^{142,143}

Tento směr nám ukazuje, jakým záměrem vedly Američanky za spolupráce vynikajících profesorů lékařské fakulty výchovu ošetřovatelského dorostu v tehdejší Československu. Oproti našim zvyklostem kladly především velký důraz na individuální péči o nemocného po stránce etické i praktické. Zařadily do osnovy výuku ošetřovatelské etiky a dějiny ošetřovatelství. Ve škole vybudovaly Američanky vzornou učebnu ošetřovatelské péče s modelem pacientky „Mrs. Chase“. Výuku a demonstrace v učebně vedla školní sestra. Dále také přispěly velkou měrou k zlepšení společenského postavení sester. O svém působení podávaly zprávy prostřednictvím tisku do zahraničí.¹⁴⁴

Zavedly paralelní výuku praktickou a teoretickou, což mělo velký vliv na vzdělávání a výcvik žákyň. Vyžadovalo to speciální evidenci praktického výcviku žákyň správou školy a užší součinnost s nemocnicí, s ředitelstvím, s přednosty klinik, klinickými lékaři a velkou spoluprací diplomovaných sester tam, kde žákyně praktikovaly.¹⁴⁵

Praktický výcvik za vedení amerických sester doháněly ještě první absolventky roku 1916-1918. Američanky ovlivnily chápání ošetřovatelství diplomovanými sestrami jako skutečné umění, které má-li býti náležitě vykonáváno, nestačí jen dobrá vůle, láska a přemíra teoretických znalostí, ale učily vzorné ošetřovatelské péči. Nákladem amerického Červeného kříže byly zřízeny tzv. školní stanice na hlavních vyučovacích klinikách. To znamenalo velký krok kupředu. Stanice byly vybaveny dostatkem prádla, ošetřovatelskými pomůckami. Konečně se přestali pacienti mýt namočenými

---

¹⁴² Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Otázka odborného školení*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, str. 21-22

¹⁴³ Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč.6, 1926, č.6, s. 338-340

¹⁴⁴ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9; *Department of Red Cross Nursing*, The American Journal of Nursing, Vol.23, No. 12 (Sep., 1923), p. 1039

¹⁴⁵ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Otázka odborného školení*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, str. 21-22

cípy od prádla či ručníků, ale začala se na toaletu u lůžka používat umývadla. Místo plechových hrnků bylo zavedeno porcelánové nádobí. Železné nádobí bylo nahrazeno slušnými přibory a bylo zavedeno pěkné podávání pokrmů.¹⁴⁶

V ročníku 1920–1922 studovala významná diplomovaná sestra Jarmila Rösslerová, provdaná Hennerová (nar. 1899)¹⁴⁷, která vzpomínala skvělého organizačního i odborného kreditu amerických sester. Po absolvování studia byla ustanovena na první školní stanici na ženském pokoji č. 115 interní kliniky prof. MUDr. Syllaby ve Všeobecné nemocnici v Praze. S ní tam byla ustanovena ze stejného ročníku diplomovaná sestra Anna Frühaufová (biografické údaje neznámy), provdaná Janovská. Pracovaly u nemocných a podílely se na výuce nových žákyň ošetřovatelské školy, které později ocenily jejich vedení a ohleduplné naučení některých ošetřovatelských výkonů např. cévkování.¹⁴⁸

Ve škole byly žákyně za plnou úhradu školného, nebo na plný a částečný revers, tzn. že se zavázaly, že po ukončení školy zůstanou určitou dobu ve zdravotnické službě a svou prací nahradí náklady odborného vzdělání. V prvním ročníku nosily žákyně šedivé šaty s bílým límečkem, bílou zástěru a čepeček. Měly tmavomodrý plášť s bleděmodrou podšívkou. První čtyři měsíce byly ve škole zkušební a to co do zvládnutí učiva, tak do prozkoumání povahy a vlastností jednotlivých uchazeček. Jejich smyslu pro pořádek a čistotu a celkově společenské chování. V prvním ročníku se samy žákyně staraly o pořádek ve svých pokojích a byly školními sestrami pozorně sledovány, jak pečují o svůj oděv civilní i služební a jak tráví volný čas. Velkým přestupkem ovlivňujícím vyřazení žákyně bylo např. nechat na umyvadle hřeben s vlasy, špinavé boty ve skřínce, rozházené prádlo apod. Takové to „nešťastnice“ škola propustila s odůvodněním, že u nich nejsou dobré předpoklady pro výchovu a nehodí se proto pro povolání kvalifikované ošetřovatelky.

Na svá studijní léta pod vedením amerických ošetřovatelek vzpomněla též Vlasta Kaděrová (biografické údaje neznámy): *„Zkušební doba končila zkouškami ze základních předmětů, jako byla anatomie, fyziologie, bakteriologie a ošetřovatelská technika. Americké sestry se o žákyně vzorně staraly a snažily se z nich vychovat vzdělané, důstojné a současně obětavé ošetřovatelky. Česky se žákyně mohly dohovorit jen se sestrou Kačenovou. S ředitelkou M.G. Parsons a A. M. Lentell pouze anglicky. I před nedostatečnou vzájemnou znalostí jazyka naučily americké sestry žákyně všemu, co tehdy představovalo nejvyšší úroveň odborných a praktických znalostí práce ošetřovatelky.*

---

¹⁴⁶ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9

¹⁴⁷ STAŇKOVÁ, Marta. *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*. IDPVZ, Brno 2001, s. 51; manželka významného neurologa Kamila Hennera

¹⁴⁸Jarmila, HENNEROVÁ – RÖSSLEROVÁ, *Průkopnická práce prvních školených sester*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 23

V druhém ročníku již žákyně měly české sestry i ředitelku. Za jejich vedení plynule, bez problémů pokračovaly v teoretické i praktické přípravě na budoucí povolání. Žákyně praktikovaly nejenom v nemocnicích, ale též v zařízeních veřejného zdravotnictví, tzn. v dětských poradnách, v protituberkulózním dispenzáři, v poradnách proti pohlavním chorobám a proti alkoholismu. Dále v Zemském ústavu pro péči o dítě (nalezinici).¹⁴⁹

Sestra Roušarová ve svých pamětech uvedla, že: „V roce 1922 bylo přijato ke studiu 54 žákyň. S diplomem dokončilo pouze 31. Na porodnickou kliniku na školní stanici byly často umísťovány těžší případy, např. šestinedělky po císařském řezu, nebo pacientky s eklamptickými příznaky. Bylo to proto, že lékaři cítily, že je na budoucí diplomované sestry spolehnoutí. Pravidlem byly čtrnáctidenní noční služby na všech hlavních odděleních. Ve dne musely žákyně vstávat k přednáškám a v noci dohlížet na dvanáct matek a dvanáct dětí. Často také byly volány k asistenci u porodu. Na toto oddělení byly žákyně přiděleny po předchozí praxi na školních stanicích interní a gynekologické kliniky. S vděkem vzpomínaly na svědomité vedení diplomovaných sester, zejm. J. Holasové, J. Rösslerovou, A. Frühaufovou a M. Váchalovou. Z ročníku nastupovalo v r. 1924 sedm nově diplomovaných sester na interní kliniku prof. Syllaby do Všeobecné nemocnice v Praze. Do brněnské Zemské nemocnice Na Pekařské na nově otevřenou dětskou kliniku prof. Teychla nastoupila jako první vrchní sestra Anežka Rybničková a její zástupkyně Anna Cardová z ročníku 1921/23 a dalších šest sester z ročníku 1922/24. Ostatní absolventky ročníku 22/24 byly po dvou či třech přiděleny na různá pracoviště i mimo Prahu, jako první kvalifikované diplomované sestry, např. do Pardubic, Vsetína atp.“¹⁵⁰

Pozdější a poslední ředitelka České ošetrovatelské školy Anna Rypáčková ve svých pamětech vzpomínala na svá studia za éry Američanek takto: „Když se mi pak do rukou dostala Národní politika s výzvou prof. Weignera, aby se mladé dívky hlásily do ošetrovatelské školy v Ječné ulici č. 4, byla jsem rychle rozhodnuta a šla jsem se tam hlásit. V té době vedly ošetrovatelskou školu americké sestry. Ředitelka Miss Parsons mě vlídně přijala, ale hned upozornila, že je již pozdě, že běží už 2. měsíc základní přednášky a že bych asi sotva látku stačila zvládnout. Radila mi, abych se přihlásila v příštím roce. Byla jsem zklamána, ale měla jsem naději. Za necelý rok mě ředitelka pak sama vyzvala, abych se přihlásila, mám-li ovšem ještě zájem. Byla jsem přijata a byla jsem velice šťastna! Na ošetrovatelské povolání jsem se duševně připravila a školu jsem vybrala velmi vážně. Učení mě zajímalo, přednášejících jsem si vážila a naše třídní sestra Miss Lentel mně imponovala. Byla důsledná, v požadavcích náročná, ale uznalá. Měla jsem ji ráda. Ze začátku nám byla stále

¹⁴⁹ Vlasta KADĚROVÁ, *Jak jsem se stala sestrou z povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 34

¹⁵⁰ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 197s. 53

v patách a sledovala nás, jak se stavíme k práci, jak se chováme k pacientům, k sestřám, k lékařům apod. Měla postřeh a poznala rychle, co v kom je. Když jsme začínaly docházet do nemocnice na praxi, nemocniční prostředí na mě silně zapůsobilo. Začáteční práce byla poměrně jednoduchá. Říkali nám potěr nebo mycí společnost. Později jsme se seznamovaly s nemocničním prostředím. K vrchní sestře téže kliniky, Gizele Bártové, jsme vzhlížely s úctou a obdivem. Byla absolventkou vídeňské školy a než přišla do Prahy, pracovala u prof. Bilrotha. Byla vysoké, imposantní postavy, chytrá a pohotová, vždy dobře upravená, takže nám všem imponovala. Zůstává mi rovněž v dobré paměti.

Ráda jsem chodila na přednášky do klinických poslucháren, kde jsem si připomínala, že tam přednášeli a vyučovali naši věhlasní profesorové – Purkyně, Meixner, Thomayer, Kukula a řada dalších a že tam sedávali jako studenti naši nynější profesori – učitelé a vědečtí pracovníci. Toho jsem si považovala a to mě povznášelo. Když byly v roce 1923 americké sestry Červeného kříže odvolány, byla ustanovena ředitelkou školy s. Macharová, absolventka Rudolfiny – vídeňské školy, nastaly změny. Snad jsme byly s americkými sestrami ve výhodě, protože se jim vycházelo vstříc jako cizinkám. Na druhé straně s. Macharová znala lépe naše poměry a měla styky s vedoucími a veřejnými činiteli. Byla odborně, kulturně i společensky na výši a docilovala pro nás v mnohém směru také výhody, např. rozšiřování a vybavování cvičných stanic, umisťování absolventek školy apod. Měla všechny předpoklady pro vedení ošetrovatelské školy. Také naše sestry instruktorky se dobře osvědčovaly. Byly to v té době d. s. Tobolářová a d. s. Růžičková.

Pokračovaly ve vyučování v intencích Američanek a uplatňovaly získané zkušenosti ze své praxe. Staniční sestry, kde jsme praktikovaly, byly přísné a důsledné. Vyžadovaly od nás svědomitou práci. Učební látky při praxi bylo mnoho, neboť jsme se už připravovaly ke zkouškám. Zkoušky dopadly vesměs velmi dobře. Diplomy a odznaky nám byly odevzdány v Mozarteu a české kvarteto nám posvětilo Smetanovou hudbou „Z mého života“ slavnostní večer. Hlavní projevy měli prof. Jedlička a prof. Ladislav Syllaba. Oba dva kladli důraz na výchovu dobré české sestry – sestry slovanské. Prof. Jedlička jistě měl na mysli při tom velmi schopnou sestru Helichovou, s kterou pracoval za 1. světové války v bělehradské nemocnici. Sestra Helichová byla výjimečný typ vzácného a ušlechtilého člověka a výborná sestra. Sestra ředitelka Macharová nám dala na cestu do života ze svých zkušeností ty nejlepší rady a pokyny.“¹⁵¹

---

¹⁵¹ Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, vzpomínky
Anna RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 64

Za vedení Američanek přepracovali pedagogičtí členové učitelského sboru studijní osnovu. Na nové koncepci výuky se podíleli profesori Janovský, Syllaba, Weigner za spolupráce ředitelky M. G. Parsons. Teoretické přednášky byly rozšířeny o etiku v ošetřovatelství, dějiny ošetřovatelství a veřejné zdravotnictví. Teorie se vyučovala celé dva roky a k praktickému výcviku přistupovaly žákyně již v ročníku prvním a to po prvních šesti týdnech. Tato osnova se ukázala být účelnější a praktičtější, což uznal i kongres učitelek ostatních evropských ošetřovatelských škol, který zasedal roku 1922 v Praze. Bylo uznáno, že Česká ošetřovatelská škola je v té době nejlépe řízenou a vedenou školou v Evropě.¹⁵²

Americké sestry usilovaly, aby se ošetřovatelství jako povolání dostalo v české společnosti na čestné místo, které mu právem náleželo. Propagování těchto snah bylo značně ztíženo jazykovou bariérou. Nevyučovaly v českém jazyce a byly tak odkázány na tlumočnice. Pokud jde o ideje ošetřovatelství, bylo by přímé vzájemné porozumění prospěšné jak Američankám, tak českým diplomovaným sestrám.

Roky 1925 – 1931

Po odchodu amerických sester byla ustanovena představenou školy diplomovaná sestra Sylva Macharová, absolventka Rudolfinerhausu ve Vídni a dcera spisovatele Josefa Svatopluka Machara (1862 – 1942). Léta pracovala jako instrumentářka chirurgické kliniky prof. Otakara Kukuly (1867 – 1925) v Praze. V té době byla povolána jako první asistentka představené E. R. Tobolářové, které po studijní cestě do Londýna a návratu ze zahraničí, kdy pracovala v Orientu, kde onemocněla, pracovala jako laboratorní sestra na klinice prof. Syllaby. Mimo laboratorní práce hlásila stav pacient, počet úmrtí, nově přijatých a přeložených nemocných. V té době byla pořád ošetřovatelská škola pod vedením ČSČK. Za období představené Macharové bylo sesterství povzneseno po stránce společenské, což bylo důležité i záslužné. ČSČK také umožnil mnohým sestrám další odborné vzdělání v cizině, tak české ošetřovatelství získalo vlastní vedoucí sestry s širším rozhledem.¹⁵³

V roce 1930 předal ČSČK školu zpět státnímu vedení. Představená školy Sylva Macharová se vdala a E. R. Tobolářová byla jmenována představenou a později ředitelkou školy se všemi právy i povinnostmi. Styk s úřady byl přímý, bez prostřednictví ředitelství Všeobecné nemocnice. Odbornou spoluprací jak s klinikami, tak s ředitelstvím nemocnice hodnotila jako výbornou. Personál v té době ve škole tvořila hospodářská správkyň, jedna kancelářská síla a dvě školní sestry

---

¹⁵² Sylva MACHAROVÁ, S., *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, s. 338-340

¹⁵³ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetřovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-28, s. 25-29

– instruktorky ošetrovatelské techniky, které si každá vedla svůj ročník od anatomie až po diplomové zkoušky. Bydlely se svými žákyněmi v jednom poschodí internátu. Výchova v internátu byla důležitou složkou jejich práce po stránce nejen odborné, ale i společenské a mravní. Později, když se škola rozšířila, byly instruktorky čtyři. Pro provoz internátu byly zaměstnány dvě kuchařky, dvě švadleny, zřízenec, prادلena a pomocnice.¹⁵⁴

Co se přijetí žákyň do školy týče, platila pravidla dle vládního nařízení č. 139/1914 s drobnou úpravou ve smyslu preferencí. Kandidátek se hlásilo více, a proto ošetrovatelská škola v konkurenčním boji ženské inteligence zvýšila své požadavky. Požadovaný věk uchazeček byl 18-30 let, ale přednostně byly přijímány dvacetileté ženy. Vzrostly též požadavky na předchozí vzdělání. Krajním minimálním požadavkem bylo absolutorium III. třídy měšťanské školy. Přednost se dávala uchazečkám s celou nebo nižší střední školou. Důvodem těchto požadavků byla mimo jiné absence učebních pomůcek a nutnost si psát poznatky v přednáškách a zapamatovat si cizí termíny zejm. z anatomie, fyziologie a jiných předmětů. Toto se u celé řady žákyň ukázalo být obtížné. Zkušební doba byla prodloužena na 4 měsíce. Důležitá byla výuka ošetrovatelské techniky, kde se vyučovalo stlaní postelí, mytí nemocných, přikládání obkladů a obvazů, měření teploty, podávání klystýru, koupele apod. Toto se vyučovalo v moderně vybavené praktické učebně na modelu simulujícím pacienta v životní velikosti.

Po šestitýdenním výcviku byly žákyně poprvé připuštěny k praktickému výcviku. Na 1 a ½ hodiny do nemocnice, na školní stanice, které byly zásluhou Amerického červeného kříže pečlivě vybavené na I. interní klinice prof. Syllaby. Praxi zde vedly školní sestry, asistentky ředitelky ošetrovatelské školy. Nejprve žákyně pomáhaly při jednoduchých činnostech, jako bylo přestýlání lůžek, rozdělávání snídaní, úklid atp. Po čtyřech měsících skládaly studenty z teoretických předmětů kolokvia. Následně byly přijaty za řádné žákyně a dostaly pracovní stejnokroj. Oproti již hotovým sestrám, které měly bleděmodré šaty, měly šaty šedé. Do nemocnice chodily na praxi na celý půlden a koncem prvního školního roku, což bylo v červnu, chodily na desetihodinové služby a postupně sloužily první noční směny. Předpokládala se alespoň částečně jejich pracovní samostatnost. Po druhém ročníku studia se podrobovaly jak teoretické, tak praktické zkoušce, která je po úspěšném složení opravňovala k diplomu a užívání označení diplomovaná ošetrovatelka nemocných z povolání. Examinátory byly univerzitní profesori Syllaba, Jedlička, Weigner a Pešina. Předsedou zkušební komise býval zemský zdravotní referent, přisedící zástupce ministerstva zdravotnictví, zástupce Červeného kříže, pedagogický inspektor školy, ředitel Všeobecné nemocnice a ředitelka

---

¹⁵⁴ Tamtéž

AHMP, Česká státní škola ošetrovatelská Praha II., karton č. 67, 69

školy. Náklad na studium obnášel 3000 Kč a 1000 Kč příplatek za uniformu za první rok. Obnos byl splatný po měsíčních lhůtách ve výši 300 Kč. Za to studentky měly vydatnou stravu, pěkný zdravý byt, světlo, otop, užívání koupelny a praní prádla. Druhý studijní rok byl bezplatný, protože již odváděly práci na klinikách. Škola jim platila 60 Kč kapesné měsíčně. Možné bylo studovat i bezplatně za státní stipendium za předpokladu, že se žákyně zavázala, že po diplomu zůstane pracovat na 3 roky ve službě některé státní nemocnice v republice za služné 325 Kč měsíčně.¹⁵⁵

Osnova výuky v té době byla následující. Prvním vyučovacím předmětem byla anatomie. Úvodní přednášku a zkoušky žákyň po 30. vyučovací hodině měl prof. Weigner. Jinak obvykle přednášel jeho první asistent. Druhým předmětem byla fyziologie, kterou přednášel a zkoušel Dr. V. Hons (30 hod.), Doc. Čančík přednášel bakteriologii (25 hodin), včetně praktických cvičení v laboratoři a dále hygienu (15 hodin). Nauku o složení potravin a praktické vyučování v přípravě potravin (35 hodin) vedla promovaná odborná učitelka a hospodyně školy slečna Božena Tomášová. Ošetrovatelskou techniku, která se skládala z přednášek, demonstrací a praktických cvičení, vedla diplomovaná sestra a zástupkyně školy slečna Fanda Růžičková, která se k tomuto úkolu připravovala dvouletým studiem v Bostonu. Tento předmět měl nejvyšší hodinovou dotaci a to 75 hodin. Ředitelka S. Macharová vyučovala ošetrovatelskou etiku a dějiny oboru v celkovém rozsahu 10 hodin. Ošetřování při nemocech chirurgických přednášel Arnold Jirásek (30 hodin), ošetřování při nemocech gynekologických Dr. Pazourek (10 hodin), o dietě v nemoci Dr. Klein, farmakologii pro sestry též Dr. Klein po deseti hodinách. Analýza moče s praktiky v laboratoři Dr. Kurz (šest hodin). Ošetřování při nemocech vnitřních (10 hod) a patologii (20 hod) vedla Dr. Ludmila Šmilauerová-Seemannová. Masáže vyučovala taktéž Dr. Šmilauerová-Seemanová v celkové dotaci deset hodin s praktickým cvičením ve skupinách po 10-12 studentkách, kdy sloužila jedna druhá jako model. Toto vše bylo, vedle praktických cvičení v nemocnici, teoretickou náplní 1. ročníku.

Ve 2. ročníku studia, kdy studentky plnily každodenní desetihodinové praktické činnosti na klinikách interní, gynekologické, porodnické, chirurgické, kožní, dětské a šestitýdenní praxi v poradnách, měly též přednášky teoretické v tomto složení. Přednášky z péče o dítě vedl prof. Švehla v rozsahu 30 hodin a Doc. Luska, 10 hodin pediatrie vyučoval Dr. Doskočil. Prof. Janovský vedl přednášky o nemocech venerických a kožních (pět hodin). Dr. Brukner přednášel v rozsahu pěti hodin o nemocech očních. Doc. Přecechtěl vedl výuku v oblasti krční, nosní, ušní v délce pěti hodin. Ředitel Všeobecné nemocnice vládní rada Dr. Doškář (1872–1945)¹⁵⁶ vedl nauku o administrativě nemocnic

---

¹⁵⁵ Sylva MACHAROVÁ, S., *Státní ošetrovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, r. 6, 1926, č. 6, s. 338-340 AHMP, Česká státní škola ošetrovatelská Praha II., karton č. 3,68,69

¹⁵⁶ Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Databáze národních autorit, Josef Doškář (online), [cit.2024-02-11], dostupné z: https://ipac.svkkk.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0205155-Doskar-Josef-18721945/

v destihodinové dotaci. Deset hodin nauky občanské a zdravotních zákonů vedl ministerský rada Dr. Fischer. Přednášky o sociální péči měla Dr. Poubová-Nečasová v rozsahu pěti hodin. Pět hodin přednášek věnovala veřejnému zdravotnictví vrchní sestra. Dále Dr. Šmilauerová vedla deset hodin hydro a elektroterapie a deset hodin nauky o infekčních chorobách. Doc. Gruss vyučovat deset hodin porodnictví.¹⁵⁷

Za éry ředitelování E. R. Tobolářové byl dán základ odborné ošetrovatelské knihnici. Požadavky na teoretické vlastnosti se zvyšovaly a k výuce žákyň neexistovaly žádné odpovídající odborné knihy. Z tohoto důvodu představená Tobolářová požádala univerzitní profesory, docenty a školní sestry o napsání učebnic. Členy redakce byli K. Weigner, A. Jirásek, dr. Městka a d.s. Tobolářová, která přeložila Etiku v ošetrovatelství švédské sestry Estrid Rodhe (1877–1911)¹⁵⁸. Napsání učebnice Ošetrovatelská technika se ujaly školní sestry Olga Matyášová (biografické údaje nezjištěny) a Anděla Böhmová (biografické údaje nezjištěny). Tobolářová též zavedla psychotechnické zkoušky pro všechny uchazečky ve spolupráci s psychologem Dr. Váňou. Důvodem byla vcelku vysoká neúspěšnost při studiu. Bylo přijato 70 žákyň, z nichž pouze 40 diplomovalo, což ředitelka považovala za velkou národohospodářskou škodu. Do vyučovacích osnov byla zařazena tělesná výchova v tělocvičně vysokoškolského sportu. Dále hudební výchova, která sice nebyla povinná, ale hojně žákyňmi navštěvovaná vždy jedenkrát týdně večer.

Jako ředitelka spolupracovala se Spolkem diplomovaných sester, se Společností československých nemocnic, s Mladou generací lékařů a s Československým červeným křížem. V rámci mezinárodní spolupráce pak s Mezinárodní ošetrovatelskou radou se sídlem Ženevě. Byla členkou sekce ředitelek škol a sekce zdravotní. Pro sekci ředitelek škol přednášela v r. 1934 v Paříži o psychotechnických přijímacích zkouškách a zkušenostech s nimi na české ošetrovatelské škole. Přednášku proslovila anglicky. Dále byla členkou Mezinárodní nemocniční společnosti a spolupracovala s redakcí časopisu Nosokomeion. Vedle toho spolupracovala s Florence Nightingale Foundation. Česká ošetrovatelská škola resp. její vedoucí sestry získávaly těmito styky nové

---

¹⁵⁷ AHMP, Česká státní škola ošetrovatelská Praha II, kar. 3, 68;

Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetrovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, s. 338-340

Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetrovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-28, Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetrovatelek*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2

¹⁵⁸ Estrid Rodhe, převzato z: https://sv.wikipedia.org/wiki/Estrid_Rodhe, [cit:2024-03-09]

podněty, osobní přátele z řad sester i lékařů. Se všemi uvedenými institucemi udržovaly čilou korespondenci.¹⁵⁹

Od roku 1925 byla většina teorie opět navrácena do prvního ročníku. Toto rozložení výuky přetrvávalo až do let třicátých. Z celého počtu 510 hodin zůstalo jen 70 na druhý školní rok. Převládalo tvrzení, že tímto způsobem není praxe na klinikách tolik přerušována. Z celkového počtu 510 hodin, připadalo na čistě teoretické přednášky 426 hodin. Ostatních 84 hodin byla jakási praktika s to 20 hodin praktické vaření diet, 12 hodin praktické cvičení masáže, 22 hodin laboratorní cvičení (analýza moči a bakteriologické metody), 30 hodin cvičení ošetrovatelské techniky v učebně.

Ředitelka Tobolářová k podobě vzdělávání na pražské ošetrovatelské škole uvedla, že poměr teorie ku praxi byl v této době nejnižší, totiž jedna hodina teorie ku šesti hodinám praxe. Tento pokles poměru teorie ku praxi byl vykládán zvýšeným počtem posluchaček a delší dobou prázdnin. Prodloužení doby prázdnin si vynutila poměrně špatná konstituce mladých válečných ročníků, které tehdy do školy přicházely. Byla snaha vzdělat co nejrychleji s co nejnižším nákladem potřebný počet kvalifikovaných sil, kterých byl trvalý nedostatek. Výsledkem toho bylo přeplnění internátu školy a přirozeně tím trpěla individuální výchova žákyň. Postupem času se praktický výcvik rozšířil na více stanic (chirurgická, porodnická, ušní, oční, kožní, veřejné zdravotnictví, ambulance, operační sály atp.), což vedlo ke zkrácení doby praxe na jednotlivých stanicích.¹⁶⁰ Žákyně dostaly všeobecný praktický výcvik, ale samozřejmě ne tak zaměřený v jednom oboru.

Představená školy též vyslovila návrh na možné prodloužení doby studia o jeden rok s tím, že třetí rok by byl tzv. zkušební, zaměřený na výchovu k samostatnosti žákyň. Uvažovala o zapojení venkovských¹⁶¹ nemocnic s tou podmínkou, že by fungovaly v systému nastíněném Florence Nightingalovou. Praxe měla být pod odpovědným vedením vrchní sestry, žákyně měla bydlet v „domově sester“ přičleněném k nemocnici, řídicí lékař a vrchní sestra měli mít plnou odpovědnost za výcvik a kázeň v tomto roce. Kandidátky pro místa vrchních sester venkovských nemocnic měla navrhovat škola a měly být ustanoveny po dohodě s řídicím lékařem, správou nebo okresním výborem nemocnic. V tomto systému byl zástupci venkovských nemocnic i sestrami jednoznačně schvalován přínos pro veřejnost, nemocnice, vedoucí lékaře i vrchní sestry venkovských nemocnic. Realizace tohoto návrhu však narazila na finanční potíže a to zejm. s ohledem na odměňování žákyň.

---

¹⁵⁹ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetrovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 25-29; Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetrovatelk*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2.

¹⁶⁰ Celkový počet hodin praxe se tím nezměnil. Pouze žákyně více fluktovaly mezi jednotlivými pracovišti. Na jednom typu oddělení strávily méně hodin.

¹⁶¹ Chápejme mimopražských.

D.s. Tobolářová tedy nakonec upustila od původního návrhu honorovat studentky III. ročníku tzv. ošetřovatelky na zkoušku stejně jako sestry diplomované, tudíž bylo uvažováno o nižším platovém ohodnocení žákyn „ošetřovatelek na zkoušku“. Stejně tak se jevílo být problémem finanční ohodnocení vrchních sester, které by měly žákyně na starosti.¹⁶²

Období	Roky	Průměrný počet žákyn ve škole ¹⁶³	Doba studia	Doba prázdnin v celém období	Poměr teorie ku praxi
I.	1916-1920	43	24 měsíců	4	1:8
III.	1920-1924	47	24 měsíců	3	1:7
III.	1924-1931	92	24 měsíců	5	1:6

Tabulka 1. Vývoj české ošetřovatelské školy v Praze v letech 1916-1931¹⁶⁴

Roky 1931-1948

Řízením školy byla poměřena Emilie Ruth Tobolářová. K uplatnění absolventek Tobolářová uvedla, že za zhruba dvacetiletou existenci školy vyšlo 698 diplomovaných sester. Pracovaly ve veřejných a státních nemocnicích, léčebných ústavech, lázních, pojišťovnách, dětských ústavech, ve veřejném zdravotnictví a sociální péči tj. v poradnách, jeslích, chorobincích, v nemocniční péči sociální. V ostatních ošetřovatelských školách civilních i řádových byly ředitelkami a učitelkami a iniciativně se zúčastnily i na vybudování Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče v Praze. Pomáhaly ve výcviku dobrovolných sester. Diplomované sestry byly žádané na místa vedoucích. Sestry Spolku diplomovaných sester usilovaly o rozšíření studia o jeden rok nebo alespoň o půlrok, aby se žákyně mohly po všeobecné přípravě specializovat. Inspirovaly se v cizině, kde byly ošetřovatelské školy většinou tříleté.¹⁶⁵

Ředitelka ošetřovatelské školy spolupracovala s členkami někdejšího Dámského výboru, které pomáhaly budovat postavení ošetřovatelské školy po stránce společenské a získaly ve veřejnosti zájem pro toto povolání.¹⁶⁶

¹⁶² Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Otázka odborného školení*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, str. 21-22

¹⁶³ Myšleno žákyn obou ročníků v průběhu jednoho školního roku.

¹⁶⁴ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Otázka odborného školení*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, str. 21-22

¹⁶⁵ Tamtéž

¹⁶⁶ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetřovatelek*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 9-12

Od roku 1937 začalo pravidelně vycházet stavovské periodikum *Diplomovaná sestra*, které přinášelo významné informace z ošetřovatelského dění. Dozvídáme se, že v roce 1937 bylo vedení školy zajištěno těmito osobami: Představená: E.R. Tobolářová, školní sestry: d.s. Olga Matyášová, Kamila Vrchlovská, školní lékařka: MUDr. Ludmila Seemannová, hospodářská správkyně: učitelka Marie Jiránková. Stav žákyň ke dni 1. února 1937 čítal celkem 105 osob, z toho devět externistek (sedm řádových a dvě diakonky). Zápis do studia probíhal v květnu a červnu, každé pondělí dopoledne.¹⁶⁷

O společenské úrovni školy nám dává povědomí událost spojená s ukončením studia, tzv. diplomové slavnosti. V rubrice „Z ošetřovatelských škol“ bylo zmíněno, že se v pražské české ošetřovatelské škole ve dnech 22. – 24. 9. 1937 státním zkouškám podrobilo 47 absolventek, z nichž byly tři sestry řádové. Obstálo a diplom obdrželo 45 sester. Umístěno bylo 14 absolventek v Praze na klinikách a veřejných nemocnicích, sedm ve venkovských všeobecných veřejných nemocnicích, jedna v lázních, dvě v sanatoriích, dvě v pojišťovně, jedna v ordinaci lékaře, jedna v ošetřovatelské službě v rodinách, 14 čerstvě po diplomu nebylo umístěno, ale měly většinou zažádáno do všeobecných veřejných nemocnic v Čechách. Nově bylo přijato 65 žákyň, z toho šest řádových sester a dvě diakonky. Ve II. ročníku bylo 55 sester. Celkem tedy ve škole bylo 120 žákyň.¹⁶⁸

Program slavnosti pořádané na počest diplomujících sester České ošetřovatelské státní školy ročník 1935-37 byl následující:

1. L. v. Beethoven: Largo ze sonaty č. 7 – provedl MUDr. Hořejší s chotí
2. Projev za společnost ČSČK – ředitel české divize ČSČK J. Groh
3. Projev Spolku diplomovaných sester – předsedkyně d.s. M. Pazourková
4. Proslov za učitelský sbor – Univ. prof. Dr. A. Jirásek
5. Rozdávání diplomů – vládní rada Dr. J. Ostrčil, předseda zkušební komise
6. Rozdávání odznaků – d.s. Ruth Tobolářová, představená ošetřovatelské školy
7. Projev za ročník 1937 – sestra Věra Haufová

Slavnost byla uskutečněna v sále Lékařského domu, 27. září 1937. zakončoval ji slib Florence Nightingalové.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Tamtéž

¹⁶⁸ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 71 – 72

¹⁶⁹ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 13

O rok později na české ošetřovatelské škole v Praze dne 22. září 1938 diplomovalo 53 sester. Z toho bylo 24 umístěno ve Všeobecné nemocnici v Praze, asi 16 v jiných ústavech a nemocnicích, některé v pojišťovnách a jinde. Bylo pět externistek (řádoých sester i diakonek). Po poslední zkoušce byl uskutečněn slavnostní oběd. Na celkové atmosféře se podepsal počátek války. Slavnost odevzdání diplomů byla toho roku v intimnější atmosféře a konala se v saloncích ošetřovatelské školy, v Ječné ulici. Odznaky absolventkám roku 1938 připínala Dr. Alice Masaryková. Slavnosti byli přítomni MUDr. Bohdan Puchwein, zdravotní rada, ředitel Všeobecné nemocnice v Praze a ošetřovatelské školy, prof. Jirásek, školní lékařka Dr. Seemannová, předsedkyně SDS d.s. Rypáčková, jiné sestry a příbuzní dívek. Absolventky II. ročníku české ošetřovatelské školy v Praze věnovaly u příležitosti diplomové slavnosti 500,- na obranu státu. Do školy byla přijata nová školní sestra Emilie Borovcová (diplomovala 1931) za sestru K. Vrchlovskou, která zatoužila po práci nemocniční a stala se sestrou chirurgické kliniky prof. Dr. Jiráska. Nový školní rok začal 16. října 1938. V prvním ročníku bylo 64 žákyň, ve druhém 50. Druhý ročník ošetřovatelské školy se připojil ke sbírce šatstva pro uprchlíky, kterou pořádal ČSČK a daroval věci odložené i zánovní.¹⁷⁰

Ošetřovatelská škola v době války

Válečné období obecně klade vyšší nároky na počet ošetřovatelského personálu, jak v péči nemocniční, tak terénní. Ošetřovatelská škola v Praze svoji činnost v této době nepřerušila a nadále pokračovala v souladu s cílem zvýšit počet kvalifikovaného personálu pro službu lidu. Ke studiu byli přijímáni externistky a externisti – řádové sestry, diakonky, hoši maturanti, kterým hrozil odvod do čet, které byly posílány do Německa na odklizení trosk po bombardování. Mnozí z nich po válce studovali lékařství.¹⁷¹

Žákyně pokračovaly v pracovním nasazení v průběhu školní průpravy v nemocnici. Ve volných chvílích na internátu připravovaly materiál např. v podobě jednoduchého ošacení, který byl následně poskytován válečným uprchlíkům. Budova internátu poskytovala zázemí pro mimopražské sestry, které se uchýlily do Prahy a neměly ještě zajištěno ubytování. Další činnost ošetřovatelské školy ve válečném období je popsána v kapitole č. 8 Ošetřovatelský personál v době válečné.

---

¹⁷⁰ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8, str. 91

¹⁷¹ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetřovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-28

Po roce 1948

Vzhledem k reorganizaci zdravotnického školství a personálním přesunům byla v r. 1948, koncem března ustanovena na místo ředitelky ošetřovatelské školy v Ječné ulici č. 4, po ředitelce R. Tobolářové d.s. Anna Rypáčková. Sama uvádí: „Nevím, jestli to bylo správné a prospěšné. Ačkoliv jsem byla s ošetřovatelskou školou ve stálé a úzké spolupráci, byla to přeci jenom práce odlišná. Musela jsem vyvinout velké úsilí, abych v té době na všechno stačila a obstála. Byla to doba zmatků a stálých změn a v ošetřovatelské škole nebylo dost zapracovaného personálu. Díky několika málo sestrám, které ve škole zůstaly a byly platnými pomocnicemi, mohla jsem nadále počítat, že mně budou v mé práci pomáhat. Zůstala jsem ještě několik týdnů ve funkci představené v nemocnici, abych zapracovala nástupkyni.“¹⁷²

Sestra Rypáčková převzala školu ve složité poválečné době. Byla zkušenou organizátorkou. Dříve pracovala na pozici první civilní sestry představené ve Všeobecné nemocnici v Praze, zkušenosti nabyla též v zahraničí. Dále se uplatnila v sociální oblasti a byla osobní ošetřovatelskou prezidenta Masaryka. K dokreslení příběhu je potřeba uvést, že v době války prošla koncentračními tábory a do země se navrátila s podlomeným zdravím. Po zdárné rekonvalescenci se později ujala vedení ošetřovatelské školy, kdy byla její poslední ředitelkou. Její doposud nepublikované paměti přinášejí poměrně hodnotné informace. Sama k počátkům vedení školy vzpomínala¹⁷³: „Sestry instruktorky měly na starosti svoje ročníky – výuku ošetřovatelské techniky a praxi se žákyněmi v nemocnici. Sestra Zálešáková a Borovcová vedly ročníky dětské větve a s. Baumanová a s. Jelínková se staraly o žákyně oboru pro dospělé. Sestra Hanušová pečovala o nemocné žákyně obou internátů, vedla evidenci jejich kartotéky a pomáhala při denní ordinaci Dr. Seemanové, která byla naší školní lékařkou 25 let. Mimo to měla s. Hanušová na starosti žákyně při nočních službách. Dbala, aby šly včas na lůžka, dostaly pravidelně jíst, aby šly na procházku. Byla to taková bdělá hospodyňka.

Sestry konaly svoji práci dobře a zodpovědně, ale bylo jich na 130 žákyň málo. Proto musel být počet instruktorek zvýšen. Byly přijaty další sestry: s. Kolečková – Moravcová z chirurgické kliniky, s. Vraná ze IV. interní kliniky, s. Holubová, s. Dědečková, s. Kalátová a postupně další podle toho, jak bylo zapotřebí.

Základní stanice pro praktický výcvik byly po velkém úsilí vybudovány a obsazeny osvědčenými, zapracovanými sestrami. Např. známá sestra Karen Trpišovská na chirurgické klinice prof. Jiráska

¹⁷² Archiv Národního muzea, *Rypáčková Anna*, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví

¹⁷³ Vzhledem ke skutečnosti, že paměti sestry Rypáčkové nebyly dosud publikovány a obsahují velmi zajímavé detaily vztahující se k tomuto klíčovému období, budou uvedeny bez zkrácení.

vycvičila na chirurgické stanici stovky žákyň. Sestra Magda Dvořáková na gynekologické klinice pracovala na školní stanici desítky let. Sestry Antonová, Voříšková, Lancová a O. Henková úspěšně vedly žákyň dlouhá léta na I. Interní klinice. Sestra Frantová po dlouhá léta na operačním sále vštěpovala žákyň zásady asepse a antisepte a seznamovala je s činností sestry instrumentářky. I na dalších odděleních a klinikách se poctivě s plnou zodpovědností věnovaly výcviku žákyň. Občas se sestry scházely na půdě ošetrovatelské školy, aby o praxi a žákyň pohovořily. Žákyň byly už starší, ukázněnější a do školy se hlásily dobrovolně. Měly daleko více praxe a nezbývalo jim mnoho času na ostatní.

V administrativě byl starý účetní-důchodce, jedna úřednice a jedna síla polodenní na výpomoc v době potravinových lístků. Nejméně spolehlivá a ukázněná byla hospodářská správkyně. Dělal velké potíže, zanedbávala svůj pracovní úsek do té míry, že jsem musela volat Zemský národní výbor, aby překontroloval stav věcí a uvedl hospodářskou záležitost do pořádku. Nebylo možno s ní dále počítat a musela být vyměněna. Zneužívala i svého členství ve straně tím, že dělala mezi personálem populární politiku, personál byl demoralizován i pracovně. To bylo pro můj začátek velmi nepříjemné. Čekala mně velká a zodpovědná práce. Snažila jsem se zmobilizovat sestry, a pokud to šlo i ostatní personál ke spolupráci. Žákyň musely mít předpoklady k práci. Musely bydlet, jíst a spát. I v tom bylo nutné překonávat překážky. Finančně ošetrovatelskou školu vydržoval zemský národní výbor a kontroly prováděla jejich hospodářská správa. Ředitelství nemocnice nám vycházelo vstříc, zejm. ředitel Dr. František Bláha¹⁷⁴. Byla s ním dobrá spolupráce i po linii školské. Byl naším ochráncem. V první řadě jsem se snažila dát do pořádku poměry v kuchyni a zorganizovat práci. Začátek byl neradostný, ale muselo se to zvládnout. Nemocnici i všechny zaměstnance jsem znala dokonale a věděla jsem, od koho mohu co očekávat. Musela jsem se zapracovávat do administrativy a seznamovat se se školskými úřady (zdravotnické úřady jsem znala), poznávat žákyň a věnovat se jim. Internáty byly staré a už dávno nevyhovovaly hygienickým požadavkům doby, zejména internát po německých žákyň. Byl demolován vojáky, kteří tam přechodně bydleli. I když se to dalo do pořádku, bylo zapotřebí ještě mnoho úprav. Znovu opakuji, že jen díky školním sestram, mohla jsem stačit na vedlejší činnost. Základní stanice pro výcvik žákyň už byly vybudovány a obsazeny osvědčenými a zapracovanými sestrami, o kterých jsem se již dříve zmínila. Známa sestra Karen Trpišovská na I. chirurgické klinice prof. Jiráska, nám vycvičila na chirurgické stanici stovky žákyň. Sestra Magda Dvořáková na gynekologické klinice pracovala se žákyňmi na školní stanici úspěšně desítky let. Sestra Antonová si zvláště dobře vedla při výchově žákyň dlouhá léta na 1. interní klinice.

---

¹⁷⁴ V úřadu 1848 – 1852, zdroj: Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ – Jan BŘÍZA, *Dějiny Všeobecné fakultní nemocnice v Praze 1790-2010*, Praha 2011, přehled ředitelů Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

Sestra Frantová na operačním sále po léta trpělivě vštěpovala žákyním asepsi a sterilitu a seznamovala je s prací na sále. I na ostatních stanicích věnovaly sestry žákyním velikou péči, trpělivost a hodně času při své vlastní práci, aby žákyně naučily prakticky tomu kterému oboru. Byla to velká odpovědnost. Občas jsme se ve škole scházely, abychom si o praxi žákyň pohovořily, eventuálně ji doplnily a usměrnily. Obdobně tomu bylo se sestrami z dětského oboru. Dětská větev byla založena v r. 1947. Na 2-leté staré škole přednášel ještě prof. Brdlík, prof. Karel Švehla¹⁷⁵ a prof. Josef Švejcar¹⁷⁶, prof. František Luska¹⁷⁷ a další. Lékaři i sestry z dětských klinik se své nové škole velmi věnovali a sám prof. Švejcar měl o ni veliký zájem. Dnes už pracují absolventky dětské větve na důležitých úsecích v péči o dítě a podílejí se na boji proti dětské a kojenecké úmrtnosti. Jezdí do ciziny a předávají svoje zkušenosti a znalosti těm nejpotřebnějším matkám a dětem v méně vyvinutých zemích. Pro trvalý nedostatek zdravotních sester bylo přikročeno k přeškolení administrativních pracovníků z nemocenského pojištění na kvalifikovanější – alespoň částečně – na místa pro ambulance a nově zřizovaná zdravotnická střediska. Tento půlroční kurz jsem zahajovala ve velkém sále městské knihovny – tolik jich bylo. Byla to velká pomoc. Později se tyto pracovnice doškolovaly ve večerní škole práce na kvalifikované zdravotnické pracovnice. V roce 1948 byly přijaty do naší školy jugoslávské žákyně, avšak po krátké době byly odvolány a na jejich místa mohli přijmout naše dívky, které se do školy přihlásily. Snažila jsem se stále dodržovat výběr žákyň, aby byla úroveň školy zachována. Když jsem pak při reorganizaci škol pracovala jako ředitelka ve škole, nerada jsem viděla, když se naše žákyně musely stěhovat do normálních škol a když za nimi museli lékaři docházet v civilu přednášet. Tvrdila jsem, že to stálé nemocniční prostředí je vychovávalo zdravotnický a také to, že nosily sesterský úbor – uniformu a musely dbát na svůj zevnějšek. Protože instruktorky nebyly politicky na výši, ani nebyly pedagogicky vyzbrojeny pro svoji náročnou činnost, i když některé z nich měly maturitu, požádala jsem Dr. Františka Hyhlíka¹⁷⁸ o sérii přednášek o psychologii a pedagogice, aby měly alespoň pro začátek nějaký základ. Politické školení probíhalo zvlášť.“¹⁷⁹

Vzpomínky a informace uvedené Rypáčkovi bylo možné ověřit v dochovaných materiálech ve fondu zmíněné školy, které jsou uchovány v Archivu hlavního města Prahy a dále v četných

---

¹⁷⁵ Biografická data 1866–1929, zdroj: Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L–Ž, Karolinum, Praha 1993, s. 324

¹⁷⁶ Biografická data 1897–1997, zdroj: Karel ČERNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ (ed.) a kol., *Biografický slovník 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1945–2008*, Praha 2020, s. 118

¹⁷⁷ Biografická data 1888–1942, zdroj: Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L–Ž, Praha 1993, s. 153

¹⁷⁸ Biografická data 1905 – 1981, Pedagog, psycholog, dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Hyhl%C3%ADk, [cit:2024-03-09]

¹⁷⁹ Tamtéž, karton 1-4, dokumenty ošetřovatelské školy a internátu AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 67,68,69

dokumentech nalézajících se v Archivu národního muzea, ve fondu Anna Rypáčková, který též v podobě oficiálních tiskovin příslušející ošetřovatelské škole a internátu informace doplňuje.¹⁸⁰

Do roku 1948 byly ošetřovatelské školy dvouleté a zřizovány podle výnosu rakouského ministerstva vnitra. V roce 1948 došlo k vytvoření jednotného systému ve výchově středních zdravotnických pracovníků podle školského zákona č. 95/1948 Sb.¹⁸¹ Výuka byla prodloužena na čtyři roky, školy byly přiřazené k ministerstvu školství jako školy sociálně zdravotnické, končily odbornou maturitou. Osnova byla úplně přepracována a přizpůsobena novému pojetí. Vzhledem k prudkému rozvoji zdravotnictví počet sociálně zdravotních pracovníků nestačil, proto byla v r. 1951-1952 studijní doba opět zkrácena na tři roky a osnovy se přepracovávaly znovu. V té době docházelo k diferenciaci středních zdravotnických pracovníků (dětské sestry, dietní sestry, rehabilitační sestry, zdravotničtí laboranti a další), jak je známe dnes.

Rypáčková uvádí, že: „V roce 1955 – 1956 byly zdravotnické školy převedeny zpět k ministerstvu zdravotnictví a prodlouženy opět na 4 roky a to proto, že mladé 14-15-leté žákyně by nezvládly celou učební látku a nemohly by jim býti svěřovány samostatné těžší úkoly a noční služby. Učební osnovy musely být proto znovu přizpůsobeny. Na úpravě osnov se podíleli lékaři, kteří ve školách přednášeli a měli zájem, aby se jejich budoucím spolupracovnícům dostalo po všech stránkách dobrého odborného vzdělání. Téměř každý rok jsme úmorně na učebních osnovách pracovali a dlouhé hodiny diskutovali nad jednotlivými předměty. Velmi mnoho zájmu a času věnovali učebním osnovám: doc. Bohuslav Niederle¹⁸², prof. Vratislav Jonáš¹⁸³, prof. Otakar Hněvkovský¹⁸⁴, prof. Jiří Venta¹⁸⁵, doc. Čížek¹⁸⁶, prim. Dr. Pros¹⁸⁷ a další lékaři z dětských klinik. Někteří lékaři napsali v době okupace učebnice pro žákyně zdravotnických škol a postupně jich byla napsána celá řada, což bylo žactvem a učitelským sborem vděčně přijato.¹⁸⁸ Těsně po okupaci byly vydány dvě učebnice ošetřovatelské

---

¹⁸¹ Zákon č. 5/1948 Sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství - školský zákon (online), Praha 1948, [cit. 2024 – 02 - 11], dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>

¹⁸² Pravděpodobně Bohuslav Niederle mladší (1907 – 2000), vzhledem k docentskému titulu v uvedených letech výuky. Později publikoval učebnice pro perioperační sestry Práce sestry na operačním sále. Karel ČERNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ (ed.) a kol., Biografický slovník 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1945-2008, díl M – Ž, Praha 2020, s. 45

¹⁸³ Osobní data (1899 – 1968) z Karel ČERNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ (ed.) a kol., Biografický slovník 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1945-2008, díl A-L, Praha 2020, s. 121

¹⁸⁴ Osobní data (1901 – 1980) z tamtéž, s.95

¹⁸⁵ Osobní data (1913– 1965) z Karel ČERNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ (ed.) a kol., Biografický slovník 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1945-2008, díl M – Ž, Praha 2020, s. 135

¹⁸⁶ Blíže nezjištěno

¹⁸⁷ Blíže nezjištěno

¹⁸⁸ Jedná se např. o tyto učebnice: Arnold JIRÁSEK a spol., *Ošetřování chirurgických nemocných, Učebnice pro Vyšší školy zdravotní*, Zdravotnické nakladatelství, Praha 1952; Anděla ŠPINDLEROVÁ a Olga VELKOVÁ, *Ošetřovatelská technika*, Lékařské knihkupectví a nakladatelství Mladé generace lékařů při ÚJČSL v Praze, 1949

techniky připraveny za okupace sestrami Andělovou, Böhmovou, Matyášovou a Roušarovou. Dnes už opravdu nevím, jak jsme to vše mohly stačit.

Kurzy dlouhodobé i krátkodobé probíhaly na naší škole s internátní výchovou zaměřenou ke zdravotnictví. Po roce 1948 prodělaly abiturientky a starší sestry s praxí jednoroční doškolení, aby získaly diplom. Také frekventantky Vyšší ošetrovatelské školy bydlely jeden rok v našem internátě, takže vedle žákyň normální školy byly různorodé celky a každý z nich měl jiné oprávněné požadavky. Při nedostatečném počtu instruktorek i ostatního personálu bez vychovatelek, to bylo pro nás značné zatížení. Ukončení studia každého ročníku bývalo velmi slavností a odbývalo se ve Smetanově síni Obecního domu za účasti našich již známých umělců a za přítomnosti ministra zdravotnictví, členů ministerstva zdravotnictví, zástupců ministerstva školství, primátora Prahy, ÚNV, ROH, rodičů, přátel a jiných hostů. Slavnost se konala pro absolventky všech pražských škol, aby se nemusela opakovat pro každou školu zvlášť a aby ztráta času pro veřejné pracovníky a účinkující umělce byla co nejmenší a finančně méně nákladné. Všechny absolventky byly v bílé uniformě, takže to vypadalo velice pěkně a všem se to líbilo. Sestry na tu dobu rády vzpomínají a já též.“¹⁸⁹

Brzy po svém nástupu do vedení školy byla d.s. Rypáčková obeznámena s příkazem Národního výboru, že internát ošetrovatelské školy v Ječné ulici musí být podstoupen vývozní firmě „Invalid“, sklárny v Poděbradech pro ústřední kanceláře v Praze a to bez možnosti odvolání. Stav byl katastrofální. Už takto bylo pro žákyně málo místa. Vedoucí firmy byli však slušní, uznali situaci školy a na vystěhování tak nenaléhali. Ředitelka tedy hledala vhodnou budovu. To co bylo, obvykle nevyhovovalo požadavkům ošetrovatelské školy. Nezbývalo nic jiného než se pustit do výstavby budovy ošetrovatelské školy na Karlově náměstí, kde trčela v zemi betonová kostra budoucího internátu školy¹⁹⁰.

Anna Rypáčková z pozice tehdejší ředitelky školy vzpomínala na stěhování z původní budovy takto: „Za vydatné pomoci ÚRO, vedeného předsedou Zápotockým, se obrátila pozornost vedoucího stavby polikliniky na školu – internát. Stavba přes mnohé potíže, spíše administrativního rázu, rychle pokračovala. Na jaře v roce 1949 začalo postupné stěhování ze starého internátu v Ječné ulici do

---

Anděla ŠPINDLEROVÁ a spol., *Základy ošetřování nemocných*, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1957; Jarmila ROUŠAROVÁ, *Pokyny k ošetrovatelské technice*, Učebnice pro ošetrovatelské školy a ústavy pro vzdělávání v pomocných oborech, Nákladem Spolku lékařů českých, Praha 1949; Vilém KILIAN, *Farmakologie pro ošetrovatelky*, Nákladem Spolku lékařů českých, Praha 1947; Karel PŘEROVSKÝ, *Technika fyzioterapie a masáže pro ošetrovatelky*, Nákladem Spolku lékařů českých, Praha 1947; Václav KREDBA – Vendulka KREDBOVÁ, *Učebnice infekčních chorob pro ošetrovatelky*, Praha 1953, Ladislav BOROANSKÝ, *Anatomie pro ošetrovatelky a pomocné síly lékařské*, Praha 1952

¹⁸⁹ Anna RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s.72-75

¹⁹⁰ Současná budova polikliniky Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

nejvyššího patra nové budovy. První se stěhovaly žákyně dětské větve, které byly v závěru studia. V nové budově bylo počítáno s ubytováním kolem 180 děvčat, ve starém internátě po Němkách si 90-100 a v domově diakonek bydlelo 25-30 žákyň se svojí vrchní sestrou. Bylo tam o jejich výchovu dobře postaráno. Celkem bylo počítáno s ubytováním pro 300 žákyň. Izolace byla nařízena pro 15 žákyň a 12 lůžek pro noční služby ve třech místnostech.

I v tak velkém počtu žákyň bylo cílem udržet vysoký standard výchovy žákyň. Organizoval se československý svaz mládeže, organizovaly se brigády a tvořily různé kroužky. Musela se dodržovat studijní doba a instruktorka mající službu ji kontrolovala. Obdobně to bylo zařízeno ve druhém internátě po Němkách. Původně neškolené instruktorky na internátech si musely doplnit odborné znalosti z pedagogiky, psychologie a zvláště probíhalo politické školení.¹⁹¹

Teprve zákon č. 31 / 1953 Sb.¹⁹² sjednotil a organizačně ustálil zdravotnické školství, které bylo přizpůsobeno nově plánovanému socialistickému zdravotnictví. Oproti předchozímu zákonu č. 95/1948 Sb. bylo na zdravotnických školách zavedeno večerní studium externí a dálkové, v kterém bylo možné získat při práci kompletní odborné středoškolské vzdělání. Na zdravotnických školách došlo po stránce personální ke změnám. Ředitelem školy byl ustanoven pedagog a sestra Rypáčková byla jmenována správcem pro zdravotnické předměty a zůstala ředitelkou internátu. Část administrativy byla převedena z internátu do zdravotnické školy v Belgické ulici a další část administrativy a archiv zůstaly v internátu. Vyučování ošetřovatelské techniky zůstalo také v budově internátu, kde byla zvláště zřízena a vybavena učebna pro tento účel, než byla zřízena nová výuková místnost pro ošetřovatelskou techniku v Belgické ulici.

Spolupráce školy a internátu byla dobrá. Tehdy většina žákyň bydlela v internátu. Bylo vytvořeno rodičovské sdružení pro školu i internát. Z počátku, když ještě nebyly v internátu vychovatelky, zastávaly tuto úlohu za příplatek sestry instruktorky. Každá měla svoji třídu, obvykle 35 žákyň na poschodí, kde sama měla garsoniéru k bydlení. Instruktorky žily s žákyněmi, znaly je a mohly na ně výchovně působit. Pozdější vychovatelky sice byly dobrými pomocnicemi, ale nevěděly jak budoucí sestry vést a co se od nich očekává. V internátu bydlela také ředitelka školy d.s.Rypáčková. Žákyně měly zajištěn pestrý program v podobě kulturních večerů, výuky bojové techniky, aby se uměly bránit, dále taneční večery atp.

---

¹⁹¹ Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví

¹⁹² Zákon č. 31/1953 Sb. *Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů - školský zákon* (online), Praha 1953, [cit. 2024 – 02 - 12], dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31/zneni-19530507#p18-1>

Budova a internát

Pro školu a internát byla vybrána strategicky položená budova v Ječné ulici č. 4, což bylo nedaleko Všeobecné nemocnice v Praze. Uchazečky prvního ročníku 1916 se velmi těšily na nástup do školy. Internát byl velmi pěkně zařízen. Ložnice byly po dvou lůžkách. V učebně a jídelně byl dlouhý stůl, u kterého měla každá žákyně své místo. V ložnicích nebylo povoleno přes den pobývat.¹⁹³ Internát byl zařízen a veden sestrou představenou a jejími asistentkami, tzv. školními sestrami v duchu povznesení osobnostní, společenské a morální úrovně žákyň. Součástí byla vybavená knihovna, společenská místnost s klavírem pro hudební večery.

Obr. č 4: Učebna pro výuku ošetrovatelské techniky¹⁹⁴

¹⁹³ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9 - 11

¹⁹⁴ Zdroj: *Z ošetrovatelské školy*, Hvězda českých a slovenských paní a dívek, roč. 14, 1939, č. 22, s. 18

Obr. č 5: Společenská místnost ošetřovatelské školy¹⁹⁵

Jídelna byla vybavena vkusným příborníkem, servírovalo se na porcelánový servis a stolovalo za přítomnosti vedení školy. Školní sestry obvykle přisedávaly ke stolu s žačkami, aby kontrolovaly úroveň jejich stolování a konverzace. Na místě je srovnání s životními podmínkami tehdejších ošetřovatelek Všeobecné nemocnice, které doposud běžně bydlely ve velkých nemocničních sálech s nemocnými bez nároku na klidný odpočinek a soukromí. Přesto tyto dva odlišné světy ošetřovatelského povolání oddělovalo pouze pár set metrů.¹⁹⁶ Jedna z prvních absolventek Marta Šindlerová vzpomínala: „*Jak mi připadala budova krásná, jak se mi tam všechno líbilo. A bylo to pouze několik místností ve starém činžovním domě. Byly však zařízeny velmi účelně a vkusně a staly se nám skutečným domovem po dobu dvou let.*“¹⁹⁷

Co se týče provozu internátu, dochoval se rozvrh práce služebního personálu z roku 1924, který dává ponětí o zajištění provozu školy. Ve škole byl sluha, jehož povinností bylo odvážení prádla do nemocnice, donášení uhlí ze sklepa do všech pater, odnášení popele, vynášení těžkých břemen a konání různých pochůzek. Dále ve škole pracovala prادلena, kuchařka, výpomocná kuchařka a panská, která měla na starosti úklid poschodí, sčítání prádla, zvedání telefonu atp.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Zdroj: AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II, karton č. 1

¹⁹⁶ AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 69

¹⁹⁷ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9

¹⁹⁸ AHMP, fond Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 4

Téměř po celou dobu své existence sídlila ošetřovatelská škola na jedné adrese, což lze prokázat např. četnými úředními dokumenty, korespondencí, paměťmi atd. Z roku 1944 se například dochovala nájemní smlouva mezi zemí českou, co by vydržovatelkou Zemské ošetřovatelské školy v Praze jako najímatelem na jedné straně a pozůstalostí po Václavu Zeithamlovi, majiteli domu čp. 506 v Praze II., Ječná ulice č. 4, zastoupenou Annou Stehlíkovou přihlášenou dědičkou a správkyní pozůstalosti, jako pronajímatele na straně druhé. Dle smlouvy byl pro užívání ošetřovatelské školy pronajat mezzanin, první, druhé i třetí patro. Pronájem zahrnoval místnosti i s příslušenstvím, sklepem a půdou. Čisté roční nájemné v roce 1944 činilo 137.320 korun. V rozvrhu služebního personálu z roku 1924 se dozvídáme, že v prvním patře byly dvě kanceláře, tři salonky, krejčovna, jedna učebna, prádelník a tři obývací místnosti. Dále se např. z rozpisu koupání žákyň dozvídáme, že ošetřovatelská škola využívala též prostory v přilehlé ulici Salmovské. Smlouva z roku 1944 byla uzavřena na dobu šesti let, do 31.12.1949.¹⁹⁹

Na uvedeném místě popisném též bylo sídlo Spolku diplomovaných sester v ČSR, kde byla kancelář a kde se konaly schůze, přijímaly návštěvy atd.²⁰⁰ V internátu nacházely též útočiště frekventantky pozdějších pokračovacích kurzů, či na přechodnou dobu již absolventky ošetřovatelské školy, které nastoupily ke službě ve Všeobecné nemocnici. Dále zde bývaly ubytovány návštěvy ošetřovatelské školy nebo spolku, jak z jiných krajů naší země, tak ze zahraničí. Po celou existenci ošetřovatelské školy bylo povinností sestry představené a školních sester žít v internátě. Z dochovaných zpráv lze soudit, že podoba ani chod internátu se až do komunistického převratu roku 1948 příliš neměnil.

Jak již bylo zmíněno výše, hledání nové budovy a stěhování bylo datováno do období existence školy za vedení Anny Rypáčkové. Vhodné umístění nového internátu bylo nalezeno nedaleko a to na Karlově náměstí, kde jak bylo uvedeno výše, dnes sídlí poliklinika Všeobecné fakultní nemocnice.

Rypáčková na období stěhování vzpomínala ve svém nepublikovaném rukopisu takto: „Šla jsem se informovat na postup prací, a jak to vypadá se školou. Zatím se o ošetřovatelskou školu nikdo nestaral. Obrátila jsem se proto na ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo školství, ale nikde nebyl veliký zájem, každý měl svoje starosti a problémy. Nevěděla jsem, kdo o stavbě rozhoduje. Až na ministerstvu školství jsem byla odkázána na Dr. Chudomelku, do jehož resortu škola patřila. Ujal se celé věci velmi odpovědně, dotoval stavbu finančně a řídil po stránce hospodářské. Za průkazné pomoci předsednictva ROH, tehdy předsedy Zápotockého a jeho tajemníka se obrátila pozornost vedoucího stavby polikliniky na školu – internát. Museli uznat, že bez zdravotnického personálu by nebylo možno polikliniku otevřít. Vedoucí stavby Ing. Evenbach soustředil pak všechny pracovní síly

---

¹⁹⁹ Tamtéž, kar. 69

²⁰⁰ AHMP, fond Spolek diplomovaných sester, karton č.1

na dostavbu školy. Byl nejvyšší čas, neboť se začal projevovat zájem o budovu z různých míst. Budova však už byla zajištěna pro plánovaný účel, tj. pro práci ošetrovatelské školy, která byla už rozestavěna před okupací. A přeci se nepodařilo zachránit dvě etáže – přízemí a první patro. Přízemí bylo přiděleno dětským ambulancím a poradnám. Za to se udělala nástavba 6. patra. Z přízemí jsme se museli přesunout do suterénu. Byly to: kuchyně, jídelna a ostatní pomocné místnosti. Plán musel být přizpůsoben změněným poměrům. První patro okupovalo pracovní lékařství. Stavba rychle pokračovala a rostla do výše. Také truhlářské vybavení internátu bylo velmi uspokojivě vyřešeno a kuchyň se podařilo vybavit všemi novými dostupnými stroji, včetně nerez kotlů, které snad byly poslední na skladě. Skladiště a chladírny odpovídaly vybavení, jak vyžadovala hygiena. V roce 1949, na jaře začalo stěhování a to postupně ze starého internátu z Ječné ulice do nejvyššího 6. patra nového internátu žákyněmi dětské větve, protože už brzy končily školu, měly užít ještě krásné vyhlídky na Prahu. Myslím, že mohu konstatovat, že stěhování 35 let zabydleného internátu se dalo svépomocně personálem, pokud to při své práci časově stačil, dále brigádami studentů z protější techniky a to bez nejmenšího finančního nákladu, a beze ztrát na inventáři, který byl značný (prádlo, šatstvo, houně, stříbro, broušené sklo, nábytek atp.). Díky dobré organizaci práce a díky s. Hanusové, která pomáhala a dohlížela na inventář. Protože dostavba kuchyně ještě vážla a chybělo nějaké zařízení, nedalo se v nové kuchyni vařit a kuchyně ve starém internátě na tak velký počet strávnicků nestačila, byla jsem nucena hledat na přechodnou dobu možnost stravování mimo internát. Ředitelství nemocnice a správa kuchyně nám vyšli vstříc tím, že nám propůjčili jeden sporák v jejich kuchyni, kde jsme mohli vařit a jednu malou místnost na jídelnu. Suroviny potravin byly denně donášeny ze skladu v Ječné ulici. Rovněž nádobí jsme měli svoje i jiné doplňky. Žákyně střídavě myly nádobí a uklízely jídelnu.

Zkrátka jsme se musely stěhovat, protože Všeobecná nemocnice potřebovala místnost pro své účely. Stěhovaly jsme se za stejných podmínek na psychiatrii. Ani tam jsme nemohly dlouho zůstat a tak jsem musela hledat pohostinství jinde. Podařilo se mi to na ministerstvu sociální péče, díky úředníkům známým z dřívější spolupráce. Vzali nás na stravování do závodní kuchyně, což bylo pro nás velice výhodné. Obědy jsme proplácely, snídaně a večeře obstarala naše kuchyně. Dne 1. ledna 1950 se začalo vařit doma v novém internátě, k radosti nás všech, že jsme pod jednou střechou. Při tom se stále ještě dokončovaly různé práce a vybavoval internát. Kapacita nové kuchyně stačila na daleko vyšší počet strávnicků, než byl počet žákyň. Byly jsme proto požádány, abychom vypomohly dětské nemocnici a vařili pro jejich sestry, které se nemají kde stravovat. Nějaký čas se stravovaly v naší jídelně, a protože to narušovalo provoz jídelny našich žákyň, muselo se jim jídlo dovážet. Také zaměstnancům polikliniky jsme museli vyjít vstříc, než si našli a zařídili jídelnu ve vlastní budově. Propůjčili jsme jim na čas naši nevhodnou tělocvičnu. I to nás do jisté míry rušilo. Snažila jsem se,

aby stolničení bylo pokud možno vzorné. Byl zaveden systém hospodyněk, které střídavě svému stolu prostíraly a nosily jídlo a instruktorka svému stolu předsedala. Snad to bylo trochu staromódní, ale pro začátek to bylo žádoucí. Jídlo mělo být takovým malým příjemným obřadem. Dobře se vařilo, ale dívky nebyly na určitá jídla zvyklé. I když to vždy neklapalo, předpoklady byly dány. V tak velikém provozu neměla utrpět výuka, ani výchova žákyň, naopak na žákyně byly kladeny větší požadavky. Organizoval se svaz mládeže, muselo se jim pomáhat, organizovaly se brigády a tvořily se různé kroužky. Studijní doba se musela dodržovat a byla kontrolována instruktorkou mající službu. Ve druhém internátě po Němkách to bylo zařízeno obdobně.“²⁰¹

Vzhledem ke skutečnosti, že některé paměti diplomovaných sester byly vydány v době po komunistickém převratu, nelze bez kritického odstupu jednoznačně tvrzení považovat za prostá možného ovlivnění tehdejší politickou ideologií. Z tohoto důvodu nelze tedy jednoznačně usuzovat na lepší organizaci ošetřovatelského vzdělávání.

5.2.2. Německá ošetřovatelská škola v Praze

O existenci Německé ošetřovatelské školy v Praze s vyučovacím jazykem německým, která byla zřízena výnosem č. 139 z roku 1914 za stejných podmínek, jako Česká ošetřovatelská škola v Praze se z dosud publikovaných zdrojů dozvídáme velice stručně. Tyto prameny se obvykle vyjadřují velice chudě, ve smyslu, že škola existovala, byla zřízena za stejných pravidel jako Česká ošetřovatelská škola a sídlila na Karlově náměstí.²⁰² Bohužel i v dostupných archívních zdrojích se nalézají pouze kusé informace. Bohatší archívni sbírku či fond se najít v tuzemských archivech nepodařilo. Informace, které byly dostupné, pocházejí z pamětí diplomovaných sester absolventek České ošetřovatelské školy a ze sbírek věnovaných České ošetřovatelské škole. Víme, že škola sídlila na Karlově náměstí č. 318.

V novodobých pramenech dosud nepublikovanou zmínku o jakési německé ošetřovatelské škole na území Prahy uvádí Josef Vratislav Novák v úvodní přednášce kurzu Spolku pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v roce 1913. Ve stati bylo pojednáno o činnosti rakouského Červeného kříže a organizace ČK na našem území. Kdy jeho úlohou byla pomoc při náhlých katastrofách a vzdělávání ošetřovatelek. Autor uvádí, že podobná škola pro vzdělávání ošetřovatelek je i v Praze,

---

²⁰¹ Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví,

²⁰² Vlastimila KAFKOVÁ, *Z historie ošetřovatelství*, Brno, 1992, s. 19

K Vlastimil KOZON, Elisabeth SEIDL, Ilse Marie WALTER, *Geschichte der Pflege – Der Blick über die Grenze*, Wien 2011, s. 168

jenže ve škole této vyučuje se pouze německy. Ostatně i těchto ošetřovatelek, z nichž některé jsou velice dovedné, je nedostatek.²⁰³

Mánková uvádí, že zároveň s první Českou ošetřovatelskou školou byla za stejných podmínek dle vládního nařízení rakouského Ministerstva vnitra otevřena Německá ošetřovatelská škola. Její internát a učebny byly v činžovním domě na Karlově náměstí. Představenou německé školy byla ošetřovatelka, říšská Němka, až do převratu r. 1918. První teoretické i praktické zkoušky se uskutečnily koncem června roku 1918 a prvních 11 absolventek Německé ošetřovatelské školy (viz. obr. č. 3) dostalo své diplomy zkoušených ošetřovatelek z povolání.²⁰⁴

Obr. č 6: Absolventka Německé ošetřovatelské školy²⁰⁵

---

²⁰³ Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných*, Praha 1913, s. 3-4

²⁰⁴ Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 102

²⁰⁴ Zdroj: vlastní sbírka autorky; jméno a rok ukončení studia blíže nezjištěno

Macharová v textu z roku 1926 uvádí, že za doby vedení české ošetřovatelské školy Američankami došlo k úpravám osnovy, ale německá ošetřovatelská škola ještě v tomto roce vyučuje podle původního nařízení vídeňské vlády z roku 1914 tedy, že první vyučovací rok je věnován teoretické přípravě a druhý praktickému výcviku.²⁰⁶

Dále se z pera představené České ošetřovatelské školy S. Macharové dozvídáme o stesku ve vztahu k německé ošetřovatelské škole v Praze. Touhou bylo, aby se Německá ošetřovatelská škola v Praze ztotožnila s vyučovacími metodami a učební osnovou České ošetřovatelské školy. V roce 1923 splynuly obě tyto školy hospodářsky. České a německé studentky se společně stravovaly v jídelně české školy a ředitelka Macharová zdůraznila, že po kusu drobné státní práce se podařilo sblížení a souladné přátelství obou skupin žákyň.²⁰⁷

V roce 1924 nastoupilo sedm absolventek německé ošetřovatelské školy do Všeobecné nemocnice v Praze. Sesterský domov Na Hrádku při Všeobecné nemocnici byl ve výstavbě. České a německé absolventky byly společně ubytovány na dvou místech rozestavěné budovy bez světla a vody.²⁰⁸

V roce 1936 se konal III. celostátní sjezd diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, kterého se účastnila i tehdejší sestra představená Německé ošetřovatelské školy A. Nettvallová (bližší biografické údaje neznámé), uvedla základní informace a to, že: „*Německá ošetřovatelská škola v Praze II. sídlí na Karlově náměstí. Představenou školy je A. Nettvallová, školní sestrou d.s. M. Poiselová. V 1. ročníku studuje 33 žákyň (včetně tří externistek), ve 2. ročníku je 33 žákyň (včetně jedné externistky). Zdravotní stav žákyň je celkem dobrý. Případů chřipky bylo dosti, ale měly poměrně lehčí průběh bez komplikací. Infekční případ se vyskytl jeden a to záškrt. Nově bylo zavedeno, že při přednáškách z bakteriologie bylo součástí praktikování začek v laboratoři. Praktický výcvik žákyň 2. ročníku probíhal na klinice porodnické.*“²⁰⁹

Co se týče vztahů obou ošetřovatelských pražských škol, uvádí E. R. Tobolářová ve stejném čísle periodika Diplomovaná sestra, že Česká ošetřovatelská škola pracuje v přátelské shodě s Německou ošetřovatelskou školou.²¹⁰

---

²⁰⁶ Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, s. 338-340, předneseno též V Sociálně-lékařském kurzu pořádaném Sociálně-lékařským sborem při M. G. L.

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 197s. 53

²⁰⁹ A. NETTVALLOVÁ, *Geehrte Anwesende, liebe Schwestern*, Úvodní slovo na III. sjezdu diplomovaných sester v ČSR. Diplomovaná sestra v ČSR. 1937, roč. 1, č. 1 – 2, s. 12 – 13.

²¹⁰ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Z ošetřovatelských škol – Česká ošetřovatelská škola v Praze*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2., s. 18-19

Dále se vzájemné spolupráci českých a německých sester dozvídáme ze stran Československého Červeného kříže, kdy Ošetřovatelský referát ústředí Československého červeného kříže vyzval jak české, tak německé diplomované sestry ke spolupráci v kurzech pro dobrovolné sestry Červeného kříže k zajištění jejich výcviku. Přednášky byly honorovány. V případě dostatku přihlášek bylo v plánu uspořádat instruktorský kurz.²¹¹

Společná výborová schůze českých a německých diplomovaných sester se konala 19. listopadu 1937 v České ošetřovatelské škole za přítomnosti devíti českých a stejného počtu německých diplomovaných sester. Byla svolána za tím účelem, aby se sestry obou národností dohodly na společném postupu v otázce novelizace vládního nařízení nemocničního zákona. Na návrh sestry předsedkyně M. Pazourkové bylo usneseno, že české i německé sestry se budou scházet každého čtvrt roku (v případě nutnosti i častěji), aby společně projednávaly zásadní otázky diplomovaných sester. V té době se zdálo, že spolupráce byla na dobré cestě.²¹²

Další zmínka o vzájemné spolupráci českých a německých diplomovaných sester pochází z pera tehdejší předsedkyně Spolku diplomovaných sester v ČSR sestry Marie Pazourkové (1897 – 1987)²¹³, která v roce 1938 zmínila existenci Spolku německých sester v Praze a uvedla, že oba spolky byly v průběhu roku 1937 ve stálém kontaktu.²¹⁴

Ve vzpomínkách tehdejší sestry představené české školy Tobolářové se dozvídáme, že v době okupace Česká ošetřovatelská škola musela vařit a servírovat ve vlastní jídelně i žákyním německé ošetřovatelské školy. Sestra ředitelka vzpomíná, jaká to byla „žalost a hrůza“, aby nedošlo k incidentům a jakémukoliv ohrožení jak českých žákyň, tak personálu.²¹⁵

Ke stavu budov internátů obou ošetřovatelských škol po druhé světové válce, se ve svých vzpomínkách vyjádřila, poslední ředitelka Anna Rypáčková: „*Internáty byly staré a už dávno nevyhovovaly hygienickým požadavkům doby, zejména internát po německých žákyních. Byl demolován vojáky, kteří tam přechodně bydleli.*“²¹⁶

---

²¹¹ Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 37

²¹² Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka-řádná valná hromada*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 88-90

²¹³ Celým jménem Marie Jitka Nápravníková – Pazourková, provdaná za profesora gynekologie a porodnictví Josefa Pazourka.

Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*, Brno 2001, s. 44

²¹⁴ Marie, PAZOURKOVÁ, *Zpráva předsedkyně Spolku diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 2 - 4

²¹⁵ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetřovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 25-27

²¹⁶ Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, část Mé vzpomínky na 40- letou práci ve zdravotnictví

5.3. Rozvoj sítě ošetřovatelských škol

Neustálý nedostatek ošetřovatelských sil obecně, natož sester vzdělaných, diplomovaných si vyžadoval opatření, které by saturovaly potřeby ošetřovatelského personálu, jak v ústavní, tak terénní službě. Přes všechn nedostatek se školy snažily udržet úroveň absolventek. Sestra Julie Molnárová (1886 – 1963)²¹⁷, která zastávala v ošetřovatelství vedoucí pozice, ke kvalitní přípravě ošetřovatelek vyslovila tuto myšlenku: „*Ošetřovatelská služba správně chápaná vyžaduje celého člověka vyzbrojeného fyzickým i duševním zdravím, pevným charakterem, obětavostí, trpělivostí a jasnou a klidnou myslí. Proto se snažila každá ošetřovatelská škola o pečlivý výběr svých kandidátek, o jejich průpravu nejen odbornou, ale i morální, aby sestry do svého povolání vstupovaly všestranně pevně a pokud možno samostatně.*“²¹⁸ Nedostatek ošetřovatelských pracovníků neřešily jen sestry samotné, k této otázce se též vyjadřovaly kruhy lékařské. V rámci VII. Konference preventivního lékařství r. 1937 bylo znovu v debatě poukázáno na nedostatek školených sester-ošetřovatelek a potřebu nových ošetřovatelských škol. Bylo zdůrazněno, že léčebná péče lékařova má být doplněna službou zdravotně sociálních sester.²¹⁹

Otevírání nových škol se dělo poměrně pomalu. Na základě ministerského nařízení z 25. 6. 1914, č. 139 bylo povoleno zřizovat takové školy i náboženským korporacím. Jednotlivá biskupství pak hned v roce 1914 upozornila řeholní řády na velký význam ošetřovatelských škol.²²⁰ Vcelku brzy po pražské České a Německé ošetřovatelské škole (1916) byla založena ošetřovatelská škola v Chomutově.

Ve 20. letech pak vznikaly ošetřovatelské školy ojediněle. Například v roce 1925 při kongregaci řádu sv. Františka z Assisi v Opavě byla zřízena česko-německá ošetřovatelská škola. Ostatní ošetřovatelské školy se na našem území objevují až později. V roce 1932 Spolek diplomovaných sester v ČSR uveřejnil na stránkách Sborníku II. sjezdu přehled ošetřovatelských škol ke konci roku 1931 (viz. tabulka č. 2).

Ve 30. letech 20. století bylo zřízeno několik ošetřovatelských škol, zejm. na Moravě a na Slovensku, viz. tabulka č. 3. Přestože diplomované sestry neúnavně usilovaly o zřizování dalších ošetřovatelských škol, byla ještě v roce 1935 Česká ošetřovatelská škola v Praze jedinou českou

²¹⁷ Marta STAŇKOVÁ, *České ošetřovatelství 7 – Galerie historických osobností*, Brno 2001, s. 53

²¹⁸ Julie MOLNÁROVÁ, *Práce a snahy diplomovaných sester v ČSR*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 23 - 25

²¹⁹ Spolek diplomovaných sester, *Zprávy z ciziny – Stručný výtah z programu mezinárodního ošetřovatelského kongresu v Londýně*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 51 - 52

²²⁰ Jindřich URBÁNEK, *O řádové ošetřovatelské škole při slezské zemské nemocnici v Opavě*, Československá nemocnice, ročník 3, číslo 1, 1930, s. 3 - 8

civilní ošetrovatelskou školou na území Čech a Moravy. Na Slovensku je otevření první civilní ošetrovatelské školy datováno k roku 1933 a jednalo se o Krajskou ošetrovatelskou školu M.R. Štefánika v Turčianském sv. Martině.

Na schůzi Ošetrovatelského poradního sboru při Ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy v květnu 1938 byl zmíněn stav ošetrovatelského školství u nás, o kterém informoval Dr. Miroslav Šulc (biografické údaje nezjištěny), ředitel sociálně zdravotního odboru ČSČK. V té době bylo v ČSR dvanáct ošetrovatelských škol a to osm řádových a čtyři civilní. Při Československém červeném kříži byly zřízeny referáty jak ošetrovatelský, tak lidovýchovný. Jako referentka obou odborů byla jmenována d.s. Roušarová pro moravsko-slezskou divizi ČSČK se sídlem v Brně. Přípravovala zde půdu pro další ošetrovatelské školy. V Moravské Ostravě byla ošetrovatelská škola zřízena v roce 1937 a v Brně r. 1939. Obě tyto školy byly zřízeny a první dobu i vedeny místními spolky ČSČK. Mezi dalšími v té době byla otevřena česká řádová ošetrovatelská škola ve Znojmě, škola Německé Charity v Ústí nad Labem a civilní ošetrovatelská škola Spolku ČSČK v Moravské Ostravě. Další školy Červeného kříže se připravovaly v Brně při zemské nemocnici a univerzitních klinikách, a v Praze při budoucí nové nemocnici ČSČK. Sestry delegátky doporučily uvažovat o zřízení ošetrovatelských škol v Praze v Krči při Masarykových domovech a školu při Veřejné všeobecné nemocnici v Praze na Bulovce. Prof. dr. A. Jirásek doporučil organizování dalších pokračovacích kurzů pro diplomované sestry.²²¹

V následujícím textu budou blíže popsány pouze některé školy, který se svých charakterem jeví v celé síti škol specifické. Výběr hlouběji popsaných vzdělávacích institucí byl ovlivněn zejména dostupností pramenů, přesto doufám, že poskytnu alespoň částečný přehled o rozšiřování poštu ošetrovatelských škol ve sledovaném období.

Ošetrovatelská škola Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže v Chomutově

Škola byla založena roku 1917 (Krankenpflegeschule Komotau). Jednalo se o školu řádovou s vyučovacím jazykem německým, která byla zřízena Kongregací Milosrdných sester sv. Kříže.²²² Představenou školy byla S. L. Heitzingerová (biografické údaje nezjištěny). Přispívala do odborných debat a zabývala se např. tématem vedení žákyň a sledování jejich schopností při práci v nemocnici.

---

²²¹ Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy - Ošetrovatelský poradní sbor*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6, s. 69;

Jarmila, ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 52 - 54

²²² Eduard KLEINSCHNITZ, *Dnešní stav odborného ošetrovatelského školství*. Československá nemocnice. 1935, roč. 5, č. 6, s. 69 – 71;

S. L. HEITZINGEROVÁ, *Vedení žákyň a sledování jejich schopností při práci v nemocnici*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 94 - 95

S.L. Heitzingerová v příspěvku, který přednesla na III. konferenci ošetřovatelských škol, zdůraznila odpovědný úkol sester vedoucích praktický výcvik. Byla zmíněna pozice vedoucí sestry, které byl svěřen zodpovědný úkol v oblasti praktického školení. Měla mít nutně bohaté zkušenosti s nemocničním provozem, pedagogické schopnosti a vysokou duševní úroveň. Pro žákyně měla být důvěryhodnou osobou. Heitzingerová doporučila, aby sestra byla zatížena prací do té míry, aby jí zbylo dosti času na pedagogické vedení žákyň. Vedoucí sestra vypracovávala posudek o osobních schopnostech žákyň, který byl doporučován teprve po delším a přesném školení. Dále navrhovala, aby se už od prvního ročníku zařazovalo praktikum v nemocnici, které by po delším a hlubším porozumění pomohlo včas eliminovat a vyloučit kandidátky pro ošetřovatelskou profesi nevhodné.²²³

Škola ošetřovatelská	Sídlo	Rok založení	Rok otevření	Počet absolventek				Celkem
				Českých		Německých		
				Civilní	Řádové	Civilní	Řádové	
Česká státní	Praha	1914	1916	442	27	-	-	469
Německá státní	Praha	1914	1916	-	-	338	8	346
Německá řádová	Chomutov	1914	1917	-	-	-	131	131
Česko-německá řádová	Opava	1925	1925	-	43	-	40	83
Slovenská řádová	Bratislava	1931	1931	-	-	-	-	-
Absolventek celkem				442	70	338	179	1029

Tabulka 2: Přehled ošetřovatelských škol v ČSR koncem roku 1931²²⁴

Řádová ošetřovatelská škola Milosrdných sester III. řádu Sv. Františka v Opavě

Na základě rakouského vládního nařízení o zřizování ošetřovatelských škol a možností zakládat i školy církevní si generální představená v Opavě Konstancie Lessná (biografické údaje nezjištěny) umínila takovouto školu zřídit pro sestry III. řádu sv. Františka z Assisi, které se většinou věnují ošetřovatelské péči. Válka znemožnila brzké otevření školy a teprve roku 1918 byly vyslány dvě sestry do Vídně, aby tamní školu absolvovaly a poznaly její zřízení. Když měl potom roku 1924 Dr.

²²³ S. L. HEITZINGEROVÁ, *Vedení žákyň a sledování jejich schopností při práci v nemocnici*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10

²²⁴ Spolek diplomovaných sester, *Několik statistických dat o ošetřovatelství v ČSR*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 123

Urbánek (biografické údaje nezjištěny) v plánu zřídit kurzy pro ošetřovatelky, obnovil tím původní záměr.

Prvotní úmysl, zřídit školu pro světské i řeholní kandidátky ze zemských peněz, ztroskotal. Ač bylo porozumění, finance slezské byly špatné. Úkolu se nakonec ujala kongregace v čele s tehdejší generální představenou Klodesindis Frýsovou (biografické údaje nezjištěny) a uvolila se platit vydání na zřízení a správu nové ošetřovatelské školy s výhradou, že škola bude sloužit výhradně řeholním kandidátkám, ovšem i z jiných řádů. Byl vypracován status a r. 1925 byla podána žádost ministerstvu veřejného zdravotnictví a to ji vyhovělo výnosem č. 17.724 ze dne 19. června 1926.

Vyučovat se začalo však po přijímacích zkouškách, za vědomí vedoucích činitelů ministerstva již 2. března 1925. Zřízení bylo schváleno výnosem Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy č. 2.603 ze dne 21. 2. 1927.²²⁵ Učilo se v knihovně nemocnice a to většinou ve večerních hodinách ve dvou odděleních. Škola v Opavě byla českoněmecká. V českém oddělení bylo zapsáno 23 a v německém 22 sester, které vesměs měly dlouholetou nemocniční praxi, což výuku značnou měrou usnadňovalo. Přednášející zejm. v české paralelce brzy seznali, že dosavadní učebnice byly pro svůj účel nevhodné a nezbývalo než si pracně sestavovat poznámky a ty o přednáškách kandidátkám diktovat. Potřebné pomůcky poskytoval řád z noviciátu, v hojně míře pak prosektura nemocnice a přírodovědecký kabinet českého státního reálného gymnázia v Opavě.

Podle výnosu ministerstva veřejného zdravotnictví č. 2.603 ze dne 21. 2.1927 byla započtena celá vyučovací doba a byly připuštěny k diplomovým zkouškám, které se konaly ve dnech 22. – 25. 3. 1927. Předsedou komise byl vrchní zdravotní rada Dr. C. Heřman (biografické údaje nezjištěny) a Dr. Votava (biografické údaje nezjištěny) za ministerstvo zdravotnictví. Požadavky byly vysoké. Při zkoušce obstálo 40 s výborným a 5 s dobrým prospěchem. První absolventky konaly službu v Opavě, Olomouci, Prostějově, Náchodě, v Bruntále, ve Šternberku a dvě dokonce v Sasku.

Do druhého ročníku se po ukončení prvního přihlásilo 50 kandidátek. Pro nedostatek místa se však nemohlo s vyučováním započít. Kongregace se zabývala myšlenkou na stavbu nové budovy školy a internátu. Po dlouhém jednání se jí podařilo koupit za souhlasu vlády zemský pozemek, hraničící přímo s nemocnicí, který měl výměru více jak dva hektary. Plány vypracoval vrchní zemský státní rada Ing. K. Gottwald. Jelikož byly sestry konající službu v nemocnici nedostatečně a nehygienicky ubytovány, rozhodla se kongregace na pokyn zemské správní komise pro Slezsko vlastním nákladem

---

²²⁵ Jindřich URBÁNEK, *O řádové ošetřovatelské škole při slezské zemské nemocnici v Opavě*, Československá nemocnice, ročník 3, číslo 1, 1930, s. 3 - 8

rozšířit stavbu školy o obydlí pro sestry zaměstnané v nemocnici a přiřlenit i kapli. Stavební náklady s vnitřním zařízením byly rozpočteny na 6,900.000 Kčs a se stavbou, kterou převzali čtyři stavitelé, se započalo v listopadu 1928.

Předpokládalo se odevzdání budovy svému účelu i s vnitřním vybavením v prvních měsících roku 1930. Ve školním křídle byl vedle internátu zařízen rozsáhlý přednáškový sál s oddělenou šatnou a 48 sedadly stupňovitě se zvyšujícími a projekčním zařízením. Součástí byly skříně pro vyučovací pomůcky, ředitelna, místnost pro vedoucí sestru školy, jídelna pro kandidátky a dvě vzdušné místnosti pro opakování látky s knihovnou, kde byla možnost i vyučovat. Do zdí na chodbě byly zapuštěny skříně pro patologicko-anatomické preparáty. Otevřené verandy umožňovaly studium na volném vzduchu. Dále k tomuto účelu sloužila i zahrada.

Když stavba nové budovy pokročila, byly připravovány kandidátky 2. ročníku od podzimu 1929 k přijímacím zkouškám. Vzhledem k tomu, že zařízení internátu ještě nebylo dokončeno, bylo připuštěno jen 39 kandidátek. Dvě z nich příslušely řádu německých rytířů. Písemné zkoušky byly z češtiny resp. němčiny a počtů s měřictvím a ústní zkoušky z ostatních disciplín. Otevření školy bylo určeno na 20. ledna 1930.

Vyučování bylo často názorné a kandidátkám se nepředváděly jen obrazy, ale předkládaly se jim i orgány normální i chorobně změněné a byl jim umožněn i přístup k pitvám. Už v prvním teoretickém roce výuky byly uváděny k lůžku nemocného. Seznamovaly se i se zařízením a činnostmi sociálních institucí. Velký důraz byl kladen na výuky etiky, počet hodin byl rozšířen na 25. Dále bylo cílem, aby si české sestry rozšířily praktickou znalost německého jazyka a naopak sestry německé českého. Na studium kandidátek dohlížely starší sestry, které si studijní látku s nimi opakovaly. V úvaze bylo zřízení ošetřovatelských kurzů a to pro sestry, které již v nemocnicích pracovaly a nemohly se na 2 roky studia uvolnit. Tyto kurzy měly být v délce 4-8 měsíců. Budova školy byla k dispozici i lékařům pro jejich přednášky a demonstrace. Školu vysvětil generální inspektor III. řádu sv. Františka provinciál P. Vendelín Obrtel (biografické údaje nezjištěny). Představenou školy byla sestra Emma a ředitel Dr. J. Urbánek. Škola měla za úkol poskytovat všestranné odborné vzdělání v ošetřovatelské péči z povolání. Byla připojena k slezské zemské nemocnici v Opavě, v níž se dostávalo chovankám praktického výcviku ve všech oborech ošetřovatelské služby v nemocnicích i ve speciálním ošetřování chorob interních, chirurgických, kojeneckých, infekčních, ženských, kožních i ostatních.

Přestože, ošetřovatelská škola byla udržována kongregací Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Opavě, byly do této školy přijímány nejen žákyně tohoto řádu, které byly zaměstnané v zemské nemocnici v Opavě, nýbrž i jiné členky této kongregace či kongregací jiných.²²⁶

Česká ošetřovatelská škola v Moravské Ostravě – Mariánských horách, Dolní kolonie. Anenská ulice č. 24

Tuto školu otevřel Československý červený kříž 1. listopadu 1937. Ředitelem ošetřovatelské školy se stal MUDr. Rajmund Šrámek (biografické údaje nezjištěny), ředitel státní nemocnice na Ostravsku. Představenou ošetřovatelské školy byla jmenována d. s. Božena Bártová (nar. 1889)²²⁷. Diplomovala v roce 1919 a působila na 1. interní klinice prof. Meixnera, na 1. české gynekologické klinice prof. Piřhy, absolvovala porodnickou školu a byla vedoucí městských jeslí v Praze Žižkově. Od roku 1923 do 1936 pracovala s primářem gynekologického oddělení státní nemocnice MUDr. Pachnerem (biografické údaje nezjištěny) na vybudování Masarykova ústavu pro matky a kojence v Moravské Ostravě. V osobě vrchní sestry byly spojeny funkce správkyně, administrátorky a vychovatelky nemanželských matek a kojenců. V dalších letech byla jmenována vrchní sestrou na gynekologickém a porodnickém oddělení státní nemocnice na Ostravsku.²²⁸

Škola byla umístěna ve dvoupatrové budově Báňské a hutní společnosti, proto musela být pro své účely zrekonstruována, a to značným nákladem za pomoci těžařských družstev moravsko-ostravských. V přízemí se nacházela kancelář představené školy d. s. Boženy Bártové, velká společenská místnost, krásná jídelna s přípravnou a velkou kuchyní s komorou a prádelna. V prvním poschodí pak byla ředitelna, posluchárna, dvě studovny, kabinet a dvě ložnice, každá pro deset lůžek. Ve druhém poschodí byly čtyři ložnice, izolační pokoj pro jednu až dvě nemocné žákyně a pokoj pro školní sestru. V každém pokoji byla koupelna a umývárna. Celkem osm umyvadel a čtyři vany. Všechny tyto místnosti byly světlé, útulné a vytápěné ústředním topením. Každá žákyně měla přidělené jedno lůžko, noční stolek, židli a skříň. Ředitelem školy byl ředitel státní nemocnice na Ostravsku, vrchní zdravotní rada MUDr. R. Šrámek. Žákyním přednášeli významní lékaři regionu. Praktický výcvik vedla sestra představená. V roce 1937 bylo do školy přijato 44 žákyň (39 civilních a pět řádových sester). Počty přijatých žákyň se dle některých zdrojů v drobných číslech odlišují. V rubrice z ošetřovatelských škol v periodiku spolku diplomovaných sester lze nalézt informaci, že

---

²²⁶ Jindřich URBÁNEK, *O řádové ošetřovatelské škole při slezské zemské nemocnici v Opavě*, Československá nemocnice, ročník 3, číslo 1, 1930, s. 3 – 8; *Kurz pro výcvik ošetřovatelek v Moravské Ostravě*, Československá nemocnice, rok 1930, ročník III., č. 4 z 28. 2. 1930, s. 54 - 55

²²⁷ AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 2

²²⁸ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 71-72

ošetřovatelská škola ČSČK v Moravské Ostravě přijala do prvního ročníku, který nastoupil 15. 11. 1938 35 žákyň civilních a pět řádových externích. Do druhého ročníku postoupilo 37 žákyň civilních a pět řádových. Z důvodu vyššího počtu žákyň byla budova internátu rozšířena o dvě místnosti a verandu.²²⁹

Z civilních žákyň vystoupily během prvního semestru tři žákyně, takže do druhého semestru pokračovalo 36 civilních a pět řádových žákyň. Od 15. 2. 1938 tj. ve druhém semestru začaly žákyně docházet na praxi do Státní veřejné nemocnice na Ostravsku v Zábřehu nad Odrou, Městské nemocnice v Moravské Ostravě a do Závodní nemocnice ve Vítkovicích. Všechny uvedené nemocnice byly prvotřídně vybavené nejmodernějšími přístroji. Žákyně byly rozděleny na skupiny a vystřídalily se na chirurgickém a interním oddělení. Na praxi docházely dvakrát v týdnu do 12 hodin dopoledne. Ve státní nemocnici v Zábřehu se žákyň ochotně ujala sestra představená řádových sester, sestra M. Cherubína Dohnalová (biografické údaje nezjištěny), diplomovaná sestra, absolventka Státní ošetřovatelské školy v Praze 1923-25. Odpoledne trávily žákyně přednáškami, při studiu i jinak. Život v internátu byl usměrněn domácím řádem. Počínal šestou hodinou a ve 22. hodin končil v ústavu ruch.²³⁰ Zesnulou první představenou Ostravské ošetřovatelské školy Boženu Bártovou nahradila d.s. K. Zapletalová (biografické údaje nezjištěny).²³¹

Martin – Krajská dvouročná ošetřovatelská škola v Turčianském svätém Martine

Tato instituce byla schválena ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy a ministerstvem školství a národní osvěty v roce 1933 a přiřčená k ostatním krajským školám Ústavu M. R. Štefánika. Školy spravovala státní ředitelka Olga Šimková (biografické údaje nezjištěny). Každým druhým rokem přijímala škola 24 žaček za stejných podmínek jako česká ošetřovatelská škola v Praze. Přednost měly žákyně, které mimo měšťanky vychodily dvouletou školu pro ženská povolání, nebo měly jiné vzdělání, nebo mohly dokázat, že absolvovaly praxi v nemocnicích, léčebných ústavech atp.

Za odborné vedení školy byl zodpovědný ředitel-primář krajské nemocnice v Turčianském Svätém Martině. Vyučující byli lékaři-primáři jednotlivých oddělení nemocnice, okresní lékař atp. Praktický výcvik vedla d.s. F. Židová (biografické údaje nezjištěny). Žákyně praktikovaly na interním oddělení s přiřčeným rentgenem, dále na diagnostickém oddělení prosektury, na chirurgickém oddělení,

---

²²⁹ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 9, s. 102

²³⁰ Božena BÁRTOVÁ, *Ošetřovatelská škola spolu ČSČK v Moravské Ostravě*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 3, str. 31 - 32

²³¹ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8, str. 93

na gynekologicko-porodnickém oddělení, kožním a venerickém oddělení. Vedení školy předpokládalo, že s rozvojem tamní nemocnice, bude umožněno žákyním praktikovat na kojeneckém a dětském oddělení. Do té doby se dětská praxe uskutečňovala v státní žilinské nemocnici za vedení primáře Hála (biografické údaje nezjištěny) a na dětské klinice prof. Chury v Bratislavě (biografické údaje nezjištěny).²³²

Korespondence sestry představené Eleny Maróthy-Šoltésové (1855–1939)²³³ byla s vedením Spolku diplomovaných sester v ČSR vcelku čilá a dochovala se v podobě příspěvků do spolkového periodika *Diplomovaná sestra*. V dopise Spolku diplomovaných sester se přihlásila ke spolupráci a uznala, že pražská ošetřovatelská škola měla v kultivovanější půdě lepší perspektivu než na Slovensku. V Ústavu M.R. Štefánika připravené diplomované sestry v roce 1937 konaly svoji práci necelé dva roky „s chápavostí a dobrou snahou“. Zmiňovala na Slovensku přítomnost německých a maďarských sester. Kromě diplomovaných sester oceňovala zájem sester dobrovolných, které se bez nucení a odměny, z vlastního odhodlání hlásily k pomocné službě pod vedením diplomovaných sester pro případ války.²³⁴

Stejně jako v jiných ošetřovatelských školách, bylo vyřazení absolventek sváteční událostí. K hojně účasti na slavnosti nově diplomovaných sester vyzývaly absolventky ošetřovatelské školy v Turčianském Svätém Martině i v spolkovém periodiku *Spolek diplomovaných sester v ČSR*.²³⁵ Zprávy uvádějí, že: „*Ve dnech 18. a 19. června 1937 při státních zkouškách dokončila Krajská dvouročná ošetřovatelská škola v Turčianském Svätém Martině již druhý běh této školy. Slavnosti odevzdání diplomů se zúčastnili zástupci Ústavu M.R. Štefánika, ošetřovatelské školy a krajské veřejné nemocnice, dále zástupce zdravotního zemského referenta, přednášející lékaři a mnoho jiných vzácných hostů. Paní Dr. Alice Masaryková při svém proslovu připnula novým diplomovaným sestrám čestné odznaky Československého červeného kříže. Ředitel školy pan primář Dr. Arnošt Dudek pověděl svým žákyním několik vzácných srdečných slov a předal diplomy. Za Spolek diplomovaných sester pohovořila d.s. Olga Andělová, delegovaná z Prahy. Absolventky skládaly slib Florence Nightingalové. Absolvovalo 20 žákyň a to šest s prospěchem výborným, sedm s prospěchem chvalitebným a sedm s prospěchem dobrým. Všech 20 žákyň se přihlásilo do Spolku*

---

²³² Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol, Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 36-37

²³³ Elena Šoltésová, *Literárne informačné centrum* [online]. 2019-03-11 [cit. 2024-02-13], Dostupné z: <https://www.litcentrum.sk/autor/elena-soltesova>

²³⁴ Elena Maróthy ŠOLTÉSOVÁ, *Z ošetřovatelských škol, Diplomovaná sestra*, ročník:1, číslo 3-4, 1937, s. 22; Tamtéž, s. 26 - 37

²³⁵ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol, Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54-55

diplomovaných sester a byly přijaty do celostátní evidence. Mimo to si utvořily jednohlasně s kolegyněmi z prvního běhu místní spolek se čtvrtletními zprávami, ve kterých se projednávaly stavovské otázky a zájmy sester pracujících na Slovensku. Hned od 1. července bylo pět sester umístěno v Masarykově lize proti tuberkulóze, sedm v Československém červeném kříži a to čtyři ve zdravotní službě v rodinách a tři v poradnách pro matky a děti. Jedna sestra nastoupila na šestiměsíční kurz ve veřejné zemské nemocnici v Turčianském Svätém Martině za účelem specializace. Ostatní absolventky přijaly ústavní službu v různých nemocnicích. Absolventky ocenily a vzpomněly na odbornou správkyni školy, d.s Židovou, která obětavou a neúnavnou prací klestila cestu vyšší úrovni ošetřovatelství na Slovensku. Za absolventky ošetřovatelské školy promluvila d.s. Vilma Mišíková.²³⁶

Název	Místo	Založení	Počet absolventek
Česká ošetřovatelská škola	Praha	1916	743
Německá ošetřovatelská škola	Praha	1916	635
Ošetřovatelská škola ř. Sv. kříže (německá)	Chomutov	1917	296
Ošetřovatelská škola ř. milosrdných sester sv. Františka	Opava	1925	147
Ošetřovatelská škola ř. Sv. kříže	Bratislava	1931	64
Oše. škola dcier krest.lásky	Košice	1933	50
Krajinská ošetřovatelská škola slovenská	Turč. Sv. Martin	1933	45
Oše. škola řádu Šedých sester	Hradec Králové	1935	11
Oše. škola ř. milosrdných sester sv. Františka	Brno	1936	-
Ošetřovatelská škola Spolku Československého Červeného kříže	Moravská Ostrava	1937	-
Ošetřovatelská škola řádu milosrdných sester	Znojmo	1937	-
Celkový počet absolventek ošetřovatelských škol v ČSR			1991

Tabulka 3: Přehled o stavu ošetřovatelských škol a počtu jejich absolventek, r. 1937²³⁷

²³⁶ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 71 - 72

²³⁷ Spolek diplomovaných sester, Přehled o stavu ošetřovatelských škol a počtu jejich absolventek, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, str. 95

Ošetřovatelské školy dávaly nejenom výcvik odborný, ale přihlížely i k výchově osobnosti posluchaček. V roce 1932 byly všechny doposud založené ošetřovatelské školy spojeny s internátem. Od ošetřovatelky se očekávala nejvyšší mravní úroveň, což mohla dle dobových názorů zajistit jedině výchova v internátě.²³⁸

Po stránce ošetřovatelské a ideové pomáhaly školám každoroční konference ošetřovatelských škol svolávané Československých červeným křížem, které umožňovaly přímou spolupráci vedoucích činitelů ošetřovatelských škol, jak lékařů i sester a pomáhaly směřovat další vývoj ošetřovatelského školení v Československu.²³⁹

Od roku 1934 byly se pravidelně scházely *Konference vedoucích činitelů ošetřovatelských škol*²⁴⁰, které vždy hostila některá z ošetřovatelských škol. První konference se konala r. 1934 v Praze a jednala o všeobecných požadavcích, zvláště o podmínkách pro přijetí žákyň. Druhá konference se odehrála v Chomutově v roce 1935 a zabývala se otázkou teoretického školení. Konference, kterou hostila řádová ošetřovatelská škola v Opavě r. 1936, se věnovala otázkám praktického výcviku žákyň. Účastnilo se jí 36 delegátů, vyslaných téměř ze všech československých škol a zainteresovaných úřadů a korporací. Hlavní referáty přednesli prof. Vilém Hons (1890–1969)²⁴¹ z Bratislavy, sestra představená Tobolářová z Prahy, sestra představená Heitzingerová z Chomutova a s. správkyně Židová z Turčianského Svätého Martina. Jednáno bylo o usměrnění praktického výcviku, o zřízení pokračovacích kurzů pro diplomované sestry k prohloubení všeobecného základu i k rozšíření studia ve speciálních oborech. Konference se usnesla na požadavku prodloužení školení ze dvou na tři roky. Ošetřovatelská škola zajistila delegátům svou posluchárnu, ubytování sester a přátelské pohoštění. Další konference byla naplánována na pozvání slovenské ošetřovatelské školy v Turčianském Svätém Martině 30. 9. 1937. Konference se zúčastnilo 43 delegátů, většinou ředitelů ošetřovatelských škol, univerzitních profesorů, sester představených a jejich asistentek. Dále deset členek Spolku diplomovaných sester. Paní Olga Šimková (biografické údaje nezjištěny), ředitelka škol při ústavu M. R. Štefánika přivítala přítomné delegáty všech existujících ošetřovatelských škol a úřadů. Předsednictví přijal MUDr. M. Šulc, ředitel sociálně-zdravotního odboru Československého

---

²³⁸ Anna RYPÁČKOVÁ, Tak jsem to dělala já, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 64–67

²³⁹ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetřovatelek, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 9-12

²⁴⁰ Jedná se o oficiální název konference, která se pravidelně opakovala

Srov. Sjezdy Spolku diplomovaných sester, viz. kapitola Spolek diplomovaných sester. Na konferencích činitelů ošetřovatelských škol byly projednávány zejména otázky vzdělávání a výchovy ošetřovatelek.

²⁴¹ Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939, Díl I. A-K*, Karolinum, Praha 1988, s. 225

červeného kříže. Prvním bodem jednání bylo stanovení podmínek pro zřizování ošetřovatelských škol, které bylo jako žádost podáno na Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. V podání se zdůrazňovalo vyšší předběžné vzdělání kandidátek, jednotné osnovy a praktika. Byla projednána otázka jednotných učebnic. Plénem bylo doporučeno, aby ke konci prvního roku byly konány definitivní zkoušky z anatomie, fyziologie, hygieny a nauky o potravinách. K otázce pokračovacích kurzů vyslovili zástupci škol různé názory. Nakonec se osazenstvo konference usneslo usilovat o uspořádání pokračovacích kurzů pro diplomované sestry v období 1937-1942. Vedení ošetřovatelské školy v Košicích bylo pověřeno vypracováním podrobného programu kurzu rentgenologického a podmínek pro přijetí do kurzu. Účastníci konference se shodli, že do speciálních kurzů mají být přijaty pouze diplomované sestry a že péče o další odborné vzdělávání přináležejí stavovské organizaci. Zástupci škol mezi jinými speciálními kurzy zvláště připomněli speciální vzdělávání diplomovaných sester v oblasti psychiatrie, která byla po ošetřovatelské stránce dlouhodobě zanedbávána. Byl přijat návrh, aby se další konference konala v Brně za spolupráce školy a ČSČK.²⁴²

Práce Spolku diplomovaných sester je cenná i z hlediska historického, poněvadž nejenže mapoval stav, ale též publikoval přehledové zprávy o rozvoji ošetřovatelství u nás obecně. K roku 1947 máme díky činnosti vedení spolku další podrobnější přehled tehdejších ošetřovatelských škol na našem území, který je uveden v tabulce č. 4.

---

²⁴² Spolek diplomovaných sester, *Konference vedoucích činitelů československých ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 18;
Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54 - 55

V Čechách			
Poř.č.	Místo	Název	Rok založení
1.	České Budějovice	Ošetřovatelská škola při všeobecné veřejné nemocnici	1945
2.	Havlíčkův Brod	Ošetřovatelská škola při všeobecné veřejné nemocnici	1946
3.	Hradec Králové	Ošetřovatelská škola Dr. E.Beneše kongregace Šedých sester sv. Františka Serafinského	1935
4.	Cheb	Ošetřovatelská škola kongregace Milosrdných sester sv. Kříže	1946
5.	Karlovy Vary	Ošetřovatelská škola při městské všeobecné veřejné nemocnici	1947
6.	Kladno	Ošetřovatelská škola při všeobecné veřejné nemocnici	1947
7.	Liberec	Ošetřovatelská škola při městské všeobecné veřejné nemocnici	1945
8.	Most	Ošetřovatelská škola při o. všeobecné veřejné nemocnici	1946
9.	Plzeň, Čechova 32	Ošetřovatelská škola při všeobecné veřejné nemocnici	1942
10.	Praha II., Ječná 4	Zemská ošetřovatelská škola	1914
11.	Praha II., Ječná 4	Škola pro výchovu sester – ošetřovatelek kojenců a dětí	1945
12.	Praha II., Žitná 24	Vyšší ošetřovatelská škola Čs. Červeného kříže	1946
13.	Praha III., Vlašská 336	Ošetřovatelská škola kongregace Mil. sester sv. Karla Boromejského	1939
14.	Praha VI., Neklanova č. 32	Ošetřovatelské škola Čs. Červeného kříže	1945
15.	Praha VIII, Bulovka	Ošetřovatelská škola při městské nemocnici na Bulovce	1942
16.	Praha XII., Korunní třída 160	Státní ošetřovatelská škola při všeobecné veřejné nemocnici	1945
17.	Praha XIV. – Dolní Krč, Libušská 180	Škola pro výchovu sester při nemocnici a útulku Ochrany matek a dětí (6 měsíční)	1946
18.	Praha XIV., Budějovická č. 180	Škola pro výchovu dětských ošetřovatelek v Masarykových domovech v Krči	1947
19.	Tábor	Státní ošetřovatelská škola při všeobecné veřejné nemocnici	1947
20.	Teplíce - Šanov	Ošetřovatelská škola Čs. Červeného kříže	1947
21.	Ústí nad Labem	Státní ošetřovatelská škola při všeobecné veřejné nemocnici	1946
22.	Ústí nad Labem, Na Popluži č. 11	Přípravka Charity pro ošetřovatelskou a zdravotní službu v rodinách v ústavě pro výchovu charitativních pracovníků (6 měsíční)	1946

Na Moravě a ve Slezsku			
23.	Brno, Černá ulice č. 6	Státní ošetřovatelská škola	1939
24.	Brno, Sirotky ul.č. 18	Ošetřovatelská škola kongregace Mil. sester III. řádu sv. Františka	1936
25.	Jihlava	Ošetřovatelská škola kongregace Mil. sester III. řádu sv. Františka	1946
26.	Kroměříž, Koperníkova ul. č. 1	Ošetřovatelská škola kongregace Mil. sester sv. Kříže	1939
27.	Moravská Ostrava – Přívoz, Wattova 3	Ošetřovatelská škola katolické Charity pro výcvik sester pro OZSR	1945
28.	Moravská Ostrava - Zábřeh	Škola pro výchovu sester – ošetřovatelek kojenců a dětí při Masarykově ústavu pro matky a kojence (6 měsíční)	1946
29.	Moravská Ostrava, Klicperova 8	Státní ošetřovatelská škola	1937
30.	Olomouc, Novoulická č. 17	Ošetřovatelská škola kongregace Mil. sester III. řádu sv. Františka	1939
31.	Opava	Ošetřovatelská škola kongregace Mil. sester III. řádu sv. Františka	1926
32.	Zlín	Ošetřovatelská škola při Baťově nemocnici	
33.	Znojmo, Vídeňská tř. č. 21	Ošetřovatelská škola kongregace Dcer Nejsvětějšího Spasitele	1937
Na Slovensku			
34.	Bratislava, Ďurikovičova 14	Ošetřovatelská škola kongregace Mil. sester sv. Kříže	1931
35.	Košice	Štátna dvojročná ošetřovatelská škola v Košiciach	1946
36.	Liptovský sv. Mikuláš	Ošetřovatelská škola Čs. Červeného kříže	1947
37.	Nitra	Ošetřovatelská škola kongregace Mil. sester sv. Vincence	1946
38.	Nové Zámky	Ošetřovatelská škola Dcer sv. Františka	1947
39.	Turčanský sv. Martin	Veřejná krajinská ošetřovatelská škola pri ústave M. R. Štefánika	1934
40.	Trenčín	Ošetřovatelská škola Milosrdných sester sv. Vincence	1947
41.	Zvoleň	Ošetřovatelská škola Čs. Červeného kříže	1947

Tabulka 4: Ošetřovatelské školy v ČSR v říjnu 1947²⁴³

²⁴³ Spolek diplomovaných sester, *Ošetřovatelské školy v ČSR v říjnu 1947*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, Praha, 1947, s. 155 - 157

Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče

Tato vzdělávací instituce sídlila v Praze v těsné blízkosti Státního zdravotního ústavu a vinohradské nemocnice. V Praze v té době vedle sebe existovaly jak Státní ošetrovatelská škola v Ječné ulici, tak Vyšší škola sociální péče, kde mohly studovat i diplomované sestry, kde si obvykle prohlubovaly vzdělání pro zdravotně sociální službu. V roce 1931-32 byla např. diplomovaná sestra Vlasta Kaděrová (biografické údaje nezjištěny) z ostravské poradny „Našim dětem“ poslána na doplňkové školení na Vyšší sociální školu v Praze. Pro svoji práci v oblasti školního lékařství hodnotila vzdělání jako velice prospěšné, protože rozšířilo její odborné znalosti v oborech jako sociologie, psychologie, sociální politiky, základů právních věd atp. Stejně tak v roce 1931 absolvovala kurz pro diplomované sestry Marie Pozdílková-Čmelíková (biografické údaje nezjištěny) při Vyšší škole sociální péče v Praze.²⁴⁴

Myšlenka otevření školy takového typu byla též podpořena debatami na mezinárodním poli, kterých se v meziválečné době účastnily i diplomované sestry.²⁴⁵ Škola zahájila výuku v roce 1936 a u příležitosti 86. narozenin prezidenta T.G. Masaryka, jehož jméno přijala. Tato instituce byla finančně i administrativně podporována Rockefellerovou nadací. V celonárodním měřítku se jednalo o ojedinělý typ školy, která měla za cíl vychovat sestry pro zdravotně sociální péči. Oproti v té době běžným ošetrovatelským školám, které vzdělávaly sestry zejména pro péči zdravotní, se výchova soustředila na rozšíření znalostí nejen ze zdravotnické oblasti, ale směřovala více k péči sociální. Ve větším měřítku byly vyučovány pedagogické předměty, administrativa a právo.²⁴⁶

Mezi významné pedagogy patřili MUDr. Theodor Gruschka (1888–1967)²⁴⁷ nebo prof. MUDr. Emerich Polák (1901 – 1980)²⁴⁸, přednosta chirurgické kliniky vinohradské nemocnice a též ředitelka školy Dr. Amálie Houžvicová (biografické údaje nezjištěny).²⁴⁹ Ošetrovatelské disciplíny vyučovaly diplomované sestry absolventky České ošetrovatelské školy zejména Jarmila Roušarová, M. Šindlerová, Františka Růžičková. Výuka nesla jiný ráz a z důvodů jakési nespokojenosti tyto diplomované sestry tuto vzdělávací instituci poměrně brzy opustily. Kupříkladu d. s. Marta

---

²⁴⁴ Vlasta, KADĚROVÁ, *Jak jsem se stala sestrou z povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 34 – 37; Marie POZDÍLKOVÁ - ČMELÍKOVÁ, *Kladensko – lánská akce*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 30 - 32

²⁴⁵ Julie MOLNÁROVÁ, *Mezinárodní kongres sester ošetrovatelek*, Československá nemocnice r. 3, 1933, č. 7, s. 170-172; AHMP, fond Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče, karton č. 1; AHMP, fond Česká státní škola ošetrovatelská, Praha 2, Nové Město, Ječná 4, karton 67,68,69; Jaroslav KŘÍŽ - Renata BERANOVÁ, *Historie Státního zdravotního ústavu v Praze*, Praha 2005, s. 43-44

²⁴⁶ AHMP, fond Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče, karton č.1

²⁴⁷ Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Grushka Theodor* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/GRUSCHKA_Theodor_27.6.1888-26.6.1967

²⁴⁸ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993, s. 233

²⁴⁹ Studijní poznámky H. Grubnerové, vlastní archiv autorky

Šindlerová po návratu ze zahraničí v březnu 1934 pracovala jako instruktorka a zástupkyně ředitelky Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče v Praze. Tato práce ji však za tehdejších podmínek naprosto neuspokojovala. Praktickou výuku v nemocnici shledávala jako nemožnou, kterou se ani s pomocí Dr. Masarykové a ministra zdravotnictví Dr. Ludwiga Czecha (1870 – 1942)²⁵⁰ nepodařilo změnit, proto ze školy odešla v roce 1937 a vrátila se ke své oblíbené práci v ČSČK.²⁵¹

Také d.s. Roušarová byla přizvána k úkolu na řešení konečné náplně nové školy pro zdravotně sociální sestry v Praze při Státním zdravotním ústavu a jejího personálního obsazení. Po dlouhém jednání zvítězil názor, že je třeba dát novému typu pracovníků kromě pevného psychologického a pedagogického základu, hlavně dobrý základ zdravotnický, včetně výuky ošetrovatelské péče s praxí v nemocnicích, doplněný samozřejmě i potřebnými znalostmi ze sociologie a práv. Vyšší škola sociální péče měla být zrušena a ošetrovatelské školy měly školit především pro péči kurativní. Bylo vybráno několik diplomovaných sester jako instruktorek pro práci v této škole. Mezi nimi i Jarmila Roušarová. Některé měly být vyslány do USA a Kanady na speciální školení. Vybrány byly právě sestry Roušarová a Šindlerová. Ta však zastávala v té době odpovědnou funkci tajemnice Ústředí ochrany matek a dětí v Praze a tak bylo rozhodnuto, že ji d.s. Roušarová až do jejího návratu zastoupí. Následně sestra Roušarová byla v září 1935 prozatímně přiřazena do úseku sociálně zdravotní práce v Praze Vršovicích. Nová škola ještě nebyla otevřena. Akci vedl prof. MUDr. V. Prošek a vedoucí sestrou byla d.s. Zdenka Dolenská. Pracovalo tam několik diplomovaných sester a sociálních pracovníků.

Pracovníci se pokusili zkušebně zavést tzv. polyvalentní systém sociálně zdravotní práce. Každá ze sociálně zdravotních pracovníků pracovala v některé z poraden, např. pro těhotné ženy, zubní, dětské, školní, protituberkulózní a v sociální péči o mládež. Kromě toho měla každá pracovnice svůj úsek pro návštěvní službu jak v rodinách, tak ve školách. V pravidelných poradách hodnotily výsledky preventivní práce. Později se toto pracoviště stalo školní stanicí pro posluchačky nové Masarykovy školy. V lednu 1936 nastoupila d.s. Roušarová jako instruktorka Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče v Praze na Ruské třídě. Nyní je v této budově Institut pro doškolování lékařů.

Roušarová zde vyučovala základní ošetrovatelskou péči a přednášela historii zdravotní a sociální péče. Kromě toho vedla školní knihovnu, která byla od počátku poměrně bohatá, protože do ní byla převedena odborná knihovna zrušené Vyšší školy sociální péče v Praze. Prostředí nové školy bylo

---

²⁵⁰ Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo Ludwig Czech (online), Brno, Dostupné z:

https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=46

²⁵¹ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9-11

moderní, ale nebyl dořešen důležitý předpoklad a to vybudování vzorových školních stanic v nemocnici, jak bylo původně plánováno. Něco jiného se posluchačky učily ve škole a něco absolutně odlišného musely pak při své praxi provádět a instruktorky tomu mohly jen bezmocně přihlížet bez jakéhokoliv vlivu. Marně se diplomované sestry Roušarová a Šindlerová snažily za školní stanice bojovat, až se nakonec v prosinci 1936 rozhodly z této školy odejít. Další vývoj zdravotnického školství dokázal, že vzorové školní stanice jsou pro kvalitní výuku nezbytné.²⁵²

Ze zdravotnické ročenky z roku 1939 se dozvídáme, že Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče v Praze byla zařazena mezi státní ústavy výchovné a prozkumné. Její hospodaření bylo s vydáním 858 400,- a příjmem 514 900,- z čehož doplatek příspěvku Rockefellerovy nadace činil 200 000 Kčs. V rozpočtu bylo pamatováno na kurzy druhého ročníku pro 26 žaček a třetího ročníku (29 žaček) po celý rok a od 1. září 1939 na kurz čtvrtého ročníku (36-40 žaček). 50 000 Kčs bylo vyhrazeno k stavebním úpravám na rozšíření internátu, školy a bytů pro personál a to na přípravné práce.²⁵³ Škola byla zrušena až v rámci transformace zdravotnického školství v roce 1953.²⁵⁴

5.4. Kurzy a doškolování ošetřovatelského personálu

Vedle tradičního pojetí vzdělávání ošetřovatelských sil v ošetřovatelských školách dle systematicky propracovaných učebních osnov, probíhalo školení ošetřovatelek také na úrovni různou dobu trvajících kurzů.

Krátkodobé kurzy versus systematické vzdělávání ošetřovatelek

Dá se říci, že celou první polovinou 20. století se táhl jakýsi boj či spor o dlouhodobé systematické vzdělání ošetřovatelek a urychlené vzdělání formou kurzů. Obecně se dá říci, že v každé dekádě se objevovala totožná příčina sporu. Byl jí nedostatek ošetřovatelského personálu a snaha o rychlé saturování sesterských řad versus kvalita a úroveň ošetřovatelské péče. Pro krátkodobé kurzy hovořila nižší finanční náročnost vynaložená k přípravě budoucích ošetřovatelek a rychlejší doplnění stavů. Argumenty pro vzdělávání sester ve školách byly požadavky na morální a

---

²⁵² Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 53 *Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče*, Zdravotnická revue: věstník Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, Zdravotnická revue leden 1936, číslo 1., str. 6

²⁵³ Jiří ŘÍHA, *Masarykova Státní škola zdravotní a sociální péče*, Zdravotnická ročenka, roč. 11, r. 1939, č. 1, str. 196

²⁵⁴ *Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče*, Zdravotnická revue, leden 1936, č. 1., str. 6; *Slavnostní otevření Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče*, Zdravotnická revue, březen 1936, č. 3, s. 13

intelektuální úroveň ošetřovatelek, prohlubující se požadavky na sestru jako asistentku lékaře při rozvoji medicíny, požadavky na samostatnou práci sester např. v sociálně zdravotní oblasti.²⁵⁵

V neposlední řadě se zde promítal vliv Západu, kde byly krátkodobé kurzy místo školního vzdělání ošetřovatelek byly jednohlasně odsuzovány. Společenství diplomovaných sester obecně podporovalo kvalitní a dlouhodobé vzdělání s pečlivým výběrem elévek.²⁵⁶ Postoj lékařů k této otázce se v průběhu popisovaného období proměňoval. V prvopočátku snah o ošetřovatelské školení byla menšina těch, kteří ošetřovatelské školy podporovali. Například v periodickém tisku se setkáváme se stesky odborné veřejnosti, která poukazovala na nekalé praktiky některých lékařů, kteří neoprávněně vydávali jakási potvrzení o absolvování kurzu při nemocnici nevzdělaným ženám, které obvykle zastávaly v nemocnicích role služebných.²⁵⁷ Vydávání těchto vysvědčení obvykle náleželo ředitelství nemocnice.

Později zejména v letech třicátých, kdy se do nemocnic již čteněji šířila kvalitní práce diplomovaných sester, celá řada lékařů své původní mínění opravila a volala po odborně vzdělaných ošetřovatelkách, přičemž s odborností se spojovalo i očekávání morálního kreditu. V prvních letech 20. století se proškolení ošetřovatelek formou kurzu organizovaného nemocnicí ještě jevilo jako přijatelné. Zásadní změna nastala po vydání výnosu rakouského ministerstva vnitra č. 139/1914 o profesionálním ošetřovatelství, jehož jedním z cílů bylo potlačit nedostatečně vedené kurzy a zřídit systematické vzdělání ošetřovatelek z povolání. Diskuse k této otázce se periodicky opakovala a to vždy v návaznosti na řešení nedostatků. Tak například profesorský sbor Lékařské fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě vyjádřil podporu výhradám SDS k novelizaci vládního nařízení č. 22 z roku 1927. Profesorský sbor souhlasil s názorem diplomovaných sester a upozorňoval na povážlivost zrovnoprávnění krátkodobých kurzů pro ošetřovatelky s řádným školením v dvouleté ošetřovatelské škole, zakončené diplomovou zkouškou za předsednictví zdravotního referenta zemského úřadu. Upozornil, že stabilizace krátkodobých kurzů je krokem zpět. Profesorský sbor nesouhlasil se zrovnoprávněním absolventek kurzů s řádně školenými diplomovanými sestrami a upozornil na znehodnocující význam školení. Lékaři upozornili, že osnovy ošetřovatelských škol byly

---

²⁵⁵ Spolek diplomovaných sester, Zprávy z ciziny – Stručný výtah z programu mezinárodního ošetřovatelského kongresu v Londýně, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 51 – 52; Františka ŽIDOVÁ, Pokračovací kurzy pro diplomované sestry, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 45-47

²⁵⁶ Spolek diplomovaných sester, Zprávy z ciziny – Stručný výtah z programu mezinárodního ošetřovatelského kongresu v Londýně, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 51 - 52

²⁵⁷ Hospodářské a sociální postavení ošetřovatelek a ošetřovatelů v nemocnicích, Ženský list, ročník 20, r. 1916, č. 18, str. 2-3; Sociální postavení ošetřovatelek nemocných, Ženský list, rok 1905, r. 5, č. 15, str. 3-4

vypracovány za účasti univerzitních profesorů. Pod textem této výzvy byl podepsán prof. Dr. Antonín Gála, děkan (biografické údaje nezjištěny).²⁵⁸

Obdobně se vyjádřila senátorka Františka Plamínková (1875–1942)²⁵⁹ na půdě senátu dne 11. 12. 1937 v rámci své řeči k rozpočtu na rok 1938. zdůraznila, že při ustanovování ošetřovatelek v obvodu státní zdravotní služby měly být upřednostňovány diplomované ošetřovatelky s oprávněním nosit čestný odznak. Stejně tak zřizování nových nemocnic a jiných ošetřovacích ústavů mělo býti dostatečným počtem diplomovaných sester. Tím vznikal závazek zřizování nových ošetřovatelských škol. Intervenovala, aby došlo k úpravě hmotné stránky pomocných nediplomovaných ošetřovatelek, ale varovala před preferencí krátkodobých kurzů místo řádného školního vzdělání.²⁶⁰

Přes všechny snahy se dívat na krátkodobé kurzy jako na nedostatečné vzdělání ošetřovatelek, byly některé vedeny vcelku systematicky, napomohly zájmu světských žen o toto povolání a někdy byly předvojem vzniku ošetřovatelské školy s plně propracovaným učebním plánem. Například kurz pro výcvik ošetřovatelek v Moravské Ostravě každoročně pořádal spolek ČSČK pro civilní i řádové ošetřovatelky. Kurz vedlo kuratorium a hlavními činiteli v tomto kurzu byli MUDr. J. Malý (biografické údaje nezjištěny), primář a MUDr. V. Renč (biografické údaje nezjištěny), prosektor státní infekční nemocnice v Zábřehu nad Odrou. Kurzy byly konány od roku 1924, tudíž v roce 1930 byl zahájen již sedmý kurz.

V prvních letech kurz trval tři měsíce při 10-12 vyučovacích hodinách týdně. Přednášeli lékaři specialisté z různých oborů se zvláštním zřetelem k ošetřovatelské péči. Od roku 1924 na přání lékařů byl kurz prodloužen na 6 měsíců s 8 vyučovacími hodinami týdně a nutnosti praxe v nemocnicích. Osnova byla upravena a rozšířena tak, aby se účastnicím dostalo co nejlepšího teoretického základu a pak následovala po úmluvě mezi spolkem ČSČK a správou nemocnic praktický výcvik v délce trvání 3-4 měsíce. Počet účastnic stoupl v roce 1926 na 83, v roce 1927 jich bylo 72 z nichž dvě třetiny byly sestry řádové, které se zúčastnily přednášek na radu ředitelů nemocnic, aby si doplnily teoretické vzdělání. Úroveň kurzu byla považována za dobrou a účastnice byly u zkoušek úspěšné. Spokojenost byla též s civilními účastnicemi kurzu. Mnoho z nich dostalo následně odpovědná místa v nemocnicích a jiných ústavech. Aby mohla být naplněna žádost mnoha

---

²⁵⁸ Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, str. 42-43

²⁵⁹ Životní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ka_Plam%C3%ADnkov%C3%A1 [cit. 2024-02-14]

²⁶⁰ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Z řeči v senátu o rozpočtu na rok 1938*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6, s. 70

žen o zařazení, bylo po dohodě s Ministerstvem veřejného zdravotnictví doporučeno budovat další speciální kurzy pro výcvik ošetřovatelek. Pro velký zájem v roce 1928 bylo nutné otevřít ještě druhý kurz. Délka kurzu setrvala na 6 měsících. Osnova byla rozšířena o 4 hodiny, které se věnovaly péči o kojence a dětským nemocem.

Abychom získali lepší představu o náplni kurzu, zastavme se u jeho osnovy. V rozsahu osmi hodin se přednášela anatomie, nauka o nemocech interních a ošetřování. Čtyři hodiny byly určeny pro výuku bakteriologie, hygieny, první pomoci, dějiny a obvazy. Nejvíce prostoru bylo určeno pro ošetřovatelskou techniku v počtu šestnácti vyučovacích hodin. Po dvou hodinách se vyučovaly fyziologie, složení potravin, dieta v nemoci, masáže, terapeutika (hydrotherapie, farmakologie, elektrotherapie), asepsy a antisepsy (dezinfekce). Dále nauka o chorobách chirurgických, nauka o zlomeninách a vykloubeních, ošetřování při nemocech chirurgických (obvaz), o nemocech infekčních, hygiena ženy a matky, ošetřování v šestinedělí (ošetřování novorozeněte, péče o kojence a dítě), ošetřování při chorobách kožních a pohlavních, ošetřování tuberkulózně nemocných). Následující hodiny byly zaměřeny na to, jak vésti dětské oddělení, ozdravovny atp. po stránce zdravotnické. Poté byla zařazena témata jako alkoholismus, ošetřování při nemocech ušních, nosních, krčních; co má vědět ošetřovatelka o epidemiích, zdravotní zákony, občanská nauka (zákonná ochrana rodinného života), vybrané kapitoly z biologie, sociální péče a sociologie, nemocenská zařízení v kraji ostravském, žena dneška a její postavení ve veřejném životě a na závěr ideový podklad a vývojové směrnice ČSČK (vedení spolku a odboru). V hodinové dotaci jedné hodiny se vyučovala ošetřování při nemocech očních. Po povinné praxi se žákyně podrobovaly závěrečným zkouškám. Zajímavý je jakýsi statistický přehled frekventantek, který nám dává informaci o tom, z jakých pracovních poměrů ošetřovatelky původně pocházely.

Statistické údaje za rok 1929 poskytují přehled o věku účastnic. Do věku dvaceti let se účastnilo osm žen, mezi 20. – 25. rokem věku devatenáct účastnic, třináct bylo mezi 25. – 30. rokem. Ve věku 30 – 35 let kurz absolvovalo šest žen. Ve věku 35 – 40 let absolvovaly čtyři účastnice. Jedna byla starší čtyřiceti let. Celkem absolvovalo padesát účastnic. Tyto ženy se rekrutovaly z jiných povolání. Dvacet dva z nich bylo původně zaměstnáno v domácnosti, šest bylo švadlen, tři služebné, čtyři úřednice, tři ošetřovatelky, dvě porodní asistentky, čtyři řádové sestry, šest řádových kandidátek. Co se týče stavu, tak čtyřicet čtyři bylo svobodných, dvě vdané a čtyři vdovy.

Umístěno bylo celkem devatenáct ošetřovatelek, které jevíly zvláštní schopnosti a kvalifikaci a to v osmi různých nemocnicích. Osm bylo dáno do soukromé služby v rodinách.²⁶¹

Doškolování diplomovaných ošetřovatelek

Další dimenzí krátkodobých kurzů bylo doškolení již diplomovaných ošetřovatelek, absolventek dvouletých ošetřovatelských škol. Tento typ kurzů byl diplomovanými ošetřovatelkami i lékaři podporován. Jednalo se zejména o doškolení pro sociálně zdravotní oblast, pro vedoucí úlohy ošetřovatelek v ústavní i terénní službě a v ošetřovatelském školství. Později zejména Československý červený kříž podporoval též absolvování kurzů a stáží pro české diplomované sestry v zahraničí, zejména ve Velké Británii, USA či Francii. Tato oblast je blíže popsána v kapitole zaměřené na mezinárodní spolupráci.

Některé kurzy byly na našem tehdejší území pořádány za spolupráce či pod vedením ošetřovatelek zahraničních. V době po převratu v roce 1918 byl nedostatek diplomovaných sester, které by se mohly věnovat sociálně zdravotní službě na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Tehdy Československý Červený kříž byl nucen pořádat krátkodobé kurzy pro sociálně zdravotnické pracovnice na Slovensku, aby se dětem a matkám, nemocným a opuštěným dostalo náležitě péče a ochrany. Tyto kurzy byly umožněny obětavou spoluprací Muriel Pagetové (1876–1938), která se podílela na rozšíření zdravotně sociální služby v našich zemích, zejména na Slovensku a Podkarpatské Rusi.²⁶²

Ve 30. letech se zřizování pokračovacích kurzů pro diplomované ošetřovatelky jevílo stejně naléhavé jako urychlené vybudování nových ošetřovatelských škol pro civilní ošetřovatelky. Pokračovací kurzy pro diplomované ošetřovatelky bychom mohli rozdělit na obecné a speciální.

Obecné kurzy

K všeobecným kurzům bychom mohli počítat kurzy, které pořádaly správy nemocnic pro své sestry. Kupříkladu sestra Židová ve svém příspěvku v rámci Spolku diplomovaných sester navrhla, aby se k přednáškám připojily ukázky nových metod z oborů, které jsou v dané nemocnici zastoupeny. Dále doporučila do kurzu zařadit i přednášky okresního lékaře (všeobecný zdravotní stav v okrese),

---

²⁶¹ *Kurz pro výcvik ošetřovatelek v Moravské Ostravě*, Československá nemocnice, ročník 3, rok vydání 1930, číslo 4, str. 54-55

²⁶² Celým jménem Lady Muriel Evelyn Vernon Paget. Byla britskou filantropkou a humanitární pracovnicí, která nejprve působila v Londýně a posléze humanitární úsilí směřovala do střední a východní Evropy, mimo jiné i do Československa. Životní data převzata z: https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_Muriel_Paget [cit. 24-02-14]

školního lékaře, poradenského lékaře, odborníka nemocenské pojišťovny (změny nároků pacientů na ošetřování v nemocnicích, v pojištění sester, statistiky o chorobách, úrazech v místě atp.). Kurzy se měly konat i ve venkovských nemocnicích. Ve velkých nemocnicích a ve velkých klinikách se předpokládala jednodušší organizace kurzů pro sestry i lékaře. Předpokládalo se, že na oddělení je více lékařů a tam, kde je ve městě ošetřovatelská škola, by žákyně po dobu konání kurzu zastoupily zúčastněné sestry.

Speciální pokračovací kurzy

Speciální pokračovací kurzy se dále dělily na dvě podskupiny a to na:

a) kurzy, které vyžadovaly praktický výcvik, např. pro práci v laboratoři, na rentgenovém oddělení, na oddělení fyzikální terapie, operačních sálech, infekčních odděleních pro děti i dospělé, na odděleních kojeneckých. Dále kurzy pro dietetičky, porodní asistentky atd.

b) kurzy teoretické, pro sestry pracující jako instruktorky v ošetřovatelských školách, cvičné sestry v nemocnicích, sestry představené v ošetřovatelských školách i nemocnicích, vrchní sestry jednotlivých nemocničních odděleních, vedoucí sestry různých zdravotních stanic, ošetřovatelské a zdravotní služby v rodinách, vedoucí sestry privátní ošetřovatelské služby, sestry okresní, školní, sestry pracující v nemocenských pojišťovnách, továrních podnicích, v sociálně zdravotní službě v nemocnicích atd. Návrhem bylo, že by tyto kurzy byly při ošetřovatelských školách, vedené školou. Podrobné vypracování osnov pro určité kurzy by bylo svěřeno odborníkům – praktikům při jednotlivých školách. Stejně tak bylo počítáno se zapojením lékařů, kteří již úzce s diplomovanými sestrami při školách spolupracovali. Prozatím nebyly vyřešeny náležitosti zákonného nařízení kurzů, kontrola jejich úrovně a finanční úprava. Počítalo se se zapojením ošetřovatelských škol, Spolku diplomovaných sester, ministerstva zdravotnictví a tělesné výchovy, ministerstva školství a národní osvěty, ministerstva sociální péče, ČSČK, nemocenských pojišťoven i Ministerstva národní obrany, které mělo zájem na výcviku dobrovolných ošetřovatelek vedeným diplomovanými sestrami.

Jednalo se o propracovaný návrh, přesto nebylo možné z dalších prostudovaných pramenů jednoznačně potvrdit, zda kurzy probíhaly v souladu s touto navrženou osnovou.

Jako doplnění podnětu k návrhu na uspořádání kurzů, se české sestry v rámci mezinárodní spolupráce seznámily s podobou kurzů v zahraničí. Inspirací jim byla např. Anglie, považována za kolébkou moderního ošetřovatelství. Některé ošetřovatelské vzdělávací instituce v Londýně pořádaly jednorocní kurzy pro sestry všech národností, které do roku 1934 vedla Liga Červených křížů, pak mezinárodní nadace Florence Nightingale. Posluchačky musely znát dostatečně anglický

jazyk, aby mohly sledovat přednášky, musely mít potvrzení, že po ukončení kurzu budou zaměstnány organizací, která je vyslala. Sestra Židová zmínila situaci s kurzy pro ošetřovatelky u našich sousedů: „*Polská organizace ošetřovatelství byla v té době dále než naše. Polský ČK umožňuje sestřím speciální výcvik na radiodiagnostickém oddělení, v porodnici, operačním sále atp. Kurzy jsou pořádány ve varšavských vojenských nemocnicích, kde se stálým přidělením praktikantek počítají.*“²⁶³ Jako další příklad byla zmiňována organizace kurzů ve Švédsku, Norsku, Finsku, Německu a Jugoslávii.²⁶⁴

Kupříkladu na II. celostátním sjezdu diplomovaných ošetřovatelek v roce 1932 bylo d.s. O. M. Kožíškovou (biografické údaje nezjištěny), vrchní sestrou dermatovenerologické kliniky prof. Františka Šambergra (1871–1944)²⁶⁵, pojednáno o dalším odborném vzdělávání diplomovaných sester. Prohlubování znalostí tehdejších diplomovaných sester probíhalo formou přednášek, exkurzí a hlavně speciálních kurzů. Již v této době byla organizace kurzů odůvodněna tím, že ošetřovatelské školy dávaly všeobecný ošetřovatelský výcvik na úrovni základních znalostí, ale celá řada sester se v té době během své praxe specializovala. Speciální kurzy byly koncipovány tak, aby byly pro sestry zvládnutelné při zaměstnání a připravovaly jak teoreticky, tak prakticky. Na počátku 30. let byly na našem území organizovány zejména tyto kurzy:

- 1) Kurz sociálně-zdravotní, který byl určen především pro sestry pracující v poradnách, dětských ústavech a sociálně-zdravotní péči v nemocnicích.
- 2) Porodnické kurzy, které opravňovaly absolventky pro zastávání míst sester představených na porodnických školách.
- 3) Kurz pro výcvik rentgenologický a radium-terapeutický, k němuž byla připojena fyzikální terapie a masáž. Úvahou bylo připojit i výcvik pro práci laboratorní. Doporučená doba kurzu byla 2-3 měsíce.
- 4) Kurz dietetický poskytoval praktický a teoretický výcvik a absolventku opravňoval k vedení dietetické a mléčné kuchyně v institucích.
- 5) Administrativní kurz byl určen sestřím ve vedoucích pozicích a měl je organizovat a vést ředitel nějakého velkého léčebného ústavu.
- 6) Kurz venerický byl určen pro nově zřizované poradny a léčebny pro venericky nemocné, které prozatím neměly vycvičené ošetřovatelské síly.

---

²⁶³ Františka ŽIDOVÁ, *Pokračovací kurzy pro diplomované sestry*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s.45-47

²⁶⁴ Tamtéž

²⁶⁵ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993, s. 303

- 7) Kurz pro ošetřování choromyslných měl být určen pro sestry a ošetřovatele, kteří zastávali vedoucí místa v ústavech pro choromyslné.

Tyto odborné kurzy byly propagovány Spolkem diplomovaných sester, který se snažil do organizace zainteresovat Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo sociální péče, Československý červený kříž, Státní zdravotní ústav a jiné. Kurzy byly velice vítány jak samotnými představiteli nemocnic, tak sestrami. Všeobecná nemocnice v Praze již zdárně organizovala administrativní kurz pro vrchní sestry, kde byly přednášeny základy administrativy, hospodaření ústavu a směrnice nutné pro fungování takto nutné instituce. Vrchní sestry se osvědčily jako prostřednice mezi vedením nemocnice, lékaři a odděleními. Následně bylo navrženo, aby kurzy probíhaly při Ošetřovatelské škole v Praze Ječné ulici, kde by frekventantky kurzu našly zázemí za přiměřenou úplatou, a praxi by zajišťovala nemocnice.²⁶⁶

V druhé polovině roku 1930 se podařilo Spolku diplomovaných sester prosadit, že při Vyšší škole sociální péče v Praze (VŠSP) byl povolen kurz pro diplomované sestry, které již pracovaly na odpovědných místech v oblasti veřejného zdravotnictví. Účelem kurzu bylo i teoretické prohloubení znalostí v otázkách sociálních, právních, psychologických a pedagogických. Sestry musely být na šest měsíců uvolněny ze svých zaměstnání, což bylo nelibě vnímáno, protože ve své práci chyběly. Dále obvykle studium dotovaly ze svých úspor. Pouze některé dostaly od svých zaměstnavatelů částečné stipendium. Osnova kurzu byla bohatá. V šesti měsících musely zvládnout přednášky, dílčí i závěrečné zkoušky obou běžných ročníků Vyšší školy sociální péče. Pouze jejich vlastní praxe byla uznána za dostatečnou. Absolventky prvního kurzu ukončily studium v únoru 1931. Příští rok byl uskutečněn ještě jeden kurz při VŠSP v Praze. V té době mělo oboje školení tj. jak ošetřovatelské, tak zdravotnické a sociální asi čtyřicet sester v ČSR.²⁶⁷

V pravidelných intervalech se odehrávaly konference vedoucích činitelů ošetřovatelských škol v ČSR. Dne 30. 9. 1937 na jedné z těchto odborných konferencí se velice intenzivně řešila otázka pokračovacích kurzů se zaměřením na specializované vzdělání sester. Zástupci ošetřovatelských škol se usnesli usilovat o uspořádání pokračovacích kurzů pro diplomované sestry v období 1937-1942. Ošetřovatelská škola v Košicích byla pověřena vypracováním podrobného programu kurzu rentgenologického a podmínek pro přijetí do kurzu. V diskusi bylo zdůrazněno, že do speciálních kurzů mají být přijaty pouze diplomované sestry a že péče o další odborné vzdělávání přináležejí stavovské organizaci. Spolek diplomovaných sester ve své zprávě z konference uvedl, že mezi jinými

---

²⁶⁶Olga Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Další odborné vzdělávání diplomovaných sester*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 78

²⁶⁷Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1975, s. 53

speciálními kurzy bylo zvláště připomenuto speciální vzdělávání diplomovaných sester v oblasti psychiatrie, která byla po ošetřovatelské stránce dlouhodobě zanedbávána, což bylo samotnými sestrami vítáno.²⁶⁸

Kurzy vedené diplomovanými sestrami

V opačném případě nefigurovaly diplomované ošetřovatelky jako frekventantky, ale stály v roli organizátorek a lektorek. V období první poloviny 20. století nelze opomenout kurzy pořádané zejména Československým červeným křížem, které byly organizovány s cílem vzdělat velké množství dobrovolných ošetřovatelek pro případ války, katastrof, epidemií atp. Na organizaci a výuce těchto kurzů se podílely diplomované sestry, které byly určené pro jednotlivé regiony. V neposlední řadě byla četná krátkodobá školení poskytována v rámci sociálně zdravotní práce sester v osvětové činnosti. Kurzy byly zaměřené na péči o dítě, zdravou výživu, péči o člena rodiny v nemoci, či prevenci šíření nakažlivých nemocí.

Byla zřízena Sekce pro dobrovolné ošetřovatelky Červeného kříže při Ošetřovatelském poradním sboru a to pro otázky organizace a práce dobrovolných sester. V roce 1937 byly členkami paní Havránková (předsedkyně), dobrovolné sestry pí. Šrámková (místopředsedkyně), pí. Španělová, pí. Břeňová, pí. Vandová, pí. H. Novotná, pí. Kreidlová, pí. Pachnerová²⁶⁹, diplomované sestry: Andělová, Pozdílková, Šindlerová, Hennerová, zástupci úřadu ČSČK Dr. Musílek (mobilizační referent, biografické údaje nezjištěny), Dr. Šulc, Dr. Káralová-di Lottiová (1896–1971)²⁷⁰, d.s. Molnárová. Na základě námětů byl přijat návrh, aby byly pro dobrovolné sestry zavedeny domovenky a jejich využívání při hromadných akcích. Členky sekce pro dobrovolné ošetřovatelky dále projednávaly otázku pracovního úboru a podobu slibu dobrovolných ošetřovatelek ČSČK.

Červený kříž pořádal pro diplomované sestry, které se chtěly podílet na výcviku sester dobrovolných, tzv. instruktorský kurz ČSČK v Bukovanech. Obsah kurzu: Organizace ČSČK a jeho úkoly válečné, O znaku ČSČK a jeho ochraně, Branná výchova, Spolupráce ČSČK s CPO, ČOS a jinými institucemi, Výcvik a organizace dobrovolných sester, Revize teoretické a praktické části kurzu v oblasti ošetřovatelské péče, Spolupráce diplomovaných sester, Úkoly sester instruktorek, demonstrace ošetřovatelské péče, Řečnická cvičení za vedení odborníka, Kapitoly výchovné,

---

²⁶⁸ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelské školy v Turčianském Svätém Martině*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54 - 55

²⁶⁹ K těmto osobám nebyly životní údaje zjištěny

²⁷⁰ Životní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Vlasta_K%C3%A1ralov%C3%A1, [cit. 24–02-14]

Zopakování první pomoci a umělého dýchání, Nové směrnice CPO, Ochrana proti bojovým látkám a cvičení s plynovými maskami.²⁷¹

Pro ilustraci uvádím přehled kurzů pro dobrovolné ošetřovatelky, které byly organizovány v roce 1937.

Místo	Počet kurzů	Počet absolventek
Čechy	110	2334
Morava a Slezsko	65	1879
Slovensko	51	1039
Podkarpatská Rus	12	248
Celkem	248	5500 dobrovolných sester

Tabulka 5: Přehled kurzů pro dobrovolné ošetřovatelky organizovány v roce 1937.²⁷²

Dále byl pro potřeby války v roce 1938 Spolkem diplomovaných sester pořádán kurz „Zdravotnická služba ve válce“ a to při ústavu pro válečnou chirurgii prof. Dr. Arnolda Jiráska. Kurz se uskutečnil 15. března 1938. Kurz byl určen zejména pro diplomované sestry.²⁷³ Problematika činnosti sester v době druhé světové válce je blíže popsána v kapitole 8.2 Ošetřovatelky v 2. sv.v.

Potřeba saturovat nedostatek ošetřovatelských pracovníků se samozřejmě projevila i po 2. sv. válce. D.s Rypáčková, která v té době řídila ošetřovatelskou školu uvádí, že pro trvalý nedostatek zdravotních sester byly přeškoleny administrativní pracovnice z nemocenského pojištění na místa pro ambulance a nově zřizovaná zdravotnická střediska. Tento půlroční kurz zahajovala s. Rypáčková ve velkém sále městské knihovny. Účastnic bylo hodně. Byla to velká pomoc. Později se tyto pracovnice doškolovaly ve večerní škole práce na kvalifikované zdravotnické pracovnice. Dále probíhaly doškolovací kurzy v různých obměnách. Kurzy dlouhodobé i krátkodobé probíhaly na ošetřovatelské škole v Praze v Ječné ulici s internátní výchovou zaměřené na zdravotnictví. Po roce 1948 prodělaly maturantky jednoroční kurz a starší sestry s praxí jednoroční doškolení, aby získaly diplom. Také posluchačky Vyšší ošetřovatelské školy bydlely jeden rok v internátě v Ječné ulici.

²⁷² Spolek diplomovaných sester, *Ošetřovatelský poradní sbor ČSČK*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 95 – 96

²⁷² tamtéž

²⁷³ Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka, Kurz: Zdravotnická služba ve válce*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 21

Takže vedle žákyň normální ošetrovatelské školy to byly různorodé celky studijních skupin a každá měla jiné oprávněné požadavky. Při nedostatečném počtu instruktorek i ostatního personálu, bez vychovatelek to pro ošetrovatelskou školu bylo výrazné zatížení.²⁷⁴

---

²⁷⁴ Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 73 – 75; Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví,

6. Sociální postavení ošetřovatelek

Sociální postavení ošetřovatelek nelze chápat bez vývoje oboru jako takového. Institucionální ošetřovatelství bylo po věky pevně propojeno s náboženstvím a církvemi. Nesmíme však zapomínat ani na přirozenou roli ženy jako ošetřovatelky v rodině. Laické ošetřovatelství v podobě charitativní a řádové péče zaujímá velmi dlouhou etapu vývoje péče o nemocné, která se datuje od raného středověku a je úzce spjata se šířením křesťanství. Ošetřovatelská péče byla zaměřena na pomoc trpícím, chudým a nemocným. Na nemoc bylo nahlíženo jako na trest boží a víra v to, že jen cestou nadpřirozenou lze dosáhnout pomoci, přivádělo nemocné do chrámů. Při chrámech vznikaly útulky pro nemocné a péče o potřebné byla v rukou různých sesterstev a bratrstev, která se ošetřování věnovala z důvodů spirituálních. Vznik nových kongregací a řádů, se zaměřením na charitativní a ošetřovatelskou péči, byl ovlivněn například rozhodnutím papeže Řehoře Velikého v 9. století, kdy uložil klášterům péči o chudé, postižené a nemocné. Mezi první řády s pečovatelskou tradicí patřili např. benediktini. V českých zemích se benediktini objevili v 10. století. Později k nám přišly nové řády např. premonstráti, cisterciáci, johanité. Dále například řád Křižovníků s červenou hvězdou se původně vyvinul z laického špitálního bratrstva. Byl založen sv. Anežkou Českou a je považován za jediný ryze český ošetřovatelský řád.²⁷⁵

Později to byli například Milosrdní bratři, jejichž hlavním posláním se stala hospitální služba. V našich zemích se tento řád objevil na počátku 17. století, a později byl úzce spjat například s pražskou nemocnicí Na Františku. S pozvolným růstem měst ve středověku již řádové nemocnice nedostačovaly, a proto se do péče o nemocné vložily samy obce. Místa ošetřovatelů bývala svěřena nejnižší služební třídě. Tyto špitály byly často považovány za místa utrpení, neboť vybavení bylo velice skromné a zacházení s nemocnými obvykle hrubé. Šestnácté až osmnácté století je obvykle považováno za periodu, charakterizovanou stagnací ve vývoji ošetřovatelství. Jedinými reprezentanty ošetřovatelství v té době byli členové náboženských řádů a diakonky. Sestry byly obvykle k nemocným laskavé, avšak odborně nevytváčené. Co se týkalo sociálního postavení těchto sester, obvykle požívaly vážnosti veřejného mínění, poněvadž za sebou měly řád a ochranu tehdejší církve. Mezi řády, které se věnovaly ošetřovatelské péči, a byla u nich patrná snaha o výcvik patřili např. milosrdní bratři.²⁷⁶

---

²⁷⁵ Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Klášter Premonstrátů na Strahově, Praha, 1991, s. 6-13; 19; 35-36; Marta STAŇKOVÁ, *Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče*, Sestra, červen 2003, s. 3-18; *Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích*, Přehled, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669

²⁷⁶ Tamtéž

Společně s nimi existovala skupina světských žen, které se někdy trvale, jindy přechodně věnovaly činnosti ošetřovatelské. Obvykle se tyto ženy rekrutovaly z nejnižších vrstev, jednalo se např. o prostitutky či trestankyně. Kupříkladu za vlády Marie Terezie byly mravnostní policií prostitutky z trestu zaměstnávány jako ošetřovatelky nemocných.²⁷⁷ Právě z těchto důvodů pohled společnosti na civilní ošetřovatelky, jakožto povolání pro ženy, byl plný předsudků a značně nepříznivý. Pokud budeme uvažovat odborný výcvik ošetřovatelek v té době, docházíme ke zjištění, že pokud byl u řádových sester nedostatečný, u světských ošetřovatelek zcela minimální. Teprve 19. století se svým aktivním humanismem postihlo i prostředí nemocnic. Již v první polovině století se objevují záblesky snah o zvýšení úrovně ošetřovatelské péče. V Kaiserwerthu vznikla první ošetřovatelská škola, která v hlavních principech navazovala na ošetřovatelský řád diakonek, kdy hlavním morálním principem bylo, aby v ošetřování nemocných byl udržován duch křesťanské lásky k bližnímu. Právě k Kaiserwerthu se dostalo i výcviku Angličance Florence Nightingale, která se později stala zakladatelkou moderního ošetřovatelství a nastartovala novou epochu tohoto oboru, kterou lze vystihnout těmito slovy: „Vysoká mravní úroveň a nejlepší odborný výcvik“. Florence Nightingale, v druhé polovině 19. století, dala základ civilnímu ošetřovatelskému školství, kdy žákyněmi obvykle bývaly dívky vysokého mravního kreditu nepostrádající vzdělání. Odtud se rekrutovaly první průkopnice moderního ošetřovatelství, jimž jsou připisovány zásluhy za pozvolnou změnu veřejného mínění, ve kterém se začalo objevovat příznivější nazírání na stav občanských ošetřovatelek a obor jako takový.²⁷⁸

V českých zemích se vývoj ošetřovatelství zásadně neodlišoval od výše popsaného. Poměry v ošetřovatelství zůstaly téměř nezměněny až do vypuknutí první světové války.²⁷⁹ Sociální postavení ošetřovatelek bylo při a po první světové válce ubohé. Pracovní doba byla dvanáctihodinová, tj. denní služba a noční služba od sedmi do sedmi. Dvě půldne v týdnu mívaly ošetřovatelky volné. Po noční službě jeden den na vyspání. Plat diplomované sestry byl 80 Kčs měsíčně. Plus byt, strava a služební stejnokroj. Pro srovnání uveďme, že podrážka do bot ve válce stála 60 Kčs.²⁸⁰

---

²⁷⁷ Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetřovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 50

²⁷⁸ Tamtéž, s. 49-60;

Wyatt, L., *History of Nursing* Wyatt, L., *A History of Nursing*, Amberley Publishing, Great Britain, 2019, s. 143-146

²⁷⁹ Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetřovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 49-55

²⁸⁰ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetřovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-28

Jako ukázkou sociálních poměrů ošetřovatelek bych představila prozatím nepublikovaný příběh osobní ošetřovatelky spisovatele Jaroslava Vrchlického, Barbory Dvořákové (1849-1941). Nejenže byla ošetřovatelkou v domácnostech vyšší společnosti, ale předtím pracovala dvanáct let jako opatrovnice na I. interní klinice Všeobecné nemocnice v Praze. Ve stáří nebyla sociálně zaopatřena a tak žádala o podporu ředitelství Všeobecné nemocnice. Ředitelství Všeobecné nemocnice v Praze přidělilo slečně Barboře Dvořákové, Praha č. 520 v roce 1929 mimořádný přídavek k provizi ve výši 360 Kčs ročně. Tím se zvýšila mimořádná provize na 103,98 Kčs měsíčně.²⁸¹

Úprava sociálních poměrů ošetřovatelek v ústavní službě i jinde byla počátkem 20. století u nás zcela nedostatečná v porovnání s jinými vyspělými zeměmi. Základnu sociálních poměrů ošetřovatelek v ústavech tvořilo až vládní nařízení č. 22/1927 Sb. Toto vládní nařízení bylo vydáno s cílem úpravy poměrů světského ošetřovatelského personálu ve státních nemocnicích, včetně Všeobecné nemocnice pražské, ale bylo přijímáno alespoň v některých bodech ve většině ústavů podléhajících samosprávě zemské, okresní, obecní a v některých ústavech soukromých jako norma pro platovou a jinou úpravu sociálních poměrů světských ošetřovatelek.²⁸²

Vládní nařízení rozeznávalo v zásadě dvě hlavní skupiny ošetřovatelek, a to ošetřovatelek ustanovených definitivně na systematizovaná místa. Dále pomocné ošetřovatelky a to jak diplomované, tak bez diplomové kvalifikace. Ve vládním nařízení byly tyto dvě skupiny nazývány „ošetřovatelky a pomocné ošetřovatelky“. Označení „školené ošetřovatelky“ bylo používáno jako synonymum pro diplomované sestry. Definitivní systemizovaná místa byla ve státních nemocnicích vyhrazena pro diplomované sestry, kdežto v úpravě pro ošetřovatelský personál v ústavech Země české a moravskoslezské zmínka o kvalifikaci diplomové nebyla. Poměry definitivních ošetřovatelek byly stanoveny podle kategorie pragmatikálních zřízenců II. platové skupiny (podúředníků). Platové poměry pomocných ošetřovatelek byly upraveny podobně jako u pomocných zaměstnanců státních drah. I v tomto zařazení do poměrně nízkých zaměstnaneckých kategorií, nebyl brán zřetel na odborné vzdělání, zkoušku, druh vykonané práce ani na odpovědnost.

Uchazečky o ošetřovatelské místo musely odpovídat všeobecným předpisům pro přijetí do státní služby. Minimální věk 18 roků, nejvyšší 40 roků a způsobilost měly prokázati ošetřovatelským diplomem. Ošetřovatelky bez diplomové kvalifikace směly potvrzení o způsobilosti doplniti do dvou

---

²⁸¹ Památník národního písemnictví, Dvořáková Barbora (ošetřovatelka J. Vrchlického), inv. č. 282

²⁸² Richard BÉBR, *Ošetřovatelský personál*, Praha 1929, s. 9-13

let, a to absolvováním ústavního kurzu ošetřovatelského. Toto ustanovení dávalo možnost ještě ve 30. letech 20. století přijímat do státních nemocnic ošetřovatelky méně kvalifikované.

Systematizovaná definitivní místa propůjčovalo ve státních ústavech Ministerstvo zdravotnictví, ve Všeobecné nemocnici v Praze zemský úřad. Toto místo bylo možné získat po šesti letech služby v roli pomocné ošetřovatelky. Jmenovací listina však byla pouze osvědčením soukromoprávního poměru a nikoliv veřejnoprávního jako u pragmatikálních zřízců, tj. sporné případy rozhodovaly soudy, nikoliv úřady. Tito zaměstnanci neměli nárok např. na slevu na drahách. Pracovní kvalifikaci ošetřovatelek určovaly zvláštní kvalifikační komise, ve kterých měly být zastoupeny i vrchní sestry jako bezprostřední nadřízené, což se např. ve Všeobecné nemocnici v Praze dodržovalo.²⁸³

Dovolená byla přizpůsobena předpisům o dovolených pragmatikálních zřízců s minimem 7 dní a maximem 18 dní. Nejvyšší hranice dovolené bylo možno dosáhnout až po 18 odsloužených letech. Toto nařízení bylo po stránce zdravotní pro ošetřovatelský personál shledáno jako nevhodné. Kupříkladu ve Všeobecné nemocnici v Praze, na základě výnosu Ministerstva zdravotnictví ze dne 5. června 1928, bylo umožněno dovolenou upravit na osobní žádost tak, aby byla 3-4 týdní. Zejména v soukromých ústavech k této úpravě nedocházelo a se dny dovolené se pro ošetřovatelský personál šetřilo.²⁸⁴

Služební plat u definitivních ošetřovatelek sestával ze služného a činovného.²⁸⁵ Výchovné²⁸⁶ se zásadně ošetřovatelkám nepřiznávalo. Provdáním ošetřovatelka místa nepozbývala. Ustanovení pro případ těhotenství a porodu se podobalo ustanovení v zákoně o nemocenském pojištění. Platových tříd bylo deset a nárok na platové přídatky nastupovaly vždy v tříletých intervalech a činily kolem 60 Kč měsíčně. Základní plat obvykle činil 6300Kč ročně plus činžovné, které ve skupině měst A²⁸⁷ činil 3000 Kč ročně. Definitivní diplomovaná sestra²⁸⁸ ve státních ústavech v I. platové stupnici měla zhruba 775Kč měsíčně, z čehož se jí sráželo 210 Kč na stravu a dávky pro penzijní a léčebný

---

²⁸³ Tamtéž;

Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetřovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 49-55

²⁸⁴ Tamtéž

²⁸⁵ Jednalo se o součást platu tzv. služebního systematizovaného místa zřízenického. Služné se určovalo dle stupně (1-10; dle odpracovaných let) a kategorie (I. – III.), činovné podle kategorie místa (A-D). Zdroj: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, Digitální depozitář, Národní shromáždění československé, Tisky 1925-1929, [cit. 2024-02-15] Dostupné z:

https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0100_02.htm

²⁸⁶ Součást platu, příspěvek na nezaopatřené dítě. Zdroj: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, Digitální depozitář, Národní shromáždění československé, Tisky 1925-1929, [cit. 2024-02-15] Dostupné z:

https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0100_02.htm

²⁸⁷ Město typu A, př. hlavní město Praha

²⁸⁸ Myšleno diplomovaná sestra na místě systemizovaném

fond. Plat definitivní diplomované sestry se rovnal platu podřízené kancelářské síly. Sestrám, které pečovaly o inventář oddělení, se přiznával služební přídavek 30 Kč měsíčně. Vrchní sestry měly příplatek 50 Kč měsíčně, a pokud současně pečovaly o inventář, byl jejich celkový příplatek 60 Kč. Dále sestry usilovaly o služební příplatky pro ošetřovatelky pracující na infekčních odděleních, u tuberkulózních pacientů, za namáhavé noční služby a tam, kde bylo zvýšeně ohroženo zdraví, např. v provozech rentgenu a radiové terapie. Na základě tohoto §19 vládního nařízení, podal Spolek diplomovaných sester v ČSR z jara r. 1931 žádost Ministerstvu zdravotnictví, aby služební přídavky sestrám pracujícím v těchto provozech byly přiznány.

Nárok na přeložení do trvalé výslužby (odchod do starobního důchodu) nastával po dosažení 60 let. V případě invalidity vznikal nárok na výslužné po pěti letech. Celkově byly zásady penzijní, odbytného a jiných dávek podobné zásadám pojištění osob zaměstnaných ve vyšších službách. Vzhledem k tomu, že ústavní ošetřovatelky dostávaly část mzdy v naturáliích (strava a byt), byly jejich důchody nízké.

Pomocné ošetřovatelky přijímalo ředitelství ústavu a jejich poměr byl smluvní. Plat pomocných ošetřovatelek se řídil místem jejich působiště. Ve větších městech činil plat u pomocných diplomovaných ošetřovatelek 700 Kč, u pomocných ošetřovatelek bez diplomu 680 Kč. Služební přídavky nastupovaly též v intervalu tří let. Měsíčně činily tyto přídavky u diplomovaných pomocných ošetřovatelek 25 Kč. U ošetřovatelek bez diplomu 20 Kč. Platové rozdíly i ošetřovatelek školených a neškolených nebyly výrazné. Při požadavcích na zvýšení platu, argumentovaly diplomované sestry tím, že řádně kvalifikovaná ošetřovatelka, dovede náležitě hospodařit s majetkem nemocnic a mimo to řádným plněním ordinací lékaře a správným ošetřováním nemocných značně přispívá k jejich brzkému uzdravení a včasnému návratu k produktivní činnosti, čímž se podílí na národně hospodářské úspoře. Po 12 letech uspokojivé služby byla pomocná ošetřovatelka postavena na roveň diplomované sestry definitivní, pokud se týkalo služebních poměrů, ale nemohla být postavena na místo systemizované pro I. ošetřovatelskou skupinu, nýbrž zůstávala na systemizovaném místě pro pomocné ošetřovatelky.²⁸⁹

Diplomované sestry považovaly za jeden ze zásadních nedostatků délku pracovní doby. Ještě ve 30. let minulého století byla obvyklá délka služby 24-36 hodin. Nejenže tím trpěla ošetřovatelka, ale i nemocní a ústav, poněvadž nevyspalá sestra nemohla mít tolik bdělosti a podávat takový výkon, jak

---

²⁸⁹ Richard BÉBR, *Ošetřovatelský personál*, Praha 1929, s.102-108;

Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetřovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 50

by bylo potřebné. Někde byla noční služba upravena jako pohotovostní, tzn. že, ošetřovatelka si mohla lehnout nebo se posadit do pohodlného křesla a podřimovati. Tento přístup byl nouzovým řešením, neboť bylo jasné, že podřimující osoba, nemůže mít v případě okolností, které potřebují rychlý zásah adekvátní reakci. Je nutno zmínit, že české sestry měly díky svým kontaktům se zahraničím dostatečné porovnání s kolegyněmi z jiných zemí. Tudíž požadavky na úpravu délky pracovní doby, pracovní podmínky a jiné sociální zajištění vycházely ze znalosti výsledků výzkumů a z porovnání podmínek se zahraničními kolegyněmi.²⁹⁰

Slabou stránkou našich ústavů byly nedostatečné podmínky pro ubytování ošetřovatelského personálu. V mnohých případech se jednalo o mansardové byty nebo byty suterénní, kde byly hromadné ložnice. Ošetřovatelkám tudíž nebyl dopřán klid pro odpočinek po namáhavých službách. Požadavkem sester bylo, aby měl každý ústav domov sester, kde by každá ošetřovatelka měla svůj pokojík. Sesterský dům měl být umístěn mimo nemocnici se samostatným vchodem do ulice. Mělo být zvláště myšleno na ložnice pro sestry po nočních službách, které měly být umístěny v klidné části budovy. Neznámý autor textu v periodiku Přehled porovnával podmínky ubytování světských a řádových sester. Jako fakt uvedl, že řádné bydlení, zvláštní jídelna i kaple bylo samozřejmým požadavkem řádových sester. Oproti tomu vyhovující podmínky pro civilní ošetřovatelský personál byly záležitostí opomíjenou. Pracovní poměry sester v soukromých zařízeních se obvykle lišily. Někde bylo přijímáno vládní zařízení za normu. Jinde byly poměry obtížnější zejména s ohledem na pracovní dobu.²⁹¹

Sociální poměry sester pracujících v sociální oblasti (ústavní i terénní) nebyly zdaleka jednotné. Služební poměr byl obvykle smluvní, bez rozdílu zaměstnavatele. Pokud se týká platových podmínek, jen zřídka převyšoval 1200 Kč měsíčně. Přídatky periodické ani funkční v této oblasti ošetřovatelky neměly. Bez zmínky nelze pominout praxi té doby, a sice dávání a přijímání tzv. spropitného. Bohužel ještě ve 30. letech 20. století u nás existovaly ústavy, kde se s tímto příjmem u ošetřovatelek počítalo a o to jim byl snížen plat. Majitelům ústavů obvykle šlo o to, aby jejich povinné příspěvky na pojistné byly co nejnižší. Snahou bylo zamezit této praxi u diplomovaných sester, kde se takovýto způsob neslučoval s mravními hodnotami podstaty jejich poslání.²⁹²

Odkazem minulosti až do 30. let byly tzv. pasírky, tj. dovolenky. Tímto se musela prokázat ošetřovatelka vrátnému v bráně, zdržela-li se přes obvyklou večerní hodinu. Tyto dovolenky měly

---

²⁹⁰ Např. uvedený výzkum představené holandské ošetřovatelské školy Helen A. Melk, která se zabývala vlivem délky pracovní doby na pracovní schopnosti ošetřovatelek.

²⁹¹ Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetřovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, Praha 1932, s. 49 – 54; *Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích*, Přehled, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669

²⁹² Tamtéž; AHMP, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, zápisky z porad spolku

odpadat v případě zřízení sesterských domovů, kde veškerou odpovědnost měla mít představená ústavu. Postupně se zvýšením úrovně ošetřovatelství odpadlo jak spropitné, tak pasírky. Snahy a cíle Spolku diplomovaných sester směřovaly zejména ke dvěma oblastem. V první řadě se jednalo o snahy rázu etického, které měly za úkol pozvednout ošetřovatelství jako povolání žen světských na náležitou úroveň odbornou, společenskou a mravní, zaměřenou na službu společnosti.

Druhá část programu směřovala k úpravě sociálních podmínek ošetřovatelek samotných. Spolek diplomovaných sester se domáhal novelizace původního nařízení z roku 1927. Spolek žádal, aby ve vládním nařízení byla ukotvena zvláštní kategorie diplomovaných sester, která by přihlížela k specifickým pracovním podmínkám povolání. Sestry požadovaly, aby se platové podmínky rovnaly některé kategorii úřednické. Usilovaly o to, aby vládní nařízení bylo doplněno rámcovým služebním řádem, který v hlavních rysech stanovoval podmínky pracovní doby, bydlení, stravování a určoval povinnosti a práva služební. Spolek diplomovaných sester žádal pro sestry zaměstnané ve služebním poměru u zaměstnanců soukromých i veřejných bylo požadováno, aby jejich služební poměry byly upraveny kolektivní smlouvou. Zvláštní pozornost Spolku diplomovaných sester byla věnována poměrům diplomovaných sester zaměstnaných u nemocenských pojišťoven, kde jejich počet postupně stoupal. Pro sestry zaměstnané v sociálně zdravotní práci byla požadována systemizace míst a jejich přijetí do veřejnoprávního poměru a to zejména pokud byly zaměstnány státem, zeměmi, okresy a jinými korporacemi. Pro hájení zájmů ošetřovatelek byl zřízen při Ministerstvu zdravotnictví ošetřovatelský referát, jemuž byla přidělena diplomovaná sestra. Při ošetřovatelském referátu byl ustaven poradní sbor ze zástupců úřadů, léčebných ústavů, škol a spolků, jež měly v té době na vývoji ošetřovatelství zájem.²⁹³

V rámci diskusí se k této problematice vyjádřil např. pan primář Lukeš (biografické údaje nezjištěny), ředitel plicního sanatoria v Prosečnici, který Spolku diplomovaných sester navrhoval uzavírání závazných smluv s každým ústavem, kde diplomované sestry působí, aby cítili pevnou půdu, aby znaly své povinnosti a práva, pokud se týká honorování a dovolené. Dále doporučoval hlášení všech eventuálních stížností nebo nedorozumění spolku, aby spolek mohl takové závady odstranit. I v této souvislosti byla zvlášť zdůrazněna role sestry představené v ústavech, která by nejen dohlížela na mravní požadavky kladené na ošetřovatelky, ale též hájila jejich sociální zájmy.²⁹⁴

Sociální poměry ošetřovatelek byly a jsou spojovány s bytovou otázkou. O bytové otázce ošetřovatelek pojednala, na II. sjezdu Spolku diplomovaných sester v roce 1932 představená

---

²⁹³ Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetřovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, Praha 1932, s. 49 – 54; AHMP, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, zápisky z porad spolku

²⁹⁴ Tamtéž, AHMP, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, korespondence

Masarykových domovů v Praze Krči diplomovaná sestra M. J. Nápravníková-Pazourková. Ještě ve 30. letech v některých ústavech bydlely sestry přímo na pokojích nemocných. Jako absolventka pražské Státní ošetřovatelské školy vzpomínala na přeplněné pokoje interních klinik Všeobecné nemocnice v Praze, kde ještě v roce 1921 byli pacienti (v počtu 15) ubytováni na pokoji společně se sestrami. Na místo za plentou jistě žákyně školy ošetřovatelské nikdy nezapomněly. Samy přitom byly v té době ubytovány na tu dobu v nadstandardně vybaveném internátu při ošetřovatelské škole. Ošetřovatelky v ústavech sotva měly soukromí pro osobní hygienu, místo pro napsání dopisu, přečtení knihy či odpočinek po náročné službě. Autor článku v periodiku Přehled uvádí srovnání bytových podmínek u civilních a řádových sester: „...mnohem lepší poměry panovaly v nemocnicích, kde ošetřovatelskou službu konaly řádové sestry nebo diakonky. Samozřejmostí bylo, že pokud některý řád přijímal ošetřovatelskou službu ve veřejném ústavu, bylo jednou z hlavních podmínek ubytování sester v budově oddělené od nemocnice, nebo ve zvláštním křídle se samostatným vchodem, kaplí, zahradou, společenskými místnostmi, bytem pro sestru představenou atd.“²⁹⁵ Tato skutečnost nebyla dána pouze zájmem zajistit sociální blaho řádových sester, ale snahou pečlivě je držet v klauzuře, což si vynucovalo kanonické právo.

Otázkou ubytování personálu se též zabývali lékaři ve vedoucích místech v nemocničních ústavech. Sestra Nápravníková ve svém textu zmínila např. referát Dr. Rechta (biografické údaje nezjištěny), kde pro inspiraci uvedla: „Lékařský a ošetřovatelský dům třeba umístit do zvláštních budov v rámci nemocnice. Ženatí a provdaní zaměstnanci měli být ubytováni mimo ústavu. Požadavek individuálních pokojů uvádí jako samozřejmý.“²⁹⁶ Nápravníková se dále ve svém textu opírá o názor primáře Šantrůčka (biografické údaje nezjištěny) z přerovské nemocnice a píše, že žádoucí je přechod z „...kasárenského pojetí na zřízení malých pokojů nejvýše pro dvě ošetřovatelky“²⁹⁷. Sestry zde měly společnou jídelnu a knihovnu. V této otázce zdůrazňoval úlohu vedoucí sestry, která by dohlížela na pořádek v celém ústavu. Poznamenal však, že vykonávání této funkce vyžaduje hlavně pochopení ze strany řídicího lékaře. S tehdejší novotou, která byla obvyklá u řeholních sester, se lékaři museli teprve spřátelit.²⁹⁸

Zpoždění vývoje ošetřovatelství bylo dle JUDr. Richarda Bébra dáno tím: „Ještě do nedávné doby byl nedostatečně oceněn význam ošetřovatelské služby pro rozvoj ústavů léčebných a humanitních. Ošetřovatelství bylo většinou ponecháno v poměru námezdním s charakteristickými známkami

---

²⁹⁵ Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích, Přehled, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669

²⁹⁶ Marie Jitka NÁPRAVNÍKOVÁ, *O domově sester*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 61 - 64

²⁹⁷ Tamtéž; Karel Šantrůček, primář chirurgie a ředitel nemocnice Přerov

²⁹⁸ Tamtéž;

*poměru čeledního.*²⁹⁹ Skutečný pokrok v otázce sociálního zajištění ošetřovatelek znamenal vládní nařízení č. 22/1927 Sb. a publikace JUDr. Richarda Bébra „Ošetřovatelský personál“, který první upravuje ošetřovatelství u nás po právní stránce.³⁰⁰

První absolventka ošetřovatelské školy, O. Andělová, vzpomíná, jak bylo snahou Spolku diplomovaných sester (vznik 1922) mluvit k veřejnosti ohledně sociálního postavení ošetřovatelek. Zmiňuje tzv. „pasírky“ – povolenky k vycházkám ve volném čase ošetřovatelek. Pasírky byly vydávány lékařem na odděleních a byly potvrzovány ředitelem nemocnice. Na pasírkách byla přesně stanovena hodina odchodu i návratu, pravidelně do 10. hodin večer. Opozдила-li se, byla volána na ředitelství a často i potrestána tím, že ji nebyla další 2-3 týdny povolena žádná vycházka.³⁰¹ Se sestrami se jednalo podle rakouského čeledního řádu, kterému podléhaly i služebně. Celibát sice nebyl zákonně ustanoven, ale byl vyžadován stejně jako za Rakouska u učitelek. Ošetřovatelky byly vázány na internátní bydlení v nemocnicích. Po provdání se toto vylučovalo a tak byly ředitelstvím nemocnice propuštěny. Odůvodňováno to bylo tím, že se sestra nemůže plně věnovat ošetřovatelské povinnosti, odpadá internátní bydlení a možnost zapojení do práce kdykoliv je třeba. A dále to, že se vymyká nemocničnímu řádu, tzn. „ pasírkám“.³⁰²

Sestra Šindlerová ve svých pamětech vzpomínala, jak dlouho se udržely původní sociální poměry dané vládním nařízením č. 22/1927 Sb. Uvedla, že: „*Ještě v roce 1937 měla diplomovaná sestra měsíčně 425 Kčs, neškolené ošetřovatelky 395 Kčs, plus byt a stravu.*“³⁰³

D.s. Františka Svobodová-Lelková, absolventka pražské ošetřovatelské školy z roku 1924 nastoupila v témže roce do nemocnice v Pardubicích a vzpomíná, že byty sester byly zřízeny v hospodářské budově nad kotelnou, prádelnou a kuchyní.³⁰⁴

Připomeňme bytovou úroveň sester, na kterou zavzpomínala Jarmila Roušarová. „*V roce 1924 nastoupilo sedm absolventek ošetřovatelské školy do Všeobecné nemocnice v Praze. Sesterský domov Na Hrádku při Všeobecné nemocnici teprve stavěl a tak byly české a německé absolventky ubytovány na dvou místech rozestavěné budovy bez světla a vody. Dostaly pouze staré a vyřazené postele. Bedničky od cukru jim sloužily jako noční stolky a do zdí byly zatlučeny hřebíky na ověšení*

---

²⁹⁹ Richard BÉBR, *Ošetřovatelský personál*, Praha 1929, str. 9-13

³⁰⁰ Tamtéž; Marie ANZENBACHEROVÁ, *Ústředí pro řešení ošetřovatelských otázek v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 65 - 69

³⁰¹ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 4 - 8

³⁰² Tamtéž

³⁰³ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 9-24

³⁰⁴ Františka SVOBODOVÁ – LELKOVÁ, *...a slavík zazpíval*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 45 - 52

šatů. V každé místnosti byla jedna petrolejová lampa a stůl. Jediná sestra Roušarová měla hodinky a tak byla povinna ostatní ráno budit. Po několika týdnech nastaly mrazy a v budově se nedalo ještě topit. Všechny absolventky se přestěhovaly do budovy internátu německé ošetrovatelské školy Karlovo náměstí č. 28. a tam zůstaly po dobu dlouhých týdnů, dokud nebyl dostavěn Sesterský dům Na Hrádku, který byl posléze na tehdejší dobu slušně vybaven.³⁰⁵

J. Molnárová, předsedkyně Spolku diplomovaných sester a referentka ošetrovatelství Ústředí Československého červeného kříže v roce 1937 zmínila nutnou potřebu zákona, který by chránil sestry před často předčasným vyčerpáním. Sestrami byl žádán zákon, který by zajistil dostatečnou dovolenou vzhledem k tomu, že pro sestry neplatila osmihodinová pracovní doba a noční služby vyžadovaly mimořádného nasazení. Ještě pořád byly ústavy, kde sestry pracovaly 24-36 hodin nepřetržitě, neposkytovaly hygienické ubytování ani pracovní ošacení. Požadavek odpočinku po noční službě byl v některých ústavech odmítán. Bylo zapotřebí hájit zájem sester, jejich zdraví, výkonost a úroveň ošetrovatelské služby. Současně SDS konstatoval, že se v posledních letech sociální poměry sester poněkud zlepšily. Sestry vzpomínaly s vděkem na vládní nařízení z roku 1927, které dalo základ k úpravě sociálních podmínek ošetrovatelského stavu, což se jim o deset let později zdálo ne zcela vyhovující a připravovaly podklady pro memorandum.³⁰⁶

Na základě členské schůze Spolku diplomovaných sester ze 7. 6. 1937 byla tedy v časopise *Diplomovaná sestra* uveřejněna zpráva, ze které vyplynul požadavek memoranda jako jeden z hlavních úkolů spolku. Tím se stalo rozeslání otisků časopisu s uveřejněným memorandumem všem zainteresovaným osobám s dopisem, ve kterém bylo uvedeno, že diplom neposkytoval sestře žádných výhod proti ošetrovatelkám bez diplomu. Naopak, na diplomovanou sestru kladl vysoké požadavky, jako na odborně školenou pracovníci.³⁰⁷

Přesto, že v té době již existovalo sociální pojištění nemocenské, starobní a penzijní, byly skupiny sester, které trpěly sociální nouzí a byly odkázány na pomoc okolí. V našem státě podléhal každý, kdo byl ve služebním poměru buď penzijnímu pojištění nebo penzijnímu zaopatření anebo pojištění pro případ úmrtí, invalidity nebo stáří. Vládní nařízení ze dne 21. prosince č. 273/1937 Sb., upravovalo nároky osob přestupujících ze soukromých služeb do služeb státních.³⁰⁸ Přesto byly

³⁰⁵ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: *Plamínek proti větru*, Praha 1971, s. 54

³⁰⁶ Spolek diplomovaných sester, *Odůvodnění k memorandu SDS*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 28-32

³⁰⁷ Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka – Valná hromada*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 5-6, 34; AHMP, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, NAD 68, kniha zápisů z porad

³⁰⁸ Marie PAZOURKOVÁ, *Zhodnocení převodních částek v penzijním zaopatření*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 5, s. 51;

některé skupiny ošetřovatelek odkázány na pomoc okolí. Na stránkách spolkového časopisu *Diplomovaná sestra*, můžeme nalézt informaci, že existovala Maixnerova nadace. Je uvedeno, že pan zemský prezident Dr. Josef Sobotka (1873–1942)³⁰⁹ věnoval 500 Kč na podporu potřebných ošetřovatelek.³¹⁰

Některé bývalé ošetřovatelky se po odchodu z aktivního života domáhaly sociální podpory u vyšších institucí, např. v archivu kanceláře prezidenta republiky lze nalézt dopisy v podobě pomoci o podporu. Bývalá ošetřovatelka Všeobecné nemocnice v Praze Anna Lumendová (nar.1866), která též pracovala v době válečné v infekční nemocnici v Pardubicích a Chrudimi, dále v ústavu duševních mrzáků na Hradčanech se při odchodu odřekla služebného a jiných zaopatřovacích požitků. Též se odřekla chudinského zaopatření v okresním chorobinci v Jičíně, neměla žádných příbuzných, kteří by ji ve stáří zaopatřili, a proto žádala za podporu na živobytí. V dokumentu se uvádí, že od MUDr. E. Maixnera³¹¹ z Prahy obdržela vánoční dar ve výši 100 korun. Žádost byla datována v prosinci 1937.³¹²

Na základě prostudovaných pamětí sester je zajímavé pozorovat jejich nemocnost. Téměř u všech sester se na základě jejich naprostého vyčerpání dostavilo onemocnění, které znemožnilo jejich další práci. Minimálně dvakrát se jednalo o tuberkulózu. Sestry byly buď přeřazeny na jinou práci např. ve zdravotně sociální službě, nebo úplně musely přestat pracovat a podstoupit rekonvalescenční pobyty v lázních např. v Priznicových v Jeseníkách, na Šumavě nebo odjížděly ke svým rodičům či příbuzným na venkov. Např. sestra Jarmila Roušarová oproti svému plánu vydržela v infekční nemocnici na Bulovce pouze 18 měsíců a pak onemocněla.³¹³

Velice zajímavý je text Jiřího Říhy týkající se zdravotních rizik ošetřovatelského povolání. Autor uvádí: „*Sestry ošetřovatelky žily průměrně stejně dlouho jako lidé jiného povolání, ale dříve se stávaly invalidními. Statistika ukázala, že se nejčastěji jednalo o choroby dolních končetin, které dosahovaly 40%, z toho nejčastěji to byla plochá noha, poněvadž sestry při práci téměř neseděly. Dále to byly křečové žíly. 30% onemocnění se týkalo zaživacího ústrojí. Nejčastěji se jednalo o onemocnění žaludku a jater a příčina byla připisována špatnému kousání a spěchu při stravování.*

---

³⁰⁹ Životní data převzata z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Sobotka_\(zemsk%C3%BD_prezident\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Sobotka_(zemsk%C3%BD_prezident)) , [cit. 2024-02-15]

³¹⁰ Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy – Pan zemský prezident Dr. Josef Sobotka*, *Diplomovaná sestra*, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 95

³¹¹ Pravděpodobně Emericha Maixnera mladšího, významný profesor vnitřního lékařství Emerich Maixner st. zemřel roku 1920

³¹² Archiv kanceláře prezidenta republiky, fond 1187 P 2748 Zdravotnictví 1919-42

³¹³ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 54 - 56

20% tvořily choroby ženské, zejm. poruchy menstruace. Dále sestry ohrožovaly choroby infekční. Dříve to bývaly černé neštovice, později břišní tyfus a skvrnitý tyfus, kterým se sestry nakazily při koupání pacienta. Sestry také podléhaly záškrtu a tuberkulóze. Vyšší výskyt tuberkulózy byl u sester řádových nežli civilních. Diplomované sestry civilní nestonaly tak mnoho a bylo to připisováno pečlivým zdravotním prohlídkám při výběru uchazeček do ošetrovatelských škol. V laboratořích hrozila nákaza ze stolic, kterou mohly též přenášet mouchy. U úrazů to byl stejný podíl, jako při úrazech získaných v domácnosti. Mezi typické pracovní úrazy sester patřily úrazy způsobené výbuchem narkotických látek³¹⁴, elektrické rány při zhasínání za současného stání na mokré podlaze. Někdy sestru zranil nemocný např. v deliriu nebo choromyslný. Bohužel ještě v roce 1938 přes 40% ošetrovatelského personálu pracovalo před 16 hodin denně, 16% přes 14 hodin denně a pouze ostatní měly možnost dodržovat 8 hodinovou pracovní dobu. V boji proti tomuto vyjmenovanému nebezpečí bylo doporučeno pečlivě vybírat zákydně ošetrovatelských škol, zavedení tělesného cvičení pro sestry, správná obuv s polovysokým podpatkem a pevným koženým klenutím, včasná sanace chrupu a zařazení do podniků, kde se odškodňují nemoci z povolání.“³¹⁵

K sociální otázce ošetrovatelské péče se na stránkách Československé nemocnice velice trefně vyjádřil Dr. Šulc: „Je nesociální dávat ošetrovatelce plat služebné a je nezdravotnické, dávat služebné práci ošetrovatelky.“³¹⁶

---

³¹⁴ Éter používaný jako narkotikum byl velice hořlavý.

³¹⁵ Jiří ŘÍHA, *O risiku ošetrovatelského povolání*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6, s. 62 - 63

³¹⁶ Miroslav ŠULC, *Úprava právních poměrů pomocného ošetrovatelského personálu*, Československá nemocnice, roč. 8, 1938, č. 2, s. 27

7. Činnost diplomovaných sester

Činnost diplomovaných sester lze rozdělit zejména do dvou oblastí. Můžeme hovořit o ošetrovatelské službě ústavní, které byla poskytována v léčebných a humanitních ústavech. Déle o uplatnění diplomovaných ošetrovatelk v oblasti péče zdravotně sociální, která byla poskytována obvykle mimo instituce buďto v ambulantních provozech nebo v podobě péče terénní v rodinách, případně podnicích, školách atp. Dále se činnost diplomovaných ošetrovatelk uplatňovala též v ošetrovatelském školství. Tato problematika je popsána výše.

7.1. Činnost sester v léčebných ústavech

V kontextu celého sledovaného období je třeba poukázat na okolnosti, jako byly legislativní normy, pokrok medicíny i otřesy, která způsobily války aj. a chápat změny v poskytování ošetrovatelské péče v nemocničních ústavech. Ošetrovatelskou službu nemocným zajišťoval jak personál civilní, tak řádový.

Jak uvádějí články v dobových periodících např. v týdeníku *Přehled*, který byl věnován veřejným otázkám či v *Ženských listech*. Na počátku 20. století nebyla úroveň ošetrovatelské péče v nemocnicích v souladu s medicínským pokrokem. Počet veřejných nemocnic v Čechách a na Moravě poměrně rostl, avšak správa nemocnic jevila vcelku velké nedostatky a to zejm. s ohledem na zajištění péče. Vrchní správu veřejných nemocnic vedly výbory volené buď městskou radou či okresními zastupitelstvy a ne vždy se k řízení nemocnice dostávaly osoby vzdělané, sociálním cítěním vhodně vyzbrojené. Potřeby pokroku nemocničního ošetrování byly opomíjeny a obvykle se k této otázce přistupovalo lhostejně.

Nedostatek finančních prostředků na provoz nemocnic obvykle nejtěživěji pocítil ošetrovatelský personál a nemocní. Krajiní snížení jeho počtu a jeho platy, ale také šetření na léčebných výdajích obvykle zavinily pokles nemocnice jako léčebného ústavu. Nedostatky poměrů ošetrovatelského personálu se stávaly neúnosnými a to jak civilního, tak řádového. Snahy o nápravu poměrů však moc nenalézaly oporu veřejnosti. Úspěchu na tomto poli mohla docílit jen pokroková inteligence, jejímž úkolem mělo být zdokonalování veřejných institucí a to i díky adekvátní ošetrovatelské péči.³¹⁷

---

³¹⁷ *Ošetrovatelky ve veřejných nemocnicích*, *Přehled* – týdeník věnovaný veřejným otázkám, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669; *Hospodářské a sociální postavení ošetrovatelk a ošetrovatelů v nemocnicích*, *Ženský list*, ročník 20, č.18, str.2-3

V novinových textech té doby můžeme sledovat ojedinělé texty poukazující na nevhodné praktiky řádových sester jeptišek, kterých se údajně dopouštěly „šedé sestry“ v české dětské nemocnici, „milosrdné sestry řádu sv. Karla“ v nemocnici okresů vinohradského a žižkovského či stesky pacientů z nemocnice benešovské nebo jižních Čech.³¹⁸ Též osobní zkušenosti některých lékařů podporovaly tento úsudek, že za ošetřovatelky té doby se již nehodily osoby spoutané středověkými regulami. Nejmenovaný lékař v týdeníku Přehled uvádí, že: „...diferenciální známkou dvou světů řádových a civilních ošetřovatelek je zkušenost, že se civilní ošetřovatelky i za stísněných poměrů dají lékařem vychovat. Oproti tomu řádovým sestrám zabraňovala regule v jakékoliv snaze osvojit si principy novodobého ošetřovatelství. Obě skupiny vstupovaly do nemocnic odborně nepřipraveny. Zkušenosti lékařů hovořily pro to, že i když některá z jeptišek upadla v podezření, že jedná v souladu s lékařským doporučením, byla velebnou matkou často odvolána ze služby. Tak se proti vůli lékařů často stávalo, že nejlepší řádové ošetřovatelky byly odvedeny a z mateřince nahrazeny jinými důvěrníci často i k ošetřovatelské službě nevhodnými. Sestra představená často v nemocnici neovládala pouze personál ošetřovatelský, nýbrž i hospodaření ústavu. Sama najímala civilní ošetřovatelský personál a obvykle dbala, aby byl věrně oddán katolické církvi. Také kuchyně bývala ve správě řádu a tak pacienti si hleděli naklonit jeptišky pochlebováním a neupřímnou úctou za cílem se nasytit. Takovými praktikami údajně rostlo sebevědomí jeptišek, které ne jen, že se necítily ošetřovatelkami, ale často se stavily na odpor i lékařovu nařízení s chutí jej komandovat. Řády obvykle tvrdily, že jeptišky vyjdou levněji než civilní personál protože konají milosrdenství, ale setkáváme se i s protichůdnými názory. Tyto názory zdůrazňují, že se nezištné odměny jeptišek se často rovnaly platu civilních opatrovnic. K tomu nutno přičíst požadavky řádů na ubytování jeptišek, které obvykle bydlely v pokojíkách, vyžadovaly společnou jídelnu, hovornu, kapli atd. Oproti tomu byly tristní sociální podmínky civilních ošetřovatelek, které téměř bezvýhradně sdílely svůj „domov“ s nemocnými v jejich síni. Onemocněla-li některá z civilních ošetřovatelek, okamžitě se jí přestala vyplácet mzda a neměla žádného nároku na odškodné. Zemřela-li některá na infekční chorobu získanou při ošetřování nemocných, neměli pozůstalí žádného nároku na odškodné. Při těžké zodpovědné službě byly světské ošetřovatelky v stálé nejistotě o budoucnost, neboť mohly dostat výpověď (často právě od řádové sestry představené) ve 14 -denní lhůtě a to bez nároku na sebe menší penzi. Slabostí ošetřovatelek bylo, že neměly žádnou organizaci, která by nad nimi držela ochranu. Řádům bývala vyčítána neomezená vláda v ústavech tak důležitého sociálního postavení, jako byly nemocnice. Toto ponižující postavení uznal i sbor českých samosprávných okresů a unesl se k podpoře výcviku civilních ošetřovatelek. Na sjezdu českých lékařů a přírodopýtců r. 1908 se

---

³¹⁸ Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích, Přehled-týdeník věnovaný veřejným otázkám, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669

*lékaři jednomyslně vyslovili pro zavedení vzdělaných civilních ošetřovatelek do veřejných nemocnic. Byla vyslovena myšlenka, že tehdejší nemocnice nemohly být řízeny řády se středověkými regulemi, které byly na překážku novodobé vědecké terapii, na jakou měli poplatníci plné právo.*³¹⁹ Některé pohledy na službu řádových sester nelze paušalizovat a zobecnit. Navíc je třeba mít na zřeteli, že výše uvedený text vychází článků uveřejněných ještě před založením civilních ošetřovatelských škol a mohl být součástí protikatolické kampaně. Setkáváme se i s protinázory, že přeci jen jeptišky poskytovaly péči v souladu s morálními požadavky na ošetřovatelky. Byly dávány do kontrastu s civilními ošetřovatelkami, které se až do vzniku prvních legislativně řízených ošetřovatelských škol, často rekrutovaly z řad žen s nízkým sociálním statutem. Až do převratu bylo vlastně naše ošetřovatelství v rukou řeholních sester, diakonek a opatrovnic, které až na malé výjimky nabývaly odborných zkušeností teprve ve vlastní praxi nemocniční.³²⁰ Jistě nelze na přístup řádových sester k nemocným usuzovat na základě několika málo textů, které poukazují spíše na negativní stránky řeholnic. Oproti tomu například Marta Staňková shrnuje působení řádů v ošetřovatelství takto: „*Charitativní a řádová péče se stala základem, na němž se postupně budovalo profesionální ošetřovatelství. Bez široké charitativní pomoci církevních řádů a organizací by se současná společnost těžko obešla.*“³²¹

Otázkou bylo, jaká by vlastně měla ošetřovatelka být, jaká osoba se hodí pro službu ošetřovatelskou. Poměrně často se k této problematice vyjadřovali lékaři, kteří vyžadovali pomocníci k léčbě svěřených nemocných. Dr. Novák již v úvodní přednášce kurzu Spolku pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných z roku 1913 rozdělil službu ošetřovatelskou, tudíž péči o nemocné na službu veřejnou a soukromou. O veřejné službě mluvil tam, kde stát, obec nebo nějaká společnost pečovala o to, aby ve veřejných ústavech, nemocnicích, asylech, chorobincích byl vždy dostatečný počet řádně vycvičených ošetřovatelských sil, aby se všem nemocným v dotyčných ústavech dostalo ulehčení a ošetření.³²²

Představu o tom, jaká by měla být ošetřovatelka po stránce osobnostní a jak by měla plnit úkoly vyplývající profesí, shrnul J.V. Novák v jedné z mála dochovaných publikací věnovaných vzdělávání ošetřovatelek ještě před založením ošetřovatelských škol. „*V nemocnicích byla práva, povinnosti ošetřovatelek a jejich chování určeny domácím řádem, jemuž se každá musela podříditi. Pro*

---

³¹⁹ *Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích*, Přehled – týdeník věnovaný veřejným otázkám, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669; *Vzdělané opatrovnice*, Ženský list, ročník 18, č. 43, 1909, str. 2-3; *Hospodářské a sociální postavení ošetřovatelek a ošetřovatelů v nemocnicích*, Ženský list, ročník 20, č.18, str.2-3

³²⁰ Otakar DORAZIL, *Československý Červený kříž 1919-1929*, ČSČK, Praha, 1929, str. 78

³²¹ Marta STAŇKOVÁ, *Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče*, Sestra, červen 2003, s. 5-6

³²² Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných*, Praha 1913, str. 12

*ošetřovatelku mělo být důležité, aby se svému povolání věnovala s chutí, láskou, s touhou skutečně pomoci a ulehčit těžce nemocnému. Ne hledat v tom jen zaměstnání, které by přineslo výdělek a obživu. Musí býti jemnocitnou tak, aby cítila s nemocným jeho bolest a strast. Zároveň musí býti chladnokrevnou, aby vykonala vše, co nutno a nebyla nářkem a pláčem nemocného vyvedena z rovnováhy. Musí býti duchapřítomnou co dělat např. v případě náhlého nebezpečí. Musí býti povahy klidné a trpělivé. Jako důležitý požadavek na ošetřovatelku byla schopnost udržovat čistotu. Povinností bylo časté střídání prádla, časté koupele a mytí rukou před každým výkonem u nemocného a po něm. Ošetřovatelce se mělo dostávat řádného platu, stravy, ale i odpočinku, dostatečného spánku a chvíle volné k procházce. Zvláště řádného odpočinku a stravy mělo se ošetřovatelkám dostat při nočních službách. Nedostávalo se jí tohoto, nebo nezacházeli s ní nemocní nebo okolí slušně, měla to oznámiti ošetřujícímu lékaři, který měl zjednat nápravu. Úkolem ošetřovatelky bylo nemocnému zajistit vnitřní i vnější klid. Vnějšího klidu mělo být dosaženo omezením hluku a řádnou úpravou lůžka. Vnitřního, duševního klidu nemocného pak napomohla vzájemné důvěra ošetřovatelky a pacienta, něžné chování, jemná a opatrná péče.*³²³

Dr. Novák také zmiňuje slabé stránky ošetřovatelek a to, že: „...někdy se považují za neomylné, jedině rozhodující a s touhou být vládkyněmi celého domu. Tyto vlastnosti ještě více než u ošetřovatelek jsou patrné u porodních babiček.”³²⁴

První diplomované sestry v nemocnicích

Byly to právě absolventky pražské české ošetřovatelské školy, které ve svých pamětech zanechaly vzpomínky na průkopnickou práci prvních diplomovaných ošetřovatelek v nemocničních službách. Po absolvování byly absolventky přiděleny do Všeobecné nemocnice. Již během studia se s prostředím vcelku sžily, a tudíž převzetí pokojů od inventárních opatrovnic³²⁵ probíhalo bez větších nehod. Vybrané diplomované sestry byly přiděleny na interní kliniku prof. Maixnera na pokoj s 18 lůžky pro nemocné tuberkulózou. Některé stávající opatrovnice to přijaly s nelibostí a zahájily tzv. tichou rezistenci. Pacienti též dávali najevo svoji nedůvěru v diplomované sestry. Ti jako první nakonec své původní domněnky opravili, když poznali, s jakým rozdílem k nim vzdělané mladé ženy přistupují.³²⁶

---

³²³ Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných*, Praha 1913, str. 11-13

³²⁴ Tamtéž

³²⁵ Označení inventární opatrovnice se používalo pro vedoucí opatrovnici ošetřovatelské jednotky, která zodpovídala za inventář. Obvykle zkušená ošetřovatelka, která neabsolvovala ošetřovatelskou školu.

³²⁶ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 3-5

Obr. č 7: Diplomované sestry na I. interní klinice Prof. Hynka ve Všeobecné nemocnici v Praze³²⁷

Jedna z prvních absolventek Marta Šindlerová k počátkům práce diplomovaných sester ve Všeobecné nemocnici v Praze napsala „Vrchní sestrou kliniky byla jmenovaná absolventka prvního ročníku, d.s. Joža Filipová. Brzy po nástupu diplomovaných sester na kliniku došlo ke změně přednosta, kterým se stal prof. MUDr. Ladislav Syllaba. Vrchní sestra se snažila, aby získala jeho zájem a podporu o ošetrovatelskou práci. Nakonec se stal jedním z těch, kteří nejlépe problémům školených sester porozuměli, a stal se jejich dlouholetým podporovatelem. Lékařům byl zpočátku nový, svěží a nezkušený živel obtížným. Museli více sledovat jejich práci a nemohli si z diplomovaných sester dělat své osobní služebné, jako to tehdy bylo v mnoha případech opatrovnic. Znamenalo to pro ně se zříci svého určitého zaběhlého pohodlí. Práci diplomovaných sester začali oceňovat samotní pacienti, kteří naznali, že mladé diplomované sestry nedělají rozdílu mezi chudými a bohatšími, že nepřijímají žádné „trinkgeldy“ (spropitné) a vlídně a ochotně poslouží bez rozdílu všem. V bytování prvních diplomovaných sester došlo ke zlepšení. Po nástupu dalších žákyň do internátu, byly sestry ubytovány vedle v Salmovské ulici. V krátké době pak vystavěla Všeobecná nemocnice v Praze nastavbu nad interní klinikou s podkrovními pokojíky pro tři až šest sester. Byly tam i samostatné koupelny a klosety pro sestry. I na gynekologické klinice byly zřízeny pokoje pro

³²⁷ Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetrovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatel v ČSR, Praha 1932, s. 102

³²⁷ Zdroj: *Z práce našich diplomovaných sester ošetrovatel*, Pestrý týden, roč. 7, 1932, č. 21, ISSN 1801-4429, s. 12-13

*sestry, které však nedostačovaly a tak některé přesto bydlely v pokojích mezi nemocničními pokoji a pak bylo i příslušenství společné s pacienty. Sestry neměly svojí jídelnu a tak se stravovaly, kde se dalo, např. v kuchyňkách, v laboratoři, v předsálí operačního sálu či na ambulanci. Alespoň obdržely své nádobí, železný příbor a plechový talíř a hrnek. Rozhodně se nejednalo o kulturu stolování, ke které byly vedeny v internátě ošetřovatelské školy. Volna bylo málo. Denní služba trvala od 7 do 19 hodin. Jeden až dvakrát týdně byl volný půlden a jednou za měsíc volná neděle.*³²⁸

Po zpracování dalšího ročníku ošetřovatelské školy 1917/1919 uvolnily první diplomované sestry svá místa na interní klinice a většina z nich přešla na gynekologickou kliniku prof. Piňhy. Dle jejich vzpomínek se jim tam již po roční zkušenosti u lůžka začínalo lépe. Jako vrchní sestra se jich ujala absolventka vídeňské ošetřovatelské školy d.s. Gizela Bártová. Diplomované sestry pracovaly na pokojích nemocných, na ambulanci, na septickém sále a na sále aseptickém, který byl považován za nejvyšší metu tehdejší práce ošetřovatelek na klinice.³²⁹

Sestra Andělová, absolventka prvního ročníku české ošetřovatelské školy vzpomínala, že jedním z cílů pozdějšího Spolku diplomovaných sester bylo zřízení samosprávy ošetřovatelek v nemocnicích tak, aby byl zřízen systém vrchních sester na jednotlivých odděleních pro řízení ošetřovatelské služby, včetně organizace služebního volna a dovolených. Dále žádaly dohled a vedení ošetřovatelské práce tak, aby ošetřovatelská technika a ordinace lékaře byly prováděny správně a tím se zvýšila kvalita péče o nemocné. Žádaly větší počet systematizovaných míst pro ošetřovatelky, aby byl počet nemocných na sestru přiměřený. Tyto požadavky vycházely z více jak desetileté zkušenosti prvních diplomovaných sester při práci v nemocnicích.³³⁰

D.s. Vlasta Kaděrová nastupovala na Kojeneckou kliniku prof. Dr. Švehly po konečných státních zkouškách na české ošetřovatelské škole v Praze 1. 10. 1924. K prvním zkušenostem v úseku péče o děti napsala: „*Na klinice se pečovalo o nemocné kojence a současně o zdravé kojence svobodných matek, kterým poskytoval Zemský ústav péče o dítě celkovou péči, pokud jejich matky kojily a pokud nemohly být převedeny do pěstounské péče, nebo jim byla opatřena další péče matkou či jinými příbuznými. Klinika v tu dobu měla čtyři samostatné jednotky a každá měla mléčnou kuchyň pro přípravu stravy kojencům. Jedna jednotka byla pro děti s pohlavními chorobami, jedna byla*

---

³²⁸ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s.9-12

³²⁹ Tamtéž

³³⁰ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s.; AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 1, rozpis praxe žákyň

izolačním oddělením a jedna pro kojence ohrožené tuberkulózou. Na kliniku sestra Kaděrová nastoupila na místo opatrovnice. Zemský úřad v té době totiž neměl zařazení pro diplomovanou sestru. V roce 1924 její plat činil 600 Kčs měsíčně. Polovina platu se srážela na stravu a byt. Spolu se dvěma opatrovnicemi bydlela v malém průchozím pokojíku s nejnutnějším zařízením, který neposkytoval žádné soukromí. Při noční pohotovosti v něm zůstala opatrovnice mající službu a procházel jím i lékař mající službu. Služba na klinice vypadala takto: 24 hodin plná služba denní i noční, druhý den pohotovost a pak den a noc volno. V plné službě byla opatrovnice při vizitách, nemocným dětem prováděla naordinované léčebné úkony, včetně krmení a celého ošetření. Kontrolovala kojení dětí a jejich příkrmování po celých 24 hodin, starala se o zdravé kojence bez matek, vydávala prádlo, pomáhala při podávání stravy matkám atp. Někdy byl kvalifikované ošetřovatelce svěřen výklad péče o kojence medikům. Šlo např. o ukázky krmení sondou, přikládání různých zábalů a obkladů, léčebné koupele apod. Spolupráce s ostatními opatrovnicemi se sestře Kaděrové nenavazovala dobře. Oproti opatrovnicím prosazovala vlídný vztah i ke svobodným matkám a dalo jí hodně úsilí udržet si své postavení a poslání kvalifikované sestry. Další diplomované ošetřovatelky přišly na kliniku o rok později. Bohužel dlouho na klinice nezůstaly. Jedna musela práci opustit pro svůj špatný zdravotní stav. Druhá přešla do mléčné kuchyně nového dětského oddělení v Praze-Krči. Po celou dobu byla v čele ošetřovatelského týmu na klinice vrchní opatrovnice, nikoliv diplomovaná sestra. Až v souvislosti s uvažováním o jejím odchodu do důchodu, bylo místo nabídnuto diplomované sestře.“³³¹

Některé diplomované sestry i po ukončení studia udržovaly čilé korespondenční styky se svoji mateřskou školou. Uvedme příklad absolventky, která si v dopise ředitelce školy posteskla na poměry diplomovaných sester v nemocnici. Nejmenovaná bývalá žákyně pražské ošetřovatelské školy sestře představené píše: „Vážená paní představená, měla jsem snahu napsat již dříve, ale neměla jsem však potřebné odvahy. Čekala jsem stále, jak se poměry utvoří po dvou měsících. Jsou však tytéž jako na počátku. Pokusím se Vám je vypsát, nevím, jestli je vystihnu spravedlivě. Přijetí bylo nad očekávání velmi odměřené. Paní primárka mi řekla pouze: „Zítřka ráno v 6 nastupujete službu“. To bylo vše, co mi řekla a byla jsem ponechána na milost a nemilost sester. V ústavu jsou pouze ošetřovatelky praktické, kterých jsem se velmi zdvořile musela ptát, kam vedou, jaké dveře atd. o službě se mnou vůbec nikdo nemluvil a tak, co jsem odkoukala, jsem dělala. Dnes po pracně sebraných částech již vím, jaké jsou moje povinnosti. Předně vykonávat všechny lékařské ordinace (injekce, horské slunce, krevní obrazy atd.), domácí ambulanci, inventář, rozdělování služeb sestrám i matkám. Správní dohled v celém domě, skladiště, lékárna, dozor na oddělení a odpovědnost za ně,

---

³³¹ Vlasta, KADĚROVÁ, *Jak jsem se stala sestrou z povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 34-35

*vedení záznamů v kurzech, částečně psaní statutů a různé kancelářské práce. Nejtvrdějším oříškem jsou však matky, které obstarávají úklid v celém domě. Pracovat umí málokterá, a jak nad nimi nestojím, nedělají nic nebo se statečně hádají a všechna práce stojí, zvláště je-li jich málo. Mimo ti mám na starosti výcvik praktikantek, každý den mám s nimi hodinu. S velkou vděčností vzpomínám na naši vrchní sestru. Já mám alespoň milé praktikantky. Pokojíček mám velmi pěkný, až na velkou zimu, která v něm je. Doufám, že přijde brzy jaro. Strava je dosti dobrá. Plat 220,- Kč pouze pro první dva měsíce, pak plat vrchní sestry. Po různých srážkách asi 200,- Kč. Jsem velmi zvědavá na tento měsíc. Nikdo se o platu nezmiňuje. Volno dvě půldne v týdnu a to v sobotu nebo v neděli. Každý třetí večer mám inspekční službu. Zlatý duch ústavu a můj anděl strážný je naše milá paní doktorka. Statečně spolu bojujeme a naše hesla jsou – vše se v dobré obrátí. Vzpomínám na školu velmi často a je mi po ní smutno. S pozdravy....“.*³³² V textu nebyla popisovaná nemocnice blíže specifikována.

Ve srovnání s pražskými ústavu, zejména těmi spojenými s ošetřovatelskými školami, byla situace v mimopražských zařízeních po personální stránce daleko horší. Ve venkovských nemocnicích bývalo diplomovaných sester poskrovnu a měly zde velký úkol v podobě zavedení efektivní ošetřovatelské služby. Kupříkladu uveďme nemocnici v Jičíně. Do jičínské nemocnice přišla první diplomovaná sestra v roce 1927. Byla to J. L. Špeldová (biografické údaje nezjištěny) a byla vrchní sestrou na interním oddělení. Celých sedm let byla v ústavu jedinou diplomovanou sestrou. Později byly přijaty dvě a po roce další čtyři diplomované sestry a všechny byly umístěny na interní klinice. V prosinci 1936 zde bylo na 95 lůžek šest diplomovaných sester a jedna neškolená. Noční službu měla sestra jednou za pět dní, byla při ní v celé budově sama a na starosti měla více jak 100 nemocných. Po noční službě měla sestra den volna a mezi týdnem půldenní volno nebylo. V neděli po vykonané ranní práci vždy dvě sestry střídavě měly volno. Sestra určená pro laboratoř a elektroléčbu byla dopoledne v laboratoři, odpoledne v elektroléčbě. V neděli se vždy střídala ve službě ve volnu s vrchní sestrou. Na infekčním pavilonu pracovaly dvě diplomované sestry, které se střídaly po 24 hodinách. Lůžek bylo 36, ale nemocných někdy i více než 50. Na chirurgii přišla první diplomovaná sestra v roce 1934. Koncem roku 1936 jich bylo pět, na porodnici byla jedna školená asistentka a jedna diplomovaná sestra. I přesto, že se jednalo o venkovskou nemocnici, snažila se vrchní sestra obeznámit sestry se vším, co moderní ošetřovatelství v té době vyžadovalo.³³³

D.s. Františka Svobodová-Lelková, absolventka pražské školy (osobní údaje nezjištěny) nastoupila po diplomu roku 1924 v Pardubicích a vzpomínala na své profesní začátky, kdy nastoupila na

---

³³³ Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, str. 22-23; Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5, s. 66

chirurgickém oddělení, kde bylo deset neškolených sester a čtyři diplomované. Vzpomínala na neškolenou sestru Kutilovou, která v té době byla již starší dáma. „Do nemocnice přišla jako služebná. Deset let dělala všechno – drhla podlahy, myla nádobí, nosila z kuchyně na pokoje jídlo. Posléze jí byly přiděleny tři pokoje ženských pacientek, o které se svědomitě starala po ošetrovatelské stránce. Od rána do noci pobíhala po svém přiděleném rajónu a půl dne volna před noční službou pro ni neexistovalo a po noční spala jen dopoledne, ačkoli pro sebe měla mít celý den. Při operaci dávala narkózu. Vzadu za kotelnou měla neútluný smutný pokojíček, kam se chodila jen vyspat. Dovolenu si nevybírala, aby nezlenošila. Neměla rodinu, ani muže, ani děti, jen hodně práce. Byla ještě navíc tak obětavá, že se nechala i v noci volat k porodům. Ochotně radila méně zkušeným kolegyním, které na ni vzpomínaly jako na „dobrou duši“. Když koupala novorozeňátka, zavřela se do koupelny a těšila se s nimi, než je předala matkám. Ze svých peněz nakoupila kraječky, kterými opatřila nemocniční peřinky. Protože nosila černé kožené pantofle, říkalo se jí „Anděl v pantoflích“.³³⁴

Dále uvedla: „Čtyři kvalifikované sestry se střídaly v nočních službách. V noci měla službu vždy jedna sestra v celé budově, kde bylo celkem šest pokojů a operační sály. Když v noci přišel úraz nebo v případě operace se volal primář a instrumentářka. Lehčí případy vyřídil lékař s noční sestrou. Některé noční služby byly náročné, kdy zvonky zvonily bez přestání a jiné noční služby klidné a pokojné. Na chirurgii pracoval jeden sluha, který přenášel nemocné v náručí a pokud bylo potřeba použít nosítka, vypomáhal mu sluha z márnice. V prádelně pracovala žena, která neměla děti a tak se starala o sestry jako o vlastní. Do pokojíčků nosila sestrám uhlí a zatápěla, aby měly po službě alespoň trochu pohodlí. Primář Dr. Messany postupně vyměňoval diplomované sestry za neškolené. V nedostatku personálu držely dvě sestry šestatřicetihodinovou službu. Střídaly se v odpočinku. Takto to trvalo celý měsíc.“³³⁵

U sestry Svobodové-Lelkové si enormní pracovní vytížení vybralo svoji daň. Onemocněla tuberkulózou, v nemocnici dala výpověď a na rekonvalescenci se odebrala k rodičům na Šumavu. Po necelém roce odpočinku nastoupila do nemocnice ve Zlíně. Zaměstnanost absolventek školy vedla v patrnosti ředitelka pražské ošetrovatelské školy S. Macharová a místo ji doporučila. Nastoupila jako inspekční sestra na chirurgický pavilon. Na zkušenosti ze zlínské nemocnice vzpomínala takto: „Vybavení nemocnice bylo nadstandardní, spousty bílého prádla, pro noční služby bílá měkká kožená křesla, telefony, plyn, teplá i studená voda. Venku krásná zahrada, truhlíky s muškáty. V inspekční kuchyni stálá zásoba jídla pro případ hladu pacientů. Na každém pavilonu

---

³³⁴ Františka SVOBODOVÁ-LELKOVÁ, ...a slavík zazpíval, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 45

³³⁵ Tamtéž, s. 48-49

bylo nejvýše třicet pacientů a stejný počet sester jako v Pardubicích, kde bylo pacientů padesát. Trvale byl přidělen staniční lékař, tím spousta práce sestrám odpadala. Všude bylo hodně světla. Do nové nemocnice personálu přibývalo. Muselo dojít k rozšíření jídelny a byla vystavěna též rekreační místnost pro personál. Ředitelem nemocnice byl MUDr. Bohuslav Albert³³⁶, který však z počátku diplomované sestry podceňoval a dával jim za příklad opatrovnice. Na pozice ošetřovatelek byly přijímány i prosté dívky z továrny³³⁷, které měly diplomované sestry vyškolit přímo v praxi. Někdy s nimi bývaly obtíže. Do práce nechodily svědomitě. Dr. Albert vypracoval směrnice, jak by se měla chovat ošetřovatelka, jaká má být, jaké jsou její povinnosti atp. Všem sestrám, včetně diplomovaných byl text předán s tím, aby jej vlastnoručně přepsaly, načež mu měly být deníky v určený čas odevzdány. Po jeho kontrole byly navráceny sestrám a pak týdně prohlíženy. Vrchní sestry v nich kontrolovaly volno, život sester mimo nemocnici a svým podpisem stvrzovaly dovolenky. Tímto účelem bylo ze strany Dr. Alberta sestry dovychovat. Sestry mívaly svůj pokoj, anglické snídaně, pěkné okolí i kulturní život ve městě.“³³⁸

Diplomované ošetřovatelky byly žádány též do vojenských léčebných ústavů. Data o uplatnění diplomovaných sester ve službách vojenského zdravotnictví nastínil MUDr. Robert Pytlík (1887 – 1965)³³⁹, brigádní generál zdravotnictví přednesl na III. celostátním sjezdu Spolku diplomovaných sester. Informoval o tom, že Vojenská správa zaměstnává ve vojenských nemocnicích a léčebných ústavech v civilním ošetřovatelském personálu jednu čtvrtinu diplomovaných sester a že je snahou tento počet zvýšit. Uvedl, že jméno diplomované sestry ve vojenském zdravotnictví má dobrý zvuk a vysoký kurz, který byl získán jak technickou zdatností, tak poctivou a obětavou prací.³⁴⁰

Civilní sestra představená ve veřejných nemocnicích

V době první republiky postupně docházelo ke snaze diferenciaci ošetřovatelského personálu tak, aby byla jasně popsána role nejvýše postavené sestry (sestra představená) v ústavu a dále sester zodpovídající zejména za chod jednotlivých oddělení a k tomu náležející inventář (staniční nebo inventární sestra). Například univerzitní profesor Hynek Pelc (1895–1942)³⁴¹, profesor sociálního

---

³³⁶ Historický ústav Akademie věd ČR, Biografický slovník, heslo Bohuslav Albert, [cit. 2024-02-24], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/ALBERT_Bohuslav_6.2.1890-9.8.1952; Bohuslav Albert (1890-1952), Významný reformátor československého zdravotnictví, podílel se na založení Společnosti československých nemocnic

³³⁷ Myšleno, že byly přijímány na místa ošetřovatelek, ale zatím bez ošetřovatelské průpravy.

³³⁸ Františka SVOBODOVÁ – LELKOVÁ, ... a slavík zazpíval, Praha 1971, s. 48-49

³³⁹ Životní data z: Válka.cz, heslo Robert Pytlík, [cit: 2024-02-25], Dostupné z: <https://www.valka.cz/Pytlík-Robert-t110762>; generál zdravotnictví

³⁴⁰ Robert PYTLÍK, Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetřovatelek, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 6

lékařství, se zamýšlel nad hierarchií diplomovaných ošetřovatelek v nemocnici takto: „Vyjádření k samostatné práci diplomovaných sester musíme hledat v organizaci nemocniční práce celkové. Je dnes již pravidlem, že na jednotlivých odděleních nemocnic obstarávání ošetřovatelské služby je řízeno silou dozorců, které přísluší titul vrchní sestry. Tím se však obyčejně v našich nemocnicích hierarchie ošetřovatelské služby končí. Potřeba práce však vyžaduje, že na vedoucích místech větších nemocničních celků se pozvolna projevuje snaha svěřovati vedení ošetřovatelských otázek alespoň v některých úsecích, ošetřovatelce zvláště kvalifikované i když dodnes ještě nedochází k jasně definovanému postavení takovéto síly. Bylo by tedy účelno, abychom se nebáli v tomto směru jíti ještě o krok dále a přímo ustanovovati ve větších nemocnicích zvláštní vedoucí sílu ošetřovatelskou, která by měla na starosti vedení všech ošetřovatelských otázek týkajících se léčebného ústavu. Není to však myšlenka nijak nová, ve státech, kde ošetřovatelství má dlouhou tradici, takovéto síly v aparátu nemocničním jsou zjevem pravidelným. Jestliže však uznáme tento požadavek za oprávněný, musíme si uvědomit, že takovéto postavení žádá na příslušné síle kvalifikaci, která dnes často splněna není. Neběží zde jenom o osobnost, která musí projevit určité organizační schopnosti, nýbrž jest zapotřebí, aby takováto síla si opatřila zvláštní potřebné vzdělání. Vedoucí síly ošetřovatelské musí býti pro svůj úkol zvláště připraveny způsobem, který dnes není dostatečně obstaráván na našich školách. Je proto pomýšleti na to, aby se zřídily zvláštní kurzy, které by jim obstaraly potřebné znalosti v oboru administrativním, hospodářském, technickém atp. případně, aby potřebnou kvalifikaci poskytl třetí rok ošetřovatelské školy.“³⁴²

Za první republiky byla ustanovena i role civilní sestry představené. V Masarykových domovech v Praze – Krči byla jmenována d.s. Jitka Marie Pazourková-Nápravníková a v městské nemocnici na Bulovce v Praze VIII. d.s. Jarmila Roušarová. Po osvobození ve Všeobecné nemocnici v Praze d.s. Anna Rypáčková. Prolomení zastaralých názorů a jakákoliv změna znamenaly pro sestry obrovské a dlouhodobé úsilí. Hlavními partnery v prosazování změn byli osvícení jedinci, často z řad lékařů, kteří na vlastních pracovištích přesvědčili o významu vedoucích sester a poradních sborů.³⁴³

Absolventka ošetřovatelské školy v Praze d.s. Jarmila Roušarová, pozdější první civilní sestra představená³⁴⁴, nastoupila po diplomu v roce 1924 na interní kliniku prof. Syllaby do Všeobecné nemocnice v Praze. Vzpomínala na to, jaká byla její profesní cesta a jak se vůbec k funkci sestry

³⁴¹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993, str. 217

³⁴² Hynek PELC, *Jak dalece jsou diplomované ošetřovatelky jen pomocnými silami zdravotnickými?*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, rok 1937, číslo 9-10, str. 83-85

³⁴³ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: *Plamínek proti větru*, Praha 1971, str. 9-24

³⁴⁴ Je považována za úplně první civilní sestru představenou v nesoukromé nemocnici na našem území. Dodnes má pamětní desku umístěnou v budově ředitelství Fakultní nemocnice Bulovka V Praze.

představené dostala. Ve svých vzpomínkách napsala: „Na interní kliniku prof. Syllaby jsem byla přidělena na pokoj č. 115, kde byly pacientky ženy a který byl zároveň školní stanicí. Bylo tu 15 lůžek a pracovaly jsme tam dvě: d.s Anna Šuldová z roku 1921/23 a já. Žákyně docházely skoro denně. Z prvního ročníku nejprve pouze na ranní, základní práce. Později na čtyři a ž šest hodin ve střídavých směnách a ve čtrnáctidenních nočních turnusech po dvanácti hodinách. Se s. Šuldovou jsme zodpovídaly za vlastní péči o pacienty i za praktický výcvik žákyň. Kromě toho jsme doprovázely pacienty na sousedící posluchárnu, kde jsme asistovaly prof. Syllabovi i jiným lékařům při předvádění nemocných medikům. Na klinice byly celkem dva školní pokoje a to pokoj č. 115 a 116. V listopadu 1925 jsem nastoupila jako druhá diplomovaná sestra do tehdejší městské infekční nemocnice v Praze Na Bulovce. Z interní kliniky prof. Syllaby se mi neodcházelo snadno. Z rodinných důvodů bylo nutné místo změnit. Sporadický pavilon, jak se tehdy infekčnímu oddělení říkalo, měl čtyři oddělení po třiceti lůžkách. Na jednom oddělení v přízemí, kde byli převážně ošetřováni nemocní s epidemickým zánětem mozkových blan, sloužily po řadu let dvě sestry diakonky s. Noemi a s. Lucie. Na dvou odděleních byly civilní sestry bez školení a na čtvrté stanici byla v roce 1925 přijata diplomovaná sestra Jarmila Sedlaříková a k ní jsem byla přidělena já. Střídaly jsme se ve 24 hodinových službách. Jen v měsících špičky, obyčejně jarních, kdy se počet pacientů až zdvojnásobil, takže často ležely dvě až tři děti na jedné postýlce, jsme dostaly třetí sestru na výpomoc. Ta zůstala k vystřídání i o dovolených. V této nemocnici měly sestry vyšší plat. Ne ani pro to, že byli ošetřováni nemocní s infekčními chorobami, ale proto, že tam tehdy nebyly pomocnice-uklízečky. To znamenalo, že sestry prováděly úklid celého oddělení. Na každém oddělení bylo osm až deset pokojů s jedním až osmi lůžky. Dva rohové pokoje měly samostatnou koupelnu a WC, dále tam byla společná sanitární zařízení, čajová kuchyňka, vstupní předsíň, kde se přijímali noví pacienti, malý ošetřovací sálek, kde se prováděly např. tracheotomie, trepanace apod. Dále dlouhá chodba s vysokými okny a pokoj pro dvě sestry s příslušenstvím. Tamní systém byl i zdrojem těžkého rozporu, čemu a kdy dát přednost. Zda ošetřování nebo úklidu. Byly to právě diplomované sestry, kterým se podařilo přesvědčit vrchního fyzika, že tento systém může být nebezpečný a často i neekonomický. Na oddělení leželi pacienti se spálou, zánětem středouší, ledvin, se záškrtem a občas i s podezřením na pravé neštovice. Náročné bylo na jedné chodbě udržet systém jakési izolace. Došlo i k rozšíření kompetencí sester. V době, kdy měl volno jediný sekundární lékař, byly diplomované sestry pověřeny příjmem nových nemocných. Po roce jsem byla jmenována inventární (nyní staniční) sestrou. Bohužel jsem začala ubývat na váze, a pro velkou únavu mi bylo lékařem navrženo změnit pracoviště.

Po několikaleté práci ve veřejném zdravotnictví v Brně, v Praze. Po krátkém působení v Masarykově škole sociální péče v lednu 1937 jsem napsala přednostovi interní kliniky a řediteli celé nemocnice

hlavního města Prahy na Bulovce MUDr. Weberovi³⁴⁵, zda by mohl potřebovat mých služeb a zkušeností. Znali jsme se ještě z doby, kdy jsem po diplomu působila na interní klinice prof. MUDr. Syllaby ve Všeobecné nemocnici v Praze. Odpověď byla jasná: „Samozřejmě a rád. Tím spíše, že plánuji zřídit na Bulovce místo sestry představené pro celou nemocnici. A myslím, že Vy byste měla proto předpoklady.“ V tu dobu civilní sestry představené v našich nemocnicích nebyly. Nastoupila jsem po devíti letech opět do nemocnice. Na svou žádost jsem nejprve sloužila u lůžka nemocných, abych se seznámila s pracovními podmínkami denních i nočních služeb. Už v únoru roku 1937 jsem musela převzít inventář interního oddělení s osmdesáti lůžky. Což byla pozice dnešní staniční sestry. A v červenci téhož roku jsem byla jmenována vrchní sestrou interního pavilonu s kapacitou čtyři sta lůžek. Bylo zde kromě dvou interních oddělení, také gynekologické, urologické, neuro-psychiatrické, ušní, krční a nosní oddělení, laboratoře a septický operační sál. Postupně jsem přejímala odborný dohled na ošetrovatelskou péči a hygienu v celém ústavu. V tu dobu měla Bulovka kolem 1200 lůžek. V srpnu 1937 jsem svolala první pracovní schůzku inventárních (staničních) sester celého interního pavilonu a vrchních sester celé nemocnice. Schůzi zahájil prof. Dr. Weber za přítomnosti vrchního správce, osobního i inventárního referenta a vysvětlil všem přítomným, kterými úkoly novou sestru představenou pro celou nemocnici pověřuje. Pracovní schůze jsem svolávala každých 6-8 týdnů a jejich výsledkem bylo sjednocení ošetrovatelské péče v celé nemocnici. Práce to nebyla lehká. Bylo to období těsně před okupací a na jejím počátku. Sestrou představenou jsem nemohla být dlouho oficiálně jmenována, protože pro to nebylo zákonných předpokladů. Zásluhou Dr. Webera se konečně zřízení pozice sestry představené ve veřejné nemocnici uskutečnilo. Schválením Zemského výboru ze dne 29.5.1940 č. j. X1026/40 a výnosem primátora hl. města Prahy z 20.11.1940 č. j. B 20/6 a 38-1765/40 jsem byla ustanovena „vedoucí výkonné ošetrovatelské služby“ v III/7 stupni tj. ve skupině odborného úřednictva Všeobecné veřejné nemocnice hl.m. Prahy v Praze VIII. Bulovka. Těmito výnosy byla konečně prosazena zásada zřizování míst civilních sester představených ve veřejných nemocnicích, o což už dříve usiloval Spolek diplomovaných sester. Před tím byla u nás civilní sestrou představenou d.s. Jana Šafaříková v soukromém lékařském sanatoriu v Praze - Podolí a d.s. Jitka Pazourková v Masarykových sociálních domovech pro staré lidi v Praze-Krči. V nynější Thomayerově nemocnici. Převážně zásluhou obou sester byly ve zmíněných ústavech vybudovány i sesterské internáty. Díky podpoře prof. Webera a jednotlivých přednostů, jsem mohla vypracovat „Pracovní a služební řád pro ošetrovatelský personál“. Podařilo se mi prosadit přijetí první dietní sestry do ústavní kuchyně. Velké potíže byly s inventárním vedením, s odvážením pomyjí z oddělení,

---

³⁴⁵ MUDr. Klement Weber (1890-1971), zdroj: Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993, s. 365

s hubením myší a hmyzu atp. Ze svého místa jsem byla sesazena v průběhu 2. sv. války v době, kdy byl zbaven vedení nemocnice Dr. Weber.“³⁴⁶

Po 2.sv.v. byla první civilní sestrou představenou ve Všeobecné nemocnici v Praze jmenována d.s. Anna Rypáčková. Ze své pozici usilovala o další vzdělávání a motivaci sester. Organizovala pro sestry přednášky. Zvala významné ženy, které zastávaly funkce na čelných místech a významné lékaře, aby pohovořili o novinkách v medicíně všech oborů. Besedám byla vyhrazena vždy nějaká velká posluchárna, která obvykle bývala naplněna. Přednášky probíhaly skoro celý školní rok 1947-48. Bylo jich devatenáct po dvou hodinách. Celkem se účastnilo 1255 posluchačů a přednášeli profesoři Bohuslav Albert, Arnold Jirásek, Miloslav Seeman (1892–1975)³⁴⁷, Karel Gowalovski (1890–1965)³⁴⁸, Václav Karfík (1904–1981)³⁴⁹ i dětské lékaře aj. např. psychologii vykládal Dr. Hyhlík. Pro sestry to bylo přínosem jak odborným, tak společenským. Sestra představená (hlavní sestra) se snažila vycházet vstříc požadavkům sester, např. na bydlení, stravování, pracovní oděv a jeho údržbu a odměnit je tam, kde to bylo možné. Pro pomocnice zřídila kurzy, kde se seznamovaly se svými povinnostmi, s požadavky na chování k pacientům, s odbornou činností i hygienou v nemocnici. Týkalo se to hlavně nového pomocného personálu. Vzpomínala na to, že ne vždy to byla práce snadná.³⁵⁰ *„Část personálu byla demoralizována okupací a válkou. Požadavky rostly a výkony nebyly úměrné, kázeň klesala, nevráživost a vyřizování vlastních účtů bylo častým jevem a bylo zaměňováno s konstruktivní kritikou. Strav personálu byl nízký a jeho kvalifikace nedostatečná. Do nemocnice se často uchýlovaly nežádoucí živly, narušovaly morálku i práci. Při kontrolách jsem se setkávala s nežádoucími jevy jak na pracovištích, tak v ubikacích.“³⁵¹*

Po celostátním sjezdu diplomovaných sester v roce 1946 se ve Všeobecné nemocnici, ale i jinde připravovaly zkoušky pro pomocné sestry a po etapách se uskutečňovaly na klinice za účasti prof. B. Prusíka. V té době obdržela Všeobecná nemocnice finanční pomoc od UNRRY, takže mohly být dovybaveny ošetrovací jednotky, hlavně školní stanice a internát.

---

³⁴⁷ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: *Plamínek proti větru*, Praha 1971, str. 53 - 64

³⁴⁸ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993, s. 271

³⁴⁸ Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939, Díl I. A-K*, Karolinum, Praha 1988, s. 203

³⁴⁹ Tamtéž, s. 262

³⁵⁰ Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: *Plamínek proti větru*, Praha 1971, s. 67 – 68; Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví,

³⁵¹ Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: *Plamínek proti větru*, Praha 1971, s. 67 - 68

Po návratu z USA a Kanady domů³⁵² byla sestra Rypáčková plná dojmů a začala organizovat, reorganizovat a uplatňovat své v zahraničí nabyté zkušenosti. Nejdříve vypracovala a s vrchními sestrami projednala prozatímní pracovní a služební řády pro vrchní sestry, pro sestry a pomocnice, dále dílčí pokyny pro internát apod. Zavedla schůze s vrchními sestrami, kde dostávala zprávy z klinik, vyměňovaly se názory a podávaly návrhy na ředitelství nemocnice. Na porady vrchních sester byli zváni zástupci jiných pracovních úseků, např. lékárny, kuchyně, skladu, prádelny a podobně, kde mohly společně řešit své požadavky. Kontrolami na klinikách si ověřovala práci sester. Sestra představená byla nová, v nemocnici nezvyklá funkce.

Rypáčková vzpomněla i na slova bývalého ředitele Vajdiše (biografická data nezjištěna) z Thomayerovy nemocnice v Krči, který říkával, že byl rád, když objevil schopné vrchní sestry a mohl je vyměnit za správce pavilonů. Sesterský kolektiv býval stabilní. Sestry často setrvaly na svých klinikách celý pracovní úsek života, setrvaly až čtyřicet let na jednom místě.³⁵³

Personální zajištění

V četných materiálech sloužících ke zpracování tohoto tématu se mi příliš nepodařilo nalézt informace, že by byla v některém období potřeba ošetrovatelského personálu dostatečně saturována. Snad jen jedna zmínka v souvislosti s odsunem českých sester z pohraničí do vnitrozemí v době druhé světové války. Personální zajištění lze sledovat z několika úhlů pohledu. Jedná se o celkový počet personálu v našem regionu, např. ve vztahu k počtu lůžek atp. Ministerský rada Dr. Jiří Říha v roce 1938 uvedl, že ve výkazu státního statistického úřadu byl za rok 1936 odhadnut počet ošetrovatelského personálu v léčebných ústavech 1948 mužů a 7309 žen, tedy celkem 9257. Z toho bylo diplomovaných 61 mužů a 1347 žen.³⁵⁴

---

³⁵² Pravděpodobně rok 1947

³⁵³ Tamtéž

³⁵⁴ Jiří ŘÍHA, *Referát ministerského rady*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, str. 18-20

Počet léčebných ústavů v ČSR (veřejných a soukromých nemocnic, léčebny pro tuberkulózu, chorobince a ústavy pro choromyslné)	459
Počet lůžek v těchto ústavech	69.871
Počet lékařů	1.717
Počet ošetrovatelského personálu	7.718
Z toho kvalifikovaných ošetrovatelek	655
Z toho civilních	407
Z toho řádových	248

Tabulka 6: Stav personálu v Československu ke dni 1. ledna 1932³⁵⁵

Zdravotnická ročenka z roku 1939-1940 uvádí pohled do všech regionů a přepočítá ošetrovatelského personálu na počet lůžek v léčebných a humanitních ústavech. V tabulce č. 7 je uveden pouze výběr a to s ohledem na léčebné ústavy odlišné charakteristiky, co se týče velikosti, zřizovatele a regionu. V roce 1938 bylo asi 8000 civilních sester a z toho jen 10-20% diplomovaných.³⁵⁶

Zařízení	Počet lůžek	Počet ošetrovatelského personálu
Praha Všeobecná nemocnice	1805	365
Nemocnice milosrdných bratří Praha 1	218	38
Beroun Masarykova všeobecná veřejná nemocnice	250	20
Masarykovy domovy, sociální ústavy hl.m. Prahy (pro nemoci stáří a chorobinec)	1250	9
Nový Bydžov, Okresní chorobinec	60	1

Tabulka 7: Počet ošetrovatelského personálu dle zdravotnické ročenky z roku 1939-40. (výběr)³⁵⁷

³⁵⁵ Spolek diplomovaných sester, *Několik statistických dat o ošetrovatelství v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 123 - 125

³⁵⁶ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 60

³⁵⁷ Jiří ŘÍHA, *Léčebné ústavy*, Zdravotnická ročenka, roč. 11, r. 1939, č. 1, str. 241 - 267

Další pohled, který se v dokumentech objevoval, byl přepočítání ošetřovatelek ve službě na konkrétní počet nemocných, které měly ošetřovat. M. Šindlerovou bylo v pojednání o hygieně v nemocnici mimochodem uvedeno, že v roce 1938 obvykle připadalo na jednu sestru 20-40 pacientů v denní směně. V noci až trojnásobek. Přitom v té době již bylo mezinárodně uznané maximum 3-4 pacientů na jednu sestru.³⁵⁸ Na požadavky diplomovaných sester ohledně počtu personálu reagoval Bohuslav Albert, primář nemocnice ve Zlíně a představitel Společnosti československých nemocnic. Podpořil Memorandum navrhované SDS na konci 30. let a to zejména v otázce normalizované nemocniční jednotky. Sdělil, že: „...osobně chápu požadavky uveřejněné v memorandu. Požadovat na špatně placené ošetřovatelce, aby se při noční službě starala o 80 nemocných je nejen nehumánní vůči ošetřovatelce, nýbrž i neodpovědné vůči pacientům. Doporučoval bych, abychom spolu se Společností československých nemocnic prosazovali normalizaci nemocniční jednotky, jejíž maximum lůžek by bylo určeno počtem 30.“³⁵⁹ Sestry odkazoval na znalce této otázky pana Ing. Dr. Vladimíra Ukleina (životní data nezjištěna), který byl architektem a sídlil v Praze na Ořechovce.³⁶⁰

Činnost sester v nemocnicích

Ošetřovatelky byly při nemocniční práci postavené před zodpovědné úkoly. S vývojem lékařství a také díky jejich inspiraci v zahraničí rostla rozmanitost, ale i odborná náročnost ošetřovatelských činností. V počátcích století se jednalo v poskytování péče zejména o základní potřeby nemocných, jako bylo umývání, podávání stravy, zajištění vyprazdňování, péče o lůžko a prostředí nemocniční síně. Dále byly ošetřovatelky školeny v přikládání obvazů a obkladů, měření tělesné teploty, poskytování první pomoci při stavech jako byla mdloba, křeče, ale též doprovázení nemocného v období umírání. Mezi techničtější výkony patřilo podávání klystýru, kapaček a inhalací pomocí z dnešního pohledu nedokonalých pomůcek. Ošetřovatelky též přikládaly pijavice pomocí roušky či sklenice. Podávaly nemocným léky a měly se orientovat v bylinách. Zejména pak na chirurgických pracovištích musely umět připravit operační síň či pokoj k operaci. Měly být schopné a znalé zásad antiseptiky a aseptiky. Při operačním výkonu asistovaly operatérovi a mnohdy a zcela běžně podávaly anestezii. Ke spíše lázeňským metodám patřilo provádění masáže či koupele.³⁶¹ Později se

---

³⁵⁸ Marta ŠINDLEROVÁ, *Čištění a dezinfekce ložních mís v našich léčebných ústavech*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 9, s. 101-102

³⁵⁹ Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka – Dopis B. Alberta*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 3, s. 29 - 30

³⁶⁰ Tamtéž

³⁶¹ Jaroslav ŠTASTNÝ - Duchoslav PANÝREK, *Ošetřování nemocných*, Praha 1901, s. 18 - 96

absolventky dvouletých ošetrovatelských škol uplatnily při rentgenu a radioterapii nebo v laboratořích, kde byly schopny samostatně provádět analýzu např. moči.

Ošetrovatelskou službu doprovázel nedostatek materiálu, který sestřím ztěžoval práci. V tomto případě se jednalo o organizační nedostatky ze strany správy nemocnice. V některých oblastech jsme nedostáli trendům vyspělejších států, např. v požadavcích hygienických týkající se podložních mís pro vyprazdňování pacientů. Tyto nedostatky si diplomované sestry uvědomovaly zejm. při kontaktu s kolegyněmi sestrami z jiných států. Dá se tedy říci, že mezinárodní spolupráce diplomovaných sester měla dosah až do každodenní činnosti v léčebných ústavech týkající se běžných ošetrovatelských úkonů.³⁶²

Uvedme konkrétní příklad. Na stránkách Diplomované sestry pojednávala v roce 1938 M. A. Šindlerová o hygieně podložních míst, jakožto jednoho úseku péče o nemocné. Z článku se dozvídáme o celkové hygienické situaci, která v tehdejší nemocničním provozu panovala. Stesk se týkal zejm. možností uložení podložních mís a podmínek pro jejich očištění. Ve vyspělých státech již byly známy automatické čističe pro jejich očištění v podobě šlapadel nebo kohoutků. U nás se podložní mísy často skladovaly v koupelnách i kuchyňkách. Je popisována situace, kdy na stejném sporáku jsou na jednom hořáku vyvařovány rektální rourky pro podání klyzmatu, a na druhém se chystá strava pro pacienta.

V té době již existovaly sterilizátory podložních mís u nás, ale uplatnění moc nenašly. Byly drahé a nepřiliš praktické. Naše sestry se zejména inspirovaly ve Spojených státech amerických, kde se používaly sterilizátory pro více mís najednou. Šindlerová se svou úvahou pokusila upozornit na roli těchto opatření v prevenci šíření infekčních nemocí při poskytování nedokonale očištěných mís pacientům (př. tyfus a paratyfus) a dále na dostupnost této pomůcky, poněvadž je uvedeno, že obvykle připadalo na 80 pacientů asi deset podložních mís. Vyjádřila přání, aby i z českých nemocnic zmizely nehygienické, páchnoucí kouty, kde se čistily a skladovaly mísy a zároveň se připravovaly i jiné ošetrovatelské činnosti. Poznamenala, že manipulace s ložními mísami v některých ústavech tvoří takřka pětinu veškeré ošetrovatelské práce, která byla náročná, vyčerpávající a nevhodným zařízením nemocnic se ještě ztěžovala.³⁶³

---

³⁶² Julie MOLNÁROVÁ, *Mezinárodní kongres sester ošetrovatelek*, Československá nemocnice r. 3, 1933, č. 7, s. 170-172; Marta ŠINDLEROVÁ, *Čištění a dezinfekce ložních mís v našich léčebných ústavech*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 9, s. 101 - 102

³⁶³ Tamtéž

Adolf Měska se ve svém textu z roku 1938 zabýval otázkou uplatnění diplomované sestry v oblasti dietetiky. Ve velkých nemocnicích byly zřizovány dietní kuchyně nebo dietní oddělení při normálních kuchyních, kde byly pod odborným lékařským dohledem připravovány dietní pokrmy. Diplomované sestry buď zajišťovaly dohled nad přípravou, nebo spolupracovaly na jídelním lístku či tlumočily přání jednotlivých pacientů. Organizace tohoto nového odvětví nebyla všude jednotná a řídila se obvykle místními potřebami a možnostmi. Potrava nemocného se řídila předpisy lékařskými. Ošetřovatelka musela být dobře obeznámena s přípravou jídel. Musela také ovládat nauku o potravě a výživě – dietetiku. Dietetika byla zvláštním předmětem ošetřovatelských škol. Osobní donášení jídla nemocnému bylo výhradně v rukou ošetřovatelky. Jídlo muselo být podáváno v dobu stanovenou lékařem teplé či studené v čistých nádobách a příborech a způsobem, který budil chuť nemocného. Chystat na stůl (stolničeni), bylo dle vyjádření autora, ošetřovatelce příležitostí k projevům vkusu a zručnosti. Vkusně a s úsměvem podávaná jídla byla považována za povzbuzení chutě nemocného. Tato povzbuzující složka byla dle Měsky chápána jako projev vlastního účelu ošetřovatelství a současně i psychického vlivu na hojení příznivou náladou nemocného. Nemohl-li nemocný samostatně jíst, pomáhala mu ošetřovatelka, popř. ho sama nakrmila. Jídlo bylo k lůžku připraveno na posuvném stolku.

Ošetřovatelka měla zajistit mytí rukou před jídlem i po něm. Připravila ubrousky a upravila nemocného do vhodné polohy. Pro těžce nemocné existovalo speciální nádobí např. nádoba na pití s násoskou. Ošetřovatelka zaznamenávala podrobnosti související s přijímáním potravy, aby mohlo být přikročeno k výkonům nuceného vpravování potravin do těla nemocného, ať sondou do žaludku, výživnými nálevy do střev či injekcemi. Ošetřovatelka pečovala o očistu a uchování nádobí. Příborník byl součástí hmotného království ošetřovatelky a dokladem její všestranné pohotovosti k službě nemocnému.³⁶⁴

Mezi úseky činnosti diplomovaných sester také patřila oblast zdravotní výchovy pacientů. Do nemocnice často přicházeli lidé, kteří v některých případech neměli ponětí ani o nejprimitivnějších zásadách hygieny. Sestra zde byla, v rámci mezí svých možností, učitelkou zdravotní výchovy a mohla tak pacientům vštípit nejzákladnější pravidla, jež byla využitelná po celý život.³⁶⁵

7.2. Uplatnění sester ve zdravotně sociální oblasti

Sociálně zdravotní činnost diplomovaných sester se vyvinula z potřeb obyvatelstva, kdy reagovala na sociální podmínky, které byly ovlivněny chudobou, válkami, epidemiemi a v neposlední řadě

---

³⁶⁴ Adolf MĚSKA, Ošetřovatelka a stolničeni, Naše zdraví – zvláštní otisk časopisu, č. 9, ročník II. 1937, str. 37

³⁶⁵ Marta ŠINDLEROVÁ, *Nové úkoly diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 3, s. 27 - 29

neinformovaností. Některé činnosti vznikly z vlastní iniciativy diplomovaných sester, jiné pak byly ovlivněny činností organizací, jako byl např. Československý červený kříž a v neposlední řadě to byly úřady, které sledovaly finanční zátěž protražované ústavní péče. Cílem bylo nejenom nemocem předcházet, ale tam, kde už se choroba objevila, bylo cílem co nejdříve navrátit nemocného do domácího prostředí a do pracovního procesu. Vedle ošetrovatelské péče ústavní se velice brzy rozšířila též péče zdravotně sociální, často terénní. Činnost sester ve zdravotně sociální péči lze rozdělit na oblast veřejného zdravotnictví a oblast přímo poskytované zdravotně sociální péče.

Dr. Novák již v úvodní přednášce kurzu Spolku pro povznesení stavu ošetrovatelek nemocných z roku 1913 rozdělil péči o nemocné na službu veřejnou a soukromou. „*Soukromá služba je tam, kde jednotlivec sám, nebo rodina vezme si do soukromého domu, do svého bytu ošetrovatele nebo ošetrovatelku, aby pečovala o nemocného člena rodiny. U nás jsme bohužel zvyklí považovati toto za přepych, jehož si mohou dopřáti jen lidé bohatí, vzíti si kromě lékaře ještě stálou ošetrovatelku.*“³⁶⁶

Uvědomme si, že v případě náhlého onemocnění sice poskytl pomoc člen rodiny, soused, služebnictvo atp., ale často se stávalo, že pomoc mohla být nedostatečná nebo přímo nebezpečná pro nemocného. Jak Dr. Novák uvedl, ještě v roce 1913 se vyskytovaly tyto léčebné praktiky např. obvazování ran různými nečistými látkami, stavění krvácení lidovými prostředky jako jsou např. pavučiny, moč. Dalším příkladem nebezpečné pomoci bylo podávání nápojů nebo dokonce jídla nemocným s ranou bodnou nebo střelnou do břicha. Pro tyto případy a jiné Dr. Novák zdůrazňoval nutnost řádného vycviků.³⁶⁷

Československý červený kříž

Historik Otakar Dorazil (1889–1979)³⁶⁸ uvádí, že společnosti Červených křížů vidí ošetrovatelství jako jeden z pilířů v době pohotovosti a mobilizace. Dále zdůrazňuje důležitost připravenosti ošetrovatelského personálu v době nenadálých pohrom, katastrof rázu živelného nebo epidemického. Též vidí úlohu ošetrovatelek v boji proti nemocem, v prevenci či ochraně proti nemocem a v okruhu zdravotní výchovy obyvatelstva vůbec.

Jednou z činností ČSČK bylo též zřízení zdravotních poraden a jiných sociálně zdravotních ústavů, kde ošetrovatelky vykonávaly zásadní úlohy. ČSČK a jeho důraz na řádné vzdělání a výchovu

---

³⁶⁶ Josef Vratislav NOVÁK, *Ošetrování nemocných*, Praha 1913, s. 33

³⁶⁷ Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetrování nemocných*, Praha 1913, s. 12

³⁶⁸ Databáze knih, heslo Otakar Dorazil, [cit:2024-02-25], dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/otakar-dorazil-17770?page=2> ; historik, publikace z dějin Červeného kříže.

ošetřovatelek je tradičním směrem již od počátku existence uskupení, od doby zakladatele Henryho Dunanta, který se měl možnost sám přesvědčit již za Krymské války a bitev u Solferina, že řádná odborná příprava v krátké době není možná a že společnosti Červených křížů mají v každém okamžiku mít možnost disponovat kvalitně proškoleným ošetřovatelským personálem.

Dunant tedy vložil přípravu ošetřovatelek jako první článek do pracovního programu Společnosti červených křížů a toto stanovisko jako samostatné bylo uznáno na všech pozdějších kongresech. „*Význam ošetřovatelské služby vzrůstal zároveň s poznáním, že lékařský zákrok je vlastně jen část léčení, že k praxi lékaře se má družiti i práce ošetřovatelky, která dbá, aby nařízení lékařova byla zachována, odstraňuje z okolí nemocného vše, co by mohlo rušivě působiti na jeho ozdravění a přispívá nemocnému v potřebách jeho denního života.*“³⁶⁹ Tato slova Ladislava Syllaby použil Dorazil k charakteristice ošetřovatelství.

Ošetřovatelská služba vznikla u lože nemocného, ale inteligentní, školená a obětavá ošetřovatelka, která vykonávala svou práci s jasným vědomím svého úkolu, razila cestu novému názoru na význam ošetřovatelství vůbec. Působnost ošetřovatelky se rozšiřovala a ošetřovatelka se stávala nejen důležitým činitelem v nemocnici, ale její péče pronikala i do rodin a uplatňovala se i v činnosti veřejného zdravotnictví.

V roce 1922 pod vedením Dr. Alice Masarykové hledal ČSČK vhodné spolupracovnice pro svoji mírovou práci. Některé vzdělané diplomované sestry byly vyzvány, aby vstoupily do jeho služeb. Mezi nimi např. Marta Šindlerová. Působišťe sestry našly např. ve Zdravotní stanici ČSČK v Praze IV. na Hradčanech, která měla šest místností. Ve stanici byly ambulance pro pacienty s tuberkulózou, s chorobami pohlavními a kožními, později i poradna těhotenská. Sestry této stanice dále konaly návštěvní službu v rodinách, školní zubní poradnu a lidovýchovné kurzy. Ve stanici pracovaly čtyři diplomované sestry a dvě laborantky na částečný úvazek. Jako obtížné úkoly sestry řešily umístování TBC nemocných v léčebných ústavech, depistáž zdrojů pohlavně nemocných a celkově výchovnou práci v rodinách obou skupin. Nejbližším lékařským spolupracovníkem byl diplomovaným sestrám MUDr. Karel Driml (1891–1929)³⁷⁰. Sestry přednášely rodičům i dětem, později organizovaly kurzy péče o nemocné v domácnosti, kurzy v péči o matky a děti, kurzy hygieny, první pomoci a správné výživy. Sestry z hradčanské stanice vyškolily ostatní sestry, aby pak v rámci ČSČK šířily tyto

---

³⁶⁹ Otakar DORAZIL, *Československý Červený kříž 1919-1929*, ČSČK, Praha, 1929, s. 118

³⁷⁰ Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939, Díl I. A-K*, Praha 1988, s. 182

informace na různých místech Čech a Moravy. Ústředí ČSČK také vydalo příručku „Ošetřování v domácnosti“.³⁷¹

Důležitým pracovním úsekem práce diplomovaných sester v ČSČK bylo pořádání prázdninových osad a ozdravoven pro děti. V tomto úseku se velice dobře uplatnila Miluše Kapslová (1892 – 1961)³⁷², pozdější ošetřovatelka T. G. Masaryka. K úkolům patřila rovněž pomoc v případech živelných pohrom a významným úsekem byla ošetřovatelská a zdravotní služba v rodinách. Sestra Anna Mánková ji jako první organizovala v Praze, kde řídila činnost několika sester a pro které vybudovala sesterský domov. Tuto službu se dále snažila rozšířit do dalších místních spolků diplomovaná sestra Šindlerová, která v té době zastávala funkci referentky ošetřovatelství české divize ČSČK, kterou byla ustanovena po MUDr. Kálalové-di Lotti. Ošetřovatelskou a zdravotní službou v rodinách bylo vykonáno mnoho záslužné práce pro opuštěné, staré a zanedbané občany. Vrchní sestrou slovenské divize Československého červeného kříže byla v roce 1931 Anežka Rybníčková (biografická data nezjištěna), která sídlila v Martině. V projevu na II. celostátním sjezdu Spolku diplomovaných sester uvedla, že na Slovensku pracuje celkem 15 sester, která odešly na Slovensko dobrovolně. Pracovaly odděleně po celém Slovensku a často trpěly nedostatkem osobních styků. Aby mohly být v kontaktu a alespoň si vzájemně vyměňovaly své názory o práci, pořádaly občasně kurzy.³⁷³

Péče sociálně-zdravotní byla zejména rázu preventivního, jejím hlavním úkolem byla a je profylaxe nemocí, zejména nakažlivých, dětských a sociálních. Diplomovaná sestra vytvářela správný vztah mezi sociálně-zdravotními institucemi, úřady, školami a rodinami. Byla tudíž pojítkem mezi nimi a léčebnými ústavami. Na poli sociálně-zdravotní péče se diplomovaná sestra uplatňovala v poradnách pro ženy těhotné, matky, kojence a malé děti, školní mládež, pro plicně choré, pro pohlavně nemocné, pro alkoholiky, pro duševní hygienu, volbu povolání, v sociální službě při nemocnicích apod. Jejím úkolem bylo sledovat jednotlivé případy péče potřebné, využívat všech možností k zabezpečení soběstačnosti rodiny a jednotlivce a působit iniciativně na zdokonalení potřebných zařízení.³⁷⁴

---

³⁷¹ M. A. ŠINDELÁŘOVÁ, *Organizace ošetřovatelství v péči sociálně zdravotní v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 40 - 49

³⁷² Petr ZÍDEK, *Miluše Kapslová – ošetřovatelka Našich prezidentů*, Novinky [cit:2024-02-25], dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-miluse-kapsova-osetrovatelka-nasich-prezidentu-40336494>

³⁷³ M. A. ŠINDELÁŘOVÁ, *Organizace ošetřovatelství v péči sociálně zdravotní v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 40 - 49; Otakar DORAZIL, *Československý Červený kříž 1919-1929*, ČSČK, Praha, 1929; Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 9-12

³⁷⁴ Tamtéž

Osvětový úkol byl nedílnou součástí práce školených diplomovaných sester. Pro výchovu širších vrstev obyvatelstva nepostačovaly pouze přednášky, ale bylo nutno, aby teorie byla doplněna praktickým cvičením, opakováním a příkladem. Sestry pracovaly jako instruktorky kurzů hygieny a domácího ošetřování, v kurzech péče o kojence a malé děti, v kurzech správné výživy atp. Absolventky diplomované sestry nacházely své uplatnění jak ve veřejných zdravotnických zařízeních, tak v rodinách. Finančně podporoval jejich práci z části stát, dále Ústřední sociální pojišťovna a přispíval také ČSČK, ale toto vše bylo nedostatečné. Sestry proto několikrát v roce organizovaly různé akce, jejichž cílem bylo získání prostředků, např. nálepkové, pohlednicové akce či Den matek.³⁷⁵

Do řešení neutěšených sociálních podmínek se v poválečném období zapojily zahraniční posily vedené Červeným křížem. Po převratu v roce 1918 na Slovensku a Podkarpatské Rusi bylo ještě více než kdekoli jinde potřeba bojovat proti předsudkům, nedostatku hygieny, dětské úmrtnosti a epidemickým chorobám. Zdravotní služba v hornatých a chudých krajích byla nesmírně těžká a za obět jí padaly i spolupracovnice Muriel Pagetové³⁷⁶, např. jednou z nich byla ošetřovatelka Margaret Mc Callum³⁷⁷, která zemřela po nákaze skvrnitým tyfem v roce 1919. Také sestry francouzského Červeného kříže byly platnými spolupracovnicemi našich sester. Několik z nich se dobrovolně přihlásilo ke službě v epidemické nemocnici v Chustu na Podkarpatské Rusi. Zřídily tam vzorný dispenzář hojně navštěvovaný lidem z celého kraje.³⁷⁸

Tzv. návštěvní ošetřovatelství a sociálně zdravotní práci byla i u nás ovlivněna zahraničními zkušenostmi. Nejenže v roce 1920 Americký Červený kříž poslal do Československa na žádost Dr. Alice Masarykové zkušené americké sestry pro vedení pražské České ošetřovatelské školy, ale pro sociálně zdravotní práci byla povolána z Bostonu ošetřovatelka Pansy V. Besom (životní data nezjištěna).³⁷⁹ Po několik měsíců s ní pracovaly dvě diplomované sestry nejprve v okresech Prahy 7 a 8 roku 1920 začaly s vyšetřováním rodin dětí, u kterých byla lékaři zjištěna náchylnost ke

---

³⁷⁵ Tamtéž

³⁷⁶ Viz kapitola Kurzy a doškolení

³⁷⁷ Životní data z: Helensburgh Advertiser, Helensburgh WWI Margaret Mc Callum still honoured in Slovakia, [cit:2024-02-25], dostupné z: <https://www.helensburghadvertiser.co.uk/news/23871753.helensburgh-wwi-nurse-margaret-mccallum-still-honoured-slovakia/>

³⁷⁸ Viz kapitola Kurzy a doškolení

³⁷⁸ Životní data z: Helensburgh Advertiser, Helensburgh WWI Margaret Mc Callum still honoured in Slovakia, [cit:2024-02-25], dostupné z: <https://www.helensburghadvertiser.co.uk/news/23871753.helensburgh-wwi-nurse-margaret-mccallum-still-honoured-slovakia/>

³⁷⁸ Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 92-105

³⁷⁹ Pansy V. Besom byla sestrou Amerického Červeného kříže, určena jako ředitelka ošetřovatelské služby v Evropě, měla též zkušenosti z Filipín, životní data převzata z: <https://jenikirbyhistory.getarchive.net/amp/topics/miss+besom>, [cit:2024-02-25]

zkřiveninám páteře. Pod vedením Besom se pak sestry soustředily na ošetřování chudých a nemocných v rodinách. Narážely na neporozumění a překážky ze strany chudinských lékařů. Za několik měsíců Besom z této služby odešla, aby pracovala na vybudování dětských sociálně-zdravotních poraden Našim dětem. Touto prací byl pověřen též Američan Dr. H.O. Eversole (bližší data nezjištěna) z Amerického červeného kříže. Diplomované sestry byly od začátku vedoucími sestrami v těchto poradnách a do práce ve veřejném zdravotnictví byly zaškoleny americkými sestrami.

Později vedení této oblasti ošetřovatelské služby předala Besom americké ošetřovatelce White (bližší data nezjištěna), která mimo to s českými diplomovanými sestrami pořádala kurzy Ošetřování nemocných v domácnostech, kurzy pro matky atp. Tyto práce byly vedeny pod záštitou Československého červeného kříže. Po odchodu White, převzala tuto agendu ošetřovatelka Kelly (bližší data nezjištěna), ale ošetřovatelská práce v rodinách pomalu zanikala. Udržela se jen v některých poradnách a v malém měřítku. České sestry, které měly příležitost pracovat s americkými kolegyněmi, se naučily zejména metodám při vyšetřování, sledování případů, ošetřování nemocných v domácnostech atp. Získaných zkušeností uplatnily v pozdějších dobách při rozvoji zdravotně sociální služby.³⁸⁰

Práce sester v sociální službě byla podpořena jejich zkušenostmi získanými v zahraničí. Např. první absolventka pražské ošetřovatelské školy O. Andělová absolvovala v letech 1919 – 1925 zahraniční studijně pracovní cestu do Spojených států amerických, kde absolvovala na univerzitě v Clevelandu šestiměsíční kurz zaměřený na veřejné zdravotnictví a zdravotní prevenci. Zde se setkala např. s rasovým útlakem černošského obyvatelstva a později vzpomínala na milé zkušenosti s černošskými matkami při jejím působení v porodnici. Po návratu na jaře 1925 pracovala v poradenské péči o matku a dítě v poradně prenatální, plicní a posléze mezi léty 1930 – 1958 do odchodu do důchodu v evidenci v poradnách pro pohlavně choré.³⁸¹

Na Mezinárodním sjezdu diplomovaných sester v Londýně 1937 sestry z celého světa jednomyslně prohlásily, že veřejně zdravotní práce patří do rukou diplomovaných sester. V zemích, kde byl nedostatek dobře kvalifikovaných ošetřovatelek, byla tato otázka velmi ožehavá, neboť bylo považováno za správné, aby diplomované sestry v první řadě patřily do služby ústavní, tj. zejm. do

---

³⁸⁰ Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 92-105

Sauvons les Bébé: Child Health and U.S. Humanitarian Aid in the First World War Era in Bulletin of the History of Medicine 86(1):37-65, [cit:2024-02-25], dostupné z:

[file:///C:/Users/User/Downloads/Sauvons_les_Bebes_Child_Health_and_US_Humanitarian%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Sauvons_les_Bebes_Child_Health_and_US_Humanitarian%20(1).pdf)

³⁸¹ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 3-7

nemocnic, přičemž sociálně zdravotní a preventivní péče byla často v rukou sociálních pracovníc. Tobolářová uvádí, že na mezinárodním sjezdu byla formulována myšlenka, že sociálním pracovnícím chyběla oddanost, vztah k práci s lidmi a zejména základy ošetrovatelské péče. Přesto měly sociální pracovníce obvykle přednost díky svému vyššímu vzdělání.³⁸²

V rámci VII. konference preventivního lékařství bylo znovu v debatě poukázáno na nedostatek školených sester-ošetrovatelek a potřebu nových ošetrovatelských škol. Bylo zdůrazněno, že léčebná péče lékařova má být doplněna službou zdravotně sociálních sester.³⁸³ Zdravotní stav obyvatelstva po první světové válce byl špatný. Úmrtnost stoupla z 260 na 360 na 100 000 obyvatel a objevovala se nová onemocnění. Vysoká byla zejména úmrtnost na chřipku.³⁸⁴

Kromě infekce se na úmrtnosti podepsal i vliv válečné podvýživy. V té době vnikaly nové spolky a instituce, které se snažily zmírnit těžké následky válečného utrpení. Existovalo Ústředí dobrovolných sociálních a sociálně zdravotních spolků (ÚDSSZS), které stálo např. za tzv. Kladensko-lánskou akcí. Sestra Marie Pozdílková-Čmelíková, která v Kladensko-Lánské akci pracovala v letech 1923-1927, byla později vyslána ke studiu v USA a Kanadě a byla též absolventkou kurzů Vyšší školy sociální péče v Praze. Ke Kladensko-Lánskou akci napsala: „*Tato sociálně zdravotní akce měla být vzorovou a jejích výsledků mělo být použito k zorganizování celonárodního protituberkulózního boje. Do akce byly vybrány oblasti nejvíce postižené tuberkulózou. V Čechách to byl politický okres kladenský a zdravotní obvod lánský, na Moravě Kroměřížsko, okres Kvasice-Tlumačov.*

Československý Červený kříž pro tuto akci přijal pět diplomovaných sester, které před nastoupením do svého rajónu absolvovaly tříměsíční speciální kurz, který se týkal venkovské hygieny. Získané znalosti přesahovaly původní požadavky na vzdělávání sester. Získaly informace např. jak infikované studny umístěné v blízkosti hnojišť a záchodů mohou zapříčinit šíření infekčních nemocí. Naučily se pod mikroskopem rozeznat Kochův bacil a osvojily si mnoho dalších znalostí, které využily ve zmíněné akci. ČSČK vybavil sestry polosportovními modrými kostýmy a každé zakoupil jízdní kolo. Autobusové spojení tehdy nebylo a tak sestry lépe zvládaly vzdálenosti mezi obcemi na kole. V poradnách a ve školách sestry nosily bílé pláště. Měsíční plat činil 1300 Kčs s pojištěním u Všeobecného pensijního ústavu.

---

³⁸² Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Styky mezinárodní*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 7

³⁸³ Spolek diplomovaných sester, *Stručný výťah z programu Mezinárodního ošetrovatelského kongresu v Londýně*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 51-52

³⁸⁴ Herald SALFELLNER, *Španělská chřipka - Příběh pandemie z roku 1918*, Vitalis, Praha 2017, ISBN 987-80-7253-332-9, s. 16

Do každého zdravotního obvodu byla přidělena jedna sociálně zdravotní sestra a bydlela v místě bydliště obvodního lékaře. S lékařem spolupracovala, ale pracovní direktivu dostávala z Prahy a od vedoucí lékařky akce. V dnešní obci Rudná na západním okraji Prahy (dříve Dušníky) bylo sídlo diplomované sestry. V místnosti v bývalé okresní stravovně byla kancelář, laboratoř a vyšetřovna dohromady. Hlavní obvodní sestra Pozdílková měla své kontaktní sestry. Nejprve to byla oblíbená sestra Anna Dvořáková, která ve středních letech zemřela na onkologické onemocnění. Později spolupracovala s d.s. Andělou Lejčkovou, která bydlela v Chyňavě a byla výbornou pracovnící zvláště ve vyhledávání sociálních případů. V Hostouni to byla sestra Vláďa Kosová, které se bohužel také stala obětí tuberkulózy. Ve zdravotním obvodě lánském to byla vážená sestra Anna Mánková.

Program Kladensko-lánské akce zahrnoval péči o kojence v rámci Ochrany matek a dětí, péči o děti v předškolním věku 1-6 let a péči o školní děti 6-14 let. Boj proti tuberkulóze byl spojen s bytovou hygienou a povšechnou veřejnou hygienou obcí. Pomoc tzv. sociálním případům byl samozřejmý doplněk celé akce. Byla to činnost, která zasahovala do života jedince i celých rodin po stránce preventivní, kurativní i výzkumné. Výzkum se obvykle týkal oblasti výživy. To vše vyžadovalo od sestry obezřetnost a ohleduplnost, aby byla získána důvěra lidu. Práce kladla na sestry veliké fyzické i časové požadavky a měla neomezenou pracovní dobu. Sestry zprávy o činnosti odesílaly měsíčně do ústředí. Za vedoucí lékařku akce doporučil ředitel Ústavu pro sociální lékařství v Brně mladou a velmi schopnou MUDr. Růženu Bakosovou, později provdanou za ředitele ČSČK doc. Ludvíka Zezuláka.

Ještě před jejím příchodem připravily sestry výpisy z matrik dětí předškolních a výpisy tuberkulózních úmrtí za roky 1912 – 1922. Zjišťování TBC u předškolních dětí se provádělo pomocí testu Mantoux v Československu poprvé. Tento test byl širší veřejnosti neznámý a v počátku vyvolával v matkách dětí nedůvěru. Školní děti byly vyšetřovány ve školách za pomoci pedagogů. Byly jim vyšetřovány uzliny, byly váženy a měřeny a byla zjišťována jejich sociální anamnéza. Též byly sledovány všechny dospělé osoby, které v posledních 10 letech přišly do styku se zemřelým na TBC. Zjištěné pozitivní a suspektní případy byly evidovány v dispenzáři Masarykovy ligy proti tuberkulóze v Kladně. Další oblastí byla péče o dětský chrup. Nedílnou součástí obvodní sestry bylo vedení podrobné kartotéky, kde sestry zaznamenávaly nejen TBC pozitivní obyvatelstvo, ale též bytové nedostatky, děti s opožděným vývojem, sociální případy atp. Usilovnou prací zdravotně sociálních sester se pomalu plnilo heslo MUDr. Danička na počátku akce: „Budeme pracovati o povznesení mravní a kulturní úrovně lidu ve svých obvodech, vlévati do duše lidu správné hygienické zásady a budeme si vychovávat spolupracovníky na poli profylaktické hygieny. Tato akce jest mnohoslibná,

mnohostranná, velkého významu a dosahu. Směřuje k jedinému vznešenému cíli: uchovat co nejdéle v plné síle a zdatnosti nejdrahocennější poklad – zdraví.“³⁸⁵

Při Československém červeném kříži byly zřízeny referáty jak ošetřovatelský, tak lidovýchovný. Jako referentka obou odborů byla jmenována d.s. Roušarová pro moravsko-slezskou divizi ČSČK se sídlem v Brně. Ošetřovatelská zdravotní služba v rodinách byla tehdy jen v Brně. Za přispění d.s. Roušarové došlo i ke zřízení stanic v Ostravě, Olomouci a Valašském Meziříčí. V rámci svého druhého referátu lidovýchovy a zdravotnické osvěty organizovala a vedla desítky kurzů a měla stovky přednášek a demonstrací po celé Moravě a Slezsku. Jednalo se o kurzy: Péče o dítě, Ošetřování nemocných v rodině, První pomoc a Správná výživa. Kurzy se lišily, byly-li určeny pro učitelky domácích nauk nebo pro ženy z širší veřejnosti nebo pro mládež z měšťanských škol či gymnázií. Z podnětu Státního zdravotního ústavu a Ústředí ČSČK bylo vedení kurzů pro učitelky domácích nauk, které vyučovaly praktické vaření ve 3. a 4. třídě měšťanské školy, svěřeno diplomovaným sestřám. V Čechách d.s. Martě Šindlerové a na Moravě d.s. Jarmile Roušarové. V době prázdnin se referentky ČSČK podílely na organizaci dětských prázdninových osad pořádanými místními spolky.³⁸⁶

V době pobytu v USA d.s. Šindlerové ji zastupovala d.s. Roušarová v roli tajemnice v Ústředí československé ochrany matek a dětí v Praze Na Štvanici. Bylo to od prosince 1932 do března 1934. Do její činnosti patřila i práce v nově zřízené Ústřední sociální pojišťovně, jejímž účelem bylo zřizování poraden pro těhotné ženy. Podařilo se je zřídit v sedmdesáti místech, což znamenalo zajistit místnosti, vybavení lékaře a porodní asistentku. Náročné bylo přesvědčovat těhotné ženy, aby vůbec do poraden k vyšetření chodily.³⁸⁷

Následně byla sestra Roušarová prozatímně přiřazena do vzorové práce sociálně zdravotní v Praze Vršovcích. Akci vedl prof. MUDr. V. Prošek a vedoucí sestrou byla d.s. Zdenka Dolenská. Pracovalo tam několik diplomovaných sester a sociálních pracovníků. Byl zde zkušebně zaveden tzv. polyvalentní systém sociálně zdravotní práce. Každá ze sociálně zdravotních pracovníků pracovala v některé z poraden, např. pro těhotné ženy, zubní, dětské, školní, protituberkulózní a v sociální péči o mládež. Kromě toho měla každá pracovnice svůj úsek pro návštěvní službu jak v rodinách, tak ve školách. V pravidelných poradách hodnotili výsledky preventivní práce. Později se toto pracoviště stalo školní stanicí pro posluchačky nové Masarykovy školy. V dubnu 1927 nastoupila d.s.

---

³⁸⁵ Marie POZDÍLKOVÁ - ČMELÍKOVÁ, *Kladensko – Lánská akce*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, str. 30-32

³⁸⁶ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 53-56

³⁸⁷ Tamtéž

Roušarová ve Zdravotní stanici Červeného kříže v Praze Na Hradčanech. Kromě ni tam pracovaly pod vedením d.s. Marty Šindlerové, d.s. Emilie Závorkové (životní data nezjištěna), později dlouholetá referentka ošetrovatelství české divize ČSČK, která vycvičila stovky dobrovolných sester, a d.s. Božena Klubalová (osobní data nezjištěna), která se brzy provdala. Dále tři mladší sestry zodpovídaly jednak za provoz v jednotlivých poradnách a konaly návštěvní službu každá ve svém rajónu. Kromě toho přednášely v rámci lidovychovy o péči o dítě, o nemocné v rodinách a o správné výživě. Pracovaly v dobrém kolektivu s lékaři.

Jako na skličující vzpomínají diplomované sestry na službu návštěvní. Např. na pražské Malé Straně ve zvenku skvostných budovách, nacházely uvnitř lidskou bídu a tmu, které podněcovala některá onemocnění.³⁸⁸ Jarmila Roušarová vzpomínala na návštěvy v bývalém paláci v Josefské ulici v Praze: „...ve velkém sále plném uměleckých štuk, bydlelo asi osm rodin. Ty měly místa přidělena a ohražena provazem a na něm zavěšenými novinami. Byla to náročná práce dostat odsud, z prostředí plného malých dětí, nemocného s otevřenou tuberkulózou nebo nemohoucí stařenku umístit do chorobince.“³⁸⁹

Ošetrovatelská a zdravotní služba v rodinách

Snahou ČSČK a finanční podporou obce pražské byla vybudována Ošetrovatelská a zdravotní služba v rodinách při české divizi Československého červeného kříže. Byla zřízena roku 1929 a začátkem dubna v tomto oboru pracovaly dvě diplomované sestry. V říjnu téhož roku přibýly další dvě diplomované sestry a začátkem ledna 1930 opět dvě, z nichž jedna byla vyslána do Brna a dvě do Bratislavy.³⁹⁰ V roce 1936 na 14 místech pracovalo 29 diplomovaných sester, které v témže roce vykonaly 55.477 návštěv v rodinách u 2762 případů. O roku 1937 byla tato práce nově zavedena na dalších deseti místech na Slovensku a Podkarpatské Rusi. V pražské pobočce probíhaly také hospitaci jiných diplomovaných sester (cca šest až osm ročně), dále žákyň ošetrovatelských škol, žákyň sociálních škol a kolegyň ze zahraničí např. Bulharek. Na počet 12 pražských sester to bylo značné zatížení. Zkušenosti ukázaly, že pro práci v rodinách je potřeba kvalifikované a řádně školené diplomované sestry, které by práci v rodinách vykonávaly svědomitě a inteligentně. Oproti péči v ústavech přinášela tato terénní činnost mnoho nepředvídatelného a sestry těmto situacím musely čelit samostatně a rozhodně. Postupem času, jak práce přibývalo a dostačovaly finanční prostředky, byly přibírány další sestry a práce se rozšířila i do jiných míst. V Praze v květnu 1930 byl otevřen

---

³⁸⁸ Tamtéž

³⁸⁹ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Praha 1971, s. 60-62

³⁹⁰ Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetrovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 102

sesterský domov pro sedm sester pracujících v Praze. Skládal se ze čtyř pokojů, chodby a koupelny ve starém zrušeném chudobinci na Smíchově. V Praze Byly postupně zaučovány další diplomované sestry, určené pro Ošetřovatelskou a zdravotní službu v rodinách.

V dubnu 1930 byla vedoucí sestrou OZSR při ČSČK v Brně jmenována d.s. Jarmila Roušarová, která se vrátila z ročního studia veřejného zdravotnictví při londýnské univerzitě. Krátce před ní tam nastoupila d.s. A. Zemanová (životní data nezjištěna) a později další dvě diplomované sestry. V péči měly nejvíce starých lidí. Ti mnohdy leželi doma osamocení bez ošetření. Vyskytovaly se zanedbané bércové vředy, proleženiny. Byli to nemocní ochrnutí po mrtvici nebo stížení deformujícím revmatismem. Lidé bydleli v neutěšených podmínkách.

Sestra Roušarová vzpomínala příběh dvou starých lidí, na které upozornili sousedé. *„V těsné uličce místo bytu jsem našla ležet dva lidi. Když jsem je ošetřila a vyšla se ven nadýchat čerstvého vzduchu, všimla jsem si, že místo bílých ponožek mám „černé punčochy“. Tolik blech a hmyzu na mě ve chvíli naskákalo. Dalo to později velkého úsilí dostat ty dva ubožáky k odhmyzení a následně do chorobince.“*³⁹¹ V květnu 1938 referovala d.s. Mánková, že tato služba byla organizována na 31 místech republiky. Podle výkazu za rok 1937 v ní pracovalo 42 diplomovaných sester a 2 výpomocné ošetřovatelky. Za rok 1937 evidovaly 3694 případů, kdy případem byla často myšlena celá rodina. Sestry vykonaly 74.579 návštěv, 21.981 návštěv jiných, v 5.541 případech zařídily poradny dopravu nemocných. V 942 případech provedly zákroky preventivního, sociálního a výchovného rázu. Mimo to sestry těchto poraden vypomáhaly při lidovýchovných přednáškách a výcviku dobrovolných sester. Dále byly sestry ošetřovatelské služby v rodinách důležitou zálohou Červeného kříže v případě mobilizace.

V roce 1940 byl ČSČK zrušen německými okupanty. Sociální činnost byla přesunuta např. pod Ministerstvo sociální péče a zdravotní správy (MSPZ), kde např. d.s. Marta Šindlerová našla uplatnění jako referentka ošetřovatelské a zdravotní služby v rodinách (OZSR) v odboru IIa/4. tak bylo podchyceno pokračování péče o matky a děti, které bylo započato v rámci ČSČK. Do rámce činnosti tohoto referátu ve vztahu k ošetřovatelské péči příslušelo vydávání směrnic a pokynů pro výkon a organizaci OZSR v ČSR, výcvik sester pro OZSR, schvalování osnov krátkodobých postgraduálních kurzů pro sestry OZSR, svolávání pracovních sjezdů sester, přednášky OZSR v ošetřovatelských školách, organizování konferencí, schvalování nových stanic a zdravotních sester pro tyto stanice. Do konce 2.sv.v. OZSR řídila d.s. Marta Šindlerová. Ukázala se potřeba vydat nové směrnice pro tuto službu. Směrnice, které svého času velice dobře vypracovala d.s. Anna Mánková

---

³⁹¹ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Praha 1971, s. 60-62

byly využity a upraveny. Bylo nutné je vydat česko-německy a plnily svoji úlohu v celém protektorátu.³⁹²

Poradny Naším dětem

Tyto poradny byly zřízeny roku 1921 a za dobu své existence staly se téměř nepostradatelnými složkami zdravotnické péče ve svých okresech. Zřizovatelem bylo Ministerstvo zdravotnictví a až do okupace je vedla vrchní sestra Marie Anzenbacherová. Do roku 1938 bylo zřízeno 24 centrálních poraden, které měly 84 poboček a to hlavně na Moravě, kde byla uskutečněna úzká spolupráce s okresními péčemi o mládež. Některé poradny měly své ozdravovny. Zdravotnická ročenka z r. 1939 uvádí informaci o zániku těchto poraden, dle ní byly Poradny Naším dětem ke konci roku 1939 zlikvidovány a agenda měla být převzata dobrovolnými organizacemi obstarávajícími péči o matky a děti. Náklady spojené s činností poraden byla asi 1 050 000 Kčs.

Obr. č 8: Diplomované sestry v Poradně Naším dětem v Praze na Žižkově³⁹³

Pro vedení poraden byly vybírány zkušené diplomované ošetřovatelky. Nezřídka se stávalo, že na Moravu byla povolána ošetřovatelka např. z Prahy a jejím cílem bylo poradnu zřídit, proškolit místní

³⁹² Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 102; Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Praha 1971, s. 60-62; Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 12-21; Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy, VIII. Konference preventivního lékařství*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5, s. 55

³⁹³ *Z práce našich diplomovaných sester ošetřovatelek*, Pestrý týden, roč. 7, 1932, č. 21, ISSN 1801-4429, s. 12-13

diplomované ošetřovatelky pro tento úsek práce a v neposlední řadě si naklonit místní obyvatelstvo. Kupříkladu diplomovaná sestra Vlasta Kaděrová z pražské kojenecké kliniky nastoupila do ostravské poradny Naším dětem 1. 10. 1929. Vedoucí sestrou tam byla pracovnice, která vyšla o rok dříve z pražské ošetřovatelské školy, další pracovníci byla zkušená ošetřovatelka z vojenské nemocnice. O kojence a batolata se v Ostravě v té době velice dobře staraly poradny spolku „Ochrana matek a dětí“. Poradna Naším dětem se věnovala dětem školním a byla přímo napojena na městské školní lékařství. Sestry spolupracovaly s městskými obvodními lékaři, kteří byli současně lékaři školními. Diplomované sestry nacházely uplatnění v organizaci péče o děti a mládež v regionech. Příkladem je Ostravsko ve 30. letech. Sestry se podílely na zřízení a provozu kojeneckého ústavu, spolupracovaly s Péčí o mládež, dále s protituberkulózními dispenzáři.

Popsána je též spolupráce s Německou Péčí o mládež, která do roku 1937 byla vcelku intenzivní za společných porad a plánů. Poté kooperace z německé strany ochladla a omezovala se pouze na formální účast při společných poradách. Sestry a lékaři se v roce 1937 účastnili konference Společnosti preventivního lékařství v Tatranské Poljance, kde přednášeli návrhy a plány na uplatnění inovací v ostravské praxi. V Ostravě se podařilo pro všechny pracovnice úseku zdravotně sociální péče o dítě, včetně diplomovaných sester uskutečnit v zimních měsících roku 1937 přednášky přednosta Gynekologicko-porodnického oddělení dr. Františka Pachnera na téma „Co bylo ve zdraví zroeno, ať je ve zdraví zachováno.“³⁹⁴

Československá ochrana matek a dětí

V rámci sociální péče o obyvatelstvo existovala Československá ochrana matek a dětí. Její pobočky byly zřizovány zemskými odbory a v meziválečném Československu jich bylo kolem 150.³⁹⁵ V Praze měla např. sídlo v Praze 7, Na Štvanici. K vedení ústředí se dostala d.s. Marta Šindlerová, které byla na toto místo odvolána z práce v ČSČK po úmrtí předchozí tajemnice. Jednalo se o různorodou práci, která vyžadovala stálý styk s mimopražskými, většinou dobrovolnými pracovníky. Ústředí organizovalo převážnou část zdravotní, sociální a výchovné péče o matky a děti. Částmi budovy byl útulek pro opuštěné děti a porodnice. Součástí instituce byla lékařská péče pod vedením MUDr. Jana Tůmy (osobní údaje nezjištěny) a jeho asistenta MUDr. Zdeňka Preliera (osobní údaje

---

³⁹⁴ Spolek diplomovaných sester, *Poradny našim dětem*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 23-24; Vlasta, KADĚROVÁ, *Jak jsem se stala sestrou z povolání*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 34 – 43; Jiří ŘÍHA, *Poradny Naším dětem*, Zdravotnická ročenka, roč. 11, r. 1939, č. 1, str. 268-272

³⁹⁵ Jaroslav VACULÍK, *Sociální péče o děti a mládež za první ČSR*, Škol a zdraví 21, *Výchova a péče o zdraví*, 2011, č. 3, s. 39-43

nezjištěny). Pracovalo tam i několik porodních asistentek a vrchní sestrou byla Štěpánka Nerudová (osobní údaje nezjištěny).

Ústředí Československé ochrany matek a dětí spravovala organizačně a finančně také dětskou nemocnici v Praze Krči pod vedením prim. MUDr. Quido Manna a vrchní sestry Olgy Šimkové (osobní údaje nezjištěny). Organizačně měl OMD příslušet rovněž vězeňský útulek pro kojence a batolata na Pankráci pod dozorem vězeňského lékaře MUDr. Navary (osobní údaje nezjištěny). Důležitou roli měla práce poradenská.³⁹⁶

Úkolem byla snaha o narovnání tehdejšího poklesu porodnosti a to snahou o nižší kojeneckou a dětskou úmrtnost. V roce 1931 bylo Čechách již 344 poraden. Na Moravě byla tato práce řízena Zemskou péčí o mládež a na Slovensku Československým červeným křížem. Ústředí Československé ochrany matek a dětí zajišťovala rovněž pěstounskou péči o opuštěné děti do šesti let a to v kraji na Vlašimsku v pěstounských rodinách. Při ústředí Československé ochrany matek a dětí byla zřízena i bezplatná právní poradna a při porodnici útulek pro svobodné matky, které během těhotenství zůstaly bez přístřeší.³⁹⁷

Československá ochrana matek byla také první institucí, které začala se soustavným zřizováním poraden pro těhotné. Nelehkým úkolem bylo dostat budoucí matky do poraden. S osvětou mezi občany a vedením poraden nejdříve pomáhaly dobrovolné pracovnice, které později byly nahrazeny kvalifikovanými sestrami. Celostátní sjezd poraden pro Československou ochranu matek a dětí byl obvykle sestrami uspořádán v Praze, v Brožíkově zasedací síni Staroměstské radnice.³⁹⁸

Ústředí dobrovolné péče sociálně zdravotní v ČSR

Ústředí dobrovolné péče sociálně zdravotní sdružovalo všechny spolky zabývající se dobrovolnou péčí sociálně zdravotní, jako např. ČSČK, Masarykovu ligu a jiné spolky, aby se dohodly na společném postupu práce. Předsedkyní byla po mnoho let dr. A. G. Masaryková, od roku 1936 dr. P. Zenkl. Delegátkami za SDS byly M. Anzenbacherová a Z. Dolenská. Spolek diplomovaných sester byl členem tohoto ústředí od roku 1926. V roce 1928 se několik sester zúčastnilo I. mezinárodního sjezdu sociální péče v Paříži. Řádného shromáždění delegátů se roku 1937 účastnila d.s. Z. Dolenská. Sjezd jednal o dobrovolné péči na venkově a v menších městech. Delegátka SDS d.s. M. Anzenbacherová měla referát o práci sestry v obci. V rámci ústředí se konal roku 1937 kurz

---

³⁹⁶ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 12-24

³⁹⁷ Tamtéž

³⁹⁸ Tamtéž

instruktorek ČSČK v Bukovanech. Program byl rozdělen do čtyřech oblastí a to: 1) přednášky, tisk, rozhlas, 2) divadlo, film, grafické umění, 3) slavnosti a sbírky, 4) propagace ve školách.³⁹⁹

Osady Československého červeného kříže

Na stránkách Diplomované sestry vyzýval ČSČK zdravotní sestry do Osad Čsl. červeného kříže. Letní zdravotní osady byly určeny pro školní mládež. V osadách se přihlíželo vedle pedagogického a hospodářského vedení také ke stálé péči o hygienu dětí, k jejich zdravotnické výchově, ochraně a posílení zdraví, poskytnutí první pomoci a k ošetření v případě onemocnění členů osady. Proto ČSČK vyžadoval sestru s vhodnou kvalifikací, resp. absolventku dvouleté ošetrovatelské školy s minimálně dvouletou ústavní praxí. Nejvyšší věková hranice měla být 45 let. Osady trvaly nejméně 6 týdnů. Pro přihlášené sestry chystal ČSČK zvláštní kurz s praktickými ukázkami. Přihlášky přijímal ošetrovatelský referát ČSČK v Neklanově ulici 34, v Praze.⁴⁰⁰

Práce diplomované sestry v Poradně pro volbu povolání

V těchto poradnách pracovaly zdravotně sociální sestry. Pracovaly s uchazeči o práci, ale také s rodiči, školou, lékaři a zaměstnavateli a psychology. Sestra asistovala při lékařském vyšetření, které mělo upozornit, ve kterém povolání by byl zdravotní stav uchazeče na závadu. Dále se podílela na zkouškách smyslových vloh, všeobecné inteligence a při posuzování speciálních vloh.⁴⁰¹

Sanitní letadlo

Jistou zajímavostí z oblasti sociálně zdravotní služby byl transport vážně raněného či nemocného z regionu. První sanitní letadlo v ČSR zahájilo svoji činnost koncem 30. let 20. století v Olomouci. Bylo v péči ČSČK a první sestra, která se v něm uplatnila byla d.s L. Soukalová (osobní údaje nezjištěny). Při první dopravě sanitním letadlem pomáhala se dvěma lékaři při demonstrování

---

³⁹⁹ Marie VÍTKOVÁ, *Zpráva jednatelky SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 4-6

⁴⁰⁰ Spolek diplomovaných sester, *Zdravotní sestry do osad ČSČK*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 37-38

⁴⁰¹ Františka JANOUŠKOVÁ, *Práce diplomované sestry v poradně pro volbu povolání*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 9, s. 98-100

přenášení nemocného a zúčastnila se prvního letu. Letadlo bylo slavnostně pokřtěno jménem Dagmar.⁴⁰²

Zdravotně sociální služba v regionech

Praha, Čechy a Morava byly postupně sestrami ve zdravotně sociální službě saturovány. O poznání hůře na tom bylo Slovensko a zejména pak Podkarpatská Rus. Vrchní sestrou moravskoslezské divize Československého červeného kříže byla v roce 1931 d.s. Jarmila Roušarová. Na II. celostátním sjezdu Spolku diplomovaných sester v prosinci roku 1931 uvedla ve svém proslovu přehled rozvoje práce v uvedeném regionu. V roce 1924 byla na Moravě pouze jedna sestra, v roce 1928 jich bylo 8 a koncem roku 1931 bylo v Moravskoslezské divizi ČSČK 22 sester. Uvedla, že v té době pracovaly v tomto regionu v nemocnicích převážně sestry řádové.

V oblasti Podkarpatské Rusi byla vedoucí sestrou d.s. Jersáková (osobní údaje nezjištěny). V této oblasti byla koncem roku 1931 ošetrovatelské činnosti prací naprosto průkopnickou a často velmi obtížnou. Sestry byly vzdáleny od dění v oboru a vítaly tedy jakoukoliv možnost se účastnit sjezdu.⁴⁰³ Dne 1. ledna 1937 byla v městě Berehově založena služba Okresní zdravotní sestry ČSČK. Do této doby zde neměl Červený kříž žádnou instituci, kromě spolku ČSČK. První okresní sestrou byla d.s. H. Řeháková (osobní data nezjištěna).

Přes počáteční nedůvěru obyvatel i institucí, podal sestře pomocnou ruku místní spolek ČSČK. Obtížné bylo vedení schůzí, kde všichni neovládali společný jazyk. Předseda spolku vedl schůze německy, což byl jazyk, který ovládali všichni. Jednací řečí byla jinak maďarština. I protokol se vedl maďarsky a předsedkyně dobrovolných sester své návrhy a žádosti podávala v češtině a následně byly překládány do maďarštiny. V oblasti byla velmi rozšířena malárie, neboť to byl kraj bažinatý a bez kanalizace. Otevřené kanály se táhly po obou stranách ulic. Z tohoto důvodu byl zde zřízen protimalarický dispenzář. V roce 1937 bylo v Berehově 407 případů nemocných. Činností v protimalarickém dispenzáři byla pověřena právě okresní sestra. Byla účastna při návštěvách v rodinách a odběrech krve na vyšetření a administrativním vedením dispenzáře.

Během prvního roku se sestra Řeháková naučila obstojně maďarsky. V září roku 1938 byl ve Městě Velký Berezny v internátě žakovského domova uskutečněn pohotovostní kurz. Účastnilo se celkem 13 sester a přijely i sestry z poradny Našim dětem z Domu lidového zdraví v Užhorodě s. Votavová

---

⁴⁰² Spolek diplomovaných sester, *Ošetřování v sanitních letadlech*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6, s. 63-65

⁴⁰³ M. A. ŠINDELÁŘOVÁ, *Organizace ošetrovatelství v péči sociálně zdravotní v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 40 - 49

a s. Žakulina. Sestry z Podkarpatské Rusy pozvaly zástupkyně na návštěvu. V roce 1938 pracovalo v Podkarpatské Rusi celkem 15 diplomovaných sester. Pět bylo absolventek ošetrovatelské školy v Turč. Sv. Martině, sedm bylo absolventek pražské ošetrovatelské školy, dvě absolventky ošetrovatelské školy v Košicích a jedna byla ruská sestra. Sedm z nich pracovalo v pozici okresní zdravotní sestry, šest bylo v poradnách, jedna byla správkyně chorobince a jedna zastávala úlohu na ošetrovatelském referátu v Mukačevě.⁴⁰⁴

Sociálně zdravotní oddělení při nemocnici

Z potřeby nemocnic, kdy byla lůžková oddělení obvykle přeplněna pacienty a zároveň z potřeby o navrácení se do normálního mimoústavního života a zaměstnání, počala vznikat úvaha o péči ambulantní v návaznosti na kliniky a přesahem do domácí péče. Obvykle to byl veliký problém propouštět ještě nedoléčené pacienty do domácího prostředí, jednalo se např. o pacienty s otevřenou TBC, kde byly malé nezaopatřené děti. Pacientů s tuberkulózou bylo hodně a lůžková péče byla značně zatěžována.

Budoucí ošetrovatelka prezidenta T.G. Masaryka d. s. Anna Rypáčková vzpomíná na počátek éry diplomovaných sester v ambulantních provozech: „...byla jsem oslovena, abych se na interní klinice prof. Syllaby začala více zajímat o tyto pacienty zajímat. První poradna pro tuberkulózně nemocné byla při Všeobecné nemocnici v Praze zřízena v roce 1929. Navázala jsem spolupráci s Masarykovou ligou proti TBC. Cílem bylo umístit pacienty v zařízení navazující péče v sanatoriích, ozdravovnách atp. Začala jsem se zajímat o sociální a rodinné poměry pacientů a jejich životní podmínky. I když nebylo vždy snadné provést umístění pacienta, dalo se preventivně v rodině zařídit, aby se zabránilo šíření infekce (izolace, plivátka, dezinfekce, výchova pacientů). Prostě poukazovat na to, kam vede zanedbaná péče nemocných.

Bylo to nedostatečné, ale bylo nutné to dělat. Vhodné případy byly umísťovány v sanatoriu pro TBC. Děti pacientů byly posílány do preventorií, ozdravoven, do škol v přírodě nebo na venkov, pokud byly doma ohroženy. To všechno nestačilo. Prováděla jsem návštěvy v rodinách, kdy jedním z mých úkolů bylo vyhledávat prameny infekce a věnovat větší péči výchově postižených i zdravých. Například se stalo, že jsem přišla do rodiny, kde zemřely 3 dcery od 16 do 20 let, a k dovršení tragédie pochovávala matka syna, který zemřel na endokarditis lenta ve 27 letech. V Motole, tehdy to byla vzdálená periferie, jsem navštěvovala rodinu, kde bylo 14 dětí (otec kovář), z nichž několik dětí bylo nemocných TBC. Živily se bramborami, zelím a černou kávou a žili přes tento velký počet dětí v jedné

---

⁴⁰⁴ Helena ŘEHÁKOVÁ, *Zdravotní služba Okresní zdravotní sestry ČSČK v Berehově*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8, s. 86-89

místnosti s kuchyní (několik jich zemřelo). Někdy to nebyla radostná práce. Takovým to případům bylo těžko pomoci.

V téže době a za stejně těžkých podmínek vznikala na klinice prof. Syllaby poradna pro diabetiky. Dr. Stříteský se zabýval diabetiky od roku 1922, kdy byl objeven inzulín. Pacienti se začali na klinice hromadit a zabírali veliký počet lůžek. Vznikalo tak centrum diabetiků a nastal problém, jak jej vyřešit. Stálo to mnoho času a vynaloženo bylo mnoho úsilí, než se došlo k cíli. Vytvořilo se tak nejen jádro poradny na klinice, ale celostátní organizovaná péče o diabetiky. Inzulín byl ze začátku značně drahý (100j 5cc – 180 Kč) a nebyl to lék u nemocenské pojišťovny povinný. Šlo o to zajistit a udržet diabetikovi pracovní schopnost a přesvědčit nadřízené úřady a sociální pojištění o nutnosti a důležitosti inzulinové léčby. Zatím se pomáhalo cestou dobrovolných institucí získat inzulín pro mladé a nemajetné diabetiky (Čsl. červený kříž, sociální péče a firma, která inzulín dodávala). U majetných to nebyl takový problém. Zatím než byla poradna úředně schválena, dostalo se jim pomoci od ÚSP (Ústředí sociální propagandy), byla udržována dobrovolnou prací lékaře, sestry a laboranta. Byl to Dr. Stříteský, já a laborant Průcha. Až teprve na základě vlastních příznivých výsledů trvalé péče o diabetiky a navrácení jejich pracovní schopnosti, byli nositelé sociálního pojištění přesvědčeni o nutnosti takové péče, tj. poradny pro diabetiky.⁴⁰⁵

Později začaly vznikat poradny další např. poradna pro pohlavní choroby při klinice kožní prof. Šambergera byla založena v r. 1928. Zde velmi úspěšně pracovala vrchní sestra Kožíšková. Prof. H. Pelc i prof. B. Albert se velmi zasloužili o zřízení sociálně zdravotního oddělení. Jako první sociálně zdravotní sestra ústavní bývá označována právě d.s. Anna Rypáčková.⁴⁰⁶

---

⁴⁰⁵ Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví

⁴⁰⁶ Tamtéž;

Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 65-76; Knihovna Jiřiny Šiklové (Gender Studies, o.p.s.), sbírka Anna Rypáčková; Archiv kanceláře prezidenta republiky, Rypáčková Anna, ošetřovatelka, diplomovaná zdravotní sestra, Praha 1919–1937 ukládací číslo 3; Bohuslav ALBERT, *Reforma nemocnice se zřením na preventivní a sociální medicínu*. Československá nemocnice, r. 3, č.2, 1933, s. 69-71

8. Ošetřovatelský personál v době válečné

Obě světové války, které se odehrávaly i na Evropském kontinentu zcela zásadně promluvily do vývoje československého ošetřovatelství. Velké množství raněných, válkou fyzicky i duševně zmrzačených si vyžadoval zvýšenou potřebu ošetřovatelské služby. Obyvatelstvo bylo stíženo sociální chudobou, rozvojem infekčních chorob a celkově strádalo. Ošetřovatelství v Československu v meziválečném období zaznamenalo ohromný rozvoj. Od laické služby poskytované řeholicemi či ženami nízkým sociálním statusem pokročilo k ošetřovatelské péči, která byla poskytována vzdělanými a pro ošetřovatelství vychovanými ženami. Stejně jako každá z obou světových válek měla jiný charakter, tak jiný charakter dostal i ráz péče ošetřovatelské, přesto svojí podstatou nemohl být změněn. Služba bližnímu a uspokojování potřeb nemocných jako pilíř ošetřovatelství přetrvávala.

8.1. Ošetřovatelský personál v době 1. sv.v.

Vypuknutí první světové války v roce 1914 znamenalo, že bude nutné zajistit lékařskou a ošetřovatelskou péči většímu množství raněných vojáků. Vedle v té době existující sítě armádních léčebných ústavů, se mohla na pomoc této situaci ve větší míře postavit snad jen organizace Červeného kříže. Během několika málo měsíců však narazil Červený kříž na hranice svých možností. Kromě péče o raněné vojáky se organizace činná i v oblasti péče o válečné invalidy, sirotky a válečné vdovy a také rodiny, kdy živitel byl v poli.⁴⁰⁷

Zajištění sociální a zdravotní péče mělo svůj význam nikoliv jen humánní, nýbrž i společenský, který se projevil angažovaností veřejně známých osobností. Ošetřovatelská péče měla přesah i na poli genderovém v podobě podpory tzv. ženské otázky, kdy se do organizace ošetřovatelské péče zapojovala různá ženská uskupení, např. Ženský výrobní spolek. Spolky, města či zemské spolky Červeného kříže pořádaly zdravotnické kurzy pro ošetřovatelky. Kurzů se účastnily obvykle jak ženy civilní např. učitelky, tak též řeholnice.⁴⁰⁸

Na počátku války byla ministerstvem vnitra vytvořena jakási osnova, podle které se mělo v kurzech pro pomocné ošetřovatelky vyučovat. Kurzy měly probíhat při velkých nemocnicích. Osobám, které úspěšně absolvovaly kurz, bylo vydáno Červeným křížem vysvědčení o způsobilosti k práci dobrovolné výpomocné ošetřovatelky nemocných. Toto vysvědčení bývalo požadováno po ošetřovatelkách pečujících v lazaretech. Vcelku detailně je popsána činnost ošetřovatelek za I. sv.

---

⁴⁰⁷ Jiří VANĚČEK, *Chrudimské vojenské nemocnice 1914-1920*, Edice Chrudim, svazek 43., Chrudim 2015, s. 3-6

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 3-6

války na Chrudimsku, kde byla vykládací stanice pro infekčně nemocné, lazarety v několika objektech či pozorovací stanice pro raněné a nemocné.

Chrudimská obec otevřela kurz pro ošetřovatelky v budově dívčího lycea v srpnu 1914. Zahájení kurzu se ujal primář Všeobecné veřejné nemocnice v Chrudimi. Požadavky pro vstup do kurzu byly velice podobné těm, které musely později splňovat žákyně dvouletých ošetřovatelských škol. Přijímány byly ženy zdravé a bezúhonné, věku minimálně 18 let, které nevedly svoji vlastní domácnost a nepečovaly o dítě. O přijetí uchazečky rozhodoval primář nemocnice. Kurz byl bezplatný, jeho hodinová dotace byla okolo 18 hodin týdně a trval šest týdnů. Kurz zahrnoval část teoretickou, která byla zaměřena na stavbu těla a jeho pochody, dále byla zařazena všeobecná nauka o nemocech se zvláštním důrazem na nemoci infekční. Teorii doplňovala část praktická, která byla vyučována na živých modelech, ale také fantomu a v reálném prostředí. Žákyně však nesměly pomáhat při operacích a provádět činnosti jako bylo podávání nástrojů, narkózy atd. Výuka probíhala odpoledne ve všední dny, v neděli a ve svátek jako celodenní. V Chrudimi se kurzu účastnilo 52 žen, z toho bylo 11 sester řádových.⁴⁰⁹

Z potřeby ošetřit velký počet vojáků a nedostatku počtu lůžek vznikala nutnost zřízení lazaretů, pro kterou byly typicky uvolněny budovy škol, tělocvičen, sanatorií či obytných budov. Oběžník ministerstva vnitra udával požadavky na vybavení lůžek. Postele měly být železné s podložkou z prken pro lehce raněné a s drátěnou matrací pro těžce raněné. V tomto nařízení lze spatřovat logiku s ohledem na možný rozvoj proleženin. Postel pro lehce raněné měla být doplněna o prošíváný slamník, klínový podhlavník, polštář, jednu teplou deku a několik prostěradel. Postel pro těžce raněného měla být místo slamníku vybavena matrací o třech dílech, dvěma polštáři a klínovým podhlavníkem. Matrace, polštáře i podhlavník měly být vyplněny dřevní vlnou nebo mořskou trávou.

Vhodných postelí i potřebného příslušenství však byl enormní nedostatek. V provizorních lazaretech nejenže musel být upraven prostor pro nemocné, ale též pro potřeby lékařů, ošetřovatelek, obslužného vojenského personálu. Dělo se tak někdy oddělením části místnosti stěnami z krabic. Jako ošetřovatelky byly obvykle najímány ošetřovatelky z povolání, které pracovaly za plat. Např. v chrudimské pozorovací stanici pobíraly mzdu 50 korun měsíčně (honorář lékaře muže činil 30 korun denně, lékařky ženy 20 korun denně).

---

⁴⁰⁹ Jiří VANĚČEK, *Chrudimské vojenské nemocnice 1914-1920*, Edice Chrudim, svazek 43., Chrudim 2015, s. 3-5

V některých větších lazaretech byla vyčleněna jedna zkušená, obvykle více proškolená vrchní sestra. Pozorovací stanice ošetřovatelkám hradila ubytování a zdravotní péči. Pracovní kontrakt pozorovací stanice a ošetřovatelek upravovala kolektivní smlouva. Žádost o zaměstnání většinou podávaly ošetřovatelky, účastnice kurzu péče o raněné, který absolvovaly při některé z veřejných nemocnic. Zajímavostí je, že v chrudimské pozorovací stanici od ledna 1915 sloužily nizozemské ošetřovatelky, které byly zaměstnány např. v pavilonu pro choroby infekční.

Je třeba mít na paměti, že se pohybujeme v době, kdy první československé diplomované sestry teprve studovaly. Přestože výnos rakouského ministerstva vnitra ukládající zřizování ošetřovatelských škol byl vydán roku 1914, byly první dvě ošetřovatelské dvouleté školy na našem území otevřeny a začaly vyučovat v roce 1916. Jednalo se o českou a německou ošetřovatelskou školu v Praze. Provoz byl zahájen se zpožděním, které bylo zapříčiněno právě zaneprázdněností vyučujících lékařů v době války. První žákyně diplomovaly až v roce 1918 a v počtu, který jistě nemohl saturovat potřeby regionu. Vzpomeňme, že absolventek prvního ročníku české školy bylo 11.⁴¹⁰

Od prvních absolventek pražské české ošetřovatelské školy pocházejí jejich vzpomínky na své profesní počátky, které jsou zasazeny právě do doby první světové války. Olga-Josefa Andělová Křivánková, První diplomovaná sestra vzpomínala na své rozhodnutí pro ošetřovatelské povolání: „*Pro povolání ošetřovatelky rozhodla jsem se již počátkem 1. světové války, v roce 1914. Útrapy, bolesti a bída mnoha milionů hluboce se mne dotýkala. Cítila jsem, že je povinností každého přiložit ruku tam, kde může pomáhat.*“⁴¹¹

Absolvovala šestitýdenní ošetřovatelský kurz v Havlíčkově Brodě za vedení primáře MUDr. Zahradníčka (biografická data nezjištěna) a řádových sester. Kurz byl veden hlavně z hlediska chirurgie. Účastnicím byl vštěpován význam asepse a antiseptiky. Po absolvování kurz pracovala v rezervní nemocnici pro nemocné a raněné téměř již zhojené před odchodem zpět na frontu. Jak sama O. Andělová říká: „...však jsem toužila ošetřovat „skutečné pacienty“ a žádala o přijetí do Pozorovací stanice v Kolíně. Tam přicházeli těžce nemocní a ranění přímo z pole. Rány bývaly hnisavé a často se vyskytovaly infekční nemoci (typhus a dyzenterie).“⁴¹² Ve vzpomínkách sestry Andělové nalézáme prvně informaci o vlivu zahraničních ošetřovatelek na našem území, ještě před založením první ošetřovatelské školy. Olga Andělová vzpomíná, že: „Vedoucími ošetřovatelkami byly

⁴¹⁰ AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II, karton č. 1;

Vaněček, J., Chrudimské vojenské nemocnice 1914-1920, Edice Chrudim, svazek 43., Chrudim 2015, s. 25-29

⁴¹¹ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 4

⁴¹² Tamtéž, s. 5

v Pozorovací stanici v Kolíně do konce roku 1915 Švýcarky německé národnosti. Ošetřovatelky s krátkodobými kurzy, byly vedeny jako pomocnice ošetřovatelek „Helferinen“. Považovala jsem to za opravdu nespravedlivé, protože právě pomocné ošetřovatelky vykonávaly téměř všechnu práci. Ke chvále Švýcarek jsem uznala, že ošetřovatelská služba byla dobře organizována. V objektech, kterých bylo v Kolíně několik, byly zřízeny zvláštní zatemněné a tiché místnosti pro odpočinek po nočních službách, ošetřovatelky měly jídelnu, kdy jídla byla kvalitativně i kvantitativně dostatečná. V čele jako nadřazená všech byla představená „Frau Oberin“. Byla ženou skutečně vynikajících vlastností. Švýcarky odešly koncem roku 1915 a tím nastal pro ošetřovatelky všeobecný úpadek životní úrovně. Odpočinkové pokoje pro sestry i jídelna byly zrušeny, strava byla táz, kterou dostávali vojáci přidělení služebně do nemocnice. Ošetřovatelky v Pozorovací stanici v Kolíně byly přizpůsobeny úrovni, podle které se pohlíželo na ošetřovatelky v té době a ještě dlouho po ní.“⁴¹³

D.s. Marta Šindlerová, pozdější předsedkyně Spolku diplomovaných sester vzpomínala, že I. světová válka doléhala velmi těžce všude. Trvala již čtvrtým rokem, když byly první žákyně v posledním druhém roce studia. Strádaly značně nedostatkem potravin. Vzpomíná, jak dopolední svačinu na druhý den, kterou dostávaly večer, snědly hned po večeři, a když na některou přišla patička chleba, byla šťastná, že má o sousto více. Byly tak ukázněné, že v nemocnici nevzaly do úst, i když jim opatrovnice nabízely zbytky po pacientech, které jinak byly určeny do pomyjí. Bylo pod jejich důstojnost, aby tzv. ojídal pacienty.⁴¹⁴

Pozdější první civilní sestra představené Všeobecné pražské nemocnice zavzpomínala na dobu, kdy si věhlasní univerzitní profesori nacházeli cestu k prvním diplomovaným sestrám. Když Prof. R. Jedlička s úctou hovořil o vlastnostech ošetřovatelek, jistě měl na mysli při tom velmi schopnou sestru Hellichovou (1881–1954)⁴¹⁵, s kterou pracoval za 1. světové války v bělehradské nemocnici. Sestra Hellichová byla „výjimečný typ vzácného a ušlechtilého člověka a výborná sestra.“⁴¹⁶

Co se týče služebního úboru ošetřovatelek v době první války, jistě se nedá hovořit o jednotné uniformě. Četné fotografie z lazaretů dokládají, že základním oděvem byly obvykle tmavé dlouhé šaty doplněné o bílou prací zástěru, která poskytovala ochranu před znečištěním a nabízela možnost vcelku rychlé hygienické výměny. V některých případech se ošetřovatelky objevují v bílých šatech a to obvykle na odděleních chirurgických oborů (viz. obr.č. 6). Někdy byl oděv doplněn o bílý čepec či

⁴¹³ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 4 -6

⁴¹⁴ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 9-10

⁴¹⁵ Růžena Hellichová, diplomovaná vrchní zdravotní sestra v Bělehradě, později pracovala z prof. R. Jedličkou v sanatoriu v Podolí, osobní údaje dostupné z:

<https://www.payne.cz/3xS43787/HellichovaRuzena.htm>, [cit:2024-02-25]

⁴¹⁶ Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví

šátek nejednotného tvaru. (viz. obr.č. 7) Nutno říci, že ošetřovatelky se svým úborem příliš neodlišovaly od kuchařek či služebných. Z doby první světové války pocházejí též různé romanticky laděné pohlednice ošetřovatelek se symbolikou Červeného kříže (viz. obr. č. 8), které korespondují s prvotní romantickou představou dam o ošetřování raněných vojáků v počátcích války. S realitou skutečného dění tyto představy příliš společného neměly.⁴¹⁷

Obr. č 9: Ošetření nemocného, blíže neurčená nemocnice Brno, rok 1918⁴¹⁸

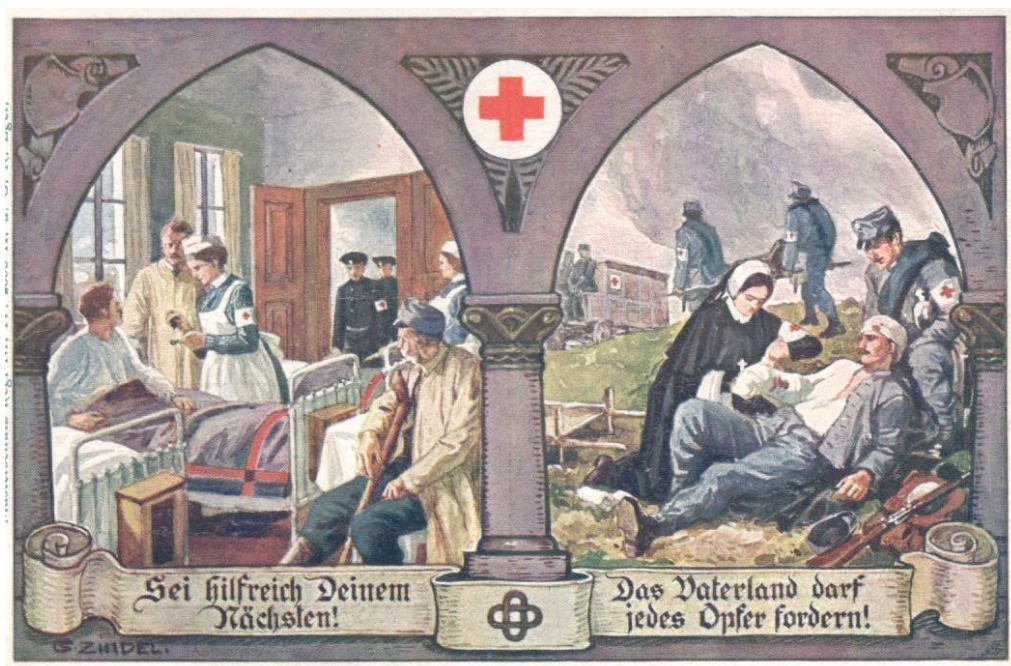

Obr. č 10: Personál nemocnice Pardubice, období 1. světové války⁴¹⁹

⁴¹⁷ Vlastní sbírka fotografií a pohlednic

⁴¹⁸ Zdroj: vlastní sbírka autorky

⁴¹⁹ Zdroj: vlastní sbírka autorky

Obr. č 11: Pohlednice, 1. světová válka, Rakousko-Uhersko⁴²⁰

8.2. Ošetřovatelky ve 2. sv.v.

V době, kdy se schylovalo k 2. světové válce, bylo potřeba napřít všechny síly k tomu, aby byla zajištěna ošetřovatelská péče v co možná největší míře a kvalitě. Promptně na situaci reagovaly jak diplomované sestry Spolku diplomovaných sester, tak sestry činné v organizaci Československého červeného kříže.

Dobrovolné sestry ČSČK

K válečným úkolům byl vycvičen dostatek dobrovolných sester, které měly být připraveny pro případ potřeby. Sestry v ČSČK pro ně organizovaly pokračovací kurzy, v nichž je seznamovaly zejm. s péčí o raněné. Schopné z nich se zaučovaly pro funkci instruktorek. Podařilo se vycvičit 10 000 dobrovolných sester. Mnohé z nich za protektorátu vykonávaly sociálně zdravotní péči v různé podobě. Několik sester zahynulo v koncentračních táborech, mezi nimi i vedoucí pražských dobrovolných sester, sestra Šrámková (osobní údaje nezjištěny).

Sekce dobrovolných sester ČSČK byla velmi úzce propojena se Spolkem diplomovaných sester. Dobrovolné sestry dostávaly prostor v ošetřovatelském periodiku, kde pravidelně referovaly o své činnosti. Za sekci dobrovolných sester ČSČK referovala v květnu roku 1938 Dr. Kálalová-Di Lotti.

⁴²⁰ Zdroj: vlastní sbírka autorky

V roce 1937 bylo uspořádáno 219 kurzů pro dobrovolné ošetřovatelky, z nichž vyšlo 6201 nových dobrovolných sester. Takže celkový stav dobrovolných sester v ČSR byl ke květnu 1938 18.268. Česká divize vycvičila v roce 1937 2341 dobrovolných sester, divize Moravsko-slezská 2356, divize slovenská 1184 a divize Podkarpatské Rusi 320. Dobrovolné ošetřovatelky byly sdruženy ve 230 odborech dobrovolných sester spolků ČSČK. Co se týkalo národnosti, měla převážná většina dobrovolných sester československou a rusínskou, maďarskou národnost mělo 27% a německou 7% dobrovolných sester. Bylo jednáno o podobě stejnokroje diplomovaných sester, domovenkách a textu slibu dobrovolných sester.

Vzniklý Ošetřovatelský poradní sbor ČSČK byl pověřen usměrňováním činnosti ČK v ošetřovatelském sboru. Zasedali v něm zástupci ČSČK a SDS jakož i zástupci Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva národní obrany, státního zdravotního ústavu atp. V květnu 1937 se jarní schůze sboru konala v pracovně prof. Weignera. Probírány byly otázky ošetřovatelské a zdravotní služby v rodinách, výsledky organizace kurzů pro dobrovolné sestry ČSČK a náměty týkající se školení ošetřovatelek. Dne 12.5.1937 se konala první schůze sekce dobrovolných sester ČSČK při Ošetřovatelském poradním sboru ČSČK, kde byl připraven návrh na jmenování dalších funkcionářek a paní Z. Havránková byla jednohlasně zvolena za předsedkyni sekce. V roce 1937 se slib 2000 dobrovolných sester v bílých stejnokrojích konal ve velkém sále Lucerny za účasti Dr. Petra Zenkla, ředitele Ústřední sociální pojišťovny.⁴²¹

Úbor dobrovolných sester představovala pracovní zástěra s dostatečným krytím u krku. Pracovní čepček měl nejdříve roušku, která se neosvědčila, poněvadž při činnosti přepadávala přes hlavu. Bylo doporučeno roušku zkrátit a v olemování sdrhnout těsně kolem hlavy. Pracovní zástěra (také označována jako pracovní plášť měla mít sedlo s našitým stojatým límečkem. K doplnění úboru byla navržena dlouhá gabardenová pláštěnka barvy šedomodřezelené se stojatým límečkem a čepičkou z téže látky.⁴²²

V roce 1940 byl ČSČK zrušen německými okupanty. Sociální činnost byla přesunuta např. pod Ministerstvo sociální péče a zdravotní správy (MSPZ), kde např. d.s. Marta Šindlerová našla uplatnění jako referentka ošetřovatelské a zdravotní služby v rodinách (OZSR) v odboru IIa/4. tak bylo podchyceno pokračování péče o matky a děti, které bylo započato v rámci ČSČK. Během protektorátu došlo k přemístění MSPZ z Palackého náměstí na Malou Stranu do Sněmovní ulice. D.s.

---

⁴²¹ Spolek diplomovaných sester, *Kurz – zdravotní služba ve válce*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3, s. 21

⁴²² Spolek diplomovaných sester, *Úbor dobrovolných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 3, s. 35

Šindlerová vzpomíná, že tam prožívali poslední dny před ukončením války. Ještě před povstáním bylo potřeba uvolnit 60 ošetřovatelek pro Tereziňskou věznici z několika různých institucí. Později byly zapojeny i sestry a sociální pracovnice, které se vrátily z emigrace.

Za bojů v Praze bylo nutno zajistit ošetřovatelskou službu a první pomoc pro raněné na barikádách. Na výzvu tehdejšího ministerského rady MUDr. Josefa Veselého v rozhlase se přihlásilo celkem 360 dobrovolnic a všechny měly plné ruce práce. Narychlo bylo v Praze zřízeno 20 ošetřoven a těm MSPZ zajišťovalo přísun potřebných pracovníků. Komunikace probíhala buď telefonicky a tam kde to nebylo možné, tak byla připravena pohotovostní jízdní kola. Velice dobře se v té pohnuté době osvědčily dobrovolné sestry

Spolek diplomovaných sester v době II. světové války

Když se schylovalo k druhé světové válce, tak se i Spolek diplomovaných sester postupně zapojoval do přípravy na obranu naší vlasti. Pořádal celou řadu kurzů pro sestry s tematikou válečné chirurgie. Dále instruktorské kurzy pro přípravu dobrovolných sester ČSČK. Honoráři za kurzy spolek přispíval do fondu pro obranu státu. I ve válečných dobách se snažily sestry uskutečňovat plánovaný program spolku. 7. února 1938 byl ustaven poradní ošetřovatelský sbor při Ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Jeho členkami za Spolek diplomovaných sester byly diplomované sestry Marie Anzenbacherová, Anna Rypáčková a Emilie Ruth Tobolářová. Zřízení samostatného ošetřovatelského referátu při ministerstvu zdravotnictví, o který Spolek diplomovaných sester řadu let usiloval, bylo uskutečněno až po 2. sv. válce. Prozatím byl 9. února 1938 byl ustanoven ošetřovatelský poradní sbor při ČSČK, do něhož kromě referentek ČSČK byly jmenovány diplomované sestry z různých pracovišť. Uznáním činorodé práce diplomovaných sester bylo zvolení d.s. Emilie Ruth Tobolářové a později Jarmily Roušarové a Anny Rypáčkové do Společnosti československých nemocnic. Příspěvky diplomovaných sester o otázkách ošetřovatelství se staly součástí kurzů a sjezdů této společnosti.

Do slibně se vyvíjející práce Spolku diplomovaných sester přišel počátek 2. sv. v. se všemi krutými následky pro celou republiku. Spolek narychlo zřídil umístovací odbor, který měl plné ruce práce s hledáním náhradních pracovišť pro sestry, které musely opustit zabraná území. Mnohé z nich našly přechodný azyl v nově zřízeném domově sester v Praze na Slupi. Celostátní registrace sester, kterou spolek připravoval, byla tak pozastavena. Registraci všech zdravotnických pracovníků uskutečnilo až Ministerstvo zdravotnictví po válce.⁴²³

---

⁴²³ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 10-15;

V roce 1938 byl Spolkem diplomovaných sester pořádán kurz „Zdravotnická služba ve válce“ a to při ústavu pro válečnou chirurgii prof. Dr. Arnolda Jiráska. Kurz se uskutečnil 15. března 1938 a program byl následující:

- a) Nástin organizace zdravotnické služby ve válce, se zvláštním zřetelem na službu v poli (1 hodina)
- b) Válečná epidemiologie (1 hodina)
- c) Bojové látky, jejich účinek, ochrana před nimi, ošetřování zasažených (2 hodiny)
- d) Válečná chirurgie – povšechný ráz válečných poranění, ošetřování raněných před a po operaci, výzbroj polních zdravotních ústavů s případnou demonstrací (4 hodiny)⁴²⁴

Druhý kurz pohotovosti pro diplomované sestry pořádaný SDS měl velký úspěch. Zapsalo se 180 účastnic. Přednášky se konaly v posluchárně I. české chirurgické kliniky ve dnech 31.3. – 2.4.1938. Sestry kromě teoretické části, podstoupily i praktický nácvik první pomoci a výcvik s plynovými maskami. SDS dále zorganizoval doplňkový řídičský kurz pro sestry.⁴²⁵

Diplomované sestry se snažily být pro případ nutnosti připraveny, a proto všemožně usilovaly si rozšířit plejádu svých kompetencí. Kupříkladu Branný sbor československých motoristů, do jehož řad se prostřednictvím SDS přihlásilo přes 50 sester, konal 2.5.1938 v Autoklubu v Praze schůzi, jíž se účastnila d.s. Vítková (osobní data nezjištěna) a měla možnost jednat o uspořádání zvláštního kurzu pro diplomované sestry s ohledem na jejich určení v době válečné. Výcvik řízení motorových vozidel pro sestry nebylo možno uskutečnit pro velký počet přihlášených okamžitě.⁴²⁶

Pro případ nutné mobilizace vydal Spolek diplomovaných sester velice praktický návod na nutné vybavení sestry pro případ povolání do mobilizace, který zahrnoval následující položky:

Výbava diplomované sestry pro případ povolání do služby za mobilizace

1. Kufr rozměrů 75x45x20cm, váhy 20 kg, opatřený řemeny, dobrým zámkem a zasunovacím pouzdrům na jméno a adresu
2. Pracovní stejnokroj diplomované sestry (podle letáku SDS), čtyři úplné prací stejnokroje se všemi doplňky, včetně odznaku

---

AHMP, Spolek diplomovaných sester v ČSR, NAD 681, kniha záznamů schůzí spolku

⁴²⁴ Spolek diplomovaných sester, *Kurz – zdravotní služba ve válce*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3, s. 21

⁴²⁵ Spolek diplomovaných sester, *K míru Československého Červeného kříže*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, s. 38-39

⁴²⁶ Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, č. 6, s. 94-95

3. Vycházkový kroj diplomované sestry (podle letáku SDS), jedny tmavomodré šaty, plášť a klobouk, dva páry černých stěvíců (letní a zimní), tři páry šedých punčoch (jedny teplé, dvoje lehké), dva páry rukavic (letní a zimní), bílá šálka na krk a jeden tmavomodrý svetr
4. Dodatky – jeden nepromokavý plášť s kapucí nebo čapkou do deště, přezůvky, jedny tepláky, jeden civilní oblek, jednu aktovku nebo kabelku, příruční řemínky, jednu plynovou masku pro vlastní potřebu při cestování, jednu svítilnu CPO, jeden domácí župan nebo šaty a domácí stěvícce
5. Osobní potřeby, doklady v nepromokavém pouzdře, prádlo – čtyři denní soupravy z nich jednu teplou, tři noční soupravy z nich jednu teplou, dvanáct kapesníků, tři ručníky třecí a tři měkké, dva utěrky na nohy, dvě malé utěrky na prach, umývadlo atp., ubrousky v pracím pouzdře, toaletní potřeby – co nejmenší velikosti, kartáček na zuby, pastu a pohárek, dvě žínky, kartáček na ruce, mýdlo hřeben, zrcátko
6. Doplnky – jídelní příbor v pracím pouzdře, dva prací pytle na čisté a špinavé prádlo, jedna lehká houně, jedny hodinky s minutníkem z nerozbitného skla, jednu svítilnu CPO, poznámkový blok, plnicí pero, tužku, gumu, jedno malé pouzdro s potřebami na čištění šatů a bot, jedno malé příruční šití, jeden balíček čokolády v tzv. leteckém pouzdře, jeden balíček sušeného ovoce, čtvrt kg cukru v celofánu.

Veškeré součásti označit plným jménem, nikoli monogramem. Na prádlo a šaty vyšít, obuv označit uvnitř, na ostatní potřeby napsat.⁴²⁷

Mobilizační služba diplomovaných sester byla z počátku vcelku nepřehledná v tom, do jakých služeb byly povolány a kde působily. Pro nedostatek diplomovaných sester nebylo možno organizovat všechny akce tak, jak by bylo potřeba. Institucemi i veřejností byla ceněna osobní iniciativa sester, které se samy přihlašovaly do služeb ČSČK, CPO, ke službě nádražní, evakuační atp. Sestry při této dobrovolné práci získávaly celou řadu zkušeností a byly vyzvány Spolkem diplomovaných sester, aby svými návrhy napomohly organizaci další sesterské pohotovosti. Sestry pomáhaly zejm. v těchto zařízeních:

Ošetřovny civilní protiletecké ochrany

Fyzikát hlavního města Prahy zřídil 16 těchto ošetřoven. ČSČK dodal pomocný personál. Materiál byl doplněn instrumenty pro venesekci, injekce a léky. Personálu bylo zdůrazněno, že injekce, léky a jiné odborné zákroky mohou být prováděny pouze na lékařský předpis. V ošetřovnách byly

---

⁴²⁷ Spolek diplomovaných sester, *Výbava diplomované sestry pro případ povolání do služby za mobilisace*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 7, s. neuvedena

k dispozici obleky a rukavice proti yperitu. Personál si sám přinesl osobní protiplynové masky. Dobrovolné sestry byly přidělovány z nejbližšího odboru dobrovolných sester ČSČK. Pohotovost byla ve dne v noci, i když nebylo nebezpečí náletu. Střídal se podle plánu a svou přítomnost zapisovaly do zvláštního sešitu. Vedením a inspekcí ošetřoven byla pověřena vždy jedna diplomovaná sestra. V centrální ošetřovně v krytu Praha I. se stále střídal diplomované sestry Ošetřovatelské zdravotní služby v rodinách.⁴²⁸

Nádražní péče o uprchlíky

Byly zřízeny ošetřovny na Wilsonově, Denisově, Masarykově nádraží, na Smíchově a v Holešovicích. Účelem bylo poskytnut první pomoc a nejnútnejší ošetření uprchlíkům. Zprvu se dobrovolné sestry staraly i o stravování, ale následně si nechaly pouze stránku zdravotní. Primitivní zařízení nádražních ošetřoven bylo doplněno do několika dní výbavou instrumentů, lékárníčkou a obvazovým materiálem. Lékařská služba byla zavedena pražským fyzikátem v určených hodinách. Vedení a inspekce všech nádražních ošetřoven po stránce ošetřovatelské bylo svěřeno jedné diplomované sestře instruktorce.⁴²⁹

Svépomocné sběrací akce probíhaly v Praze a následně i v jiných městech. Dobrovolné sestry pomáhaly přijímat, třídit a zapisovat věci.⁴³⁰

Tábory pro evakuované uprchlíky v Lounech a Nové pace. Uprchlíci byli umístěni v pracovních táborech. Primitivní nocleh na slámě byl zajištěn ve školní budově. Do každého místa byla vyslána diplomovaná sestra českou divizí ČK, aby se ujala zdravotní služby v táboře. Upozornila na závady hygienického rázu. Starala se o to, aby jak děti tak dospělí stížení infekční chorobou byli z tábora vyřazení a řádně ošetřeni. Dále se staraly o výcvik dobrovolných ošetřovatelek v místě, o zdravotní výchovu dětí a umístění nemocných a starých osob v nemocnici.⁴³¹

Probíhaly též **akce dárců krve**. Prvotní horlivost zájemců opadávala. Sama řada diplomovaných sester se přihlásila za dárce sama, např. sestry z nemocnice na Bulovce.⁴³²

---

⁴²⁸ Spolek diplomovaných sester, *Ošetřovny CPO*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, č. 6, s. 94

⁴²⁹ Spolek diplomovaných sester, *Nádražní péče o uprchlíky*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, č. 6, s. 94

⁴³⁰ Spolek diplomovaných sester, *Svépomocná sběrací akce*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, č. 6, s. 95

⁴³¹ Spolek diplomovaných sester, *Tábory pro evakuované a uprchlíky*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, č. 6, s. 95

⁴³² Spolek diplomovaných sester, *Akce dárců krve*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, č. 6, s. 95

Byla zřízena **kancelář pražských spolků a odborů dobrovolných sester ČSČK** v Praze II., Na Hrádku. Instruktorát dobrovolných sester ČK vedla diplomovaná sestra instruktorka.⁴³³

Útulky pro uprchlíky v Praze. Bylo jich zřízeno 11. Z prvních a největších byl útulek na Stadionu na Strahově, který organizovala a po celou dobu vedla diplomovaná sestra české divize ČSČK za pomoci diplomovaných a dobrovolných sester. Byly dále zřizovány útulky v Praze i na venkově. Zdravotní dohled a ošetrovatelskou službu vždy konaly diplomované sestry ošetrovatelské a zdravotní služby v rodinách za pomoci jiných diplomovaných i dobrovolných sester. Bylo třeba se neustále přizpůsobovat situaci. Transporty byly nepravidelné, fluktuace uprchlíků vysoká, byly rozdíly v provozu jednotlivých útulků. Sestry konaly službu podle potřeby nebo dle instrukcí lékaře.⁴³⁴

Válečné období ovlivnilo též činnost Spolku diplomovaných sester. Pravidelné spolkové schůze se např. v říjnu 1938 vůbec nekonaly. Sestry byly zaneprázdňeny mimořádnými pracemi v CPO a v péči o uprchlíky. Spolek diplomovaných sester na stránkách svého periodika vyzval sestry, aby se v případě nouze na spolek obrátily. Následkem změněných poměrů se v mnohých institucích očekávaly restrikce ošetrovatelského personálu. V listopadu 1938 bylo již evidováno dest sester bez práce. Byly to sestry ze Slovenska, Podkarpatské Rusi a okupovaného území, proto spolek vyzval sestry, které místo ztratily a byly ohroženy nezaměstnaností, aby se spolku ozvaly. Spolek jim zprostředkoval nová pracovní místa. Příliv uprchlíků z pohraničí přicházel v několika etapách. První uprchlíci přicházeli již za mobilizace, kdy opouštěli ze strachu svoje domovy v pohraničí ještě před příchodem vojska. Tento proud značně vzrostl po mnichovské dohodě. Mezi uprchlíky převážnou většinu tvořili Češi, menší část demokratičtí Němci a Židé. První pomoc veřejnosti byla velmi rychlá a vydatná. Podílely se na ní jak diplomované, tak dobrovolné sestry ČSČK.⁴³⁵

Ve dnech 21. – 26. listopadu 1938 byl organizován **Kurz pro sociálně zdravotní pracovníce přidělené protiepidemické akci v táborech uprchlíků**. Kurz pořádalo Ministerstvem zdravotnictví se Státním zdravotním ústavem. Přednášky a demonstrace se konaly ve Státním zdravotním ústavu, v Masarykově škole, v nalezinci a infekčním oddělení na Bulovce. Účelem kurzu bylo seznámit

---

⁴³³ Spolek diplomovaných sester, *Kancelář pražských spolků dobrovolných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, č. 6, s. 95

⁴³⁴ Spolek diplomovaných sester, *Útulky pro uprchlíky v Praze*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, č. 6, s. 95

⁴³⁵ AHMP, Spolek diplomovaných sester, *Organizace péče o uprchlíky*. Přednáška SDS proslovená na schůzi 5. 12.1938;

Miroslav ŠULC, *Organizace péče o uprchlíky*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 111-112

zdravotně sociální pracovnice s organizací péče o válečné uprchlíky, o způsobu péče po stránce hygieny, výživy, péče o děti od kojeneckého věku a protiepidemické prevence a profylaxe.⁴³⁶

Česká ošetřovatelská škola v Praze ve válečné době

Pokrok, který se v našem ošetřovatelství tak slibně rozvíjel, byl násilně přerušen mobilizací a německou okupací. Ošetřovatelskou školu bylo možno udržet jen s vypětím všech sil tak, aby vše co doposud bylo vybudováno, nepadlo do rukou a nesloužilo okupantům. České lékařská fakulta byla uzavřena. Některé posluchárny, které ošetřovatelská škola používala, byly zbourány nebo obsazeny Němci. Sestra představená E.R. Tobolářová vzpomínala: „...pro přednášky jsem získala jídelnu v Budči, což byl bývalý vysokoškolský internát. Česká ošetřovatelská škola musela vařit a servírovat ve vlastní jídelně i žákyním německé ošetřovatelské školy. Jaká to byla žalost a hrůza, aby nedošlo k incidentům a jakémukoliv ohrožení jak českých žákyň, tak personálu. V té době bylo mnoho žákyň z pohraničí.

Profesor Borovanský v té době požádal ředitelku ošetřovatelské školy, zda by mohla uschovat některé vzácné preparáty a jiné věci např. kosti, obrazy v budově ošetřovatelské školy. Žákyně vše odnosily z anatomického ústavu pod pláštěnkami. Bylo to právě v den uzavření českých vysokých škol a klinik. I klinikám byly různé cenné věci a instrumenty uschovány v ošetřovatelské škole. V době okupace byl předmět nemocniční administrativa přednášen německy. Některé předměty se u státních zkoušek zkoušely v jazyce německém. Hodiny německého jazyka byly povinné. Na ošetřovatelské škole profesori němčiny byli dva a na žákyně si stěžovali, že se jazyk neučí. Představená školy dostala výtku s tím, že je zodpovědná za to, aby se to změnilo. Na příkaz nakladatelství Orbis sestavila tedy příručku „Praktická němčina pro ošetřovatelky“⁴³⁷ se slovníkem a základní gramatikou“.⁴³⁸

Také žákyně ošetřovatelských škol byly zapojeny do válečného dění. V roce 1938 se žákyně 2. ročníku české ošetřovatelské školy zapojily do sbírky šatstva pro válečné uprchlíky, kterou pořádal ČSČK a věnovaly oděvy odložené i zánovní. Žákyně České ošetřovatelské školy v Praze, ač byly změněnými okolnostmi ve státě zaměstnány, pletly ve volných chvílích svetry pro uprchlíky.

---

⁴³⁶ Spolek diplomovaných sester, *Kurz sociálně zdravotní pracovnice v protiepidemické akci*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 118-119

⁴³⁷ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Praktická němčina pro ošetřovatelky*, Spolek diplomovaných sester a Národní odborová ústředna zaměstnanecká, Praha 1942

⁴³⁸ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetřovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-28; AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 3

Podporu vyjadřovali československým sestřám kolegyně z ciziny. SDS v září 1938 docházely podporující dopisy vyjadřující upřímnou sympatii v těžkých dobách ze stran různých mezinárodních organizací, např. za Mezinárodní ošetrovatelskou radu psala výkonná sekretářka Anna Schwanzenbergová (osobní údaje nezjištěny), ředitelka Mezinárodního domova sester v Londýně N. L. Dorsey (osobní údaje nezjištěny) atd.⁴³⁹

Sestra Vlasta Kaděrová popsala své zážitky z období války takto: „Dne 14. března 1939 byly předčasně ukončeny přednášky pro zdravotně sociální pracovníce v oblasti péče o děti a mládež vedené gynekologem, dr. Pachnerem (osobní údaje nezjištěny) v Ostravě. Přehlušil je hluk motocyklů německých vojáků, které ještě před večerem naplnily ulici celého města. Zřízením protektorátu byla značně narušena slibně směřující práce diplomovaných sester a zdravotně sociálních pracovníc. Poradny a úřadovny se musely z nového ústavu vystěhovat a do budovy se nastěhovalo gestapo. Poradnám byly obvykle přiděleny nevhodné budovy a bylo třeba mnoho úsilí vytvořit v nich vyhovující zařízení. Sestry jen vzpomínaly na pěkné bydlení v původním ústavu. Pořád se snažily udržet obvyklé pracovní schůzky, i když cesta zatměným městem nebyla příjemná. Některé pracovníce to měly daleko.

Zatčení školního lékaře Dr. Říhy a ředitele ústavu Dr. Slabihoudka (osobní údaje nezjištěny) i mně přimělo ke zvýšené opatrnosti a omezila jsem plánované sociálně zdravotní úkoly např. plán rozšíření stravování mládeže i ošacovací akce atp. V lednu 1943 odvedlo gestapo přímo z pracoviště poradny „Naším dětem“ zdravotně sociální pracovníci Lídu Jelínkovou a poté další kolegyni Zorku Voropinovou (osobní údaje nezjištěny). Pro ostatní kolegyně to byla velká ztráta a varování. Některé z nich situace poškodila i zdravotně. Ozvala se stará onemocnění. Kromě povinností pomáhat dětem různými podpůrnými akcemi, bylo třeba pamatovat i na ty, které odvedli do vězení a koncentráků. S ředitelem Péče o mládež J. Boxanem (osobní údaje nezjištěny) sestry spolupracovaly jak v balíčkové akci týkající se distribuce potravin, tak ve vyhledávání potřebných. Sestry spolupracovaly i s ostravskou katolickou charitou při pořádání venkovských pobytů pro děti. Šlo o letní pobyt dětí na venkově, kde měly možnost se dobře najíst. V době okupace jsem zvětšila spolupráci ze sociálně zdravotního úseku péče o mládež s ostravskou ošetrovatelskou školou, kde jsem přednášela o zařízeních veřejného zdravotnictví a školním lékařství. V roce 1943 se vrátil z vězení Dr. Slabihoudek a z jeho podnětu se schůzky sociálně zdravotních pracovníc a sester zintenzivnily a zamýšlely se nad náplní zdravotně sociální péče o děti a mládež na obnovení svobody. Přiblížením fronty k Ostravě byla práce zcela ochromena a dělalo se všechno, co bylo právě akutně potřeba. 30. dubna 1945

---

⁴³⁹ Spolek diplomovaných sester, Zprávy z ciziny – dopisy z Anglie, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8, s. 93

dočkala se Ostrava osvobození a hned 1. května ráno sešli se v místnostech zdravotnického referátu ostravské radnice všichni ti, kteří si uvědomovali, že k předním úkolům v osvobozeném městě patří postarat se o plynulou zdravotní službu, o ochranu před epidemií a dalších škod na zdraví.“⁴⁴⁰

Na období II. světové války vzpomínala také první civilní sestra představená v ČSR a tehdejší instruktorka brněnské ošetrovatelské školy Jarmila Roušarová: „Přišel nešťastný březen roku 1939. To vše samozřejmě ovlivňovalo po mnoha stánkách také chod nemocnic. Kolik námahy dalo zatemňování a jeho hlídání. Ředitel nemocnice prof. Weber byl zbaven ředitelství a musel se vystěhovat se svým oddělením do staré Vychovatelny. Osobní referent byl poslán do továrny a já jsem byla sesazena ze svého místa. Když jsem přesto chtěla na Bulovce zůstat u lůžka nemocných jako sestra, bylo mi vzkázáno, že jestli neodejdu dobrovolně, pomůže mi gestapo. Před tím jsem musela vyklidit pokoj vedoucí sestry a po řadu týdnů bydlela v koupelně na oddělení. V těžkých letech ohrožení naší republiky jsem se podílela v rámci ČSČK na vedení kurzů pro dobrovolné ošetrovatelky a organizovala jejich praxi na Bulovce.“⁴⁴¹

Od května 1941 byla Roušarová povolána jako školní sestra instruktorka do české ošetrovatelské školy v Brně. Tam zažila složité roky okupace. Sama je označila jako nejdramatičtější ve svém životě. Ve vzpomínkách napsala: „Ve městě byl všude mocný německý vliv a to i ve vedení nemocnice. Prožila jsem tam četné nálety i osvobození Brna sovětskou armádou v dubnu 1945. Těžkou ranou pro ošetrovatelskou školu bylo zatčení ředitele prof. Dr. K. Hory s dalšími členy profesorského sboru brněnské univerzity a jejich pozdější popravení v Mauthausenu. Právě v den zatčení jsem dala prof. Horovi slib, že v brněnské ošetrovatelské škole zůstanu alespoň do osvobození, ve které pevně věřil a pro které ilegálně pracovat. V dubnu 1945 byla brněnská nemocnice částečně evakuována a dostali jsme nařízení poslat všechny žákyně domů. To je uchránilo před posledními boji o Brno a zároveň umožnilo se zapojit k poskytování první pomoci v jejich domovech. Druhá školní sestra, kuchařka a pomocnice také odjely. V brněnské ošetrovatelské škole jsem zůstala pouze já, sestra Židová a jedna pomocnice. Cenné věci jsme ukryly pod hromady uhlí a brambor. Trávily jsme nekonečné dny a noci ve sklepním krytu. Ředitelna byla poslední den bojů o danou čtvrt' úplně zničena dělovou koulí. Ostatní cenné věci se podařilo do mírového období zachránit. Konec války a osvobození dodalo školním pracovnícím mnoho sil. Žákyně ročníku 1944-46 byly ihned zapojeny do služeb v nemocnici. Přijímány byly také elévky k výpomoci v nemocnicích. Ty, co se osvědčily, staly se později řádnými žákyněmi a posléze kvalifikovanými sestrami.“⁴⁴²

---

⁴⁴⁰ Vlasta, KADĚROVÁ, *Jak jsem se stala sestrou z povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 36-39

⁴⁴¹ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 58-62

⁴⁴² Tamtéž

V době války projevila celá řada sester svoji odvalu i za cenu rizika. Kupříkladu za protektorátu d.s. Jarmila Hennerová-Rösslerová spolu s manželem významným neurologem Kamilem Hennerem zachránili život několika lidem před persekucí Němců, bez ohledu na vlastní nebezpečí. Po konci války akademik Henner vybudoval samostatnou neurologickou kliniku (převzal původně německou neurologicko-psychiatrickou kliniku), kde se uplatnil jeho kladný vztah k práci diplomovaných sester. Pracoval za vydatné pomoci a zejm. podpory své ženy.⁴⁴³

Anna Rypáčková

Mimořádný je příběh Anny Rypáčkové, diplomované sestry, která zastávala ve své kariéře mnoho významných funkcí. Byla první sestrou představenou ve Všeobecné nemocnici v Praze, byla ředitelkou pražské ošetrovatelské školy v Ječné ulici a v neposlední řadě byla osobní ošetrovatelskou prezidenta T. G. Masaryka. Válka ji osobně velmi zasáhla a zastihla ji v době plné práce ve Všeobecné nemocnici v Praze, kdy zastávala funkci sestry v sociálně zdravotním oddělení.

Vzpomínala, že: *„Každý se stáhl do sebe, pracoval a byl ve střehu, co bude dále. Sociálně zdravotní oddělení fungovalo a bylo jej nyní potřeba více. Rodiny přicházely o živitele, děti rodiče, matky děti a bylo nutno pomáhat. Nemocní byli vystrašení, přicházeli s dotazem, kam mají jít na vyšetření, mohou-li se svěřit německým lékařům. Přišel nový německý správce, nová nařízení, kurzy němčiny a mnoho jiných novot. Nastalo stěhování klinik, pacientů a strach z událostí. Místnost sociálně zdravotního oddělení měla být zabrána pro jiné účely a to bylo přece jen nežádoucí. Bylo nutné obrátit se na komisaře německé univerzity prof. Grossera a vysvětlit, že činnost oddělení slouží i německým klinikám a on vyhověl. Pomáhala jsem i jiným lidem, kteří byli nějak postiženi nebo ohroženi. Například umístit je v nemocnici, podporovat jejich rodiny z peněz, jež jsem dostávala od různých spolehlivých lidí na fond, z něhož jsem posílala i rodinám na určité, předem udané adresy. To se ovšem dělo ilegálně. Pomáhala jsem také německým uprchlíkům před Hitlerem, hlavně dětem a ženám, když procházely Prahou. Pak i prchajícím židům. V této akci pomáhala též sestra Anzenbacherová. Byla to již velká akce několika nábožensky založených Angličanek, které takto pomáhaly lidem za hranice, ale na všechny nestačily. Byla to paní Welington a pan Parker, kteří se velmi angažovali a za nimi české sestry mohly ty nešťastníky posílat.*

Denně se jich desítky a desítky zasebevražďilo, skákali z oken a trávili se. Polomrtví a mrtví byli přiváženi do nemocnice a zřízení je vozili do patologického ústavu, kde se jim psaly jiné diagnózy

---

⁴⁴³ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 58-62

⁴⁴³ Jarmila HENNEROVÁ – RÖSSLEROVÁ, *Průkopnická práce prvních školených sester*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 22-24

do úmrtní knihy, aby byla hanba té hrůzy trochu smazána. Pražští židé byli odváženi v transportech, někteří ještě zůstali a pomáhali vlastní soukmenovce organizovat. Všichni už nosili žlutou hvězdu. Z mých kolegů to byl Dr. Aron, zvláště dobrý a skromný člověk, výjimečný lékař, kterého jsme všichni velmi želeli. Občas za mou k večeru přišel se zakrytou hvězdou a já mu mohla něčím posloužit. V době stanného práva jsem se odvážila převést a schovat zoufalého a ustrašeného nearijce, který ráno z krytu utekl. Zprostředkovávala jsem vězňům do Terezína balíčky a písemné styky prostřednictvím bezpečnostních orgánů. V naší kunratické ozdravovně jsem ukryla postupně na přechodnou dobu několik lidí. Riziko jsem si příliš neuvědomovala. Brala jsem to jako samozřejmou povinnost.

V červnu 1942 pro mě přišlo gestapo už na určito na sociálně zdravotní oddělení. Byla jsem udána jedním lékařem z kliniky. Odvezli mě z pracoviště rovnou do Petschkova paláce, který byl hlídán gestapem. Zatím mi provedli domovní prohlídku. Večer jsem byla odvezena na Pankrác do vězení. Bylo to v době heydrichiády, kdy se dělaly zátahy celých čtvrtí a hledali atentátníky a židy. Na Pankráci to byla úplná hrůza. Za nějaký čas jsem byla vedoucí dozorkyní vybrána za chodbařku. To znamenalo drhnutí chodeb, kanceláří, vedlejších místností, oken, dveří apod. Později jsem byla v cele s Lídou Plachou⁴⁴⁴, vězňenou v souvislosti s Fučíkem⁴⁴⁵, a Vlastou Bílkovou, vězňenou s celou svou 4 -členou rodinnou. Dozorkyně mi svěřila i rozdávání léků, aspirinu, sirupů čaje apod. Mnoho hrůzných epizod jsem zažila na Pankráci, odkud jsem se stěhovala těsně před Štědrým večerem s transportem do Drážďan k soudu. V drážďanské věznici jsem byla dána do samoty. Cela byla špinavá, tmavá, studená s okénkem do dvora, kde chodili odsouzení k smrti. Dozorkyně, bývalá pěstounka v dětském domově, se ke mně jako k ošetřovatelce chovala dosti slušně.

Asi za tři měsíce jsem byla souzena a odsouzena na dva a půl roku káznice, ale při tom mi nebyla započítána půlroční vazba a navíc jsem dostala značku RU, tzn. návrat nežádoucí. Za týden jsem byla poslána do káznice ve Waldheimu, blízko Drážďan. Tam jsem dostala číslo 980 a pozbyla vlastní jméno, byla jsem zbavena občanských práv, sesterského diplomu i veškerého majetku. V káznici ženy pracovaly 13-14 hodin denně a když byly noční nálety, nebo jim byla zima, a to bylo většinou, nebo je štípaly štěnice, nebo všechno to dohromady, potom spánku bylo málo. Tam jsem prodělala spálu. V neděli jsme měli volno. Mohly jsme si dokonce vypůjčit knihy a psát domů dopisy. Když jsem byla nemocná, „ošetřovala“ mě vrahyně, velmi blahobytně vypadající z balíčků, které

---

⁴⁴⁴ Česká herečka (1921-1993), spolupracovala s Fučíkem v ilegální odbojové činnosti, osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%ADda_Plach%C3%A1 , [cit:2024-02-25]

⁴⁴⁵ Julius Fučík (1903 – 1943), komunistický novinář, literární kritik, popraven za účast v protinacistickém odboji. Osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Julius_Fu%C4%8D%C3%ADk , [cit:2024-02-25]

putovaly do revíru místo vězenkyním. První balíček potravin jsem dostala od paní Rodovské.⁴⁴⁶ Té, co sestřím darovala pozemek na chatu v Kunraticích.

Po odsezení trestu jsem byla poslána z Waldheimu zpět do Prahy, kde byla kratší zastávka, snad proto, aby odchod z Prahy do Terezína byl ještě drastičtější a těžší. Protože se tam muselo pracovat jako všude jinde, hlásila jsem se do malé pevnosti k ošetřování nemocných. Ležely tam židovky z Norimberka, kterým se říkalo, že jedou do sanatoria, než se jejich muži vrátí z Thotovy brigády. Byli zatím v Thotově organizaci na práci a už se více nevrátili. Jejich ženy se opravdu vybavily jako do lázní i s kožichy, šperky a penězi, ale také už se nevrátily. V jakém stavu tam ležely, to byl obraz hrůzy a bídy. Polonahé, špinavé, zavšivené, některé už umírající na dřevěných „prychách“, bez příkrývek, mokré a zmrzlé, s tyfem, disenterii, cukrovkou aj.

Tož jsem se pustila do práce. Poprosila jsem hlídku, vojáka Ukrajince, aby mě pustili do kotelny pro vodu a začala jsem je umývat hadry, které jsem si vyžebala od šiček z krejčovny. Protože jsem sama na tu práci nestačila, vyžádala jsem si pomoc na stříhání vlasů a odšívování. Vši padaly z hlavy jako písek. Umyté pacientky jsme kladly na umyté a vychlorované lehátko a nechaly je umřít. Přikryly je, pokud jsme měly čím. Dokud mohly ještě polykat, podaly jsme jim něco k pití. V našich ubikacích, kde ležely desítky žen na palandách, bylo tolik hmyzu, že jsme celé noci nespaly. Prostě hrůza!

Za krátko nás poslali z Terezína přes Drážďany do Lipska. Po Vánocích, ještě před novým rokem, jsem byla odvezena do koncentračního tábora v Rawensbrücku, odevzdána svému osudu. Vězenkyně tam dojely večer a musely čekat dvě hodiny v mrazu za branou, než jim otevřeli a zahnali do tzv. lázní, kde čekaly znovu v zimě a mokru vyčerpané a rozčilené. Pak nás poslaly do příjmového bloku – baráku, kde leželi mrtví nebo polomrtví, z nichž jsme si mohly stáhnout příkrývku špinavou a vlhkou tak, že nebylo možno rozeznat, jaké barvy kdy příkrývka byla. Najít volný „kavalec“ bylo těžké, až když byly mrtvoly odneseny, nebo také nová příchozí se vyspala s mrtvolou, aniž o tom věděla. Tam jsem byla prvně bita, že jsem nechtěla do té špíny jít. Postele byly tříetážové. Ráno se budilo a vstávalo ve 4-5 hod. k apelu, to bylo hlášení. Překračovaly jsme umírající ženy, které byly složeny do řady, aby se mohly lépe počítat. Venku pak vězenkyně stály zmrzlé, hladové, někdy 4-6 hodin. Mojí nástupní prací bylo pomáhat sbírat mrtvoly po „lágrovci“ a svázet je na hromadu za nemocnicí. Byla už jsem z káznice zesláblá a nemocná. Bylo to otřesné vidět, jak se jednalo s nemocnými, s dětmi a jak se gestapo chovalo k vězňům.

---

⁴⁴⁶ Manželka Bohuše Rodovského, meziválečného poslance. Křesní jméno nezjištěno. Manželé Rodovští darovali Spolku diplomovaných sester pozemek v Praze Kunraticích pro výstavbu sesterské ozdravovny.

Onemocněla jsem horečnatou chorobou a ležela na baráku, kde mě ošetřovala polská lékařka Dr. Nedvědová, Dr. Jindřichová jí nosila čaj, s. Vojáčková z rozhlasu mě přikrmovala. Byly velmi hodné. Nezůstala jsem dlouho ležet, aby mě nevybrali do plynu jako nemocnou, která už nemůže pracovat. V revíru kralovala „vrchní sestra Marschalu“, která pomáhala lékařům v jejich nelidské práci, tj. při pokusech bez narkózy, podávat usmrcující injekce apod., též při jiných surových výkonech. V březnu, před koncem války, když už Němci ustupovali po celé čáře, byl vypraven ještě jeden velký transport do neznáma. Vězni stáli na trati u Brandeburgu, kde zažili veliký nálet. Těžko si lze představit nezměrnou radost a úlevu vězňů, když se na cestě „lágrovkou“ objevil první sovětský voják na kole s červeným praporkem a za ním další a další sovětské vojáky. Sovětská vojska táhla hlavní silnicí a „lágrovka“ byla cesta vedlejší. Bylo to 30. 4. 1945. Pomalu po rekonvalescenci byli vězni schopni transportu a vraceli se postupně domů. Vrátila jsem se nákladním autem, kterým přijel otec z Brna pro svoji dceru, která už byla na zpáteční cestě k domovu a mohlo nás několik, vybraných lékařkou, s ním odjet.“⁴⁴⁷ Tím skončil 24. 5. 1945 Annin pobyt v koncentračním táboře. Zázemí našla v ošetřovatelské škole, kde byla přechodně ubytována a spala opět po třech letech na lůžku. Druhý den se dostavily vysoké horečky a třesavka (příznaky z otevřené rány na noze). Byla školní lékařkou Dr. Seemanovou poslána na kliniku a léčena prof. Jonášem novými antibiotiky, takže se rychle uzdravovala.⁴⁴⁸

Na konci 2. světové války se v rozhlase objevila výzva k pomoci nemocným politickým vězňům v Terezíně. Výzvu iniciovala 3. května 1945 zdravotně-sociální komise České národní rady, kdy naléhavě žádala o pomoc lékaře, ošetřovatelky, lékárníky a dezinfektory do Malé pevnosti, kde řádil skvrnitý tyfus, který byl za nedostatečných hygienických podmínek hojně přenášen zejména vši šatní. Vedením lékařské akce byl pověřen epidemiolog Prof. MUDr. Karel Raška, DrSc., který hned následující den odjel z Prahy s první skupinou zdravotníků. Panovala totiž obava, aby se nákaza nerozšířila až za hranice Terezína.

Ludmila Fajcová

Dobrovolně se na zmíněnou výzvu přihlásila mladá diplomovaná sestra Ludmila Fajcová. Narodila se 17. 1. 1922 v Praze. Žila s matkou a bratrem. O otce v mladém věku přišla. Byla absolventkou první České ošetřovatelské školy při Všeobecné nemocnici v Praze. Lídě se dostalo kvalitního ošetřovatelského vzdělání a výchování, na které kladla ošetřovatelská škola velký důraz. Žákyně v rámci teoretické výuky měly bohatý základ v tzv. ošetřování nemocných při chorobách infekčních.

---

⁴⁴⁷ Archiv Národního muzea, Rypáčková Anna, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví

⁴⁴⁸ Tamtéž; Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 65 – 67; Knihovna Jiřiny Šiklové (Gender Studies, o.p.s.), sbírka Anna Rypáčková

Praktická část výuky péče o nemocné se odehrávala na klinikách a odděleních Všeobecné nemocnice v Praze.

Historické dokumenty nabízejí celou řadu bohaté korespondence mezi školou a nemocnicí a o jejich vzájemné výpomoci. Nemocnice poskytovala výukové prostředí. Vrchní sestry, které se žákyním na odděleních věnovaly a hodnotily jejich počínání a to nejen v rovině teoretických znalostí a praktických dovedností, ale též po stránce osobnostních předpokladů pro ošetřovatelskou profesi, formovaly jejich vztah k profesi. A naopak se setkáváme s žádostmi klinik na vedení ošetřovatelské školy o výpomoc při nedostatku ošetřovatelského personálu z řad žákyň, které se při praxi tzv. osvědčily. Mezi ně patřila i Ludmila Fajcová. Na ošetřovatelské škole diplomovala v červnu roku 1943 a poté nastoupila jako diplomovaná sestra ve Vínohradské nemocnici na očním oddělení (viz. obr.č. 9).

Obr. č. 12: Ludmila Fajcová (uprostřed) s kolegyněmi⁴⁴⁹

---

⁴⁴⁹ Zdroj: vlastní sbírka autorky

Jak uvádějí dostupné prameny, pohnutkou a inspirací pro dobrovolnou účast při likvidaci epidemie se Lídě stala smrt bratra, který byl 3. března 1945 umučen v koncentračním táboře v Mauthausenu. Ludmila Fajcová byla hned od počátku jmenována vrchní sestrou I. infekční nemocnice zřízené v Malé pevnosti v opuštěných kasárnách SS. Nemocnice disponovala 105 lůžky pro nejtěžší pacienty s laboratoří, rentgenem a kuchyní. V tomto odpovědném postavení byla i když měla necelé dva roky ošetrovatelské praxe.

Sestry nebyly před odjezdem očkované. Po příjezdu je překvapila ještě větší hrůza a utrpení, než předpokládaly. Živí vězni sdíleli cely s mrtvými. Za nedostatku personálu, léků a prostředků k dezinfekci sestry třídily mrtvé a živé, odvíšovaly je, holily, snažily se o hygienu a dezinfekci, aplikovaly léky. V jednu dobu byla situace komplikována přerušným přívodem vody a elektřiny. Ošetřovatelky při nočních kontrolách bez osvětlení mezi živými nalézaly mrtvé, vězni si vědomi nedostatku vody ke koupání propadali zoufalství a to vše se podepisovalo na psychice pečujících sester. Pracovaly usilovně mnoho hodin denně, odpočívaly málo a někdy pouze na židli, neboť slamníky byly poskytnuty nemocným.

Odvšíváno bylo denně až 800 vězňů. Díky své pozici vrchní sestry i díky své houževnaté a obětavé povaze o to více pracovala sestra Ludmila. V Terezíně patřila i přes svoji krátkou praxi ke zkušenějším sestrám. Početnou skupinu tvořily např. žákyně maturitního ročníku ošetrovatelské školy při Nemocnici Na Bulovce. Dostavilo se vyčerpání. To se stalo osudným i obětavé diplomované sestře Ludmile Fajcové, která se sama skvrnitým tyfem nakazila. Objevily se horečky a nemoc postupovala rychle. I přes usilovné nasazení a péči kolegů se nepodařilo její život zachránit. Zemřela 21. května 1945 v Terezíně ve věku 23 let. Úmrtní parte z Terezína oznamuje, že hrdinskou smrtí zemřela nejlepší pracovnice. Političtí vězni ji symbolicky pochovali na IV. nádvoří pevnosti, v místě největšího utrpení. Dobové prameny uvádějí, že ostatky této ošetrovatelky byly v rámci obětí terezínské pevnosti exhumovány jako poslední.

Úmrtní oznámení Ludmily Fajcové bylo vydáno jménem pozůstalých (matky, strýce a dědečka z matčiny strany) a Svazem osvobozených politických vězňů v Praze. Její ostatky byly z Terezína převezeny 27. 11. 1945 a pohřbeny na vyšehradském hřbitově v Praze v rodinném hrobě. Zádušní mše za zesnulou byla sloužena ve středu 28. 11. 1945 v 9:00 v chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Ludmile Fajcové se dostalo náležitého posledního rozloučení za účasti mnoha

vyléčených vězňů, kolegů i veřejnosti (viz. obr.č. 10). In memoriam byla oceněna čs. válečným křížem 1939.⁴⁵⁰

Obr. č 13: Pohřeb Ludmily Fajcové na Vyšehradě⁴⁵¹

Ludmila Fajcová nebyla jediná. Do Terezína odjel i maturitní ročník ošetrovatelské školy při městské nemocnici Na Bulovce. Představená školy Božena Maternová (osobní data nezjištěna) obdržela 3. 5. 1945 dopis od zdravotně sociální komise České národní rady podepsaný Dr. Bohumírem Budínem (1907-1945)⁴⁵². Obsahoval naléhavou žádost o zaslání 37 sester do koncentračního tábora v Terezíně, aby pod vedením Dr. Jindřicha Karpíška (1907–1981)⁴⁵³ pomohly při likvidaci epidemie skvrnitého tyfu a dysenterie. Sestry z Nemocnice Na Bulovce nemohly být poslány, poněvadž nemocnice ještě byla pod německým velením. Maternová se poradila s českým ředitelem Dr. Josefem Grusem (1884–1968)⁴⁵⁴ a rozhodla se oslovit žákyně, které se právě v internátu připravovaly k maturitním zkouškám. 4. května 1945 ráno jim sdělila výzvu i riziko nebezpečí s tím spojené. Přesto se dobrovolně přihlásil celý ročník. Žákyně odjely záhy a některé nestihly dát

⁴⁵⁰ Památník Terezín, Osvobození, Ludmila Fajcová, inv.č. 338; Památník Terezín, Osvobození, Ludmila Fajcová, inv.č. 13099; Pozůstalost, fotografie L. Fajcová, vlastní archiv autorky; AHMP, Česká státní škola ošetrovatelská Praha II., osobní spis Ludmila Fajcová

⁴⁵¹ Zdroj: vlastní sbírka autorky

⁴⁵² Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Bohumír Budín* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BUD%C3%8DN_Bohum%C3%ADr_16.8.1907-5.5.1945

⁴⁵³ Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Jindřich Karpíšek* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/KARP%C3%8D%C5%A0EK_Jind%C5%99ich_28.6.1907-22.12.1981

⁴⁵⁴ Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Josef Gruss* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/GRUSS_Josef_8.6.1884-20.5.1968

informaci o odjezdu svým rodinám. V ročníku bylo asi třicet pět žákyň, ale v první várce jich odjelo kolem dvaceti. Druhá skupina dorazila do Terezína během týdne.

Situace byla od jara 1945 v Terezíně kritická. Vězňové byli oslabeni podvýživou a doznívající úplavicí, když je ve větší míře počalo objevovat zvláštní horečnaté onemocnění. Záhy se přišlo na to, že se jedná o skvrnitý tyfus. Terezínská pevnost však byla neustálými transporty vězňů přeplněna. Úmrtnost v Malé pevnosti byla vysoká. Žákyně se velmi rychle do činnosti vpravily. Hned následující den byly přiděleny k odlišovací stanici, třídily mrtvé od živých, podávaly léky, prováděly hygienu vězňů.

Jedna z žaček slečna Božena Jandlová se při likvidaci epidemie nakazila skvrnitým tyfem a 17. června 1945 ve věku 20 let zemřela. V nemoci ji usilovně a obětavě ošetřovaly její spolužačky, střídaly se u své kamarádky, která umírala s projevy encefalitidy a metabolického rozvratu. Pohřeb byl vypraven 21. června 1945 z nádvoří Podmokelské nemocnice v Terezíně do místního krematoria. Diplomovou zkoušku skládaly žákyně v Terezíně. Z Prahy přijela zkušební komise ve složení prof. Jedlička, Weber a Dr. Kosina z Ministerstva zdravotnictví a představená sestra Božena Maternová. Dále byli v komisi přítomni Dr. Patočka, prof. Raška a doc. Karpíšek. Všechny žákyně prospěly s uspokojivým výsledkem. Sestra představená v proslovech předala žákyním diplomy a odznaky diplomovaných sester. Zkoušek se účastnilo 32 žákyň, z nichž 5 jich muselo pro nemoc ležet na marodce.⁴⁵⁵

---

⁴⁵⁵ LUKÉŠ, Antonín. *Svatý týden v Terezíně*, Naše vojsko 2008, s. 12; 124-126; NOVÁK, Václav. *Malá pevnost Terezín*, Naše vojsko, 1988, s. 92-98; Jindra, JAROŠOVÁ, *Zastavili smrtící lavinu*, Zdravotnické noviny, roč. 34, r. 1985, č. 17, 26.4.1985, s. 12

9. Ošetřovatelský stejnokroj

K ošetřovatelskému povolání neodmyslitelně patří ošetřovatelská uniforma (též nazývaná stejnokrojem). Již od začátků snah o profesionalizaci ošetřovatelství je stejnokroj výrazem příslušnosti k oboru a jeho různé proměny odlišovaly sestry dle úrovně. Svůj stejnokroj měly ošetřovatelky diplomované i nediplomované, zřízenci, sestry elévky, žákyně, sestra představená atp. Na čistotu a upravenost sestry bylo pohlíženo jako na nezbytně nutný požadavek profesní morálky. Inspiraci pro vznik jednotného stejnokroje lze pravděpodobně hledat u řádových sester.

V průběhu času docházelo k proměnám ošetřovatelského oděvu, což bylo ovlivněno společenskými normami, technologiemi textilního průmyslu, módními trendy a v neposlední řadě praktickými požadavky. U stejnokroje nelze opomenout úlohu hygienicko-epidemiologické ochrany ošetřovatelky. Jiný stejnokroj oblékaly ošetřovatelky v nemocnici u lůžka nemocného, sestry na operačním sále a jiné sestry v sociální oblasti a třeba i žákyně ošetřovatelské školy nejenom při výuce praktické, ale i v čase teoretické výuky v učebnách. Stejnokroj řádových sester v ošetřovatelské službě se lišil dle kongregace, ke které byla sestra příslušná.

Diplomovaná sestra píše M. A. Šindlerová v roce 1938 napsala: „*Nošení stejnokrojů má svůj velký význam. Stejnokroj znamená víc než pouhé pracovní šaty: znamená inteligentní podřízení se předpisu, je výrazem ukázněnosti, jednotnosti a síly. Je naší visitkou, naším doporučením. Čistým a upraveným stejnokrojem dokazuje současně diplom. sestra svoji osobní hygienu.*“⁴⁵⁶

Na našem území lze v první polovině dvacátého století sledovat zajímavé proměny ošetřovatelského stejnokroje. Od dlouhých těžkých sukní dosahujících až na zem a vířících prach, dlouhých rukávů znemožňující řádné mytí rukou se přesouváme k pracovnímu oděvu, který má ochranný ráz. Již na samém počátku století v knize *Ošetřování nemocných* (vydání 1901), určené ošetřovatelkám z povolání i širším kruhům, ve stati jaká má být ošetřovatelka, jsou kladeny požadavky na úpravu. „*Oděv ošetřovatelky budiž co možná jednoduchý a volný, aby při pohybech nepřekážel. Přes šaty oblékne plášť z bílé prací látky sahající od krku až ke kotníkům, zahalující celé tělo, s rukávy volnými, aby je bylo možno vysoko nad loket vykasati. Je-li k ruce při operaci, přiváže si zástěru z nepromokavé látky, tzv. Billrothova batistu (viz. obrázek č. 5).*“⁴⁵⁷

---

⁴⁵⁶ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Stejnokroj diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník II., č. 1, leden 1938, str. 10

⁴⁵⁷ Jaroslav ŠŤASTNÝ - Duchoslav PANÝREK, *Ošetřování nemocných*. Praha 1901. ISBN nevedeno, s. 8-10

Obr. č 14: Stejnokroj ošetřovatelky z počátku 20. století určený pro operační sál, zástěra z Billrothova batistu⁴⁵⁸

Ve vládním nařízení č. 22/1927 Sb v §14 bylo uvedeno, že ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy má v plánu vydat předpisy o služebním stejnokroji ošetřovatelek a jeho užívání. Do té doby předpisy nebyly jednotné. Je možné poukázat na oběžníky ministerstva zdravotnictví ze 7. 5. 1925, č. 13229; 4.8.1925 č. 15647; 3.2.1927 č. 2873⁴⁵⁹, které stanovovaly nárok na služební oděv pro ošetřovatele a ošetřovatelky a tzv. definitivní zřízence. Výpomocní zřízenci, smluvní a námezdní personál na služební oděv nárok neměl. U zřízenců mužů sestával služební oblek ze sakového kabátu, vesty, kalhot a čepice a ze služebního zimníku. Ženy pak měly povinnost nosit sukni, blůzu a služební pláštěnku. Nárok na služební obuv ošetřovatelský personál neměl. Služební oděv se vydával na jeden rok a pláště na 3 roky. Zvláštní předpisy se týkaly ošetřovatelského personálu. Obecně lze říci, že mužskému ošetřovatelskému personálu byly z ústavního inventáře zapůjčeny ochranné pláště s rukávy z bílé či jiné světlé barvy. Ženám ošetřovatelkám pak ochranné pláště nebo empírové zástěry⁴⁶⁰ s rukávy bílé barvy překrývající celou osobu. Speciální předpisy byly vydány např. pro opatrovnícký personál na psychiatrických odděleních při státní nemocnici

⁴⁵⁸ Zdroj: Jaroslav ŠTASTNÝ - Duchoslav PANÝREK, *Ošetřování nemocných*. Praha 1901, s. 8-10

⁴⁵⁹ Richard BÉBR, *Ošetřovatelský personál*, Praha 1929, s. 24

⁴⁶⁰ Střih oděvu, který je pod prsy úzký a směrem dolů se rozšiřuje do písmene A

v Bratislavě a Košicích. Tento personál měl dvojí oděv, letní a zimní. Jinak se v podstatě nelišil od stejnokroje používaného na jiných odděleních.

Ohledně služebního stejnokroje vládní nařízení z č. 22/1927 Sb. v § 14 uvádělo, že Ministerstvem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy budou vydány předpisy o služebním stejnokroji a jeho užívání, ale ještě v roce 1937 zůstávaly v platnosti dosavadní předpisy. Sekční šéf. Richard Bébr opět v publikaci *Ošetřovatelský personál* uznal, že tyto předpisy nejsou jednotné. Velmi vhodně byla otázka stejnokroje řešena ve Všeobecné nemocnici v Praze. Každá diplomovaná sestra při nástupu obdržela tři kusy pracovního stejnokroje (modré šaty), pět zástěr se šlemi, čtyři zástěry velké, čtyři bílé čepčky, dvanáct límečků a jednu soukennou pláštěnku (tmavomodrou se světle modrou podšívkou). Stejnokroj zůstával majetkem ústavu a dle potřeby se vyměňoval. Podle získaných zkušeností doporučovaly sestry SDS zdvojnásobit počet zástěr se šlemi. Tento pracovní šat měl být používán jednotně pro všechny ústavy a měl být propůjčován pouze diplomovaným sestřám. Úprava služebního stejnokroje byla v zájmu osobní hygieny a upravenosti ošetřovatelského personálu i reprezentace ústavu.⁴⁶¹

Nejlépe propracované předpisy o oděvu diplomovaných a nediplomovaných ošetřovatelek byly vydány pro pražskou Všeobecnou nemocnici z první poloviny 20. let 20. stol. Kdy diplomované sestry při nástupu obdržely tři kusy pracovního služebního oděvu (vcelku šité modré šaty ze sypkoviny), pět zástěr se šlemi, čtyři zástěry s rukávy, čtyři bílé čepce, dvanáct ležatých (přeložených) límečků, jednu soukennou pláštěnku (tmavomodrou se světle modrou podšívkou). Po roce se vyměňovaly služební pracovní šaty, jedna zástěra se šlemi, jedna zástěra s rukávy, jeden čepce a čtyři límečky. Doba užívání pláštěnky byla stanovena na čtyři roky. Nediplomovaná ošetřovatelka při nástupu obdržela jedny služební vcelku šité pracovní šaty a jednu soukennou pláštěnku a čtyři ošetřovatelské zástěry. U nediplomovaných ošetřovatelek se po roce měnily pracovní šaty, pláštěnka také po roce a zástěry se měnily dle konkrétní činnosti dané ošetřovatelky.⁴⁶²

D.s. Františka Svobodová-Lelková vzpomínala, že po nástupu do pardubické nemocnice po diplomu v roce 1924 nosily diplomované sestry bleděmodré šaty, bílé zástěry a bílé čepčky. Neškolené sestry nosily na svých civilních šatech širokou bílou zástěru, zdrženou vpředu i vzadu do sedla, s krátkými rukávy a dvěma kapsami vpředu. Doplnkem obvykle byly černé kožené pantofle či plné boty a hladce učesané vlasy do drdolu.⁴⁶³ Ve 20. letech za vedení České ošetřovatelské školy Sylvou

---

⁴⁶¹ Spolek diplomovaných sester, *Odůvodnění memoranda*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 3-4, s. 31–32

⁴⁶² Richard BÉBR, *Ošetřovatelský personál*, Praha 1929, s. 23-26

⁴⁶³ Františka SVOBODOVÁ – LELKOVÁ, ... *a slavík zazpíval*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 45 - 52

Macharovou, měly žákyně šedé uniformy. Tím se odlišovaly od již diplomovaných sester, které měly uniformy světlemodré. Žákyně, které si školu platily, stála uniforma 1000 korun, ale mohly náklady spolu se školným splácet v měsíčních splátkách. Praní uniforem žákyň bylo zajištěno na internátě.⁴⁶⁴

Později se o jednotnost stejnokroje zasloužily zejm. diplomované sestry. V březnu 1937 byl rozeslán prostřednictvím Spolku diplomovaných sester dotazník o stejnokrojích diplomovaným sestrám.⁴⁶⁵ Spolek diplomovaných sester ve svém memorandu z roku 1937 shledává služební stejnokroj navržený pro Všeobecnou nemocnici v Praze jako vhodný a doporučuje jej sjednotit pro všechny ústavy, ale dle zkušeností zdvojnásobit počet zástěr se šlemi.⁴⁶⁶ V řešení byla pouze otázka obuvi a svetrů pro zimní období. Z iniciativy Spolku vyšla brožura s vyobrazením a přesnými údaji o sesterských stejnokrojích, které byly v platnosti po řadu let. Podoba stejnokroje diplomovaných sester byla volena sestrami na základě ankety uveřejněné opakovaně v časopise *Diplomovaná sestra*. Spolek diplomovaných sester zajímal otázky ohledně slavnostního stejnokroje např. zda opatřit slavnostní tmavomodré hedvábné šaty s bílým límečkem čepečkem či ne. Nebo jaké by měly být punčochy a boty k pracovním uniformám. Šedé, černé nebo bílé punčochy a bílé či černé boty? Zda jsou sestry pro to, aby v ošetřovatelské službě v rodinách i v sociálně zdravotní službě měly stejné uniformy? Šedé jako návštěvní sestry nebo tmavomodré? S radiovkou nebo kloboukem.⁴⁶⁷ Tmavomodré svetry ke stejnokrojům diplomovaných sester bylo možno si opatřit za sjednanou cenu 72 Kč punčochy i rukavice dodávala firma K. Michovský Praha II., Václavské náměstí č. 2.⁴⁶⁸

Na základě rozsáhlé ankety SDS bylo ujednáno, že obuv pro ústavní péči má být v podobě bílých střevíců s nižším podpatkem a bílých punčoch či černých střevíců a šedých punčoch. Zimní svetry tmavomodré barvy, vpředu na zapínání s výstřihem do špičky tak, aby i po zapnutí svetru byl dobře viditelný odznak. Vrchní diplomované sestry nosily jednoduché bílé prací šaty z tkaniny zvané ryps, bílé střevíce i punčochy. Stejný úbor později nosily i sestry instruktorky v ošetřovatelských školách. Jako složitější se jevílo sjednocení stejnokroje pro mimoústavní službu, tj. pro sestry v terénu. Na základě ankety byla přijata varianta v podobě tmavomodrých šatů s bílým límečkem a manžetami, černé střevíce a šedé punčochy. Na ulici tmavomodrý anglický plášť i klobouk. Pro zimní období stejný svetr jako pro péči ústavní, bílá šálka, teplejší obuv, černá aktovka a černé nebo šedé rukavice. Na sjezdu diplomovaných sester v Praze roku 1936 byly přestaveny nové uniformy.

⁴⁶⁴ Sylva MACHAROVÁ, *Státní ošetřovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, s. 338-340

⁴⁶⁵ Spolek diplomovaných sester, *Dotazník o stejnokrojích diplomovaných sester*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 35

⁴⁶⁶ Tamtéž

⁴⁶⁷ Spolek diplomovaných sester, *Stejnokroj diplomovaných sester*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 75

⁴⁶⁸ Spolek diplomovaných sester, *Stejnokroje*, *Diplomovaná sestra*, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 93

Existoval i tzv. slavnostní stejnokroj, který užívaly např. studentky ošetrovatelských škol při předávání diplomů. Spolek diplomovaných sester se dožadoval toho, aby pracovní stejnokroj diplomovaných sester byl jednotný ve všech léčebných ústavech a sociálně zdravotních institucích a byl sestrám poskytován bezplatně.⁴⁶⁹

Tento typ stejnokroje se v drobných obměnách používal v českých zemích dlouhá desetiletí a byl i v mezinárodním měřítku pokládán za esteticky přijatelný a účelný. Účelnost byla připisována zejm. čepci a to v porovnání s pokrývkami hlavy používanými ošetrovatelkami v jiných zemích světa. Účelem čepce bylo krytí vlasů tak, aby bylo zabráněno vypadávání vlasů a lupů např. do ran či jídla a naopak ochrana vlasů ošetrovatelky před mikroorganismy a prachem. V zásadě se u nás používaly tři typy pokrývek hlavy. Operační čepice vhodné na operační a porodní sály, na oddělení pro novorozence, popř. do laboratoří. Třícípé šátky, které se používaly zejm. na dětských odděleních a čepce uzavřeného a později otevřeného vzdušnějšího typu. Pro terénní službu byl určen kvalitní klobouk.

Postupně se ukazovaly některé nedostatky stejnokroje diplomované sestry. Pro definitivní podobu stejnokroje zvolil SDS pracovní komisi. Na schůzce roku 1938 byla stanovena změna úpravy límečku a ro ve smyslu zjednodušení. Byla stanovena stejná podoba pro ústavní i mimoústavní službu v podobě límečku, který byl původně určen pro vycházkovou uniformu. SDS návrh úboru detailně prodiskutoval a zajistil u fa Bakla, Praha II, Lucerna a s fa Barhoň, Praha II, Jungmannova třída. Obě firmy byly důkladně obeznámeny s požadavky na uniformu jak po stránce provedení, tak kvality materiálu a byly též prodiskutovány ceny. Obě firmy zaručily jednotnost úboru diplomovaných sester.

V den pohřbu prezidenta Masaryka 21. 9. 1937 se objevily poprvé v dějinách našeho československého ošetrovatelství diplomované sestry ve svých uniformách ve větším počtu v pražských ulicích. Přišly na příkázané jim stanoviště v ulici 28. října, aby vzdaly jménem všech diplomovaných sester čest památce prezidenta Osvoboditele.

Stejnokroj znamená více než pouhé pracovní šaty. Je vizitkou sester. Čistým a upraveným stejnokrojem dokazuje současně diplomovaná sestra svoji osobní hygienu. Pro službu ústavní měly diplomované sestry pěkné a plně vyhovující stejnokroje, jež svých vzhledem a účelností překonávaly

---

⁴⁶⁹ Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetrovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 50

i mnohé zahraniční vzory a to zejména tvarem čepiček. Na těchto nebylo potřeba nic měnit, pouze ustálit doplňky dle jednotného vzoru, tj. obuv a svetry pro zimní období

Neméně důležité jako nošení stejnokrojů, byla i otázka nošení odznaků. Odznakem se na první pohled lišila diplomovaná sestra od neškolených ošetřovatelek. Stejnokrojů podobných sesterským se vyskytovala celá řada a pro neinformovanou veřejnost byla mnohdy snadná záměna. Odznaky však měly pouze diplomované sestry a bylo tudíž potřeba, aby je nosily a to jednotně u výstřihu šatů. Jednotný stejnokroj byl na základě ankety volen tak, aby si s ním sestry vystačili i v každém ročním období. Stejně tak byla brána v potaz dostupnost tak, aby si je mohly pořídit všechny sestry. Pro službu ústavní byl určen prací kroj, obvykle pořizovaný správou ústavu.⁴⁷⁰

Odznak

Součástí ošetřovatelského stejnokroje byl též služební odznak. Odznak byl odevzdáván absolventkám ošetřovatelské školy spolu s diplomem. Na zadní straně odznaku bylo obvykle vyryto stejné číslo, jako bylo číslo diplomu. Toto se později s přibývajícím počtem absolventek přestalo praktikovat. Odznak byl kulatého tvaru v podobě brože se špendlíkem a nosil se ve výstřihu šatů ošetřovatelského stejnokroje. Vyobrazení na odznaku obvykle nese typicky ošetřovatelskou symboliku, jako je kříž či lampa odkazující na zakladatelku moderního ošetřovatelství Florence Nightingale. Odznak diplomované sestry „závoj svaté Veroniky“ se nosí vždy ve výstřihu šatů u krku.⁴⁷¹

V archivu je dochován dokument z října 1923 týkající se žádosti Spolku absolventek státní školy ošetřovatelské o doplnění odznaků prvním třem ročníků diplomantek. Sestry, které ukončily školu v červnu 1918, obdržely odznak s rakouským orlem, který po převratu přestaly užívat. Ročníky, které absolvovaly v letech 1919-1921 obdržely pouze diplomy. Až ročník, který diplomoval roku 1922, dostal odznak „Závoj sv. Veroniky“. Tudíž z prvních šesti ročníků Státní školy ošetřovatelské obdržely odznaky pouze tři poslední ročníky. Spolek absolventek státní školy ošetřovatelské poukázal na to, že Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy výnosem ze dne 15. 1. 1921 uložilo v zemské správě politické „Opatření nově upravených spon a odznaků diplomovaných ošetřovatelek.“ Ministerstvo souhlasilo s návrhem memoranda, aby diplomovaným sestrám byly opatřeny odznaky a spony v dřívější formě a se znakem československé republiky.⁴⁷² Na žádost SDS

---

⁴⁷⁰ AHMP, fond Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 67; Časopis Hvězda, obr. Diplomovaná sestra v ústavní uniformě, r. 1939, č. 22

⁴⁷¹ Spolek diplomovaných sester, *Odznak diplomované sestry*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8, s. 91; Vlastimil KOZON, Elisabeth SEIDL, Ilse Marie WALTER, *Geschichte der Pflege – Der Blick über die Grenze*, Wien 2011, s. 167 - 172

⁴⁷² AHMP, Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton č. 67; 68

byl v nápise později vyměněn titul ošetřovatelky za titul diplomované sestry. Náhradní odznak možno bylo získat za 20,- Kč.⁴⁷³ V minulosti se odznaky odlišovaly např. dle školy, absolvovaného oboru či politické situace v zemi. Pro sestry bylo povinností i ctí tímto šperkem doplňovat svůj pracovní oděv.

Existoval též odznak ČSČK, který byl udělován za předpokladu, že se u majitelky odznaku předpokládalo dobrovolné členství v ČSČK.

---

⁴⁷³ Spolek diplomovaných sester, *Odznak ČSČK pro diplomované sestry*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 7, s. 83

10. Spolková činnost ošetřovatelek

10.1. Spolek pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze

Spolek pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze byl ustaven zdravotním odborem Ústředního spolku českých žen v roce 1904. Již v letech 1902-1903 konali Dr. Erazim Vlasák a Dr. František Procházka (1864 – 1934)⁴⁷⁴ kurzy pro ženy, které se chtěly zdokonalit v ošetřování nemocných. Kurzy, však byly jen teoretické a brzy zanikly. Nebyla to ošetřovatelská škola v pozdějším slova smyslu. Dr. Vlasák brzy zemřel a tím spolek ztratil ochotného podporovatele.

Valná hromada spolku se konala 2. března 1904. Předsedkyní byla zvolena Anna Kuklová-Bezděková (biografická data nezjištěna), náměstkyní A. Slavíková (biografická data nezjištěna) a jednatelkou Anna Heroldová (biografická data nezjištěna). Další výroční schůze se konala dne 6. dubna 1905. Zahájila ji předsedkyně spolku Anna Kuklová- Bezděková a poděkovala lékařům, kteří se v roce 1905 podíleli na přednáškách tj. Doc. Ladislavu Haškovcovi (1866-1944)⁴⁷⁵, doc. R. Jedličkovi, prof. Janovskému, prof. E. Maixnerovi, dr. Jan Moserovi,⁴⁷⁶ majiteli vodoléčebného ústavu v Jincích-Čenkově, doc. Piřhovi, doc. Procházkovi, prof. Františku Schererovi (1866-1916)⁴⁷⁷ a městskému fyzikovi Dr. Záhořovi (biografická data nezjištěna). Doktor R. Weissberger (biografická data nezjištěna) vedl techniku masáže a MUDr. Růžena Machová (1874–1916)⁴⁷⁸ se podílela na vedení kurzu ošetřovatelského.

V roce 1905 proběhla volba výboru, kde byla předsedkyní zvolena Anna Kuklová-Bezděková, náměstkyní A. Slavíková a jednatelkou F. Fajfrová.⁴⁷⁹ Spolek považoval ošetřovatelství za jedno ze „zbdědovaných“ povolání.⁴⁸⁰ Cílem spolku bylo mravní povznesení ošetřovatelského povolání, výcvik a výchova ošetřovatelek, přiměřené zaměstnání a hmotné zabezpečení spolku. Kontaktem na spolek byla pak adresa předsedkyně spolku A. Kuklové-Bezděkové. Členy a příznivci spolku mohli být muži i ženy. Byly vzneseny požadavky, aby do kurzů byly přijímány pouze osoby spolehlivé a

---

⁴⁷⁴ Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939, Díl I. A-K, Praha 1988, s. 241

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 211

⁴⁷⁶ Nezjištěno zda Jan Moser st. (nar. 1848) nebo Jan Moser ml. (nar. 1876)

⁴⁷⁷ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939, II. část L-Ž, Praha 1993, s. 274

⁴⁷⁸ Osobní data Růžena Machová dle: https://cs.wikipedia.org/wiki/R%C5%AF%C5%BEena_Machov%C3%A1, [cit:2024-02-26]

⁴⁷⁹ Ženský svět, list paní a dívek českých, rok 1905, r. 9, č. 9, str. 131

⁴⁸⁰ Sociální postavení ošetřovatelek nemocných, Ženský list, rok 1905, r. 5, č. 15, str. 3-4

bezáhonné. Ošetřovatelky se uvolily zdarma ošetřovat v chudé rodinách. Jinak byly vázány řádem, který stanovoval odměnu ve výši 2 zl. za den.⁴⁸¹

V sérii Lidové rozpravy lékařské byla vydána v roce 1913 stručná publikace s názvem Ošetřování nemocných- Kurs pro výchovu ošetřovatelek pořádaný Spolkem pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze. Text je přepisem z přednášek, které proslovil MUDr. Josef Vratislav Novák, asistent chirurgického oddělení prof. Dr. R. Jedličky na c.k. české univ. poliklinice⁴⁸². Dr. Novák byl pověřen přípravou kurzu po teoretické i praktické stránce. Cílem teoretické přípravy bylo předat posluchačkám znalosti o fungování lidského těla a podstatě jevů, které se v těle odehrávají. Dále o nemocech o zacházení s nemocnými a jeho ošetřování. Autor se v úvodu zamýšlí nad tím, jaká by vůbec měla ošetřovatelka být a překvapující je dobrá informovanost autora o podobě ošetřovatelství v zahraničí.⁴⁸³

10.2. Spolek absolventek státní školy ošetřovatelské v Praze

Spolek absolventek státní školy ošetřovatelské, také se hojně objevuje zkratka SASŠO i SAŠO, byl založen v lednu 1921 za podpory amerických sester, které v té době vedly Českou ošetřovatelskou školu. Absolventky spolek založily, aby diplomované sestry společnými silami mohly lépe bojovat za prosazení pracovních a existenčních poměrů sester. První předsedkyní byla zvolena d.s. Vilma Černá. Bohužel předčasně zemřela.⁴⁸⁴

Založení spolku iniciovaly žákyně, které nastoupily ke studiu 4. listopadu 1918. Základajících členek byl tehdy devět. Z tohoto uskupení vznikl později Spolek diplomovaných sester.⁴⁸⁵ V roce 1925 členskou základnu tvořilo 115 sester. V roce 1926 měl již 206 členek. Spolek založil pomocný fond sester, pořádal přednášky, kurzy a začal publikovat ve Zprávách ČSČK. V rámci Hospodářské výstavy v Praze v roce 1925 byla spolkem vytvořena vlastní expozice, která byla zaměřena na pravidla pro správné ošetřování kojence a rodičky. 5. března 1926 spolek přistoupil k ČSČK, kde sestry našly pevnou oporu a viditelnější propagaci oboru. ČSČK propůjčil prostory ošetřovatelského referátu

---

⁴⁸¹ Ženský svět, list paní a dívek českých, rok 1904, r. 8, č. 6, str. 78; Otakar DORAZIL, *Československý Červený kříž 1919-1929*, ČSČK, Praha, 1929, s. 157; Ženský svět, list paní a dívek českých, rok 1907, r. 11, č. 18, str. 216

⁴⁸² Asistent chirurgického oddělení polikliniky, dle Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Praha 1993, s. 200

⁴⁸³ Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných*, Praha 1913, s. 18

⁴⁸⁴ Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetřovatelství*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 102

⁴⁸⁵ Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932; Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, Úvodní řeč sjezdu, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 9-12

jako spolkové místnosti. Členky pracovaly na ustavení Svazu ošetřovatelek v republice Československé za účelem přiřazení k Mezinárodní ošetřovatelské radě.⁴⁸⁶

Spolek vydal své stanovy jako samostatnou brožuru, které jsou uvedeny jako příloha č. 1. Je v nich zakotvena základní charakteristika uskupení, jeho cíl, vymezení členské základny, pojednání o úkolu jednotlivých schůzí, práva a povinnosti výboru. Je projednána otázka rozpuštění spolku a nošení spolkového odznaku.⁴⁸⁷ Z dochovaného dokumentu je patrné, že v roce 1923 byla jednatelkou spolku d. s. A. Šindlerová a předsedkyní d. s. Filipová.⁴⁸⁸

Vzhledem k tomu, že v té době neměl ošetřovatelský spolek svůj stavovský tisk⁴⁸⁹, vycházely zprávy spolku v periodiku Zprávy Československého Červeného kříže v rubrice ošetřovatelská hlídka. Kupříkladu zprávy o činnosti z let 1928-1929 informovaly o změnách vedení. Předsedkyní byla zvolena M. Šindlerová, místopředsedkyní O. Šindlerová, jednatelkou M. Anzenbacherová. Místojednatelkou byla sestra Molnárová a pokladní F. Růžičková. Co se týče činnosti, spolek připravoval celostátní stanovy po vzoru ICN. Byl vypracován podrobný program pro kurz zdravotně sociální péče s předpokladem otevření v roce 1929.

Spolek také opakovaně jednal o zřízení sesterského domova. U Zemského úřadu intervenoval za čtyřtýdenní dovolenou. Jubileum desetiletého výročí otevření ošetřovatelské školy bylo oslaveno v Mozarteu, kde předsedkyně spolku přivítala mimo jiné nově graduované sestry. Ze zpráv je patrné, že spolek úzce spolupracovat s ČSČK, Ústředím dobrovolných sociálně zdravotních spolků, YWCA a ženskou národní radou.

Na mezinárodní úrovni udržoval kontakt s Mezinárodní ošetřovatelskou radou, Public Health Nurse Association a Ligou červených křížů. Zástupkyně spolku se zúčastnily mezinárodního sjezdu sociální služby v Paříži a mezinárodního ošetřovatelského kurzu v Londýně. Spolek se snažil zřídit soukromou ošetřovatelskou službu v rodinách. Předpokladem pro to ale bylo vybudování sesterského domova, který měl být místem, kde by sestry našly klid a odpočinek po namáhavé práci. Narážel ale na těžkosti finanční.⁴⁹⁰

První sjezd absolventek Státní školy ošetřovatelské se konal 2. – 5. července 1927.

---

⁴⁸⁶ Marta STAŇKOVÁ, 80. výročí založení první profesní organizace českých sester, in: Sborník přednášek z mezinárodní konference ČAS květen a listopad 2001, Vydala česká asociace sester, 2001; Zprávy ČSČK, roč. 6, č. 10, 1926, s. 28

⁴⁸⁷ Stanovy Spolku absolventek státní školy ošetřovatelské v Praze, samostatná brožura

⁴⁸⁸ AHMP, fond Česká státní škola ošetřovatelská Praha II., karton 1

⁴⁸⁹ Později od roku 1937 Spolek diplomovaných sester vydával časopis Diplomovaná sestra

⁴⁹⁰ Zprávy ČSČK, roč. 9, č. 6, 1929, s. 94

Spolek doporučoval speciální výcvik ošetřovatelek v sociálně zdravotní službě. Sjezdu se zúčastnily sestry ze všech absolventských ročníků školy. Mezi náplně sjezdu patřila otázka zřízení celostátního uskupení a práce sester ve zdravotně sociální službě. Vedení v roce 1928 vypracovalo konečný návrh na kurz ve spolupráci se ČSČK a SZÚ. Podařilo se navázat spolupráci s tehdejšími řediteli Vyšší školy sociální péče⁴⁹¹ Dr. Hynkem Pelcem a zřídit kurzy pro doškolení diplomovaných sester v sociálně zdravotní službě. V neposlední řadě byly řešeny otázky sociální. Diplomované sestry na půdě této organizace jasně formulovaly své požadavky. Patřilo k nim provedení systemizace míst pro diplomované ošetřovatelky ve státních léčebných ústavech, možnosti zajištění penze po třiceti odsloužených letech a nároky na penzi při přerušení služby z důvodů rodinných, dále úprava pracovní doby, úprava mzdy podle odsloužených let, ubytování atp.⁴⁹² Spolek se mimo jiné věnoval šíření povědomí o činnosti ošetřovatelství ve veřejném prostoru, usiloval o sjednocení uniforem, vydával a rozesílal zprávy diplomovaným sestřím, které pracovaly mimo Prahu. Původní název spolku zněl „Spolek absolventek státní školy ošetřovatelské“ a byl změněn, když byly zřizovány další ošetřovatelské školy a nesl nové pojmenování Spolek diplomovaných sester v ČSR.⁴⁹³

10.3. Spolek diplomovaných sester v ČSR

Byl založen z původního Spolku absolventek státní školy ošetřovatelské. K přechodu došlo v roce 1928 tak, jak bylo usneseno na I. sjezdu. Cílem bylo sdružovat nejenom diplomované sestry, absolventky pražské ošetřovatelské školy, ale všechny československé diplomované sestry. Toto bylo jednou z podmínek přijetí našich sester do Mezinárodní ošetřovatelské rady. Spolek diplomovaných sester v ČSR byl celostátní oborovou organizací, sdružující československé sestry bez rozdílu národní, náboženské nebo politické příslušnosti. Organizace usilovala o povznesení ošetřovatelského stavu. Hájila sociální, hospodářské a politické zájmy svých členek. Pěstovala stavovskou kázeň a pečovala o zvýšení odborného vzdělání ošetřovatelek pořádáním pokračujících kurzů, přednášek, exkurzí a vydáváním odborné literatury. Navazovala styky se sesterskými organizacemi v zahraničí a byla v úzkém kontaktu s Mezinárodní radou sester. Její zásady byly pilířem pro další směřování ošetřovatelství u nás. Spolek vedl podpůrný fond, z jehož zdrojů

---

⁴⁹¹ Tato škola vznikla s původním názvem Ženská vyšší škola sociální péče v Praze, založena roku 1918. Se sídlem ve Vinařské ulici, Praha 7. Byla jednoroční a vzdělávala sociální pracovnice. Zdroj: HOLEŠOVSKÁ, Marie. *O vzniku ženské vyšší školy pro sociální péči*. In První výročí zpráva Ženské vyšší školy pro sociální péči v Praze VII za školní rok 1918-1919. Praha 1919, str. 8-9.

⁴⁹² Olga ANDĚLOVÁ, *Sociálně zdravotní školení sester*, Zprávy ČSČK, roč. 11, č. 10, 1931, ISSN 1802-9647, s. 148-149; KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*, Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, Brno, 1992

⁴⁹³ Julie MOLNÁROVÁ, *Ošetřovatelství v Československé republice*, Zprávy ČSČK, r. 13, 1933, s. 38 – 40; Ošetřovatelská hlídka, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, Zprávy ČSČK, č. 10, 1930, s. 160; Ošetřovatelská hlídka, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, Zprávy ČSČK, č. 10, 1930, s. 160, *První sjezd diplomovaných sester*, Zprávy ČSČK, r. 7, 1927, č. 10, s. 283 - 284

poskytoval svým členkám půjčky. Založil fond pro vybudování sesterského domova a usiloval o získání vlastní zotavovny pro sestry. Kancelář Spolku sídlila na adrese Státní školy ošetřovatelské v Praze, Ječná ulice č. 4.⁴⁹⁴ Ze zdravotnické ročenky 1939 se dozvídáme, že se změnilo vedení, předsedkyní byla Anna Rypáčková a jednatelka Marie Vítková.⁴⁹⁵

Mezi zakládající členky patřila M. Šindlerová, která postupně zastávala funkci zapisovatelky, přes jednatelku až po předsedkyni. Vzpomínala, že: „*Některé sestry byly v opozici a členkám spolku říkaly ‚černé štruple‘ Byly to sestry, které se pokoušely zlepšit pozici sester vstupem do různých politických stran. Svým počtem nebyly velkým volebním přínosem, tak po vybrání členských příspěvků o ně větší zájem nebyl.*“⁴⁹⁶

Na stranu spolku a jeho snahy se postavili i někteří lékaři a veřejní činitelé. Mezi prvními to byli univerzitní profesori: Karel Weigner, Ladislav Syllaba, Karel Driml, Kamil Henner, Arnold Jirásek, Klement Weber, Hynek Pelc, Karel Hora, Bohumil Albert a další. Velkou a trvalou podporu měly sestry v představitelích Československého červeného kříže v čele s PhDr. Alicí Masarykovou, generálem MUDr. Vladimírem Haeringem, JUDr. Linhartem, MUDr. Miroslavem Šulcem, ředitelem Dr. L. Zezulákem a oběma řediteli české divize ČSČK Josefem Grohem a MUDr. Františkem Šmakalem. Spolek diplomovaných sester byl podporován organizacemi a uskupeními jako je byl např. Ošetřovatelský poradní sbor při ČSČK, kuratorium a Dámský výbor České státní školy ošetřovatelské, Ženskou národní radou, Rockefellerovou nadací, Ligou Červených křížů aj.⁴⁹⁷

Léty se zvyšoval počet členek spolku, přesto mravenčí a usilovnou práci po celou dobu existence (1921–1941) spolku konala pouze hrstka obětavých diplomovaných sester a to zejm. absolventky prvních ročníků každoročně volených do výboru. Vzhledem k přibývání agendy i úkolů byla časem přijata pomocná kancelářská síla. Pro nedostatek prostředků toto privilegium však netrvalo dlouho. Velkou pomocí spolku byly z iniciativy tehdejší ředitelky ošetřovatelské školy E.R. Tobolářové, žákyně školy, které vypomáhaly zejména v časově náročné expedici časopisu *Diplomovaná sestra*.

---

⁴⁹⁴ AHMP, fond Spolek diplomovaných sester, karton č.1;

Julie MOLNÁROVÁ, *Ošetřovatelství v Československé republice*, Zprávy ČSČK, r. 13, 1933, s. 38 – 40; Ošetřovatelská hlídka, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, Zprávy ČSČK, č. 10, 1930, s. 160; *První sjezd diplomovaných sester*, Zprávy ČSČK, r. 7, 1927, č. 10, s. 283 – 284; Spolek diplomovaných sester, *Výroční zpráva za rok 1931*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Spolek diplomovaných sester, Praha 1931, s. 111 -116

⁴⁹⁵ Jiří ŘÍHA, *Spolky*, Zdravotnická ročenka, roč. 11, r. 1939, č. 1, str. 218

⁴⁹⁶ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 6-9

⁴⁹⁷ Jarmila ROUŠAROVÁ, Spolek diplomovaných sester, in: Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 13-15

Záměr spolku byl vystižen v propagačním letáčku „Spolek usiluje o povznesení ošetrovatelského stavu, hájí zájmy svých členek a stará se o zvýšení odborného vzdělání“. Hlavním cílem bylo vzájemné spojení diplomovaných sester. Diplomované sestry nastupovaly do nemocnic a různých zařízení často velice vzdálených od veškerého ošetrovatelského dění, na Slovensko na Podkarpatskou Rus, proto spolek po několik let rozšiřoval své zprávy o činnosti spolku cyklostylem a sestrám byly posílány. Postupně byly zřizovány zemské odbory Spolku diplomovaných sester. Na Moravě jej založila d.s. Jarmila Roušarová a po dobu svého působení v Brně jej vedla a na Slovensku d.s. Anežka Rybníčková. V roce 1937 bylo již téměř dva tisíce diplomovaných sester v ČSR z jedenácti škol a to jak českých německých, civilních i řeholních.⁴⁹⁸

Poznámky ke stanovám Spolku diplomovaných sester v ČSR

Jako funkční rámec vydal spolek své stanovy, z nichž se dozvídáme některé základní informace o fungování. Organizace svolávala řádnou valnou hromadu výboru vždy po uplynutí správního období, obvykle v lednu. Volné návrhy podané některým členem musely být do 8 dnů před valnou hromadou oznámeny užšímu výboru. K platnému zahájení valné hromady bylo třeba přítomnosti alespoň jedné třetiny veškerého členstva, které mělo k hlasování oprávnění. Nepřítomné členky se mohly hlasování zúčastnit prostřednictvím svým kolegyň zplnomocněnek, kterým za tím účelem měly vydat vlastnoručně podepsané zplnomocnění. Jedna členka mohla zastupovat nejvýše dvě nepřítomné. Nesešel-li se stanovený počet členů, konala se o hodinu později nová valná hromada s tímž programem. Nová valná hromada byla právoplatně způsobilá usnášet se za jakéhokoliv počtu přítomných členek.

Dle stanov valné hromadě příslušelo vykládat a měnit stanovy a usnášet se o nich, stanovit členský příspěvek, posuzovat a schvalovat zprávy odstupujícího výboru, volit předsedkyni a členy výboru, jejich náhradníky, revisory účtů, předsedkyni a místopředsedkyni smírčího soudu. Dále volit čestné členy, rozhodovat o odvoláních z usnesení výboru, rozhodovat o návrzích výboru a jednotlivých členů oprávněných k hlasování. V poslední řadě byla valná hromada oprávněná rozhodovat o rozejití spolku. Valné hromady se usnášely nadpoloviční většinou hlasů.⁴⁹⁹

Z různých zdrojů se dozvídáme některé okolnosti života a fungování spolku. Informace se týkají např. předsednictví. Předsedkyně Pazourková se ujala své funkce v květnu 1937. Po dobu její

---

⁴⁹⁸ Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Spolek diplomovaných sester, Praha 1931; Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 9-13

⁴⁹⁹ Spolek diplomovaných sester, *Řádná valná hromada*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 88-89; AHMP, fond Spolek diplomovaných sester, zápis z porad spolku

dovolené zastupovala ji d.s. J. Roušarová. Členský fond ke konci roku 1937 čítal 462 sester. Počet pravidelných členských schůzí byl šest, mimořádných pět. Schůzí výborových pravidelných čtrnáct, mimořádných šest.⁵⁰⁰ Delegátkou za SDS do Ženské národní rady byla zvolena diplomovaná sestra Alena A. Fialová. Její činnost spočívala v návštěvě schůzí a akcí pořádaných radou, při nichž většinou předsedala paní senátorka Plamínková.⁵⁰¹

Z roku 1938 je dochovaný záznam o obsazení strategických míst ve spolku sester, kdy byl volen výbor spolku. Obvykle to bylo na jeden rok. Byla zvolena sčítací komise v podobě pěti řadových členek spolku. Sčítací komise sečetla všechny hlasy na kandidátních listinách a výsledek byl sdělen na valné hromadě, která na základě toho zvolila za předsedkyni d.s. Rypáčkovou a za revizorky d.s. Fialovou a Lehnertovou a 14 členek výboru. Všechny zvolené členky volbu přijaly. Zajímavým postřehem vycházejícím z pramenů je skutečnost, že se ve strategických pozicích Spolku diplomovaných sester střídala poměrně malá skupina činných diplomovaných sester. Jednalo se výhradně o absolventky pražské ošetrovatelské školy, které obvykle již nějakou vedoucí funkci měly a byly schopné prezentovat domácí organizaci na mezinárodním fóru.

Pořadí	Jméno	Počet hlasů	Pořadí	Jméno	Počet hlasů
1.	Anna Rypáčková (předsedkyně)	46	8.	Marta A. Šindlerová	33
2.	Jarmila Hennerová	44	9.	Vítková-Filecová (jednatelka)	29
3.	Marie Anzenbacherová (místopředsedkyně)	43	10.	Hana Darebníková	28
4.	Blažena Jarníková-Zitová (místoředitelka)	41	11.	Olga Kožíšková	24
5.	Jarmila Roušarová (místoředitelka)	40	12.	Marie Pozdílková (ředitelka)	23
6.	Josefa Andělová	37	13.	Olga Matyášová (účetní)	21
7.	Zdenka Dolenská (pokladní)	33	14.	Marta Frantová (pokladní)	19

Tabulka 8: Volby výboru Spolku diplomovaných sester v ČSR, rok 1938⁵⁰²

⁵⁰⁰ Marie, Jitka PAZOURKOVÁ, *Zpráva předsedkyně SDS v ČSR*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 2-4

⁵⁰¹ Tamtéž

⁵⁰² Spolek diplomovaných sester, *Volby výboru SDS pro rok 1938*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 1, str. 12; U většiny diplomovaných sester nebyla zjištěna osobní data. Pokud ano, byla již uvedena u výskytu jména v předchozím textu.

Doposud ve vedení spolku aktivní členky d.s. Molnárová, Pazourková a Tobolářová se ze závažných důvodů vzdaly svých funkcí, ale byly ochotny se účastnit spolkového života jako experti. Na první ustavující schůzi nového výboru byly rozděleny funkce (viz. tabulka č.8).⁵⁰³

Pro zajištění adekvátního odpočinku a soukromí dlouho usiloval spolek o zřízení sesterského domova. Sesterský domov byl v některých pramenech označován Sesterský domov ve Všeobecné nemocnici v Praze. Byl později se větší pravděpodobností vybudován v ulici Na Hrádku. Valná schůze spolku v roce 1938 jednala o účelu a budoucnosti Domova sester. Vzhledem k rozrůstajícímu se jmění SDS uvažovaly sestry o jeho zvelebení.⁵⁰⁴

Aby spolek mohl dostát svým plánům, potřeboval mít dostatečné finanční zajištění. Pro přehlednost k tomuto účelu zřídil tyto fondy:

1. Fond sesterského domova
2. Fond výpomocný
3. Fond vzdělávací
4. Agendu spolkovou
5. Mezinárodní ošetřovatelskou radu.

Kupříkladu v roce 1938 disponoval výpomocný fond 30 000, Kčs a proto bylo navrženo zřídit fond podpůrný pro sestry, které se ocitnou v tísní např. pro nemoc atp.⁵⁰⁵

V květnu 1938 referovala předsedkyně SDS na poradě Ošetřovatelského poradního sboru a uvedla, že spolek sdružuje 485 členek. Spolek usiloval o povznesení ošetřovatelského stavu, o další odborné vzdělání diplomovaných sester. Sám organizoval řadu pokračovacích kurzů, účastnil se ošetřovatelských konferencí doma i v cizině, pořádal ošetřovatelské sjezdy a byl ve stálém kontaktu s Mezinárodní ošetřovatelskou školou a jinými příbuznými organizacemi. SDS byl členem Mezinárodní nadace Florence Nightingalové, která pořádala mezinárodní kurzy pro diplomované sestry na vysoké úrovni. Vydával svůj časopis a spolupracoval s redakcí Československé nemocnice. V roce 1938 se spolek zaměřil na připomínkování novelizace zákona č. 22/1927 a návrhu zákona o právních poměrech léčebných ústavů. SDS spolu s ČSČK propagoval řádnou odbornou

---

⁵⁰³ Tamtéž

⁵⁰⁴ Marie VÍTKOVÁ, *Zpráva jednatelky SDS v ČSR*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 1, s. 4-6

⁵⁰⁵ Tamtéž

ošetřovatelskou péčí a budování civilních ošetřovatelských škol. Zvláště akutní otázkou bylo zřizování míst pro civilní sestry představené ve větších ústavech.⁵⁰⁶

Členství v International Council of Nurses

Velice významnou událostí na mezinárodní úrovni bylo přijetí Spolku diplomovaných sester do Mezinárodní rady sester. Uskutečnilo se tak v Paříži při Mezinárodním kongresu ošetřovatelek, který se konal 10. – 15. 7. 1933. Spolek byl zastoupen třináctičlennou delegací našich sester. Úkol Mezinárodní rady sester byl ve stanovách vytčen těmito slovy: *„My ošetřovatelky, které zastupujeme různé národnosti celého světa, upřímně věříme, že ošetřovatelské povolání bude povzneseno naším spojením myšlenkovým, vzájemnou sympatií a společným cílem. Spojujeme se zde ve Svazek spolků diplomovaných sester-ošetřovatelek k pokroku v naší práci, kterou konáme pro blaho nemocných, pro zlepšení zdraví národů, k zabezpečení úcty a zvýšení zájmu pro ošetřovatelské povolání.“*⁵⁰⁷

Časopis Diplomovaná sestra

Založení samostatného periodika bylo podníceno poptávkou zejména mimopražských sester, které uváděly, že jakékoliv zprávy o ošetřovatelském dění byly pro ně cennými z hlediska odborného i osobního. Často byly vzpruhou a obohacením v osamělé práci ve vzdálených lokalitách. Spolek diplomovaných sester nejprve zasílal právě výše zmíněné zprávy o spolkovém dění jednotlivě a korespondenčně. Časopisu Diplomovaná sestra tedy předcházelo psaní tzv. spolkových zpráv. První dvojčíslo časopisu Diplomovaná sestra spatřilo světlo světa v únoru roku 1937. První redaktorkou byla d.s. Šindlerová.⁵⁰⁸ Časopis byl zrušen v roce 1941, kdy ještě vyšla jeho čtyři poslední čísla. Později stálo předplatné Diplomované sestry 10 Kč. Součástí periodika byla i inzerce, z jejích zdrojů bylo vydávání časopisu podpořeno. Zpočátku ani mezi členkami spolku nebyl jednotný názor, zda časopis založit či ne. Byla to spíše nedůvěra ve finanční stránku vedení periodika. Kromě členských příspěvků neměl spolek žádných příjmů, ale nakonec se podařilo, že díky inzerci ve spolkovém časopise zůstával alespoň malý výtěžek.⁵⁰⁹

---

⁵⁰⁶ J. L. ŠPELDOVÁ, *Práce diplomovaných sester ve venkovské nemocnici*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5, s. 50

⁵⁰⁷ AHMP, fond Spolek diplomovaných sester, kniha zápisů z porad; Michaela KOLÁŘOVÁ, *Sjezdy diplomovaných*, Sborník přednášek z mezinárodní konference ČAS květen a listopad 2001, Vydala česká asociace sester, 2001, s. 16-18; Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 18-20

⁵⁰⁸ Tamtéž

⁵⁰⁹ Tamtéž

Ze života spolku

Spolek diplomovaných sester konal pravidelné schůze a to výborové, členské a valnou hromadu. Členské schůze Spolku diplomovaných sester se konaly každé pondělí v měsíci v budově České ošetrovatelské školy, Praha II., Ječná 4.⁵¹⁰ Prameny uvádějí, že se valná hromada konala 22.2. 1937 v místnostech české ošetrovatelské školy. Předsedkyní J. Molnárová. Jednatelkou spolku byla s. Koblihová. Členskou základnu tvořilo 480 sester. Organizace uskutečnila osm členských schůzí a patnáct výborových. Spolek spolupracoval s Mezinárodní ošetrovatelskou radou v Ženevě, Mezinárodní nadací F. Nightingale, československým červeným křížem, Ženskou národní radou. Prostřednictvím svých delegátů se SDS zúčastnil Konference mezinárodního lékařství v Jánských lázních, slavnostního otevření Masarykovy školy sociálně-zdravotní, přípravného kurzu pro II. mezinárodní konferenci sociální péče v Londýně, manifestního sjezdu dobrovolných sester v Piešťanech, Sjezdu dobrovolných sester v Praze, konference ošetrovatelských škol v Opavě aj.⁵¹¹ Spolek diplomovaných sester organizoval cyklus přednášek při ústavu pro válečnou chirurgii.

Při Spolku diplomovaných sester se zřizovaly zemské odbory SDS podle usnesení výborové schůze pro Moravu v Brně, pro Slovensko v Turčanském Svätém Martině a na Podkarpatské Rusi v Mukačevě. Přípravami byly pověřeny pro Slovensko d.s. Anežka Rybníčková a d.s. Věra Vlková pro Podkarpatskou Rus. Spolek diplomovaných sester měl knihovnu, jejíž otevírací doba byla každou sobotu od 16-17 hod. SDS v roce 1937 uveřejnil inzerát, že přijme diplomovanou sestru jako kancelářskou sílu, poněvadž narůstala administrativa spojená s chodem organizace.⁵¹²

Spolkové sjezdy

Mezi nejvýznamnější události v éře trvání činnosti spolku patřily bezpochyby spolkové sjezdy. Ty měly vysokou nejen odbornou, ale též společenskou úroveň. V průběhu sjezdů bývaly ujednány zásadní strategie, které později vedly k prosazování záměrů celé odborné ošetrovatelské základny v Československu. Sjezdy bývaly celonárodní událostí, pro což svědčí četné zprávy v periodických určených veřejnosti. Bylo to bezpochyby dáno účastí veřejných činitelů jako byla např. choť prezidenta E. Beneše, paní Hana Benešová, či Dr. Alice Masaryková. Obvykle se účastnili zástupci ministerstev, univerzitní lékaři a představitelé ostatních zainteresovaných institucí a spolků. Spolek v době své existence uspořádal čtyři spolkové sjezdy.

---

⁵¹⁰ SDS, *Členské schůze SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 17

⁵¹¹ SDS, *Odůvodnění k memorandu SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 28-32

⁵¹² Spolek diplomovaných sester, DS, *Spolková hlídka*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 7-8, s. 56

První se konal 2. – 5. července 1927 ještě pod záštitou Spolku absolventek státní školy ošetřovatelské. Mimopražským sestrám bylo ubytování zajištěno na ošetřovatelské škole v Ječné ulici. Tam se také konal seznamovací večírek a schůze spolku. Odborné přednášky a jednání sjezdu se konalo v posluchárně prof. Jerieho, ve Státním zdravotním ústavu, ve Zdravotní stanici ČSČK na Hradčanech a v nově zřízeném Radium-terapeutickém ústavu⁵¹³. Sjezd byl obohacen exkurzemi do řady zdravotnických ústavů.

Druhý sjezd byl uskutečněn 19. – 21. prosince 1931. Jednání a odborné přednášky se konaly jak v posluchárnách Všeobecné nemocnice (posluchárna kliniky prof. MUDr. Šambergra, prof. MUDr. Hynka), tak ve Státním zdravotním ústavu (Praha XII, Korunní třída). Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek byl první soubornou publikací o ošetřovatelství v ČSR a kladl si za cíl přispět ke správné informovanosti o tom, co u nás bylo doposud vykonáno v oblasti ošetřovatelství, o jeho vývoji a snahách do budoucna. Podrobný program sjezdu dává informaci o tehdejších otázkách odborného ošetřovatelství a též o podpoře veřejně činných osobností i odborníků. Je uveden v příloze č. 2.⁵¹⁴

V úvodním projevu předsedkyně Spolku diplomovaných sester zaznělo, že se sestry scházejí po čtyřleté lhůtě, aby si ony i hosté ujasnili, co bylo v ošetřovatelství vykonáno a o co chtějí usilovat v budoucnu. Hlavním úkolem spolku bylo, aby byl střediskem, v němž by se sdružovaly československé sestry bez rozdílu náboženské, jazykové nebo politické příslušnosti. Spolek od svého založení usiloval o povznesení ošetřovatelského stavu, hájil zájmy svých členek po stránce sociální, hospodářské a etické. Spolek nikdy nezapomínal na jeden ze svých významných úkolů: na pěstování stavovské kázně.⁵¹⁵

Tobolářová uvedla slova Dr. Alice Masarykové: *„Zdá se mi, že Vaše organizace je na správné cestě. Nedbá jen o stavovskou otázku, ale i o sebevzdělávání, zvýšení určitých kvalit duševních schopností, znalostí a sesterského spojení. Někdy člověka svede úsilí urychlit výsledek práce. A je důležité si ujasnit, že jádro třeba malé, ale duchovně skutečně silné, je cennější než velké číslo malého obsahu. Nebáti se znovutvoření, neb jen tak budeme světlonoši všem ostatním. Vaše skupina musí mít pochopení i pro ty sestry s menším vzděláním.“*⁵¹⁶

---

⁵¹⁴ Radium-terapeutický ústav byl zřízen v Sanatoriu v Podolí.

⁵¹⁵ Spolek diplomovaných sester, *Program II. sjezdu*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 9

⁵¹⁵ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Zahájení sjezdu*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Spolek diplomovaných sester, Praha 1931, s. 11-12

⁵¹⁶ Tamtéž

Resoluce II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek vyzvala mimo jiné k plnění požadavků, jejichž cílem měl zdárný rozvoj ošetřovatelství v ČSR. Jednalo se zejména o vybudování dalších ošetřovatelských škol pro světské ošetřovatelky a s tím související vydávání jednotných učebnic pro tyto ošetřovatelské školy. Dále byl požadavek systemizovaných míst sester představených na ošetřovatelských školách a ve státních i veřejných nemocnicích. Spolek požadoval, aby diplomovaným sestřím představeným bylo umožněno uplatnit svoje zkušenosti při řešení staveb ošetřovatelských škol, léčebných a humanitních ústavů apod. Dále resoluce požadovala, aby instruktorky ošetřovatelských škol na vyučovacích stanicích v nemocnicích měly možnost spolupráce s lékařským učitelským sborem. Instruktorky ošetřovatelství měly být členy učitelského sboru ošetřovatelské školy a jmenovány ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy zvláštním dekretem pro tento úkol.

Dalším požadavkem bylo, aby absolventkám ošetřovatelských škol byl dán po absolvování třetí rok zkušební ve venkovských nemocnicích pod vedením diplomované sestry představené. Ohledně prohloubení vzdělání sestry navrhovaly, aby byly pořádány doplňovací kurzy pro diplomované sestry po několikaleté službě proto, aby sestry byly seznámeny s novými vědeckými poznatky z hlediska ošetřovatelského. Plénium žádalo zřízení pokračovacích kurzů ve speciálních oborech ústavní i sociálně zdravotní péče, jednalo se zejména o kurz sociální péče, kurzy administrativní, rentgen a radiumterapeutický, laboratorní, hydro- a elektroterapeutický, porodnický a venerologický, kurzy dietetiky, instrumentářský a kurzy pro ošetřování a prevenci chorob nervových a duševních.

Důležitou otázkou bylo sociální zajištění. Sestry požadovaly, aby byly upraveny sociální poměry sester ošetřovatelek novelizací vládního nařízení č. 22 z r. 1927, jakožto normy poměrů sester pracujících v ústavech státních, zemských, okresních, obecních i soukromých. Konkrétně žádaly o vytvoření zvláštní kategorie pro diplomované sestry ošetřovatelky, platovou úpravu podle kategorie úřednické, vydání rámcového pracovního řádu, který by v hlavních rysech stanovoval požadavek pracovní doby, hygienického bydlení a stravování, pracovní stejnokroj, rekreaci tělesnou i duševní, práva a povinnosti služební. Ošetřovatelky usilovaly o uznání kolektivních smluv pro diplomované sestry pracující ve smluvním poměru. Pro sestry zdravotně-sociální péče spolek požadoval systemizování míst a jejich přijetí do poměru veřejnoprávního, pokud by byly zaměstnány státem, zemí, okresem, obcí a jinými korporacemi veřejnoprávními. Sestry chtěly docílit započítávání služební doby strávené ve veřejných službách při přestupu k jinému zaměstnavateli. Sjezd žádal zákonnou ochranu ošetřovatelství jako povolání a zavedení jednotného plně kvalifikovaného personálu do ústavů léčebných a sociálně zdravotních. Dále se stavil plnou vahou proti vydávání

vysvědčení o službě ošetřovatelské osobám nekvalifikovaným (hlavně služebným v léčebných ústavech). Krátkodobé kurzy pro ošetřovatelky měly být pokládány za prozatímní opatření a jejich pořádání mělo být omezeno lhůtou a určitými podmínkami. V neposlední řadě resoluce pokládala za nezbytný předpoklad správného vývoje ošetřovatelské péče v ČSR zřízení ošetřovatelského referátu při Ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, který by byl spolu s ošetřovatelským poradním sborem rozhodujícím orgánem ve všech zásadních otázkách československého ošetřovatelství a dozíral na provádění stanovených předpisů.⁵¹⁷

Třetí sjezd se uskutečnil ve dnech 6. – 8. prosince 1936. Spolek i z tohoto sjezdu publikoval zásadní informace, ale nyní již na stránkách periodika *Diplomovaná sestra*. Výsledkem jednání třetího sjezdu bylo Memorandum spolku diplomovaných sester v ČSR, které bylo předloženo ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy v Praze.

Projevy, přednášky a jednání sjezdu byly postupně uveřejněny ve spolkovém časopise. Tehdy sestry zaplnily velkou posluchárnu chirurgické kliniky. Zahájení sjezdu se konalo na Staroměstské radnici a společenský večer v Národním domě na Vinohradech. Záštitu převzaly choť prezidenta republiky paní Hana Benešová a za čestného předsednictví se ujala paní Dr. A. G. Masaryková. Program, který byl následně uveřejněn na stránkách spolkového časopisu *Diplomovaná sestra* nám mnoho napovídá nejenom o otázkách tehdejšího ošetřovatelství, ale též jména v ošetřovatelství činných jedinců i o podpoře veřejnosti.

Ze zápisů je patrné, že spolek citlivě vnímal zhoršující se celospolečenskou situaci. Prameny uvádějí, že III. sjezd diplomovaných sester v ČSR si kladl za cíl zrevidovat práci diplomovaných sester za posledních pět let ve všech oblastech práce, informovat o snahách diplomovaných sester a manifestovat pohotovost všech diplomovaných sester ve vážné době, kterou nejenom sestry prožívaly. Jak sestry poznamenaly: „*Moderní snahy ošetřovatelství ve všech pokročilých zemích směřovaly k propagaci a posilnění míru, preventivní péče a zdraví národa.*“⁵¹⁸

Diplomovaná sestra Molnárová, referentka ošetřovatelství Ústředí Československého Červeného kříže ve svém příspěvku uvedla: „*Ošetřovatelská služba se stává důležitou složkou veřejného zdravotnictví a to v ústavech, poradnách a jiných institucích, v rodinách, ve školách, v průmyslových závodech atp. Není omezena jen na lůžko nemocného, ale spjata s celou sítí sociálních a zdravotnických organizací, s nimiž se snaží pomoci nemocnému k jeho uzdravení, posílití jej duševně*

---

⁵¹⁷ Spolek diplomovaných sester v ČSR, *Resoluce*, in: Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 107-111

⁵¹⁸ Tamtéž

i sociálně a usnadnit mu jeho návrat do normálního života. Tyto snahy a cíle byly bohužel velmi zbržděny těžkou dobou. Místo zdokonalování normálního ošetrovatelského vzdělání, se sestry musely poučovat o bojových plynech a jejich smrtících účincích atp. Místo prohlubování ústavní a ošetrovatelské péče o každého jednotlivce, musely se sestry připravovat na ošetření a první pomoc velkých zástupů za nejtěžších poměrů.

Na sestry doléhala velká odpovědnost, která na ně doléhala se stupňujícími se poměry. Spolek diplomovaných sester z vlastní iniciativy nabídl své služby Československému červenému kříži a za jeho pomoci uspořádal I. Kurs pohotovosti, kterého se zúčastnilo přes 350 diplomovaných sester z celé republiky. Diplomované sestry ochotně a často bez jakékoliv odměny pomáhaly při výcviku a organizaci dobrovolných sester ČSČK. Počet aktivních diplomovaných sester nestačil ani v době mírové. V roce 1937 bylo zmíněno, že je potřeba v nejbližší době alespoň tři nových civilních ošetrovatelských škol, aby byl zmírněn nedostatek a vyrovnán úbytek.“⁵¹⁹

Program spolku, který, který dává povědomí o ošetrovatelských otázkách studovaného období, o společenské úrovni akce, místech konání a podpoře veřejnosti je uveden v příloze č. 3.

Jako čtvrtý byl uspořádán jubilejní sjezd u příležitosti 30. výročí založení první ošetrovatelské školy. Tento sjezd měl význam a váhu u odborné i širší veřejnosti. Konal se 22. – 24. listopadu 1946 v Purkyňově ústavu v Praze na Albertově, přátelský večer byl v Obecním domě hlavního města Prahy. Pořadatelem již nebyl Spolek diplomovaných sester, který byl zrušen okupanty a po válce k jeho obnově již nedošlo. Organizátorkami byly bývalé členky tohoto spolku, v čele s tehdejší ředitelkou pražské ošetrovatelské školy E.R. Tobolářovou, které sjezd zorganizovaly pod hlavičkou Zemské ošetrovatelské školy v Praze.

---

⁵¹⁹ Julie MOLNÁROVÁ, *Práce a snahy diplomovaných sester v ČSR*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 2-4

Obr. č 15: Ze zahájení Jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, 22.11.1946. V popředí Hana Benešová a Alice Masaryková⁵²⁰

Na tomto sjezdu prvně zazněla „Píseň ošetřovatelek“, kterou zazpívaly žákyně této školy. Byla to přehlídka vykonané práce diplomovaných sester za 30 let. Dobové prameny tvrdí, že sjezd měl vysokou úroveň. Byl navštíven absolventkami školy, ale byly též zastoupeny nadřízené úřady – Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, Ministerstvo národní obrany, Zemský národní výbor, KSČ a ostatní politické strany, ROH, přednostové a lékaři klinik, Československý červený kříž a žákyně všech pražských ošetřovatelských škol. Ze sjezdu vyšel jubilejní sborník, kde jsou otištěny všechny referáty, návrhy a diskusní příspěvky. Za třicet let absolvovalo první ošetřovatelskou školu 1176 žákyně, což je v průměru 40 ročně. Z tohoto počtu se zúčastnilo se více jak 400 sester.⁵²¹

Úloha spolku v oblasti vzdělávání sester

Spolek diplomovaných sester pořádal řadu postgraduálních kurzů pro diplomované sestry. Z jeho iniciativy se v roce 1930-31 uskutečnily šestiměsíční kurzy při Vyšší škole sociální péče v Praze pro diplomované sestry, které již pracovaly v oblasti veřejného zdravotnictví. V prvním běhu byla např. d.s. Marta Šindlerová. Studentky absolvovaly šestiměsíční teoretický program a složily závěrečné zkoušky. Studium se potýkalo zprvu s nepřízní některých činitelů školy, mimo jiné i ředitele a

⁵²⁰ Zdroj: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, Praha 1947

⁵²¹ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru Praha 1971; s. 4 -10; Archiv Národního muzea, *Rypáčková Anna*, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví; AHMP, fond *Spolek diplomovaných sester*, kniha záznamů z porad, sborník jubilejního sjezdu; Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, Plamínek proti větru Praha 1971, s. 18-20; Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 68-70

sekčního šéfa JUDr. Antonína Tůmy. Zpočátku byl proti sestřím pracujícím ve veřejném zdravotnictví zaujat, ale časem si získaly jeho přízeň.

Po vzniku Mezinárodní nadace Florence Nightingalové v roce 1934 utvořil spolek spolu s ošetrovatelským referátem ČSČK národní výbor této nadace. Mezinárodní nadace pořádala mezinárodní postgraduální kurzy pro školené sestry z celého světa. Do té doby organizovala tyto kurzy při londýnské univerzitě Bedford College Liga červených křížů. Z Československé republiky studovalo na této univerzitě 14 diplomovaných sester: Marie Anzenbacherová, Brožová, Fantová, Joža Filipová, Miluše Kapsová, Anna Mánková, Olga Matyášová, Julie Molnárová, Němcová, Pičová, Jarmila Roušarová, Suchá, Marta Šindlerová, Františka Židová⁵²². Aby sestry pro pokračování tohoto školení získaly finanční prostředky, pořádaly anglické kolegyně bazary z dárků, které za tím účelem posílaly ze zemí, kde byl ustanoven národní výbor nadace. I československé sestry poslaly celkem 116 národních dárků, např. výrobky sklářského, keramického, bižuterního řemesla i lidové výšivky. Bazaru se účastnilo více než šedesát států. Mezinárodní školení sester bylo během 2. sv. v. přerušeno, ale pokračovala se v něm hned od roku 1945. Toto téma bude ještě podrobněji popsáno v kapitole věnované mezinárodní spolupráci sester.

Spolek diplomovaných sester léta a soustavně usiloval o postgraduální vzdělání těch zástupkyň, které zastávaly vedoucí funkce, nebo odpovědné funkce instruktorek v ošetrovatelských školách nebo pozice vrchních sester v nemocnicích. I během okupace pracovaly členky spolku na studijním programu s vírou, že se po osvobození podaří tento záměr uskutečnit. Díky porozumění československého červeného kříže se podařilo toto dílo dokonat a v roce 1946 byla založena Vyšší ošetrovatelská škola v Praze.

Mimo jiné Spolek diplomovaných sester pořádal pro sestry kurzy cizích jazyků, sjednával snížené vstupné na kulturní akce, do plaveckého bazénu a organizoval různé odborné i rekreační akce. Vlastnil také rozsáhlou knihovnu odborné i beletristické knihovny. Knihy darovaly sestry samy, či nakladatelství nebo je spolek kupoval v rámci členství „Družstevní práce“. Knihovna spolku diplomovaných sester byla v roce 1938 přemístěna do sesterského domova Všeobecné nemocnice, kam se přestěhovala z prostor ošetrovatelské školy. Knihovnicí byla sestra Kublová (osobní data nezjištěna).⁵²³

---

⁵²² Křesní jména doplněna pouze u některých sester. U ostatních se nepodařilo zjistit.

⁵²³ Spolek diplomovaných sester, *Knihovna Spolku diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, s. 42

Při SDS byl zřízen vzdělávací fond, který byl určen pro finanční podporu sester na zahraničních vzdělávacích pobytech. Fond vznikl na základě žádosti u Ministerstva veřejného zdravotnictví v tělesné výchovy. V roce 1937 byl např. vyplacen příspěvek d. s. Ludmile Fantové z Brna, která byla vyslána na studia do Londýna.

Rekreace sester

Chata Nouzov

Velkou pozornost věnoval spolek rekreaci sester. První rekreační chata byla zakoupena v Nouzově u Unhoště. Nacházela se za potokem Kačákem, za Dědkovým mlýnem na stráni. Sestra Darebníková píše: „*Slunce na ni svítí ze všech stran a vítr se točí okolo ní. Je malá, ale naše.*“⁵²⁴ Sestrám byl na stránkách periodika poskytnut plán cesty do rekreační chaty. Vlákem se zájemkyně o pobyt měly dostat na stanici Unhošť, dále autobusem do Nouzova a pak lesní cestou asi jednu hodinu k chatě. Klíč od ní byl uložen v Dědkově mlýně a byl označen štítkem „Děvín“. Druhý klíč byl umístěn ve škole a i tam bylo možno jej vyzvednout. Doporučována byla pěší trasa po Neumannově stezce okolo výletního místa Čeperky.

Sestry na chatu vyrážely i jen třeba na neděli. Bylo možno zde zatopit. K dispozici byl k odpočinku kavalec i venkovní lehátko. V chatě platila pravidla pro úklid, doplnění dříví atp. Bylo možno zde pobývat i v zimě. Koupání bylo možné v potoce Kačák nebo byl k dispozici malý bazének.⁵²⁵ Správkyní chaty na Nouzově byla pověřena d. s. Darebníková, která podávala zprávy o provozu chaty na schůzích i v s tisku. V roce 1937 ji za příznivého počasí navštívilo celkem 100 členek SDS a to sester jak z nemocnic, tak z veřejného zdravotnictví. V roce 1938 nebylo možno o návštěvě chaty referovat, poněvadž byla vykradena a byla odcizena kniha návštěv. Dle pramenů bylo přáním sester mít vlastní dům v centru Prahy. Chata v Nouzově nebyla považována za definitivní řešení rekreace sester. Byla dosti vzdálená od dráhy a příliš malá.⁵²⁶

Na schůzích spolku byla opakovaně zmíněna potřeba mít vedle rekreační chaty v Dědkově mlýně též domov sester k odpočinku tzv. zotavovnu. Venkovské sestry žádaly též domov sester v centru Prahy, kde by byly kanceláře Spolku diplomovaných sester a kde by sestry našly útočiště po dobu pobytu v Praze. Za stávající finanční situace SDS nebylo možno vyhovět těmto všem prosbám.

---

⁵²⁴ A. DAREBNÍKOVÁ, *Rekreace v naší chatě*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 48-49

⁵²⁵ Tamtéž

⁵²⁶ Spolek diplomovaných sester, *Naše chata*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 76

Členky SDS byly vyzvány jakousi anketou, aby odpověděly na otázky týkající se dalšího směřování rekreace sester.

1. Jste pro postavení sesterského domova na pozemku v Kunraticích? Chtějí sestry domov sester jako zotavovnu v dostatečných rozměrech nebo chtějí velkou rekreační chatu, která by byla náhradou za velikostně nepostačující chatu v Nouzově. Nebo spojit oba účely, jak zotavovnu k odpočinku, tak rekreační chatu?
2. Jste pro ponechání dosavadní rekreační chaty v Nouzově, její opravení a rozšíření nebo pro postavení větší v jiném, lépe vyhovujícím místě?
3. Jaký je názor sester na vybudování sesterského domova v centru Prahy?

Podrobné výsledky ankety se nepodařilo v pramenech nalézt. Dochovaly se plány, účetní knihy pozdější zotavovny v Kunraticích. Stejně tak je existence této budovy potvrzena v pamětech sester. Další osud rekreační chaty v Nouzově ve studovaných zdrojích nebyl popsán.

Zotavovna Kunratice

6. května 1937 navštívily členky SDS parcelu v Kunraticích. Byly mile překvapeny tím, že cesta trvala pouze 20 min od konečné zastávky autobusu. Pozemek se nacházel nedaleko krčského lesa v zeleném pásmu. Sestry zde zamýšlely postavit zděnou budovu s minimálně jedním patrem a malými pokojíky vybavenými vším pohodlím. Zotavovna měla sloužit pro osamělé sestry k odpočinku, na který měly dlouholeté členky SDS právo s ohledem na placení členských poplatků. Zároveň měla zotavovna sloužit pro venkovské sestry jako ubytovna po dobu pobytu v Praze. Pozemek byl dobře dostupný tramvají a autobusem. Jako správkyni spolkového majetku a hostitelku spolek uvažoval nějakou sestru v důchodu. Po návštěvě čtrnácti členek Spolku diplomovaných sester bylo navrženo ponechat milovnicím trampingu chatu v Nouzově a v Kunraticích postavit zděnou zotavovnu s lepší dostupností do Prahy.⁵²⁷

Pozemek spolku diplomovaných sester věnovali manželé Rodovských.⁵²⁸ Byl převzat do správy členkami výboru SDS 26. ledna 1937. Na stavbu, jejíž rozpočet byl 150 000 Kčs sbíraly sestry prostředky řadu let. Vydaly např. cihly s obrázkem vytoužené chaty a prodávaly je mezi sebou, svým známým a příznivcům. Za podpory přátel a známých se podařilo potřebnou částku nakonec získat. Pak následovaly četné porady s architektem, dotazníková akce mezi sestrami až se konečně

---

⁵²⁷ Spolek diplomovaných sester, *Prohlídka pozemku v Kunraticích*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s.50

⁵²⁸ Bohuš Rodovský (1874-1962), byl meziválečný poslanec Národního shromáždění, osobní data získána z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohu%C5%A1_Rodovsk%C3%BD, [cit:2024-02-28]

podařilo dům postavit. Mnoho sester, zejm. z Prahy a okolí využívalo možnosti chaty v blízkosti hlavního města a zároveň v přírodě. V době okupace sestry ilegálně ukrývaly v ozdravovně válečné uprchlíky. Bohužel jak samy sestry uvedly: „*Neporozuměním nejmenovaných činitelů po roce 1945 sestry o zotavovnu přišly.*“⁵²⁹ K ozdravovně Spolu diplomovaných sester se dochoval poměrně bohatý archivní materiál v podobě podrobných architektonických plánů a finančních rozpočtu na výstavbu. Bohužel se mi nepodařilo nalézt žádnou fotografii.

Memorandum spolku

Na základě usilovné práce diplomovaných sester inspirované mezinárodní spoluprací, podpořené dlouholetými zkušenostmi jak v oblasti ústavní léčebné i humanitní péče, tak práce sociálně-zdravotní v ústavech a zejm. mimo ně, formulovaly členky své požadavky v podobě memoranda s důsledným odůvodnění, které vzniklo v roce 1937. Tento pramen nám dává zcela unikátní pohled na komplexní řešení ošetřovatelských otázek v tehdejším meziválečném Československu.

Memorandum Spolku diplomovaných sester v ČSR

Spolek diplomovaných sester v ČSR si dovolil na základě usnesení III. celostátního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, konaného v Praze ve dnech 6. -8. prosince 1936, předložit Ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy memorandum, vyjadřující požadavky pro další zdárný vývoj ošetřovatelství a pro zajištění a ochranu sociálního postavení diplomovaných sester.

SDS se odvolával na slova vlivných veřejných činitelů, která uveřejnil v odůvodnění. „*Odvoláváme se na slova ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy JUDr. L. Czecha (viz. Československá nemocnice roč. 3, č. 10) který, ve svém projevu při zahájení pravil, že v minulých dnech poukázal v zákonodárném shromáždění na znepokojivý vývoj zdravotních poměrů v našem státě a na diplomované sestry jako na nepostradatelnou složku v boji o jejich zlepšení. Také JUDr. P. Zenkl ve svém projevu položil otázku, není-li to nepříznivá hospodářská stránka tohoto krásného povolání, která zaviňuje malý počet diplomovaných sester. Sekční šéf ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy JUDr. R. Bébr praví ve své publikaci ‚Ošetřovatelský personál‘, že zdárný vývoj veřejných ústavů léčebných a humanitních není možný, není-li postaráno o zdatný a kvalifikovaný personál ošetřovatelský, jenž ovšem za své odpovědné služby musí být náležitě honorován a o nějž musí býti také postaráno pro případ invalidity, nemoci a stáří. Při dnešním naprosto nedostačujícím*

---

⁵²⁹ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 13-21; Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s.5-7; AHMP, fond Spolek diplomovaných sester, knihy z porad; AHMP, Státní ošetřovatelská škola Československého Červeného kříže Praha II. - Nové Město, Žitná 24, karton č. 1

*počtu diplomovaných sester jsou diplomované sestry povolávány především na místa velmi odpovědná, vyžadujících schopnosti vedoucích sil. Vzhledem k této zvláštní průkopnické funkci, která na ně klade vysoké požadavky, nutno přiznati diplomovaným sestřím výsady úřednických kategorií. Dovolujeme si předložit tyto své požadavky.*⁵³⁰

Sestry žádaly pozměnění vládního nařízení číslo 22 Sb. ze dne 17. 3. 1927. Jak prameny uvádějí, deset let trvání tohoto dokumentu ukázalo, že služební poměr ošetřovatelského personálu bylo třeba upravit tak, aby odpovídal jak duchu doby, tak i potřebám léčebných ústavů. Od doby, kdy toto nařízení vešlo v platnost, ukázala praxe jeho oprávněnost a výhody, ale též jeho nedostatky a mezery, i nutnost řešit konkrétní otázky. Sestry předložily nejnaléhavější požadavky zaměřené na zřízení dalších civilních ošetřovatelských škol a zrušení krátkodobých ošetřovatelských kurzů, zařazení diplomovaných sester do III. kategorie úřednické a tím navýšení mzdy, systemizaci dostatečného počtu míst pro diplomované sestry a systemizaci míst pro sestry představené v ošetřovatelských školách a léčebných ústavech, v první řadě ve Všeobecné nemocnici v Praze. Dále požadovaly úpravu pracovních poměrů se zřetelem na zvláště těžký ráz ošetřovatelské služby a z hlediska zdravotní ochrany sester. Což se týkalo například stanovení adekvátní pracovní doby, úpravy dovolené, ubytování a stravování, ochrany stejnochrane, rozšíření ustanovení o nemocech z povolání pro ústavy a podniky zdravotní. Dále navrhovaly rozšíření platnosti novelizovaného vládního nařízení na veškeré ústavy veřejné, soukromé i ústavy vojenské. Spolek vznesl také požadavky na zestátnění registrace diplomovaných sester.⁵³¹ Vzhledem k zásadnímu významu, je celý dokument v plném znění, včetně podrobného odůvodnění jednotlivých požadavků uveřejněn v příloze č. 4.

Umísťovací kancelář a registrace

Na Spolek diplomovaných sester se obracely jak čerstvé absolventky dvouletých ošetřovatelských škol, které poptávaly místa pro svoji budoucí ošetřovatelskou činnost, tak i četné instituce veřejné i soukromé, spolky i jednotlivci ohledně zprostředkování ošetřovatelské služby. Spolek se na tento popud a s ohledem na poměrně složitou agendu rozhodl založit tzv. Umísťovací kancelář Spolku diplomovaných sester. Umísťovací kancelář SDS byla určena pro diplomované sestry, členky i nečlenky. O službu se touto cestou mohly hlásit i praktické ošetřovatelky a jiné osoby. Kancelář místa pouze zprostředkovala, ale neručila za umístění všech, kdo žádali. Pro ilustraci uvedme

---

⁵³⁰ Spolek diplomovaných sester, *Memorandum Spolku diplomovaných sester v ČSR*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 1-2, s. 13-15

⁵³¹ Spolek diplomovaných sester, *Memorandum – odůvodnění*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 28-32; AHMP, fond Spolek diplomovaných sester, memorandum

agendu z některých let. Žádostí o sestry ze stran institucí a jiných žadatelů v roce 1935 bylo 186, v roce 1936 bylo žádostí 237. Naopak v roce 1935 žádalo o pracovní místo 28 sester, v roce 1936 poptávalo práci 47 sester. Díky iniciativě kanceláře bylo umístěno roku 1935 celkem 57 sester, v roce 1936 celkem 73 sester i s nově diplomovanými. Umísťovací kancelář byla v roce 1936 veden sestrou představenou Tobolářovou.⁵³² Za první čtvrtletí roku 1937 bylo 59 žádostí o sestry a to konkrétně, pro službu v soukromí bylo žádáno dvacet sester, v chorobincích dvě sestry, v jeslích jedna, ve službách ČSČK šest diplomovaných sester, v dětské kolonii jedna, v nemocenských pojišťovnách pět sester, na klinikách deset sester s tím, že tato místa byla dlouho volná. Dále ve všeobecných veřejných nemocnicích bylo žádáno o devět sester, v lázních pět. Na druhé straně dvanáct sester zažádalo o přemístění. Praktických ošetřovatelek o umístění žádalo dvanáct. O místo žádal jeden muž ošetřovatel, jedna katechetka. Dále místo poptávalo osmnáct instrumentářek u zubních lékařů. Celkem bylo umístěno sedmnáct sester a praktických ošetřovatelek.⁵³³

Díky zprostředkovatelské činnosti si můžeme udělat přesnější obrázek o obsazenosti různých zdravotnických oblastí. Za kalamitu byl označen nedostatek sester hlavně ve speciálních oborech: rentgen, instrumentářky, laboratorní sestry, vrchní sestry atp. Celkem se hlásily o práci pouze 2 sestry. Na podzim r. 1937 mělo na České ošetřovatelské škole v Praze diplomovat 44 absolventek.⁵³⁴ V roce 1937 se korporativně přihlásily všechny absolventky II. ročníku ošetřovatelské školy pražské a také absolventky ošetřovatelské školy v Turčianském Svätém Martině.

Celkově za rok 1937 žádaly různé instituce o doporučení 186 sester. O umístění naopak žádalo 107 sester, ošetřovatelek, ošetřovatelů, asistentek u zubních lékařů atp. 63 sester a ošetřovatelek bylo umístěno a svůj nástup do zaměstnání oznámily v kanceláři SDS. Toto číslo je jistě neúplné, protože systém nebyl dokonalý a ani umístěná sestra ani instituce vždy nehlásily nástup nového zaměstnance. V roce 1936 bylo žádostí o sestry 237 a to proto, že Slovensko a Podkarpatská Rus byly zásobovány ze škol slovenských, které umísťování svých absolventek většinou obstarávaly samy.

Ústředí Spolku diplomovaných sester bohužel nedostávalo kompletní informace o poptávce a umísťování absolventek ze všech ošetřovatelských škol. Samo vedení spolku uznávalo, že podrobná statistika o umístění absolventek a poptávce po jejich službách by jistě bývala přispěla k objektivnímu posouzení potřeby nových ošetřovatelských škol a usměrnění specializace sester. Umísťovací kancelář službu zprostředkování práce prováděla bezplatně, pouze s povděkem vítala

---

⁵³² Spolek diplomovaných sester, *Umísťovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 16

⁵³³ Spolek diplomovaných sester, *Umísťovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 36

⁵³⁴ Spolek diplomovaných sester, *Umísťovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54

dobrovolný příspěvek na režii např. ve smyslu poštovního. Všechny volné a neumístěné sestry na stránkách stavovského časopisu žádala o zaslání adres.⁵³⁵

Celostátní registrace diplomovaných sester

Zhruba od roku 1937 spolek důrazněji usiloval o zřízení celostátní povinné registrace diplomovaných sester. V roce 1938 pak snaha o celostátní registraci diplomovaných sester pokračovala. Administrativně tuto agendu spravovala d.s. J. Molnárovou, která byla ústřední referentkou ošetrovatelství ČSČK. Sestry měly posílat své fotografie, základní osobní informace a registrační poplatek 5,- Kč. Kdo byl nucen pořizovat nové fotografie, byly preferovány ve stejnokroji. Sestrám byla následně zaslána registrační legitimace s přiděleným číslem.⁵³⁶ V rámci celostátní registrace diplomovaných sester bylo do 4. listopadu 1938 vydáno celkem 806 registračních legitimací, z nichž 428 českých, 89 slovenských a 289 německých. Z toho civilním diplomovaným sestrám 491 a 315 řádovým sestrám. Jelikož celkový odhadovaný počet diplomovaných sester v té době byl asi 2000, byly očekávány další přihlášky.⁵³⁷ Potřeba a účelnost celostátní registrace sester se pak projevila zejména ve válečném období, kdy celkový přehled o počtu ošetrovatelského personálu a jeho pohyb zvyšoval šance na adekvátní zajištění ošetrovatelské služby v regionech.

Zánik spolku a shrnutí jeho činnosti

Spolek byl zrušen okupanty. Po konci II. světové války již jeho činnost a věhlas nebyly obnoveny. Některé sestry v dobré víře později vstoupily do ROH, čímž byla ztracena politická nezávislost spolku sester. Zánikem spolku a účastí v ROH sestry přišly o jedinečné členství v Mezinárodní radě sester, jejímž požadavkem pro přijetí do členské základny byla právě politická nestrannost.

Celkově lze shrnout, že Spolek diplomovaných sester se za své existence snažil sestrám pomáhat fyzicky, hmotně i morálně. V měsíčních schůzích podával členkám zprávy o vývoji ošetrovatelství doma i ve světě. Pořádal odborné pokračovací kurzy sociální péče, kurz pohotovosti, exkurze do různých ústavů. Založil vzdělávací fond k usnadnění odborného studia, dále fond podpůrný pro potřebné sestry. Zakoupil chatu pro rekreaci sester. Ač skromná, byla tato chata základem projektu vybudovat v blízkosti Prahy zotavovnu pro sestry. Za spolupráce ČSČK byla připravována celostátní

---

⁵³⁵ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Umístovací kancelář SDS, celoroční přehled za rok 1937*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 1, s. 11-12

⁵³⁶ Spolek diplomovaných sester, *Celostátní registrace diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 24

⁵³⁷ Spolek diplomovaných sester, *Celostátní registrace diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 118

registrace diplomovaných sester. Se Společností československých nemocnic byla pro sestry vydávána speciální ošetřovatelská čísla propagující snahy sester. Spolek bojoval za úpravu zákona, která by chránila sestry před vyčerpáním. K tomuto účelu bylo vypracováno mimo jiné memorandum, které dalo základ pozdějšímu směřování ošetřovatelství na našem území.⁵³⁸

10.4. Československá společnost nemocnic

První polovina 20. století u nás je v kontextu zdravotnictví charakterizována rozmachem nemocnic. O fungování nemocnice jako celku nemohlo být uvažováno bez adekvátní ošetřovatelské péče. Ve zprávách dobového tisku se setkáváme s četnými výzvami k veřejným činitelům i lékařům, aby správy nemocnic věnovaly více pozornosti ošetřovatelským otázkám. Společnost československých nemocnic na stránkách svého časopisu Československá nemocnice, který byl vydávaný od roku 1931 umožnila problematice ošetřovatelské péče poměrně velký prostor. V čele tohoto uskupení stál Dr. Bohuslav Albert. Texty otištěné v tomto periodiku se věnovaly např. úloze civilní sestry představené, vzdělání sester, uspořádání ošetřovací jednotky, mezinárodní spolupráci českých sester aj.

Za vše uvedme příklad. D.s Roušarová se během svého působení na Bulovce hojně účastnila spolkového života diplomovaných sester. Byla pravidelně volena do výboru Spolku diplomovaných sester. V roce 1939 byla zvolena jako druhá diplomovaná sester do Společnosti československých nemocnic. Z pověření spolku měla v kurzu pořádaném touto společností pro lékaře, správce a sestry v nemocnicích, přednášku na téma „Hospodářský význam dobře vedené ošetřovatelské služby v nemocnicích“, která byla několikrát opakována pro různé skupiny sester a vyšla i tiskem v časopisech *Diplomovaná sestra* a *Československá nemocnice*.⁵³⁹

---

⁵³⁸ Julie MOLNÁROVÁ, *Práce a snahy diplomovaných sester v ČSR*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 2-4

⁵³⁹ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: *Plamínek proti větru*, Praha 1971, s. 53-64

11. Zahraniční spolupráce ošetřovatelek

Vývoj ošetřovatelství nelze sledovat izolovaně, bez širšího pohledu za hranice. Na počátku století to nebyly civilní ošetřovatelky, kdo by se do ciziny ohlížel. V té době se ani nedalo hovořit o organizovaném uskupení tohoto personálu. Vyjma sester řádových, které díky svým kongregacím zahraniční kontakty udržovaly. Intenzivnější kontakt lze pozorovat s Vídní, kde v tamější ošetřovatelské škole studovaly frekventantky české národnosti.

Přestože ve století 19. jsme Vídeň se zřízením jakési ošetřovatelské školy předběhli. Do století 20. vstupovali naši rakouští sousedé s náskokem. Vídní vzdělaných diplomovaných ošetřovatelek v prvopočátku vzniku využila i první česká škola ošetřovatelská v Praze, kdy absolventky Rudolfinerhausu povolala coby instruktorky ošetřovatelské školy. Povědomí ve vídeňské ošetřovatelské škole o oboru získala i první sestra představená Františka Fajfrová, která tam jela na zkušenou, protože nebyla původní profesí sestra, nýbrž učitelka. Z období první světové války jsou známy případy zahraničních ošetřovatelek, které působily na našem území. Jmenujme např. nizozemské ošetřovatelky v lazaretech v Chrudimi nebo švédské ošetřovatelky v Kolíně.⁵⁴⁰

Kdo se nechával organizací ošetřovatelské péče v cizině inspirovat, byli někteří osvícení lékaři. Kupříkladu Josef Vratislav Novák již v úvodní přednášce kurzu Spolku pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných z roku 1913 poukazuje na doporučení vyplývající z praxe v zahraničí. V rámci soukromé služby ošetřovatelek v rodinách uvádí systém přidělování ošetřovatelek řádových či civilních do rodin inspirovaný v Anglii.

V první přednášce kurzu Spolku pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných zmiňuje naše nedostatečné vzdělávání ošetřovatelek ve srovnání se zahraničím.⁵⁴¹ Jako příklad dal pařížský spolek Assistance publique, který měl za účel pomáhat a činit dobrodiní. Popsal školskou budovu a její čistotu a útulnost, o kterou se staraly samy chovanky. Každá z nich v té době měla svůj pokojík, vytápěný ústředním topením a opatřený vodovodem. V čele školy stála ředitelka, podředitelka a čtyři demonstrátorky. Praktická výuka žákyň byla bohatá. Probíhala na různých klinikách. Dá se říci, že systém výuky a vzdělávání, diferenciací činností v nemocnici byly téměř totožné s pozdější organizací první ošetřovatelské školy na našem území.

---

⁵⁴⁰ VANĚČEK, Jiří. Chrudimské vojenské nemocnice 1914-1920, Edice Chrudim, svazek 43., Chrudim 2015, s. 25-29; Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 4-5

⁵⁴¹ Tím byla delší tradice organizovaného vzdělávání civilních ošetřovatelek.

Dále se autor opírá o německé zkušenosti. Zmiňuje zejména společnost diakonek mající četné nemocnice, při nichž byly dokonalé ošetřovatelské školy. Popsal též velký vzdělávací ošetřovatelský ústav v Berlíně, který byl založen císařovnou Viktorií. Též uvedl příklad velké ošetřovatelské školy v Londýně. Odlišný způsob vzdělávání popsal z oblasti Ruska, kde se ve dvouletých kurzech vzdělávaly ošetřovatelky zvané „falcerica“, které většinou absolvovaly i jednoroční kurz babický – akušerský a tyto sestry byly pak nazývány „falcerica a akušerka“, které byly následně přidělovány do jednotlivých obcí k rukám okresních lékařů. Jako nejdokonalejší zmínil Dr. Novák americký způsob vzdělávání, kdy kurzy trvaly tři až pět let a jako zásadní rozdíl uvádí, že v Americe i Anglii se na ošetřovatelky vzdělávají dámy z bohatých rodin.⁵⁴²

Osobní zahraniční zkušenosti diplomovaných ošetřovatelek

Velice brzy navázaly zahraniční spolupráci absolventky prvního ročníku pražské ošetřovatelské školy (1916 – 1918). Sestra Olga Andělová odjela do Spojených států amerických v listopadu 1919. V únoru 1920 pracovala v Ohaiu v nemocnici v Clevelandě. Sestra Andělová vzpomínala: *„Začátky pro mě nebyly jednoduché. Nesnadné bylo sžítí se s tamějším způsobem života, nevalná angličtina, odlišný způsob ošetřování nemocných. Shledávala jsem opravdu dokonalejší způsob ošetřování a snažil jsem se rychle přizpůsobit, aby nedostatky nebyly tak markantní. Až na výjimečné úsměšky jsem se setkala s prostředím přátelským. Zajímavé pro mě bylo, že už z jara 1920 tam byly prováděny transfuze podle krevních skupin Janského, které vyslovovali jako ‚Jansky’s blood groups‘.*

V nemocnici v Clevelandu jsem se snažila projít všemi odděleními, abych získala co nejvíce zkušeností. V roce 1924 jsem absolvovala jeden semestr univerzitního kurzu veřejného zdravotnictví zaměřeného na zdravotní prevenci. Po ukončení kurzu a praxe jsem ještě několik měsíců pracovala v nemocnici, abych si vydělala na zpáteční cestu a z jara roku 1925 jsem se vrátila do vlasti. Při pobytu v Americe jsem se potkala s jinou českou sestrou, která pracovala v těžce nemocnici a tou byla sestra Hordinová.“⁵⁴³

Diplomovaná sestra Marie Pozdílková-Čmelíková pracovala v tzv. Kladensko-lánské zdravotně sociální akci v letech 1923-1927. Pak byla vyslána Ústředím na postgraduální školení do USA a do Kanady. V Torontu absolvovala velmi známou školu Public Health Nursing at the University of Toronto. Školení bylo jednoroční a studovalo zde mnoho studentek – stipendistek z celého světa. Po závěrečných zkouškách napsala k získání diplomu ještě práci „Plán a organizace sociálně

---

⁵⁴² Josef Vratislav NOVÁK, Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných, Praha 1913, s. 8-16

⁵⁴³ Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, První diplomovaná sestra, in: Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 5

zdravotní služby pro město, které má 100 000 obyvatel“. Do vlasti se vrátila plná nápadů pro další práci.⁵⁴⁴

Pozdější první československá civilní sestra představená v nemocnici, d.s. Jarmila Roušarová byla na základě své činnosti ve Zdravotní stanici Červeného kříže v Praze Na Hradčanech v srpnu 1928 vybrána jako desátá československá studentka do mezinárodního kurzu pro sestry pracující ve veřejném zdravotnictví při Bedford College v Londýně. Později toto mezinárodní postgraduální školení pokračovalo jako Nadace Florence Nightingalové při Mezinárodní radě ošetřovatelek. V době jejího zahraničního pobytu diplomované sestry v ČSR teprve o svoji pozici bojovaly a upevňovaly ji. Naším diplomovaným sestrám bylo studium v zahraničí velkou posilou a potvrzením, že poctivá práce a odborné sebevědomí jsou účinnými zbraněmi.

V mezinárodním domově na Manchester Square 15 v Londýně, vedeném ředitelkami M. M. Carter (osobní data nezjištěna) a po ní N.L. Dorsey (osobní data nezjištěna), byly vždy československé studentky vlídně přijímány. M. Carter měla k naší zemi zvláště blízký vztah. Po 1. sv. válce byla členkou mise M. Paget, která pomáhala při organizaci zdravotnických akcí hlavně pro děti a protiinfekčních na Slovensku. V rámci studia Roušarová podstoupila několikátýdenní pobyt ve Francii a Belgii kolem velikonoce 1929. Dopoledním programem byly obvykle jedna až dvě odborné exkurze a odpoledne volno pro tzv. všeobecné vzdělávání, např. pro návštěvu muzeí, galerií a divadel. Studium v Londýně bylo jednorozční a zakončené závěrečnými zkouškami. Hlavním předmětem bylo veřejné zdravotnictví. Pro naše studentky bylo závazkem obhájit své barvy co nejlépe.⁵⁴⁵

Opravdu obětavou zprostředkovatelkou mezinárodní spolupráce pro československé diplomované ošetřovatelky byla předsedkyně ČSČK Alice Masaryková. V toce 1924 z její iniciativy a za podpory různých národních Červených křížů byl získán dům v Londýně, který byl po dobu studia sestrám opravdovým domovem. Komitét Florence Nightingalové stál před těžkým problémem a to, zda i nadále udrží tuto instituci pro vzdělávání vůdkyň diplomovaných sester v různých státech evropských i jiných. Aby mohl ústav garantovat svoji existenci, bylo třeba, aby každoročně přijelo minimálně 22-24 studentek.

---

⁵⁴⁴ Marie POZDÍLKOVÁ - ČMELÍKOVÁ, *Kladensko – lánská akce*, Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 30

⁵⁴⁵ Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 58-64

V Československu byl národní výbor nadace F. Nightingalové ustaven roku 1934, sestával ze tří zástupců ČSČK a tří zástupců Spolku diplomovaných sester: předsednictví se měnilo střídavě ročně ze zástupců obou organizací. V prvním roce byl předsedou tohoto uskupení sekční šéf Dr. Bazika za ČSČK, v roce 1937 byla funkcí předsedkyně pověřena d.s. Z. Dolenská. Od ustavení Mezinárodní nadace Florence Nightingalové u nás byly vyslány do Londýna dvě diplomované sestry: v r. 1933/34 sestra Olga Matyášová a r. 1936/37 sestra Ludmila Fantová. Obě stipendia byla hrazena z Fondu Marion Parsons (americké ředitelky české ošetrovatelské školy v Praze), který uložila v ČSČK pro další školení diplomovaných sester. Druhá část stipendia r. 1933/34 byla hrazena nadací F. Nightingalové v Londýně. Stipendium pro rok 1936/37 bylo hrazeno předně z fondu Marion Parsons a druhá část z peněz věnovaných Americkým červeným křížem ústřednímu komitétu v Londýně.

Československý výbor nadace Florence Nightingalové se snažil o povzbuzení zájmu o další vzdělávání diplomovaných sester u ředitelství velkých nemocnic a jiných institucí a ústavů. Představitelé výboru navrhli, aby byly diplomované sestry vždy vysílány z Československa do kurzu střídavě z nemocnice a ze zdravotně-sociální služby. Dále výbor podporoval krátkodobé studijní pobyty sester v cizině. Cílem bylo poslat ročně jednu studentku. Ještě několik sester v ČSR získalo své další vzdělání v kurzu veřejného zdravotnictví při univerzitě v Torontu v Kanadě jako stipendistky Rockefellerovy nadace. Jedna sestra absolvovala kurz veřejného zdravotnictví ve Western University v Clevelandu na vlastní náklady, jedna ošetrovatelskou školu v Bostonu ve Spojených státech amerických (diplomovala v roce 1923). Dále mělo několik sester možnost studovat sociálně zdravotní poměry, péči o duševní hygienu, organizaci školství aj. ve Francii, Anglii, Norsku, Švédsku, Finsku, Belgii, Kanadě, Polsku, Rakousku i jinde.⁵⁴⁶

Podpora pro zahraniční studia a stáže českým sestram přicházela ze strany čelných institucí. Kupříkladu sestra Šindlerová byla poslána od ledna 1933 do března 1934 Ministerstvem zdravotnictví k dalšímu studiu do USA a Kanady.⁵⁴⁷

Mezinárodní spolupráce našich diplomovaných ošetrovatelky byla jistě ovlivněna jejich jazykovými schopnostmi a zkušenostmi. Mezi nimi vynikala pozdější ředitelka české ošetrovatelské školy Emilie Ruth Tobolářová, která měla mimo jiné za sebou i práci v Orientu. Tobolářovou uvedla: „*Pro volbu ošetrovatelského povolání mě inspiroval prospekt čtyřleté sociálně zdravotní školy, kterou založil Čech Dr. Losa, evangelík v Pittsburku, Pensylvánie v USA. Absolventky Češky byly povinny po absolvování pracovat nejméně pět let mezi slovanskými přistěhovalci v ohromném průmyslovém*

---

⁵⁴⁶ Spolek diplomovaných sester, *Mezinárodní nadace Florence Nightingalové*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 116-117

⁵⁴⁷ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 12-21

*městě. Dr. Los souhlasil s mým přijetím, avšak podmínkou byla půlroční praxe v nemocnici, kterou jsem plnila v nemocnici v Jaroměři. Z důvodů vypuknutí 1. sv. v. se moje studijní cesta neuskutečnila.*⁵⁴⁸

Známé je působení d. s. Tobolářové v Orientu, kde pracovala s mladou lékařkou Dr. Vlastou Kálalovou v Bagdádu. Tobolářová vzpomínala, že ji doktorka poslala příkaz objednat u firmy Čížek kompletní vybavení operačního sálu a ordinace, dohlédnout na zabalení a poslat na místo. Sestra Tobolářová ovládala několik řečí. Kromě dobré znalosti němčiny a angličtiny, byla schopna se domluvit francouzsky, arabsky a posléze i persky. Na Blízkém Východě dobře využila znalosti z disciplín, které se naučila při studiu a praxi např. chirurgii, internu, laboratoř, elektroterapii, hydroterapii, masáž aj. Nevýhodou pro ni bylo velké horko a skutečnost, že neměla žádnou sestru, která by ji vystřídala. Pracovala jak v ambulanci s nepřetržitým provozem, tak připravovala pacienty i sál k operačním výkonům, kde asistovala a následně zajišťovala pooperační péči. V druhém roce pobytu v Bagdádu prodělala dvě infekční choroby místního původu. Kožní nemoc ji byla vyléčena vypálením a druhou byla amoeboidní dysenterie. Po této nemoci byla velmi unavená, neboť nějaký čas jako nemocná pracovala, než došlo k rozpoznání příznaků. Musela dát výpověď a obstarat za sebe jinou diplomovanou sestru, absolventku pražské ošetrovatelské školy.

Ošetrovatelská škola za vedení představené d.s. Tobolářové udržovala četnou mezinárodní spolupráci, např. s Mezinárodní ošetrovatelskou radou se sídlem Ženevě. Sestra představená byla členkou sekce ředitelky škol a sekce zdravotní. Pro sekci ředitelky škol přednášela v r. 1934 v Paříži v Trocadéru o psychotechnických přijímacích zkouškách a zkušenostech s nimi na české ošetrovatelské škole. Přednášku proslovila anglicky. Dále byla členkou Mezinárodní nemocniční společnosti a spolupracovala s redakcí časopisu Nosokomeion. Vedle toho spolupracovala s Florence Nightingale Foundation.

Česká ošetrovatelská škola resp. její vedoucí sestry získávaly těmito styky nové podněty, osobní přátele z řad sester i lékařů. Se všemi uvedenými institucemi udržovaly čilou korespondenci. Sestře představené Tobolářové se podařilo pro sestry, které po léta trpělivě školily žákyně při své odpovědné práci v nemocnici bez nároku na odměnu, zajistit různé odborné pobyty v cizině. V této době měly české diplomované sestry vzácnou příležitost studovat v zahraničí, účastnit se vlastními referáty mezinárodních sjezdů, navštívit nejlepší zdravotně sociální ústavy a školy na Západě, v zemích severovýchodních i v Orientu. I přes snahu sestry Tobolářové proniknout v rámci spolupráce na

---

⁵⁴⁸ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetrovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 25

Východ, nebylo možno. Ředitelka Tobolářová byla dlouholetou dopisovatelkou a spolupracovnicí výchovné sekce Mezinárodní ošetrovatelské rady v Ženevě.⁵⁴⁹

D.s. Jarmila Hennerová-Rösslerová byla na studijní cestě v USA spolu s manželem akademikem Hennerem. Po návratu z USA v roce 1948 pracovala brigádnicky na Ministerstvu zdravotnictví s d.s. Martou Šindlerovou a své cenné zahraniční zkušenosti měla možnost zde uplatnit v návrzích na reorganizaci v oblasti ošetrovatelství a ošetrovatelského školství. Napsala několik článků např. školení sester v USA a Kanadě, o významu centrální sterilizace v nemocnici atp. Průkopnická práce sestry Hennerové byla oceněna i jejím jmenováním čestnou členkou Mezinárodní ošetrovatelské organizace Florence Nightingale.⁵⁵⁰

Spolupráci se severskými zeměmi dokládá např. pobyt d.s. Olgy Klackové, která se zúčastnila pobytu a práce v královské nemocnici ve švédské Uppsale. Tato zkušenost jí byla umožněna díky iniciativě ředitelky české ošetrovatelské školy E.R. Tobolářové a pana vládního rady Dr. Bohdana Puchweina. Také sestra E.R. Tobolářová napsala podrobnou a zajímavou zprávu ze své zahraniční cesty do severských zemí. Tato zpráva vyšla v časopise Československá nemocnice s názvem „Ošetrovatelství ve Švédsku“ a srovnává poměry u nás s poměry severských států.⁵⁵¹

Mezinárodní kongresy a účast československých diplomovaných ošetrovatelek

V Praze se 30. 5. – 1. 6. 1922 konalo setkání vedoucích činitelů ošetrovatelských škol v Evropě nazvané Konference ředitelů evropských ošetrovatelských škol. Zazněla celá řada příspěvků, které se zabývaly kurikulem škol, možnostmi pomoci s ošetrovatelským školením z Ameriky, přípravou absolventů pro postgraduální kurzy v USA i jinde, jednotnými normami atp. Svě přednášky proslavily sestry Amerického červeného kříže, které byly pozvány, aby pomohly v České ošetrovatelské škole v Praze zavést americké kurikulum a organizaci zdravotně sociální služby mimoústavní. Jednalo se o Pensy Besom pro sociální oblast a všechny tři zástupkyně školy, ředitelku

---

⁵⁴⁹ Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetrovatelství*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 26-27; AHMP, fond Česká státní škola ošetrovatelská Praha II., karton č. 1; Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetrovatelek*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 9-12

⁵⁵⁰ Jarmila HENNEROVÁ – RÖSSLEROVÁ, *Průkopnická práce prvních školených sester*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 22-24

⁵⁵¹ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Ošetrovatelství ve Švédsku*, Československá nemocnice, roč. 8, č. 8, 1932, s. 196-198; Spolek diplomovaných sester, *Československý výbor M.N.F.N.*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 117

Marion Parsons a instruktorky Alottu Lentell a Blanche Kacena. V souvislosti s tím se objevila diskuse nad tím, jak probíhá výuka za pomoci tlumočníka atp. ⁵⁵²

Mezinárodní sjezd ošetřovatelek v Paříži, 1933

V roce 1933 se odehrál Mezinárodní sjezd ošetřovatelek v Paříži. České sestry se zde, že ač přišly z poměrně skromných, až chudých poměrů snese naše ošetřovatelské školství srovnání s ostatními. Ošetřovatelská škola publikovala odborné články v Čechách i v cizině. ⁵⁵³

Konference Mezinárodního výboru Červených křížů a Ligy Červených křížů, Paříž 1937

O čtyři roky později uspořádal Mezinárodní výbor Červených křížů a Liga Červených křížů konferenci v Paříži ve dnech 25. – 29. 1. 1937. Součástí byl studijní týden, který se věnoval otázkám pomocných akcí pro případ války a pohromy. Za Československý červený kříž byla vyslána referentka ošetřovatelství Ústředí ČSČK. Hlavní referáty přednesli experti z lékařské a ošetřovatelské péče se zaměřením na první pomoc, sociální péči, válečnou chirurgii, dopravu nemocných, ochrany proti leteckým útokům atp. Zdůrazněna byla úloha diplomovaných sester v přípravě sester dobrovolných. Téhož roku se také konal v Paříži V. mezinárodní nemocniční kongres. K účasti vyzval sestry Spolek diplomovaných sester na stránkách svého periodika. Organizaci pro sestry zajišťoval právě SDS. ⁵⁵⁴

V roce 1937 uvedl Spolek diplomovaných sester zprávu, že se koná Mezinárodní sjezd ošetřovatelek v Londýně. Organizace oficiálně delegovala d.s. Anzenbacherovou, Dolenskou, Pazourkovou, Pozdílkovou a Rypáčkovou. Dále se k účasti přihlásily sestry Hennerová, Hromádková, Jägrová-Prokošová, Lejčková, Stružková, Špeldová, Valešová a jako hosté sestra Blažková a paní Jiříková.

Sjezd pořádala Mezinárodní ošetřovatelská rada v Ženevě založená paní Bedford Fenwick (1857–1947)⁵⁵⁵, která ještě v době kongresu byla aktivní sedmdesáti osmi letou účastnicí a předsedkyní National Council of Nurses of Great Britain (Národní ošetřovatelské rady Velké Británie). V roce 1937 čítala Mezinárodní rada 31 členů, jimiž byly národní rady, spolky a svazy diplomovaných ošetřovatelek jednotlivých zemí. Hlavní jednání kongresu se odehrávalo v sálech Westminsterského

---

⁵⁵² Marion PARSONS, *Conference od Training Schools*, The American Journal of Nursing, Vol. 22, No. 11 (Aug., 1922), p. 917

⁵⁵³ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Styky mezinárodní*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 7

⁵⁵⁴ Spolek diplomovaných sester, *Zprávy z ciziny*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 33

⁵⁵⁵ Ethel Gordon Fenwick, Osobní data převzata z: https://en.wikipedia.org/wiki/Ethel_Gordon_Fenwick, [cit:2024-02-28]

opatství, kde se shromáždily zástupkyně 45 států v celkovém počtu 4000 osob. Jednací řečí byla angličtina, francouzština a němčina.

Československo zastupovalo 14 delegátek. Nakonec se účastnily tyto sestry: Marie Pazourková, předsedkyně SDS, M. Vítková, jednatelka SDS, Zdenka Dolenská, Anna Rypáčková, M. Anzenbacherová, M. Kapsová jako členky výboru SDS, dále d.s. Božena Bártová z Mor. Ostravy, Hana Darebníková ze Sanatoria v Podolí, M. Bernatziková z Bratislavy, Ludmila Fantová z Brna, M. Hromádková, Tatiana Schaufussová, Anna Tvrdíková a M. Wieserová, členky SDS. Československá delegace se účastnila hlavně I. a II. sekce (vzdělávání v ošetřovatelství a ošetřovatelství jako povolání), kde měla referáty a část předsednictví.

Na počest delegátek byly v průběhu kongresu pořádány čaje a recepce, mezi nimiž vynikalo přijetí sester Královnou Alžbětou a královnou vdovou Marií. Československými sestrami byla ceněna recepce pořádaná ministrem zdravotnictví sirem Kingsleyem Woodem (1881–1943)⁵⁵⁶ v Lancaster House. Ministr zavítal také do ČSR a byl v Masarykových domovech pozdraven sestrami, jež právě v Londýně při kongresu poznal, a pochválil nový Sesterský dům při Masarykových domovech a vyslovil svoje uznání a nelíčený obdiv nad vysokou úrovní ošetřovatelské péče. Naše sestry byly hosty v nemocnici St. Bartholomew's Hospital, v dětské nemocnici královny Viktorie a nemocnici Royal Cancer hospital.

Organizace kongresu byla rozdělena do čtyř sekcí. Jednalo se o sekce ošetřovatelské výchovy a vzdělávání, organizaci ošetřovatelství a administrativu. Dále byla projednávána oblast úkolů sester ve zdravotně sociální oblasti a v poslední sekci byly prosloveny přednášky různého zaměření např. stavovské odpovědnosti, nezaměstnanosti mezi ošetřovatelkami atp. Podrobný program je uveden v příloze č. 4.⁵⁵⁷ Jedné sjezdové sekci veřejného zdravotnictví předsedala M. Anzenbacherová, přednášku měla d.s. Roušarová o školní hygieně (o školním ošetřovatelství). Dopisovatelkou sekce pro veřejné zdravotnictví byla určena za SDS Marie Anzenbacherová. Sestry z celého světa jednomyslně prohlásily, že veřejně zdravotní práce patří do rukou diplomovaných sester.

Po skončení se vypravila skupina sester ještě do Paříže, kde navštívila různé nemocnice, zdravotní výstavu i mezinárodní výstavu. Sestry, které se kongresu zúčastnily, měly příležitost porovnat kladné i záporné stránky péče v zahraničí, i doma. Zájezd si hradila každá sestra sama. Účast sester

---

⁵⁵⁶ Kingsley Wood, osobní data převzata z: https://en.wikipedia.org/wiki/Kingsley_Wood, [cit:2024-02-28]

⁵⁵⁷ Spolek diplomovaných sester, *Mezinárodní kongres sester*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 1-2, s. 15; Spolek diplomovaných sester, *Stručný výtah z programu Mezinárodního ošetřovatelského kongresu v Londýně*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 5-6, s. 51-52

na mezinárodním kongresu byla považována SDS za jednu z nejvýznamnějších akcí českých diplomovaných sester v roce 1937.⁵⁵⁸

Jako poslední příklad spolupráce ve sledovaném období zmíníme ještě Mezinárodní sjezd ošetřovatelek, který se uskutečnil v roce 1947 v USA. Tato konference byla prvním mezinárodním setkáním sester po válce. Jednání se týkalo hlavně členství v Mezinárodní ošetřovatelské radě a školských problémů, které po válce vznikaly a které se měly řešit právě na tomto sjezdu. Na konferenci se sestry dozvěděly o pokroku v některých zemích, ale také o potížích a problémech.

Zhruba ve stejném období přišla finanční pomoc od UNRRY a úkolem komise bylo vybrat dvacet sester z celé republiky na kratší zájezd do USA a na zkušenou, a také to mělo být odměnou sestrám za výbornou práci. Poměr to byl nerovný, neboť činnorodých sester u nás bylo více než počet míst. Představená Všeobecná nemocnice v Praze d.s. Anna Rypáčková obdržela v té době stipendium Rockefellerovy nadace na rok do USA. Odjela v únoru 1947 a účastnila se světového sjezdu sester, členek Mezinárodní ošetřovatelské rady, který se konal v červnu téhož roku. Na stránkách *The American Journal of Nursing* byla zachycena v našem národním kroji spolu s prezidentkou *American Nurse's Association* a delegátkou z Číny. Na sjezdu, který se konal v New Yorku, Washingtonu a Atlantic City, byly řešeny otázky školské, postgraduální a členství v Mezinárodní ošetřovatelské radě.⁵⁵⁹

Na sjezdu byly přítomny mimo jiné Bulharky, Polky, Rumunky a Jugoslávky. Sovětské sestry nebyly na sjezdu zastoupeny, ale byly také v USA a měly možnost si zakoupit tehdy nejlepší film o ošetřovatelské technice. Sestra Rypáčková vzpomínala na živé debaty sester o nedávno ukončené válce. Zmínila, že některé sestry nevěděly, co je to koncentrační tábor. Měla možnost jim to, na základě svých osobních zkušeností, vysvětlit při jedné školské komisi v New Yorku. Událo se tak, když bylo navrženo, že by třetím jednáním jazykem akce mohla být němčina. A proti tomu se za podpory Řecké sestry-uprchlice ohradila.

Jinak byl sjezd velkoryse připraven a sestry ze zemí stížených válkou byly hosty amerických sester. Paní Roosveltová sestry pozvala do Hyde Parku k hrobu presidenta Roosevelta. Sestra Rypáčková byla jako předsedkyně Spolku diplomovaných sester pozvána do Bílého domu na velký čaj do hlavního stanu Amerického červeného kříže.

---

⁵⁵⁸ Zdeňka DOLENSKÁ, *Mezinárodní nadace Florence Nightingalové*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 64-66; Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Styky mezinárodní*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 7

⁵⁵⁹ Archiv Národního muzea, *Rypáčková Anna*, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví

Poté sestra Rypáčková pokračovala ve svém programu podpořeném Rockefellerovou nadací a vydala se do Kanady do Toronta, kde byla mezinárodní ošetrovatelská škola při lékařské fakultě. Hospitovala v různých nemocnicích, porodnicích i poradnách. Ve škole se účastnila seminářů, kde si vyměňovaly zkušenosti se vzděláváním ošetrovatelek. Večer měla několikrát besedu se žákyněmi o naší první ošetrovatelské škole. České ženy v Torontu ji pozvaly, aby s nimi pobesedovala o českém zdravotnictví.

Další stanicí pro ni byl Detroit, kde bydlela v ošetrovatelské škole, která byla při nemocnici. Stážovala v Harper Hospital. Seznámila se s novými způsoby práce např. s tím, že pro intravenózní injekce byla vyčleněna jedna sestra, že tam již dobře fungovala centrální sterilizace. Setkala se se specifickým vybavením nemocniční kuchyně i kuchyně mléčné a prádelny. Ředitelka školy i nemocnice byla velmi vzdělaná a schopná sestra. Seznámila se s její prací, s její komunikací se sestrami podřízenými, s vedením porad atd. V průběhu pobytu v zahraničí čile korespondovala s Prahou, posílala články a pozdravy. Od našich sester dostávala zprávy a dopisy. V nemocnici ji zastupovala s. Hromádková, která se dočasně navrátila z důchodu.⁵⁶⁰

Mezinárodní nadace Florence Nightingalové v Londýně

Vzdělání sestry ošetrovatelky nebylo ukončeno absolvováním ošetrovatelské školy. Každá sestra, která se chtěla věnovat konkrétnímu oboru, třeba veřejnému zdravotnictví, práci laboratorní, učitelství v ošetrovatelské škole, dietetice, fyzikální terapii, vedoucím funkcím v nemocnicích apod., měla povinnost se i nadále vzdělávat. Protože ve většině evropských zemí nebyl ani dostatek základních ošetrovatelských škol, nebylo postaráno ani o další vzdělávání sester. Z tohoto důvodu se Mezinárodní Liga Červených křížů se snažila umožnit další vzdělání diplomovaným sestram z různých zemí mezinárodními kurzy, pořádanými původně při King's College, později při Bedford College v Londýně. Tyto kurzy existovaly od roku 1920.

V roce 1934 postoupila Liga Červených křížů péči o tyto kurzy Mezinárodnímu komitétu nadace Florence Nightingalové v Londýně. Ústřední komitét sestával ze tří zástupců Ligy Č. křížů a tří zástupců Mezinárodní ošetrovatelské rady a měl zajišťovat mezinárodní kurzy pro vyšší odborné vzdělání diplomovaných sester z různých zemí. Tato nadace vznikla ze společného úsilí Ligy Červených křížů a Mezinárodní ošetrovatelské rady, aby byla uctěna památka Florence Nightingalové, zakladatelky moderního ošetrovatelství. Nadace byla zřízena v roce 1934 ze

---

⁵⁶⁰ Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 69-74; Knihovna Jiřiny Šiklové (Gender Studies, o.p.s.), sbírka Anna Rypáčková; *Among the Guests from 31 Countries*, The American Journal of Nursing, Vol. 47, No. 6 (Jun., 1947), p. 363; Archiv Národního muzea, *Rypáčková Anna*, část Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví

zástupců obou jmenovaných organizací a postupně vytvořeny obdobné národní výbory této nadace v různých zemích ze zástupců Červených křížů a ošetrovatelských organizací. U nás ze členů Československého červeného kříže a Spolku diplomovaných sester. Asi ve 20 státech byly založeny Národní komitěty nadace Florence Nightingalové, které měly za úkol jednak zajišťovat fondy pro stipendia studentek, jednak přispívat na základní fond v Londýně, který byl rezervou zajišťující pořádání mezinárodních kurzů trvale. Dále odpovídal za výběr kandidátek vyhovujících všem podmínkám.⁵⁶¹

Národní komitěty sestávaly ze zástupců Národních červených křížů a zástupkyň celostátní organizace plně kvalifikovaných sester ošetrovatelek. Z Československé republiky studovalo v rámci této nadace čtrnáct diplomovaných sester: Anzenbacherová, Brožová, Fantová, Filipová, Kapsová, Mánková, Matyášová, Molnárová, Němcová, Pičová, Roušarová, Suchá, Šindlerová, Židová.⁵⁶²

Do konce roku 1936 absolvovalo tyto kurzy 278 diplomovaných sester, z nich z ČSR 12 diplomovaných sester za pomoci Ligy ČK a mezinárodní nadace Florence Nightingalové, Rockefellerovy nadace a ČSČK a poté do začátku války další dvě. V roce 1934 byl založen fond, který každoročně uděloval stipendia diplomovaným sestrám, vyhovujícím všem stanoveným podmínkám a doporučeným výborem participující země. Národní výbory slíbily získávat určitou část finančních prostředků pro zajištění kurzů a dalších stipendií. Československý výbor Mezinárodní nadace Florence Nightingalové byl zastoupen za ČSČK MUDr. V. Bazikou a za Spolek diplomovaných sester d.s. Zdenkou Dolenskou.

Mezinárodní školení sester bylo během 2.sv.v. přerušeno, ale pokračovala se v něm hned od roku 1945. V září 1946 byly diplomované sestry Roušarová, Hennerová, Anzenbacherová a Rypáčková vyslány na Mezinárodní konferenci ošetrovatelek v Londýně a na poradu o dalším studijním programu i organizaci kurzů Nadace Florence Nightingalová. Mezinárodní kurzy v Londýně měly tyto obory:

1. Kurz pro vedoucí sestry a učitelky ošetrovatelských škol a léčebných ústavů.
2. Kurz pro sestry sociálně zdravotní péče (poradenské, ošetrovatelské služby v rodinách apod.)
3. Kurz sociální péče

---

⁵⁶¹ Spolek diplomovaných sester, Mezinárodní nadace Fl. Nightingalové, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 116-117

⁵⁶² Zdeňka DOLENSKÁ, *Mezinárodní nadace Florence Nightingalové*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 64-66

Kurzy byly přístupné sestřám, které splňovaly tyto požadavky:

1. Kandidátka musela být absolventkou ošetrovatelské školy
2. Musela mít co nejvyšší všeobecné vzdělání
3. Měla mít ošetrovatelskou praxi (ústavní nebo sociálně-zdravotní), podle toho, do jakého kurzu byla vyslána
4. Měla mít organizační schopnosti, které by mohla po svém návratu plně uplatnit při budování ošetrovatelského školení a služby v ČSR
5. Musela dostatečně ovládat anglický jazyk

Poplatky za kurz činily 250 anglických liber, což bylo asi 30.000Kč včetně celého zaopatření po celou dobu studia, které bylo dlouhé 11 měsíců. Cestovní i osobní vydání si hradila studentka sama či instituce, která ji vysílala. V roce 1938 se Československý výbor Mezinárodní nadace Florence Nightingale skládal ze 3 zástupců ČSČK a 3 zástupců Spolku diplomovaných sester. Byli to za ČSČK Dr. V. Bazika, pí M. Fišerová-Nováková a pí Z. M. Havránková. Za SDS s. Dolenská, s. Anzenbacherová a s. Tobolářová. Předsedal Dr. Bazika.⁵⁶³

Mezinárodní ošetrovatelská rada - ICN

Spolek diplomovaných sester v ČSR splnil podmínky a byl v průběhu sjezdu Mezinárodní rady sester v Paříži konané ve dnech 10. – 15. 7. 1933 přijat za člena se všemi právy a povinnostmi. Bylo to významným úspěchem na mezinárodním poli. Československé diplomované sestry byly zvány na mezinárodní sjezdy, vedly oboustranně čilou korespondenci, měly přístup k odborným informacím a podílely se na výměnných stážích se spolky ostatních zemí.

Spolkem diplomovaných sester byla pro styky mezinárodní pověřena R.E. Tobolářová a to: od roku 1934 byla určena jako vedoucí korespondence výboru pro zdravotní statistiku při Mezinárodní ošetrovatelské radě v Londýně. Dále od roku 1933 vyřizovala vzájemné styky v sekci pro výchovu při Mezinárodní ošetrovatelské radě v Londýně.

V rámci výboru pro zdravotnickou statistiku, kde d.s. Tobolářová působila od roku 1933, pracovala vždy první 2-3 měsíce v roce. Opatřovala data formou rozesílání dvou až šesti dotazníků ročně pro každou nemocnici s příslušnými předpisy, což byla žádost o spolupráci a poděkování za vyřízení. Osloveno bylo pět nemocnic a škol: Všeobecná nemocnice v Praze, pražské ošetrovatelské školy,

---

⁵⁶³ Zdeňka DOLENSKÁ, *Mezinárodní nadace Florence Nightingalové*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 64-66; Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 14-16; Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, Praha 1971, s. 53-57

škola a nemocnice v Chomutově, škola a nemocnice v Opavě a Zlín. Žádala i jiné nemocnice, např. v Mukačevě, ale z této lokality odpověď nepřišla. Všechn materiál sebraný v ČSR byl zaslán příslušným přípisem Mezinárodní ošetrovatelské radě. Výbor pro statistiku při Mezinárodní ošetrovatelské radě měl za úkol zjistit zdravotní stav sester a žákyň a úroveň zdravotní péče nemocnic a škol o ošetrovatelský personál. Získaná data byla materiálem k sestavení statistik, která měla dát nejen přehled o zdravotním stavu ošetrovatelského personálu, ale měla též sloužit jako hmatatelný podklad pro návrhy ke zlepšení zdravotní péče pro ošetrovatelky. Výbor pracoval na této statistice po dobu pěti let a dílčí výsledky za dobu 3 let z 15 zemí byly publikovány na mezinárodním ošetrovatelském kongresu v Londýně 1937.

D.s. Tobolářová jako členka výchovné sekce Mezinárodní ošetrovatelské rady za ČSR působila od roku 1933. Za dobu svého působení napsala řadu článků a odborných studií v jazyce českém, anglickém i německém a to na žádost sekretářky ICN. Psala např. do Congress Reports ICN nebo do The International Nursing Revue. Účastnila se aktivně Mezinárodního ošetrovatelského sjezdu v Paříži a Bruselu 1933 s referátem „Attitude tests in connection with admission standards to school of Nursing“. Její úsilí jistě přispělo k tomu, aby byl Spolek diplomovaných sester přijat do mezinárodní ošetrovatelské rady a to i přes to, že v ČSR byly ošetrovatelské školy pouze dvouleté.⁵⁶⁴

Zahraniční návštěvy u nás

České sestry nejenom, že vyjížděly za poznáním do zahraničí, ale též diplomované sestry vítaly zahraniční návštěvy na našem území. Obvykle se na organizaci podílela Česká ošetrovatelská škola v Praze, která povětšinou zajišťovala zahraničním delegacím ubytování ve svém internátě. Na studijní exkurzi do Prahy zavítala Státní ošetrovatelská škola v Bělehradě ve dnech 3. – 5. května 1937. Návštěvy se zúčastnil ředitel státního zdravotního ústavu Dr. Konstantinovič, tři členky učitelského sboru a 28 bělehradských žákyň 3. ročníku školy. Prohlédl si Státní zdravotní ústav v Praze, Nemocnici na Bulovce, poradny vzorové akce a sociální domovy v Krči a Vršovicích. Ubytování poskytla Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče v Praze XII. Vrcholem programu byla recepcce na Hradě, kde byla výprava přijata chotí prezidenta H. Benešovou.⁵⁶⁵

Se sestrou Ludmilou Fantovou studovala mezinárodní kurz při Bedford College v Londýně v roce 1937 i siamská absolventka sestra Bunyawetter (osobní data nezjištěna). Byla vedoucí sestrou siamského Červeného kříže v Bangkoku. Posléze přijela do ČSR, aby navštívila naše ústavy.

---

⁵⁶⁴ Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Styky mezinárodní*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 7

⁵⁶⁵ Spolek diplomovaných sester, *Státní ošetrovatelská škola ČK v Bělehradě*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 55

Slečna A. Schwanzerbergová (osobní data nezjištěna), ústřední sekretářka Mezinárodní ošetrovatelské rady v Londýně zavítala do Prahy ve dnech 1. – 5. března 1938. Ačkoliv návštěva nebyla oficiální, věnovala celé dny ošetrovatelskému programu. Navštívila českou i německou ošetrovatelskou školu v Praze, kliniku prof. Jiráska, Státní Masarykovu školu zdravotní a sociální péče, Masarykovy domovy v Krči, Všeobecnou nemocnici na Bulovce a radiumléčebný ústav tamtéž. Byla přijata na Ministerstvu zdravotnictví a předsedkyní ČSČK Dr. Masarykovou. Společný čaj uspořádala pro hosta a členky SDS d.s. Jarmila Hennerová v krásném rodinném domě manželů Hennerových.⁵⁶⁶

V roce 1946 byla přednostka úseku ošetrovatelství na Ministerstvu zdravotnictví M. Šindlerová pověřena výběrem českých a slovenských sester pro tříměsíční školení v rámci akcí UNRRA. Za tímto účelem přijela z USA Miss Gochanour (majorka UNRRA). Znalost angličtiny nebyla podmínkou, protože byla zajištěna tlumočnice. Bylo tedy možno vybrat opravdu schopné sestry, které se po návratu snažily uplatnit získané zkušenosti ve prospěch našeho ošetrovatelství.⁵⁶⁷

Naše diplomované sestry udržovaly čilé styky s cizinou i po ukončení II. světové války, kdy byly svými zahraničními kolegyněmi podporovány nejen morálně, ale též materiálně. Například na stránkách *The American Journal of Nursing* v textu „Díky z Československa“ vyjádřily naše sestry poděkování za materiální podporu diplomovaných ošetrovatelek i žákyň ošetrovatelské školy. Americké sestry jim v letech 1945-1947 poslaly třiašedesát balíčků jídla, boty, uniformy a jiné oděvy. Poněvadž některé adresy na osobních balíčcích nebylo možné přečíst, převzaly je Jarmila Roušarová, toho času ředitelka postgraduálního vzdělávání ČSČK Vyšší ošetrovatelské školy v Žitné ulici a Marta Šindlerová, náčelnice ošetrovatelského odboru Ministerstva zdravotnictví.⁵⁶⁸

---

⁵⁶⁶ Spolek diplomovaných sester, *Slečna A. Schwanzenbergová*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 3, s. 35

⁵⁶⁷ Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, Plamínek proti větru, Praha 1971; s. 14-16

⁵⁶⁸ *Thanks from Czechoslovakia*, *The American Journal of Nursing*, Vol. 48, No. 10 (Oct., 1948), p. 6

12. Závěr

Hlavním cílem práce bylo analyzovat zásadní změny, které obor ošetřovatelství formovaly, a jejich dopad na morální, odbornou, sociální i společenskou úroveň ošetřovatelského personálu a s tím související kvalitu ošetřovatelské péče. Práce je zaměřena na vývoj ošetřovatelství v kontextu výchovy a vzdělávání civilních ošetřovatelek a jejich činnosti na našem území.

V souvislosti se výtčeným cílem dizertace, byly v úvodu stanoveny otázky, na které se práce snaží odpovědět.

Jaký byl výchozí stav sociálního postavení ošetřovatelek a ošetřovatelského školení před vznikem prvních ošetřovatelských škol založených na základě legislativního rámce?

Ošetřovatelskou službu v léčebných a zaopatřovacích ústavech původně zajišťovaly zejména církevní kongregace v podání řádových sester nebo špatně placený světský personál, který poskytoval obvykle málo kvalitní práci. Obvykle v čele ošetřovatelské služby v instituci stála matka představená. Světský ošetřovatelský personál se rekrutoval zejména z žen nižší sociální vrstvy. Jednalo se např. o ženy nezaopatřené, které k ošetřovatelské službě častěji vedla nutnost sociálního zajištění než hluboké přesvědčení o mravní stránce pomoci bližnímu.⁵⁶⁹ Pověštinou zastávaly roli služebných či opatrovnic.

Již zhruba od druhé poloviny 19. století lze identifikovat snahy o systematické vzdělávání civilních ošetřovatelek u nás. Tyto snahy vycházely ze strany lékařů, kteří mnohdy vnímali obě skupiny jako nevyhovující. Řádovým sestřám bylo vyčítáno, že vedou svůj život po vzoru církevních pravidel, nemají vůli se učit cokoli nového, jsou více upoutány k životu posmrtnému než k oslavě života na zemi.⁵⁷⁰ Kritické hlasy poukazovaly na skutečnost, že jejich služba nebyla nezištná. Jejich snahou bylo zabezpečit po hmotné stránce společenství a vyžadovaly zajištění ubytování a prostor (např. kaple, zahrada, hovorna atd.). Naopak civilní ošetřovatelský personál byl považován za vzdorovitý, někdy nedbalý, nízké intelektové úrovně a často vybírající spropitné od nemocných. Oproti těmto steskům se setkáváme i s názory protichůdnými u ošetřovatelek civilních i řádových, které poukazovaly na oddanost nemocným za nízkou úplatu a těžko živobytí. Životní podmínky civilního personálu jsou popisovány jako nuzné. Opatrovnice povětšinou sdílely místnost s pacienty, kde mívaly oddělený kout s lůžkem a minimálním prostorem pro soukromí a odpočinek. Stěžovaly si na nevyhovující úroveň stravy, dlouhou pracovní dobu a minimum volna. Nezřídka se stávalo, že měly

---

⁵⁶⁹ Hospodářské a sociální postavení ošetřovatelek a ošetřovatelů v nemocnicích, Ženský list, ročník 20, r. 1916, č.18, str.2-3

⁵⁷⁰ Ošetřovatelky ve veřejných nemocnicích, Přehled, ročník 9, č. 43, 1911, str. 667-669;

volno pouze na půl dne jednou týdně. V prostudovaných materiálech se setkáváme s informací, že tento způsob živobytí se u ošetřovatelek vyskytoval někde ještě ve 30. letech. Pracovní poměr opatrovnic se na počátku 20. století ještě řídil čeledním řádem. Nepřetržitá služba vylučovala, aby ošetřovatelka pečovala o dítě či vedla svoji vlastní domácnost.

Mimo samotných lékařů se snahy o povznesení stavu ošetřovatelek nemocných začaly projevovat v souvislosti s tzv. ženskou otázkou, kterou podněcovala zejména některá ženská uskupení. Ženský výrobní spolek se již v druhé polovině 19. století zasloužil o otevření kurzů pro ošetřovatelky, které měly vcelku propracované osnovy a byly spoluorganizovány se Spolkem lékařů českých, což slibovalo vysokou úroveň výuky v podání univerzitních učitelů. Kurzy nebyly určeny výhradně jen pro ošetřovatelky z povolání, ale zúčastňovaly se jich i dámy z vyšších společenských vrstev v touze po vzdělání i potřebě pečovat o člena rodiny v domácím prostředí. V roce 1904 byl zdravotním odborem ústředního spolku českých žen ustaven Spolek pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze, který taktéž usiloval o zlepšení životní úrovně ošetřovatelek a prohloubení jejich vzdělání. Bohužel trvání těchto kurzů nebylo dlouhé, poněvadž jejich zřízení nebylo chráněno žádným legislativním předpisem.

Zcela zásadní změnu přinesl až výnos rakouského ministerstva vnitř z 25. 6. 1914 číslo 139 ř.z. o ošetřovatelkách nemocných z povolání. Toto nařízení ukládalo povinnost zřizování ošetřovatelských škol při velkých nemocnicích a nařizovalo vysoké požadavky na uchazečky, studijní osnovu i povinnost v průběhu studia pobývat v internátě, který měl odborné školení doplnit řádnou výchovou v souladu s morálními a společenskými požadavky na budoucí diplomované ošetřovatelky nemocných.

Jaký vliv měla činnost první České státní ošetřovatelské školy v Praze v podání jejich absolventek prvních diplomovaných sester na vývoj ošetřovatelství v první polovině 20. století?

Česká státní ošetřovatelská škola v Praze měla naprosto zásadní vliv na směřování celého oboru. Neskromně lze období její éry označit za „zlatý věk českého ošetřovatelství“ s pozitivním přesahem do dnešních dnů. Byl položen základní kámen pro systematické vzdělávání ošetřovatelek podpořený i chráněný výše uvedeným legislativním výnosem z roku 1914. Ošetřovatelská škola svoji činnost zahájila v květnu roku 1916. První absolventky školu opustily v roce 1918. Absolventky školy si byly od prvopočátku vědomy svého úkolu a stavovské sounáležitosti. Vyzbrojeny nejen kvalitní odbornou přípravou, ale i důslednou výchovou v internátě po krůčkách razily cestu ošetřovatelské službě v moderním pojetí. Na základě studia osobních vzpomínek absolventek prvních ročníků se téměř shodně dozvídáme o prvních reakcích zejména v léčebných ústavech. Diplomované

ošetřovatelky byly povětšinou přijímány s nevolí a nedůvěrou jak na straně celé řady lékařů, tak na straně empirického ošetřovatelského personálu.

Nevýhodou byl jistě nízký počet absolventek, který mohl jen těžko konkurovat četnějšímu personálu nediplomovanému. S pochopením záměru diplomovaných ošetřovatelek, s postupným růstem jejich počtu a jejich dosazováním na místa vrchních ošetřovatelek, docházelo k prorůstání metod odborné ošetřovatelské péče a růstu její kvality. Velký vliv na sociální postavení ošetřovatelek i mínění odborných i veřejných kruhů měl vznik spolků ošetřovatelek. Od roku 1921 byl ustaven Spolek absolventek státní školy ošetřovatelské v Praze. Postupem času, díky rozšiřování sítě ošetřovatelských škol, vzrůstala potřeba sdružovat nejenom pražské absolventky, ale diplomované sestry celonárodně. Uskupení bylo převedeno ve Spolek diplomovaných sester v ČSR.

Tento spolek měl zásadní vliv na změnu legislativy v oblasti sociálního postavení sester, ošetřovatelské školství, spolupráci s ústavními činiteli, institucemi i zahraničím. Absolventky České ošetřovatelské školy v Praze stály v čele důležitých institucí. Obvykle byly vyzývány, aby zakládaly civilní ošetřovatelské školy v regionech a ujaly se vedení, byly jmenovány do pozic vrchních sester a později civilních sester představených ve velkých nemocnicích. Stály v čele nově zřizovaných ošetřovatelských odborů např. při organizaci Československého červeného kříže či Ministerstvu zdravotnictví. Celá řada diplomovaných sester se uplatnila při zřizování a vedení regionálních spolků zajišťujících sociálně zdravotní péči v rámci všech území tehdejšího státu.

Absolventky pražské ošetřovatelské školy byly vysílány s cílem organizovat ošetřovatelskou službu na Moravu, Slezsko, Slovensko i Podkarpatskou Rus. Ošetřovatelská škola a její absolventky udržovaly čilé styky se zahraničím, čímž byl zajištěn kontinuální vývoj našeho ošetřovatelství v kontextu moderních trendů ve sledované oblasti. S odstupem času lze říci, že pravděpodobně žádná pozdější ošetřovatelská škola na našem území neměla tak zásadní vliv na směřování celého oboru a v některých oblastech zůstává dosud nepřekonána. Jde např. o mezinárodní spolupráci, celonárodně jednotné pojetí a vliv na provoz zdravotnických zařízení i činnost v oblasti zdravotně sociální.

Jaké zásadní změny prodělalo ošetřovatelské školství na našem území a jak vznikala síť ošetřovatelských škol, které měly saturovat potřebu diplomovaného personálu ve všech regionech?

V počátku 20. století shledáváme pokračující snahy o hlubší průpravu ošetřovatelek, které šlo ruku v ruce nejen s rozvojem emancipačního hnutí žen, ale též s potřebou schopné a spolehlivé pomocnice lékaře. Nevýhodou těchto snah bylo, že nebyly chráněny žádným legislativním rámcem.

Změnu přineslo až vydání výše zmíněného rakouského výnosu č. 139 z roku 1914, který ukládal zřizování ošetřovatelských škol při velkých nemocnicích s poměrně vysokými nároky na uchazečky a propracovanými studijními osnovami.

První dvě civilní ošetřovatelské školy byly zřízeny v Praze (česká a německá). Další řádová v Chomutově. Ve 20. letech 20. století se školy rozvíjely velice pomalu, což bylo pravděpodobně ovlivněno neutěšeným hospodářským stavem státu po první světové válce. Naopak 30. léta přinesla masivnější rozkvet ošetřovatelských škol. Silný vliv lze pozorovat ze strany Spolku diplomovaných sester, jež si zřizování nových škol určil za cíl svých spolkových snah. Některé ošetřovatelské školy byly dokonce otevřeny i v době 2. světové války, ale k nejmasivnějšímu posílení sítě ošetřovatelských škol došlo v druhé polovině dekády 40 let. Na našem území existovaly jak školy civilní, tak řádové, obvykle spravované nějakou kongregací. Jednalo se o školy s vyučovacím jazykem českým či německým. Přestože v celé první polovině 20. století množství školských institucí pro výchovu ošetřovatelek vzrůstalo, nikde jsem neobjevila informaci, že by bylo ošetřovatelského personálu dostatek. Ba naopak. Zdravotní i sociální sféra se neustále potýkala s nedostatkem diplomovaných sester. Na základě této skutečnosti se objevovaly snahy nahradit dlouhodobé systematické školení o poznání kratšími kurzy s méně propracovanými osnovami. Tyto snahy byly po vzoru moderního ošetřovatelství povětšinou potlačeny.

Jak se ve sledovaném období změnila ošetřovatelská služba v úseku ústavní péče a sociálně zdravotní oblasti?

Do oblasti ústavní léčebné péče pomalu pronikal diplomovaný ošetřovatelský personál, který se snažil uplatňovat vědomosti a dovednosti nabyté kvalitním ošetřovatelským školením ve dvouletých školách, navíc dovršený morální a společenskou úrovní diplomovaných ošetřovatelek. V prvopočátku graduované ošetřovatelky obsazovaly hlavně velké nemocnice, nejprve Všeobecnou nemocnici v Praze, kde již za doby studia praktikovaly na školních stanicích, které byly zřízeny za přispění amerického vedení České ošetřovatelské školy. Školní stanice měly vždy určenou vrchní sestru, která se kromě pacientů, podřízeného personálu, věnovala vedení praktického výcviku žákyň.

Absolventky ošetřovatelské školy po zácviku obsazovaly pozice vrchních sester. Byly posílány do venkovských nemocnic, aby se ujaly šíření moderní a odpovědné ošetřovatelské služby. Spolek diplomovaných sester v rámci své umístovací kanceláře zprostředkoval na obou stranách pracovní kontrakty s tím, že jednoznačně převažovala poptávka veřejných i soukromých léčebných ústavů po diplomovaných sestřích. Postupně docházelo k hierarchizaci ošetřovatelské služby. Poprvé se ve 30. letech setkáváme s pozicí civilní sestry představené na našem území, byla jí d.s.

Jarmila Roušarová v Městské nemocnici na Bulovce v Praze. Dále se započala vyčleňovat role inventární sestry, což byla vedoucí sestra jedné ošetrovací jednotky. U diplomovaných sester narůstaly požadavky na jejich sociální zajištění.

Zaměstnavatelé začali při nemocnicích zřizovat tzv. domovy sester, nastala jejich povinnost zajistit ošetrovatelskému personálu služební stejnokroj. Dále se podíleli na sociálním pojištění, došlo ke zkrácení pracovní doby i růstu počtu dní dovolené. Objevila se diferenciacie ošetrovatelské činnosti. Mimo služby u lůžka se práce ošetrovatelek rozšířila k správě nad nemocniční kuchyní, službě u rentgenu, při radioterapii, v laboratořích a formovala se úloha první sociálně zdravotní ambulantní sestry, za kterou byla považována Anna Rypáčková ve Všeobecné nemocnici v Praze. V oblasti mimoústavní péče se diplomovaná sestra stala klíčovým pracovníkem, neboť byla schopná vykonávat zdravotně sociální péči o obyvatelstvo v terénu, často odkázána na samostatné vyhodnocení situace bez lékaře. Diplomované ošetrovatelky zakládaly např. ve spolupráci s ČSČK poradny pro matky a děti, poskytovaly zdravotně sociální péči v rodinách, školách, podnicích atp.

Jak vývoj ošetrovatelství v českých zemích ovlivnila mezinárodní spolupráce?

Zahraniční inspirace a spolupráce sehrávala důležitou roli v rozvoji našeho ošetrovatelského školství, změn na poli ústavní léčebné péče a na utváření zdravotně sociální služby poskytované diplomovanými ošetrovatelkami. Nejprve můžeme hovořit o vídeňském vlivu, kdy před vznikem české ošetrovatelské školy odcházely české zájemkyně o ošetrovatelskou službu k studiu do vídeňského Rudolfinerhausu. Po založení první české ošetrovatelské školy na našem území to byly právě absolventky Vídně, které byly povolány do školy jakožto školní sestry instruktorky a vrchní sestry školních výukových stanic ve Všeobecné pražské nemocnici.

Následně klíčovou roli měla Dr. Alice Masaryková, která díky svým kontaktům povolala diplomované ošetrovatelky Amerického červeného kříže, aby se podílely na vedení pražské české ošetrovatelské školy a šířily principy moderní ošetrovatelské služby. Obdobně byly pozvány americké specialistky, které u nás pomáhaly zaškolit první diplomované sestry ve zdravotně sociální oblasti. Díky podpoře nejenom Dr. Alice Masarykové, ale i samotného prezidenta T.G. Masaryka mohly české diplomované ošetrovatelky vycestovat za poznáním do Anglie či Spojených států amerických. Za všechny jmenujme příklad d. s. Anny Rypáčkové, která byla osobní ošetrovatelkou prezidenta Masaryka, a který jí podpořil v zahraničních cestách jak materiálně, tak morálně.

V tomto ohledu se zachovala velmi cenná a obsáhlá korespondence sestry Anny s prezidentem Masarykem. Zásadní roli na rozvoj spolupráce mělo členství Spolku diplomovaných sester v Mezinárodní radě sester v roce 1933. Po druhé světové válce vlivem politických změn byl Spolek diplomovaných sester včleněn pod ROH. Vzhledem k požadavku Mezinárodní rady sester na

politickou nezávislost, byl Spolek diplomovaných sester v ČSR vyloučen. Přetrvávající osobní korespondence a přátelství sice kontakt s cizinou úplně nepřerušily, ale na základě dochovaných pramenů lze jednoznačně konstatovat, že tak intenzivní a vzájemně se obohacující mezinárodní spolupráce české ošetřovatelství již nikdy nedosáhlo.

13. Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní fondy a sbírky

Archiv hlavního města Prahy

Česká státní škola ošetrovatelská Praha II. - Nové Město, Ječná 4, NAD 982

Spolek diplomovaných sester v ČSR, NAD 681

Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče Praha XII., Ruská ul. 85

Střední zdravotní škola Praha 8, Povltavská 502/2, číslo fondu: 1870

Státní ošetrovatelská škola Československého Červeného kříže Praha II. - Nové Město, Žitná 24, fond č. 986

Archiv kanceláře prezidenta republiky a Pražského hradu

Inv. č. 114, sign. G 6415/37 Rypáčková Anna, ošetrovatelka, diplomovaná zdravotní sestra, Praha 1919–1937 ukládací číslo 3

Sign. T 137/26 Rypáčková – ošetrovatelka 1926-1927 karton 154

Archiv Památníku Tereziín

Vzpomínka č. 1420, pod inv.č. 5492.

Osvobození, Ludmila Fajcová, inv.č. 338

Osvobození, Ludmila Fajcová, inv.č. 13099

Archiv Národního muzea

Archiv Národního muzea, fond č. 308 Rypáčková Anna, Mé vzpomínky na 40-letou práci ve zdravotnictví, nepublikováno

Památník národního písemnictví

Dvořáková Barbora (ošetrovatelka J. Vrchlického), inv. č. 282.

Knihovna Jiřiny Šiklové (Gender Studies, o.p.s.),

sbírka Anna Rypáčková

Periodický tisk

Bohuslav ALBERT, *Reforma nemocnice se zřetím na preventivní a sociální medicínu*.
Československá nemocnice, r. 3, č. 2, 1933, ISSN 2694 – 8206, s. 136

Among the Guests from 31 Countries, The American Journal of Nursing, Vol. 47, No. 6 (Jun., 1947),
p. 363

Olga ANDĚLOVÁ, *Sociálně zdravotní školení sester*, Zprávy ČSČK, roč. 11, č. 10, 1931, ISSN 1802-
9647, s. 148-149

Olga, Josefa, ANDĚLOVÁ – KŘIVÁNKOVÁ, *První diplomovaná sestra*, in: Plamínek proti větru, příloha
odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971; s. 4

Božena BÁRTOVÁ, *Ošetřovatelská škola spolu ČSČK v Moravské Ostravě*, Diplomovaná sestra, 1938,
ročník 2, č. 3, s. 31 – 32

ČSČK, První sjezd diplomovaných sester, Zprávy ČSČK, r. 7, 1927, č. 6, s. 24

Čtvrtý kurz – první školy ošetřování nemocných v Praze, Ženský list, ročník 8, č. 2, 1880, ISSN 1802-
7237, str. 24-25,

A. DAREBNÍKOVÁ, *Rekreace v naší chatě*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 48-49

Department of Red Cross Nursing, The American Journal of Nursing, Vol. 23, No. 12 (Sep., 1923), p.
1039

Zdeňka DOLENSKÁ, *Mezinárodní nadace Florence Nightingalové*, Diplomovaná sestra, ročník 1,
1937, číslo 7-8, s. 64-66

Antonín DONĚK – Emanuel DONĚK – Jana DOŇKOVÁ, *210. výročí narození doc. MUDr. Josefa
Bohumíra Riedela*, Psychiatrie pro praxi 14 (1), 2013, s. 45–46

S. L. HEITZINGEROVÁ, *Vedení žákyň a sledování jejich schopností při práci v nemocnici*, Diplomovaná
sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 18

Jarmila HENNEROVÁ – RÖSSLEROVÁ, *Průkopnická práce prvních školených sester*, Plamínek proti
větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971,
s. 22-24

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Snahy o odborné školení ošetřovatelek ve druhé polovině 19. století*,
Zdravotnické noviny, ročník 45, rok 1996, č. 27, s. 11

Marie HOLEŠOVSKÁ, *O vzniku Ženské vyšší školy pro sociální péči*. In První výročí zpráva Ženské
vyšší školy pro sociální péči v Praze VII za školní rok 1918-1919. Praha 1919, str. 8-9.

Hospodářské a sociální postavení ošetřovatelek a ošetřovatelů v nemocnicích, Ženský list, ročník 20,
r. 1916, č.18, str.2-3

Z ošetřovatelských škol - obr. *Diplomovaná sestra v ústavní uniformě*, Hvězda, r. 1939, č. 22, s. 18

Františka JANOUŠKOVÁ, *Práce diplomované sestry v poradně pro volbu povolání*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 9, s. 98-100

Jindra, JAROŠOVÁ, *Zastavili smrtící lavinu*, Zdravotnické noviny, roč. 34, r. 1985, č. 17, 26.4.1985, s. 12

Vlasta, KADĚROVÁ, *Jak jsem se stala sestrou z povolání*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovníce, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 34

Eduard KLEINSCHNITZ, *Dnešní stav odborného ošetrovatelského školství*. Československá nemocnice. 1935, roč. 5, č. 6, s. 69 – 71

Kurz pro výcvik ošetrovatelek v Moravské Ostravě, Československá nemocnice, ročník 3, rok vydání 1930, číslo 4, ISSN 2694-8192, str. 54-55

Eliška KRÁSNOHORSKÁ – Karolina SVĚTLÁ – Žofie PODLIPŠÁ, *První škola ošetrování nemocných*, Ženské listy 10/3, 1. 10. 1875, s. 162

SYLVA MACHAROVÁ, *Státní ošetrovatelská škola v Praze*, Praktický lékař, roč. 6, 1926, č. 6, ISSN 0032-6739, s. 338-340

Adolf MĚSKA, *Ošetrovatelka a stolničení*, Naše zdraví – zvláštní otisk časopisu, č. 9, ročník II. 1937, s. 33

Julie MOLNÁROVÁ, *Mezinárodní kongres sester ošetrovatelek*, Československá nemocnice r. 3, 1933, č. 7, s. 15

Jana MLÝNKOVÁ, *Československý červený kříž v ošetrovatelství a ošetrovatelském školství*, Florence, ročník 5, 2009, č. 11, s. 36

JULIE MOLNÁROVÁ, *Činnost zahraniční SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 8

Julie MOLNÁROVÁ, *Ošetrovatelství v Československé republice*, Zprávy ČSČK, r. 13, 1933, s. 38 – 40

Julie MOLNÁROVÁ, *Práce a snahy diplomovaných sester v ČSR*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 23-25

Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče, Zdravotnická revue: věstník Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, Zdravotnická revue leden 1936, č. 1

Marie NÁPRAVNÍKOVÁ, *Trochu historie z našeho českého ošetrovatelství*, Československá nemocnice, ročník 5, 1935, č.2

A. NETTVALLOVÁ, *Geehrte Anwesende, liebe Schwestern*, Úvodní slovo na III. sjezdu diplomovaných sester v ČSR. Diplomovaná sestra v ČSR. 1937, roč. 1, č. 1 – 2

Ošetrovatelky ve veřejných nemocnicích, Přehled, ročník 9, č. 43, 1911, s. 667-669

Ošetrovatelská hlídka, *Spolek diplomovaných sester v ČSR*, Zprávy ČSČK, č. 10, 1930, s. 160

Vladimír PACOVSKÝ, *Ošetrovatelská péče v socialistickém zdravotnictví*, Časopis lékařů českých, 103, 1964, č. 18

Marion PARSONS, *Conference od Training Schools*, The American Journal of Nursing, Vol. 22, No. 11 (Aug., 1922), p. 917

Marie PAZOURKOVÁ, *Zhodnocení převodních částek v penzijním zaopatření*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5

Marie, Jitka PAZOURKOVÁ, *Zpráva předsedkyně SDS v ČSR*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 2-4

Hynek PELC, *Jak dalece jsou diplomované ošetřovatelky jen pomocnými silami zdravotnickými?*, Diplomovaná sestra, ročník 1, rok 1937, číslo 9-10

PLAMÍNKOVÁ, Františka, *Z řeči v senátu o rozpočtu na rok 1938*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6

Marie POZDÍLKOVÁ - ČMELÍKOVÁ, *Kladensko – lánská akce*, Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 30 – 32

První sjezd diplomovaných sester, Zprávy ČSČK, r. 7, 1927, č. 10, s. 283 – 284

Josef PTÁČEK, *Kongregace Šedých sester 3. řádu sv. Františka, její ošetřovatelská škola a působení v Hradci Králové : K 50. výročí středního a vyššího zdrav. školství v Hradci Králové*. Scan: časopis Fakultní nemocnice a Lékařské fakulty UK v Hradci Králové, r. 9, 1999, č. 4, s. 14-15

PYTLÍK, Robert, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetřovatelek*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2.

Jarmila ROUŠAROVÁ, *Byla jsem šťastna ve svém povolání*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 197s. 53

Eva ROZSÍVALOVÁ, *K počátkům výuky ošetřovatelství v Praze*, Praktický lékař, 46, 1966, č. 2

Anna, RYPÁČKOVÁ, *Tak jsem to dělala já*. in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 34

Helena ŘEHÁKOVÁ, *Zdravotní služba Okresní zdravotní sestry ČSČK v Berehově*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 8, s. 86-89

Jiří ŘÍHA, *Referát ministerského rady*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2

Jiří ŘÍHA, *O risiku ošetřovatelského povolání*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 6

Jiří ŘÍHA, *Masarykova Státní škola zdravotní a sociální péče*, Zdravotnická ročenka, roč. 11, r. 1939, č. 1

Jiří ŘÍHA, *Léčebné ústavy*, Zdravotnická ročenka, roč. 11, r. 1939, č. 1

Slavnostní otevření Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče, Zdravotnická revue: věstník Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, březen 1936, číslo 3.

Sociální postavení ošetřovatelek nemocných, Ženský list, rok 1905, r. 5, č. 15, str. 3-4

- Spolek diplomovaných sester, *Přehled o stavu ošetřovatelských škol a počtu jejich absolventek*, *Diplomovaná sestra*, 1937, ročník 1, č. 9-10
- Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy - Ošetřovatelský poradní sbor*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 6
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka – Dopis B. Alberta*, *Diplomovaná sestra*, 1938, ročník 2, č. 3
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 8
- Spolek diplomovaných sester, *Odznak ČSČK pro diplomované sestry*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 7
- Spolek diplomovaných sester, *Volby výboru SDS pro rok 1938*, *Diplomovaná sestra*, 1938, ročník 2, č. 1
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54-55
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetřovatelských škol*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 71 – 72
- Spolek diplomovaných sester, *Stejnokroj diplomovaných sester*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 75
- Spolek diplomovaných sester, *Stejnokroje*, *Diplomovaná sestra*, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 93
- Spolek diplomovaných sester, *Řádná valná hromada*, *Diplomovaná sestra*, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 88-89
- Spolek diplomovaných sester, *Odznak diplomované sestry*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 8, s. 91
- Spolek diplomovaných sester, *Odznak ČSČK pro diplomované sestry*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 7, s. 83
- Spolek diplomovaných sester, *Výbava diplomované sestry pro případ povolání do služby za mobilisace*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 7, s. nevedena
- Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy - slečna A. Schwanzenbergová*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 3
- Spolek diplomovaných sester, *K míru Československého Červeného kříže*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 4, s. 38-39
- Spolek diplomovaných sester, *Kurz sociálně zdravotní pracovnice v protiepidemické akci*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 10
- Spolek diplomovaných sester, *Knihovna Spolku diplomovaných sester*, *Diplomovaná sestra*, ročník 2, 1938, číslo 4, s. 42
- Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy*, *Diplomovaná sestra*, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 37

- Spolek diplomovaných sester, *Naše chata*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 7-8, s. 76
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka – řádná valná hromada*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 88-90
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, str. 42-43
- Spolek diplomovaných sester, *Celostátní registrace diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 24
- Spolek diplomovaných sester, *Celostátní registrace diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 118
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka, Kurz Zdravotnická služba ve válce*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2
- Spolek diplomovaných sester, *Různé zprávy, VIII. Konference preventivního lékařství*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5, s. 55
- Spolek diplomovaných sester, *Poradny našim dětem*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 23-24
- Spolek diplomovaných sester, *Stručný výtah z programu Mezinárodního ošetrovatelského kongresu v Londýně*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 51-52
- Spolek diplomovaných sester, *Memorandum Spolku diplomovaných sester v ČSR*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 1-2, s. 13-15
- Spolek diplomovaných sester, *Umisťovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 16
- Spolek diplomovaných sester, *Umisťovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 36
- Spolek diplomovaných sester, *Umisťovací kancelář*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54
- Spolek diplomovaných sester, *Mezinárodní nadace Florence Nightingalové*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 116-117
- Spolek diplomovaných sester, *Kurz – zdravotní služba ve válce*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3, s. 21
- Spolek diplomovaných sester, *Úbor dobrovolných sester*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 3, s. 35
- Spolek diplomovaných sester, *K míru Československého Červeného kříže*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 4, s. 38-39
- Spolek diplomovaných sester, *Státní ošetrovatelská škola ČK v Bělehradě*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 55

- Spolek diplomovaných sester, *Slečna A. Schwanzenbergová*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 3, s. 35
- Spolek diplomovaných sester, *Zprávy z ciziny*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 33
- Spolek diplomovaných sester, *Mezinárodní kongres sester*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 1-2, s. 15
- Spolek diplomovaných sester, *Konference vedoucích činitelů československých ošetrovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 18
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetrovatelské školy v Turčianském Svätém Martině*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54 - 55
- Spolek diplomovaných sester, *Ošetrovatelský poradní sbor ČSČK*, Diplomovaná sestra, 1937, ročník 1, č. 9-10, s. 95 – 96
- Spolek diplomovaných sester, *Spolková hlídka, Kurz: Zdravotnická služba ve válce*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 2, s. 21
- Spolek diplomovaných sester, *Československý výbor M.N.F.N.*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10, s. 117
- Spolek diplomovaných sester, *Konference vedoucích činitelů československých ošetrovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 18
- Spolek diplomovaných sester, *Z ošetrovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 54 – 55
- Spolek diplomovaných sester, *Členské schůze SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 17
- Spolek diplomovaných sester, *Zprávy z ciziny – Stručný výtah z programu mezinárodního ošetrovatelského kongresu v Londýně*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s. 51 – 52
- Spolek diplomovaných sester, *Zdravotní sestry do osad ČSČK*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4, s. 37-38
- Marta STAŇKOVÁ, *Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče*, Sestra – mimořádná příloha časopisu, červen 2003, s. 3-18
- Františka SVOBODOVÁ – LELKOVÁ, *...a slavík zazpíval*, Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971, s. 45 - 52
- Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Stejnokroje diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, ročník II., leden 1938, str. 10
- Marta ŠINDLEROVÁ, *Nové úkoly diplomovaných sester*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 3
- Marta ŠINDLEROVÁ, *Čištění a dezinfekce ložních mís v našich léčebných ústavech*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 9

- Marta Anna ŠINDLEROVÁ, *Na začátku byla kniha*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971; s. 9
- Elena Maróthy ŠOLTÉSOVÁ, *Z ošetřovatelských škol*, Diplomovaná sestra, ročník:1, číslo 3-4, 1937, s. 22
- J. L. ŠPELDOVÁ, *Práce diplomovaných sester ve venkovské nemocnici*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 5, s. 50
- Miroslav ŠULC, *Úprava právních poměrů pomocného ošetřovatelského personálu*, Československá nemocnice, roč. 8, 1938, č. 2
- Miroslav ŠULC, *Organizace péče o uprchlíky*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 10
- Thanks from Czechoslovakia*, The American Journal of Nursing, Vol. 48, No. 10 (Oct., 1948), p. 6
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč sjezdu*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 9-12
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Styky mezinárodní*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 7
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Ošetřovatelství ve Švédsku*, Československá nemocnice, roč. 8, č. 8, 1932, s. 196-198
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Umístovací kancelář SDS, celoroční přehled za rok 1937*, Diplomovaná sestra, 1938, ročník 2, č. 1, s. 11-12
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Úvodní řeč k zahájení III. celostátního sjezdu ošetřovatelek*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2, s. 9-12
- Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Z ošetřovatelských škol – Česká ošetřovatelská škola v Praze*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2., s. 19
- Jindřich URBÁNEK, *O řádové ošetřovatelské škole při slezské zemské nemocnici v Opavě*, Československá nemocnice, s. 3-8, ročník 3, číslo 1, 1930, ISSN 2694-8192
- Jaroslav VACULÍK, *Sociální péče o děti a mládež za první ČSR*, Škol a zdraví 21, Výchova a péče o zdraví, 2011, č. 3
- Marie VÍTKOVÁ, *Zpráva jednatelky SDS*, Diplomovaná sestra, ročník 2, 1938, číslo 1, s. 4-6
- Renata VYTEJČKOVÁ, *Ošetřovatelské školy slaví letos sto let od svého zřízení*. Florence; odborný časopis pro ošetřovatelství a ostatní zdravotnické profese, 2014, sv. 7-8/2014, s. 6–7. ISSN 1801-464X.
- VYTEJČKOVÁ Renata, *Kam až sahá obětavost ošetřovatelské profese*, Vita Nostra, 2/2021, ISSN 1212-5083, str. 40-44
- Vzdělané opatrovnice*, Ženský list, ročník 18, č. 43, 1909, str. 2-3
- Z práce našich diplomovaných sester ošetřovatelek*, Pestrý týden, roč. 7, 1932, č. 21, ISSN 1801-4429, s. 12-13
- Zprávy ČSČK*, roč. 6, č. 10, 1926, ISSN 1802-9647

Zprávy ČSČK, roč. 9, č. 6, 1929, ISSN 1802-9647

Ženský svět, list paní a dívek českých, rok 1905, r. 9, č. 9, str. 131

Ženský výrobní spolek český, *Čtvrtý kurz – první školy ošetřování nemocných v Praze*, Ženský list, ročník 8, č. 2, 1880, str. 24-25, ISSN 1802-7237

Františka ŽIDOVÁ, *Pokračovací kurzy pro diplomované sestry*, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 5-6, s.45-47

Publikace knižní

Josef ADAMEC – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939, Díl I. A-K*, Karolinum, Praha 1988, s. 160

Richard BÉBR, *Ošetřovatelský personál*, Praha 1929, nákladem vlastním

František BEDNÁŘ, *Památník Českobratrské církve evangelické*. Praha: Kalich, 1924;

BLUNT, Wilfrid. *Lady Muriel: Lady Muriel Paget, her Husband, and her Philanthropic Work in Central and Eastern Europe*. London, Methuen & Co., 1962

Ladislav BOROEVANSKÝ, *Anatomie pro ošetřovatelky a pomocné síly lékařské*, Zdravotnické nakladatelství, Praha 1952

Karel ČERNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ (ed.) a kol., *Biografický slovník 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy 1945-2008*, Praha 2020

DIAKONIE, *Čtvrtstoletí obnovené Diakonie*, Praha: Diakonie Českobratrské církve evangelické, 2014. 68 s. ISBN 978-80-87953-06-8.

Otakar DORAZIL, *Československý Červený kříž 1919-1929*, ČSČK, Praha, 1929

EVERSOLE, H.O., *Child Health in Czecho-Slovakia*, Impr. Protat frères, Paris, 1922

Heinz SCHOTT, *Kronika medicíny*, Fortuna Print, Praha 1994, ISBN 80-85873-16-8

Virginia HENDERSON, *Basic Principles of Nursing Care*, International Council of Nurses, London 1961, s. 3-4,

Virginia HENDERSON, *Basic Principles of Nursing Care*, Karger, Basel 1969, s. 12

Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-315-0.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424. S. 248

LUDMILA HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ - Jan BŘÍZA, *Dějiny Všeobecné fakultní nemocnice v Praze 1790-2010*, Maxdorf, Praha 2011, ISBN 978-80-7345-243-8

Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348 – 1939*, II. část L-Ž, Karolinum, Praha 1993

Arnold JIRÁSEK a spol., *Ošetřování chirurgických nemocných, Učebnice pro Vyšší školy zdravotní*, Zdravotnické nakladatelství, Praha 1952

Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Klášter Premonstrátů na Strahově, Praha, 1991, s. 6-13; 19; 35-36

VLASTIMILA KAFKOVÁ, *Z historie ošetřovatelství*, Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, Brno, 1992, ISBN 80-7013-123-3

Vilém KILIAN, *Farmakologie pro ošetřovatelky*, Nákladem Spolku lékařů českých, Praha 1947;

Vlastimil KOZON, Norbert FORTNER, *Wundmanagement, Pflegephaleristik*, ÖGVP, Wien 2006;

Vlastimil KOZON, Elisabeth SEIDL, Ilsemarie WALTER, *Geschichte der Pflege – Der Blick über die Grenze*, Wien: ÖGVP Verlag, 2011, ISBN 978-3-9502178-4-1

Václav KREDBA – Vendulka KREDBOVÁ, *Učebnice infekčních chorob pro ošetřovatelky*, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1953

Jaroslav KŘÍŽ - Renata BERANOVÁ, *Historie Státního zdravotního ústavu v Praze*, Státní zdravotní ústav, Praha 2005

Jana KUTNOHORSKÁ, *Historie ošetřovatelství*, Grada, Praha 2010, ISBN 978-80-247-3224-4

Antonín LUKEŠ, *Svatý týden v Terezíně*, Naše vojsko 2008, ISBN 978-80-206-0916-8

Hana MÁŠOVÁ, *Nemocniční otázka v meziválečném Československu*. Karolinum: Praha, 2005. ISBN 80-246-0908-8

Florence NIGHTINGALE, *Kniha o ošetřování nemocných*, Nakladatelství J. Otto, Praha 1874, přeložila Paulina Králová

Josef Vratislav NOVÁK, *Lidové rozpravy lékařské – Ošetřování nemocných - Kurs pro výchovu ošetřovatelek pořádaný Spolkem pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných v Praze I.*, Praha, J. Otto, 1913

Václav NOVÁK, *Malá pevnost Terezín*, Naše vojsko, 1988

Vladimír PACOVSKÝ, *Vybrané kapitoly z péče o nemocné*, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1965

Vladimír PACOVSKÝ, *O moderním ošetřovatelství*, Avicenum/Zdravotnické nakladatelství, Praha 1981, ISBN 80-066-81

Karel PŘEROVSKÝ, *Technika fysiotherapie a masáže pro ošetřovatelky*, Nákladem Spolku lékařů českých, Praha 1947

Herald SALFELLNER, *Španělská chřipka - Příběh pandemie z roku 1918*, Vitalis, Praha 2017, ISBN 987-80-7253-332-9

Marta STAŇKOVÁ, *Základy teorie ošetrovatelství*, Karolinum, Praha 1996, ISBN 80-7184-243-5

Marta STAŇKOVÁ, *České ošetrovatelství 7 – Galerie historických osobností*. IDPVZ, Brno 2001, ISBN 80-7013-329-5

Ludmila ŠMILAUEROVÁ – SEEMANOVÁ, *Úvod do pathologie pro ošetrovatelky*, Melantrich, Praha 1936

Jaroslav ŠŤASTNÝ - Duchoslav PANÝREK, *Ošetrování nemocných*. Praha: Nakladatelství F. Šimáčka 1901. ISBN neuvedeno

Anděla ŠPINDLEROVÁ a spol., *Základy ošetrování nemocných*, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1957

Anděla ŠPINDLEROVÁ a Olga VELKOVÁ, *Ošetrovatelská technika*, Lékařské knihkupectví a nakladatelství Mladé generace lékařů při ÚJČS v Praze, 1949

Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Jak jsem se dostala ke studiu ošetrovatelství*, in: Plamínek proti větru, příloha odborné revue Zdravotnická pracovnice, Avicenum, zdravotnické nakladatelství 1971

Emilie Ruth, TOBOLÁŘOVÁ, *Praktická němčina pro ošetrovatelky*, Spolek diplomovaných sester a Národní odborová ústředna zaměstnanecká, Praha 1942

Jiří VANĚČEK, *Chrudimské vojenské nemocnice 1914-1920*, Edice Chrudim, svazek 43., Chrudim 2015, ISBN 978-80-86585-30-7

Ilsemarie WALTER, Elisabeth SEIDEL, Vlastimil KOZON, *Wider die Geschichtslosigkeit der Pflege*, ÖGVP, Wien 2004; ISBN 3-9500776-8-5

Louise WYATT, *A History of Nursing*, Amberley Publishing, Great Britain, 2019, ISBN 978 1445681511

Sborníky

Olga ANDĚLOVÁ, *Sociální poměry ošetrovatelek, zvláště diplomovaných sester v ČSR*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

ANZENBACHEROVÁ, Marie. *Ústředí pro řešení ošetrovatelských otázek v ČSR*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

KOLÁŘOVÁ, M., *Sjezdy diplomovaných*, Sborník přednášek z mezinárodní konference ČAS květen a listopad 2001, Vydala česká asociace sester, 2001

Olga, M. KOŽÍŠKOVÁ, Olga, M. Další odborné vzdělávání diplomovaných sester. Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním.

Anna MÁNKOVÁ, *Dějiny ošetrovatelství*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 102

Joža MOCKEROVÁ-FILIPOVÁ, *Mé vzpomínky na sestru Boženu Březinovou*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, Vydáno redakčním kruhem diplomovaných sester, Nákladem zemské ošetrovatelské školy v Praze, 1947, s. 147-148

Marie Jitka NÁPRAVNÍKOVÁ, *O domově sester*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 61 – 64

SPOLEK DIPLOMOVANÝCH SESTER, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

Spolek diplomovaných sester, *Ošetrovatelské školy v ČSR v říjnu 1947*, Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, nákladem zemské ošetrovatelské školy v Praze, 1947, s. 155 - 157

Jitka Marie PAZOURKOVÁ, *Z historie československého ošetrovatelství*, in: Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR, s. 58-70

ROUŠAROVÁ, Jarmila. *Spolek diplomovaných sester*, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

Marta STAŇKOVÁ, *80. výročí založení první profesní organizace českých sester*, in: Sborník přednášek z mezinárodní konference ČAS květen a listopad 2001, Vydala česká asociace sester, 2001; Zprávy ČSČK, roč. 6, č. 10, 1926, ISSN 1802-9647, s. 28

M. A. ŠINDELÁŘOVÁ, *Organizace ošetrovatelství v péči sociálně zdravotní v ČSR*, Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, s. 40 - 49

EMILIE RUTH TOBOLÁŘOVÁ, *Otázka odborného školení*, Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

SASŠO, Stanovy Spolku absolventek státní školy ošetrovatelské v Praze

SPOLEK DIPLOMOVANÝCH SESTER, *Několik statistických dat o ošetrovatelství v ČSR*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním

STAŇKOVÁ, Marta, *80. výročí založení první profesní organizace českých sester*, Sborník přednášek z mezinárodní konference ČAS květen a listopad 2001, Vydala česká asociace sester, 2001

Spolek diplomovaných sester, *Výroční zpráva za rok 1931*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Spolek diplomovaných sester, Praha 1931, s. 111 -116

Emilie Ruth TOBOLÁŘOVÁ, *Zahájení sjezdu*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Spolek diplomovaných sester, Praha 1931, s. 11-12

Spolek diplomovaných sester v ČSR, *Resoluce*, Sborník II. sjezdu diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 107-111

Olga Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Další odborné vzdělávání diplomovaných sester*. Spolek diplomovaných sester, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním.

Internetové zdroje

Archiv kanceláře prezidenta republiky, Československý řád Bílého lva: jmenná rejstřík nositelů [online]. Praha: 2015 [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf

Campus Rudolfinerhaus, Unsere Geschichte, dostupné z <https://www.campus-rudolfinerhaus.ac.at/wir-ueber-uns/geschichte/>

139. Verordnung des Ministers des Innern vom 25. Juni 1914, betreffend die berufsmäßige Krankenpflege. Österreichische Nationalbibliothek, ALEX Historische Rechts- und Gesetzestexte, [cit. 02-10-2014], Online dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=BgblAlt&Titel=&Bgblnummer=&Stuecknummer=&Jahrgang=&VonKundmachungsdatum=02.12.1848&BisKundmachungsdatum=31.03.1940&ImRiSeit=Undefined&ResultPageSize=50&Suchworte=&Position=14451>

United States Department of the Interior, National Park Services, National Register of Historic Places, *Inventory Nomination Form* (online), Maine 2.8.1986, [cit. 2024 - 02 - 11], dostupné z: <https://npgallery.nps.gov/GetAsset/39109db1-de23-4692-8ad9-135698a19e14>

Clara D. NOYES, *Notes of American Red Cross Schools of Nursing in Europe*, *The American Journal of Nursing* [online], Vol. 23, No. 8 (May, 1923), pp. 676-680, [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3406838?seq=1>

Jane. A. DELANO, *The Redd Cross – European Service*, *The American Journal of Nursing* [online], Vol. 15, No. 9 (Jun., 1915), pp. 744-748, [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3404156?seq=1>

Zákon č. 26/1929 Sb.z. a n. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/tisky/T0005_03.htm

The American Nurses Asociation, *News and announcements*, *The American Journal of Nursing* [online], Vol. 17, No. 4 (Jan., 1917), pp. 359, [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3406037?seq=8>

Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Databáze národních autorit, Josef Doškář (online), [cit. 2024-02-11], dostupné z: https://ipac.svkkk.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0205155-Doskar-Josef-18721945/

Zákon č. 5/1948 Sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství - školský zákon (online), Praha 1948, [cit. 2024 - 02 - 11], dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>

Zákon č. 31/1953 Sb. *Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů - školský zákon* (online), Praha 1953, [cit. 2024 - 02 - 12], dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31/zneni-19530507#p18-1>

Elena Šoltésová. *Literárne informačné centrum* [online]. 2019-03-11 [cit. 2024-02-13], Dostupné z: <https://www.litcentrum.sk/autor/elena-solteso>

Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Grushka Treodor* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/GRUSCHKA_Theodor_27.6.1888-26.6.1967

Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Josef Gruss* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/GRUSS_Josef_8.6.1884-20.5.1968

Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Bohumír Budín* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/KARP%C3%8D%C5%A0EK_Jind%C5%99ich_28.6.1907-22.12.1981

Historický ústav AV ČR, *Biografický slovník – heslo Bohumír Budín* (online), Praha [cit: 2024- 02 - 14], Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BUD%C3%8DN_Bohum%C3%ADr_16.8.1907-5.5.1945

Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo Ludwig Czech (online), Brno, Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=46

Životní data převzata z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ka_Plam%C3%ADnkov%C3%A1 [cit. 2024-02-14]

Životní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Vlasta_K%C3%A1lov%C3%A1 , [cit. 24–02-14]

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, Digitální depozitář, Národní shromáždění československé, Tisky 1925-1929, [cit. 2024-02-15] Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0100_02.htm

Historický ústav Akademie věd ČR, Biografický slovník, heslo Bohuslav Albert, [cit. 2024-02-24], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/ALBERT_Bohuslav_6.2.1890-9.8.1952

Petr ZÍDEK, *Milúše Kapsová – ošetřovatelka Našich prezidentů*, Novinky [cit:2024-02-25], dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-miluse-kapsova-osetrovatelka-nasich-prezidentu-40336494>

Životní data z: Helensburgh Advertiser, Helensburgh WWI Margaret Mc Callum still honoured in Slovakia, [cit:2024-02-25], dostupné z: <https://www.helensburghadvertiser.co.uk/news/23871753.helensburgh-wwi-nurse-margaret-mccallum-still-honoured-slovakia/>

Sauvons les Bébés: Child Health and U.S. Humanitarian Aid in the First World War Era in Bulletin of the History of Medicine 86(1):37-65, [cit:2024-02-25], dostupné z: [file:///C:/Users/User/Downloads/Sauvons_les_Bebes_Child_Health_and_US_Humanitarian%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Sauvons_les_Bebes_Child_Health_and_US_Humanitarian%20(1).pdf)

Růžena Hellichová, osobní údaje dostupné z:

<https://www.payne.cz/3xS43787/HellichovaRuzena.htm>, [cit:2024-02-25]

Historický ústav AV ČR, heslo Otto Grosser, [cit:2024-02-25], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/GROSSER_Otto_21.11.1873-23.3.1951

Julius Fučík (1903 – 1943), komunistický novinář, literární kritik, popraven za účast v protinacistickém odboji. Osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Julius_Fu%C4%8D%C3%ADk , [cit:2024-02-25]

Lída Plachá, Česká herečka, spolupracovala s Fučíkem v ilegální odbojové činnosti, osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%ADda_Plach%C3%A1 , [cit:2024-02-25]

Osobní data Růžena Machová dle: https://cs.wikipedia.org/wiki/R%C5%AF%C5%BEena_Machov%C3%A1 , [cit:2024-02-26]

Bohuš Rodovský (1874-1962), byl meziválečný poslanec Národního shromáždění, osobní data získána z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohu%C5%A1_Rodovsk%C3%BD , [cit:2024-02-28]

Ethel Gordon Fenwick, Osobní data převzata z: https://en.wikipedia.org/wiki/Ethel_Gordon_Fenwick , [cit:2024-02-28]

Kingsley Wood, osobní data převzata z: https://en.wikipedia.org/wiki/Kingsley_Wood , [cit:2024-02-28]

Bohumil Eiselt, Osobní data převzata z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohumil_Eiselt , [cit:2024-02-28]

Ostatní

Studijní poznámky *H. Grubnerové*, vlastní archiv autorky

Ludmila Fajcová, fotografie z neznámé pozůstalosti, vlastní archiv autorky

DOLANSKÁ, Jiřina: Diakonická práce. *Stručný nástin historie diakonie*, České Diakonie a Diakonie Českobratrské církve evangelické. Praha: Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Katedra praktické teologie, 2018. Vedoucí diplomové práce prof. ThDr. Pavel Filipi a Ladislav Beneš, Dr.

Seznam tabulek

TABULKA 1. VÝVOJ ČESKÉ OŠETŘOVATELSKÉ ŠKOLY V PRAZE V LETECH 1916-1931	58
TABULKA 2: PŘEHLED OŠETŘOVATELSKÝCH ŠKOL V ČSR KONCEM ROKU 1931.....	77
TABULKA 3: PŘEHLED O STAVU OŠETŘOVATELSKÝCH ŠKOL A POČTU JEJICH ABSOLVENTEK, R. 1937	83
TABULKA 4: OŠETŘOVATELSKÉ ŠKOLY V ČSR V ŘÍJNU 1947	87
TABULKA 5: PŘEHLED KURZŮ PRO DOBROVOLNÉ OŠETŘOVATELKY ORGANIZOVÁNY V ROCE 1937.	99
TABULKA 6: STAV PERSONÁLU V ČESKOSLOVENSKU KE DNI 1. LEDNA 1932.....	128
TABULKA 7: POČET OŠETŘOVATELSKÉHO PERSONÁLU DLE ZDRAVOTNICKÉ ROČENKY Z ROKU 1939-40	128
TABULKA 8: VOLBY VÝBORU SPOLKU DIPLOMOVANÝCH SESTER V ČSR, ROK 1938	185

Seznam obrázků

OBR. Č 1: NAŘÍZENÍ RAKOUSKÉHO MINISTERSTVA VNITRA Č. 139 Z 25. ČERVNA 1914.....	35
OBR. Č 2: PRVNÍ ABSOLVENTKY, DIPLOMOVANÉ SESTRY, ROČNÍK 1916/18	42
OBR. Č 3: ŘEDITELKA ŠKOLY M.G. PARSONS A JEJÍ ASISTENTKA B. KACENA.....	48
OBR. Č 4: UČEBNA PRO VÝUKU OŠETŘOVATELSKÉ TECHNIKY	67
OBR. Č 5: SPOLEČENSKÁ MÍSTNOST OŠETŘOVATELSKÉ ŠKOLY.....	68
OBR. Č 6: ABSOLVENTKA NĚMECKÉ OŠETŘOVATELSKÉ ŠKOLY	72
OBR. Č 7: DIPLOMOVANÉ SESTRY NA I. INTERNÍ KLINICE PROF. HYNKA	117
OBR. Č 8: DIPLOMOVANÉ SESTRY V PORADNĚ NAŠIM DĚTEM V PRAZE NA ŽIŽKOVĚ	142
OBR. Č 9: ŠETŘENÍ NEMOCNÉHO, BLÍŽE NEURČENÁ NEMOCNICE BRNO, ROK 1918	153
OBR. Č 10: PERSONÁL NEMOCNICE PARDUBICE, OBDOBÍ 1. SVĚTOVÉ VÁLKY	153
OBR. Č 11: POHLEDNICE, 1. SVĚTOVÁ VÁLKA, RAKOUSKO-UHERSKO	154
OBR. Č 12: LUDMILA FAJCOVÁ (UPROSTŘED) S KOLEGYNĚMI.....	168
OBR. Č 13: POHŘEB LUDMILY FAJCOVÉ NA VYŠEHRADĚ	170
OBR. Č 14: STEJNOKROJ OŠETŘOVATELKY Z POČÁTKU 20. STOLETÍ.....	173
OBR. Č 15: ZAHÁJENÍ JUBILEJNÍHO PRACOVNÍHO SJEZDU DIPLOMOVANÝCH SESTER V ČSR.....	193

Seznam příloh

Příloha č. 1: Stanovy Spolku absolventek státní školy ošetřovatelské

Příloha č. 2: Program druhého sjezdu Spolku diplomovaných sester v ČSR, 19. – 21.12.1931

Příloha č. 3: Program III. sjezdu Spolku diplomovaných sester v ČSR

Příloha č. 4: Memorandum Spolku diplomovaných sester v ČSR

Příloha č. 5: Mezinárodní ošetřovatelský kongres v Londýně se konal ve dnech 19. – 24. 7. 1937

Příloha č. 1 Stanovy Spolku absolventek státní školy ošetřovatelské

Stanovy Spolku absolventek státní školy ošetřovatelské

1. Jméno spolku: Spolek absolventek státní školy ošetřovatelské
2. Sídlo spolku bylo uvedeno hlavní město Československé republiky Praha. Jednací řeč byla česká a slovenská.
3. Účel spolku záleží v následujícím: Buditi zájem o ošetřovatelství u dívek s vyšším vzděláním a dobrého charakteru, aby tyto se hlásily do řad ošetřovatelských, povznesení stavu ošetřovatelského v nemocnicích, pěstování vzájemnosti diplomovaných sester ve všech otázkách, týkajících se jejich stavu, hájiti sociální, hospodářské a etické zájmy sesterstva, pěstovati disciplínu stavovskou a důstojně zastupovat stav ošetřovatelský. Přihlížeti k tomu, aby naše postavení vyšinulo se na vyšší úroveň.
4. Prostředky k dosažení účelu:
  - I. Měsíční schůze
  - II. Poučné přednášky
  - III. Založení společenských místností a knihovny
  - IV. Časopisy souhlasící s účelem spolku
5. Členstvo spolku:
  - I. Řádné (činné)
  - II. Čestné
  - I. Řádnou členkou státi se může absolventka státní školy ošetřovatelské, která doporučena byla alespoň 2 členkami, výboru známými. Přihláška nového člena prochází čtením na dvou schůzích členských a není-li námitek, jest na třetí schůzi dvoutřetinovou většinou hlasů přítomných přijata. Jednou ze základních podmínek jest, aby přistupující nebyla členkou žádné jiné odborové organizace.
  - II. Čestné členky jmenuje výbor na návrh členské schůze. Čestné členství může být přiřknuto každému, o spolek a zájmy stavu zvláště zasloužilému.
6. Práva členů:
  - I. Práva členů:
    - Účastniti se valných hromad a plenárních schůzí, rokovati o nich, činiti návrhy a hlasovati.
    - Voliti a voleny býti.
    - Přednášeti neb referáty podávati.
    - Hosty do schůzí přiváděti se svolením předsedajícího.
  - II. Povinnosti členů:

- Pečovat o zájmy spolku, tj. usilovně podporovat a dbát učiněných usnesení.
- Vydané řády a pravidla dodržovat.
- Příspěvky stanovené včas platit.

7. Ztráta členství

- I. Členkou přestává být sestra, která dobrovolně vystoupila, oznámivší písemně své vystoupení.
- II. Která roční příspěvek za uplynulý správní rok nezaplatila. Členka, která pak do 1. měsíce po napomenutí příspěvek zaplatí, může členkou být znovu.
- III. Která proti povinnostem spolkovým hrubě se provinila, o čemž rozhoduje plenární schůze po vyšetření výkonného výboru.

8. Správa spolku je řízena:

- I. Výborem.
- II. Členskou schůzí.
- III. Valnou hromadou.

Obor působnosti valné hromady:

- I. Volí výbor spolku a dva přihlížitele účtů na jeden správní rok. Byla-li členstvem projevna důvěra, mohou být členové výboru znovu jednotlivě voleni.
- II. Přijímá zprávy výboru o činnosti spolku.
- III. Rozhoduje o účtech spolkových.
- IV. Rozhoduje o vyloučení členů.
- V. Usnází se o změnách stanov, rozpuštění spolku. Rozpuštění spolku nesmí se státi, dokud je 6 členů ke spolku patřících. Valná hromada jest způsobilou k usnášení, je-li jí přítomno alespoň dvě třetiny členů ke hlasování oprávněných.

Svolávání schůze:

- I. Valná hromada schází se pravidelně jednou do správního roku, jenž je totožným s rokem kalendářním a sice vždy v červnu, vícekrát pak, uzná-li to výbor zapotřebí aneb požádá-li o to jedna pětina všech hlasovných členů. Svolání děje se buď přímým pozváním členů, neb předchozím oznámením nejméně 14 dní předem. Místo valné hromady určuje výbor a řízení vykonává předseda nebo místopředseda. Schůze členská bude se konati vždy první pondělí v měsíci.

9. Výbor a jeho činnost. Výbor sestává:

- I. Z předsedy,

- II. Místopředsedy,
- III. Jednatele,
- IV. Pokladníka,
- V. Zapisovatele

Předseda zastupuje spolek navenek, rozhoduje při rovnosti hlasů o přijetí návrhů. S jednatelem vyřizuje věci běžné a podepisuje všechny listiny. Místopředseda zastupuje předsedu v jeho nepřítomnosti. Jednatel vede seznam členů, přijímá a zapisuje dopisy docházející, vyřizuje běžné věci v dohodě s předsedou. Při schůzích referuje o předlohách, podává zprávu jednatelskou, stará se o zápis při schůzích a plní učiněná usnesení. Pokladník spravuje spolkové jmění, vybírá příspěvky, vyplácí a vede účty, ve valné hromadě podává zprávu účetní. Zapisovatel vede protokoly o schůzích. Výbor jest způsobilým k usnášení za přítomnosti alespoň dvou třetin svých členů. Usnášení při hlasování děje se nadpoloviční většinou.

Zvláštní (odborový) výbor jest výbor, sestávající ze tří nebo více členů, jmenovaných výborem. Výborů zvláštních může býti více dle potřeby. Úkolem jejich jest např. vyšetřovati nově přihlášené členy, nebo pořádati zábavy, vypracovati program plenárních schůzí atd.

10. Smírčí soud: O sporech v záležitostech spolkových, vzniklých mezi členy spolku, rozhoduje smírčí soud, jenž sestává z pěti volených členů. Sporné strany volí po dvou důvěrnících a společně si volí předsedu smírčího soudu. Z rozhodnutí smírčího soudu není odvolání.
11. Rozpuštění spolku: Rozejde-li se spolek absolventek školy ošetřovatelské v Praze, případně jmění jeho v uschování státní škole ošetřovatelské v Praze, aneb případně spolku, který pojme do svých stanov § 1., 2., 3., těchto stanov. Neustanovil-li by se takový spolek během tří let, případně jmění spolkové po uplynutí této doby podpůrnému fondu sester.
12. Změna stanov: stanovy tohoto spolku mohou býti změněny jen po schválení výborem za souhlasu dvou třetin hlasů na plenární schůzi zastoupených. Změna stanov musí býti písemně ohlášena všem členům tři neděle předem, než se koná plenární schůze.
13. Vyhlášky spolkové dějí se přibitím na desce ve spolkových místnostech.

Pravidla pro Spolek absolventek státní školy ošetřovatelské v Praze.

- I. Zápisné: Každá nově přistupující členka platí 2,- Kč zápisného. Celý obnos tento plyne do ústřední pokladny. Stanovy, pravidla a členskou legitimaci obdrží člen bezplatně.
- II. Příspěvky: Každá členka zapraví příspěvek 3,- Kč měsíčně a to v jednoročních lhůtách.
- III. Konání schůzí:

Pořadí:

- Svolání schůze.
- Zahájení schůze předsedou.
- Čtení protokolu z minulé schůze.
- Pokračování v nedokončeném jednání.
- Čtení nových předloh.
- Referáty pokladníka.
- Referáty zvláštních výborů.
- Odročení nebo uzavření schůze.

Rozhodnutí důležitých předloh mohou být schválena pouze v zastoupení sedmi členů (2 členů z výboru a 5 členů hlasujících).

- IV. Každá členka má právo na odznak sesterský, schválený plenární schůzí dne 7. února 1921.

Stanovy uvedeny v plném znění.⁵⁷¹

---

⁵⁷¹ Stanovy Spolku absolventek státní školy ošetrovatelské v Praze, samostatná brožura

Příloha č. 2 Program druhého sjezdu Spolku diplomovaných sester v ČSR, 19. – 21. 12. 1931

19. prosince, V 15:00 hod ve Všeobecné nemocnici v posluchárně kliniky prof. Šambergra

Zahájení předsedkyní SDS – d.s. Tobolářovou

Projevy delegátů

Proslovy vl. rady MUDr. Doškáře a prof. MUDr. Šambergra

V 16:00 hod

Valná hromada SDS

20. prosince, 9:00 ve Státním zdravotním ústavu v Praze XII., Korunní třída

Otázka odborného školení – d.s. Tobolářová

Další odborné vzdělání diplomovaných sester – d.s. Kožíšková

Problémy krátkodobých kurzů místo ošetřovatelských škol – d.s. Molnárová

Ve 12:30 Společný oběd, dále ve 14:00 hod

Organizace ošetřovatelství v ČSR – d.s. Šindlerová

Sociální poměry diplomovaných sester – d.s. Andělová

Otázka domova sester – d.s. Nápravníková

Ústředí pro řešení otázek ošetřovatelských v ČSR – d.s. Anzenbacherová

Ve 20:00 hod Společenský čaj v klubovních místnostech YWCA.

21. prosince, V 8:00 ve Všeobecné nemocnici v posluchárně prof. MUDr. Hynka

Léčení tuberkulózy pneumotoraxem – MUDr. E. Palečková

Diabetes z hlediska sociálně-zdravotního – MUDr. Stříteský

Demonstrace ošetřovatelské techniky v ústavech a v rodinách – d.s. Mánková

Ve 12:00 hod

Schválení rezolucí a zakončení sjezdu.

Odpoledne exkurze do různých ústavů.⁵⁷²

---

⁵⁷² Spolek diplomovaných sester, Program sjezdu, Sborník II. sjezdu Spolku diplomovaných sester ošetřovatelek v ČSR, Praha 1932, nákladem vlastním, s. 9-10

Příloha č. 3 Program III. sjezdu Spolku diplomovaných sester v ČSR

Neděle 6. prosince

Dopoledne v 10. hodin v zasedací síni Staroměstské radnice:

Sbor pěveckého sdružení Pražských učitelek.

Zahájení sjezdu předsedkyní Spolku diplomovaných sester v ČSR d.s. J. Molnárovou.

Projev čestné předsedkyně sjezdu paní Dr. A.G.Masarykové.

Projevy zástupců ministerstev, úřadů a institucí.

Projev d.s. E.R.Tobolářové, představené české ošetrovatelské školy v Praze.

Práce a snahy diplomovaných sester v ČSR: d.s. J. Molnárová

Státní hymny zapěje sbor Pražských učitelek.

Odpoledne od 14-18 hod. v posluchárně chirurgické kliniky prof. Dr. A. Jiráska

Z oboru ošetrovatelského školení referují: d.s. F. Židová a d.s. Z. Dolenská

Z oboru ústavní péče referují:

d.s. J. Zámrská a d.s. L. Špeldová: Všeobecné veřejné nemocnice

d.s. A. Hrbková: Zemský ústav pro péči o dítě

d.s. M. Pazourková: Organizace a vývoj ošetrovatelské péče v Masarykových domovech.

d.s. J. Šafaříková: Práce sestry v sanatoriu.

d.s. E. Hanzlíková: Služba sestry ve vojenských ústavech.

Sociální a stavovské otázky diplomovaných sester referují:

d.s. O. Andělová: Současný stav čl. Ošetrovatelství, snahy a požadavky diplomovaných sester.

d.s. J. Molnárová: Registrace diplomovaných sester

Pondělí dne 7. prosince

Dopoledne 9-12 hod Exkurze s odbornými výklady. Radiologický ústav. Masarykovy domovy v Krči.

Odpoledne ve Všeobecné nemocnici, posluchárna kliniky prof. Jiráska: 14-18 hod: Působení a snahy sester v sociálně zdravotní péči referují:

d.s M. Anzenbacherová: Práce v obci

d.s. Z. Dolenská: Vzorná práce zdravotně sociální v Praze XIII.

d.s. A. Dvořáková: Práce protituberkulózní

d.s. A. Fialová: Poradny Našim dětem.

d.s. F. Janoušková: Poradny pro volbu povolání.

d.s. A. Mánková: Ošetrovatelská a zdravotní služba v rodinách.

d.s. Roušarová: Školní hygiena.

d.s. A. Rybníčková: Sociálně zdravotní služba na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.

d.s. A. Rypáčková: Sociálně zdravotní služba v nemocnicích.

d.s. A. Stružková: sociálně zdravotní práce na venkově v zemích historických.

d.s. M. Šindlerová: Lidovýchova.

d.s. M. Vítková: Sociální a nemocenské pojištění.

d.s. P. Zemanová: Duševní hygiena a práce protialkoholní.

d.s. O. Andělová: Práce protivenerická.

Večer ve 20 hodin Společenský večer v Národním domě na Vinohradech.

Úterý 8. prosince, Všeobecná nemocnice, posluchárna kliniky prof. Dr. A. Jiráska:

9 hod: Prof. Dr. Jiří Brdlík: O infekčních nemocech dětských.

10 hod: Doc. Dr. Vratislav Jonáš: ošetření a prevence srdečních chorob.

10,30: MUDr. B. Sekla: Dědičnost a eugenika.

11 hod: MUDr. Karel Klein: Nové směry v nauce o výživě.

12 hod: Závěrečná schůze a resoluce.⁵⁷³

---

⁵⁷³ SDS, III. celostátní sjezd diplomovaných sester ošetrovatelek v ČSR, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 1-2

Příloha č. 4 Memorandum Spolku diplomovaných sester v ČSR

Předkládáme k úvaze především tyto nejnaléhavější požadavky:

I. Zřízení dalších ošetřovatelských škol civilních a zrušení krátkodobých ošetřovatelských kurzů.

Odůvodnění: V ČSR v roce 1937 existovalo 9 ošetřovatelských škol, zřízených na základě vládního nařízení č. 139 Sb. z. a n. ze dne 25.6. 1914 a to 6 řádových a pouze 3 civilní, tj. česká ošetřovatelská škola v Praze, německá ošetřovatelská škola v Praze a slovenská ošetřovatelská škola v Turč. Sv. Martině. Tyto školy naprosto nedostačovaly, aby svým dorostem opatřily dostatečný počet kvalifikovaných ošetřovatelek na uvolněná místa ve veřejných a jiných léčebných ústavech a sociálně-zdravotních institucí. Ročně vycházelo ze všech ošetřovatelských škol, civilních i řádových cca 200 absolventek. Počítáme-li jen s léčebnými veřejnými ústavami, jichž Ročenka ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy uvádí 426, v nichž bylo zaměstnáno 8950 ošetřovatelských sil, a s úbytkem ošetřovatelek asi 10%, tj. 895 ročně. Pozorujeme, že asi ¼ tohoto úbytku nebyla kryta absolventkami ošetřovatelských škol, jelikož absolventky byly povolávány také do jiných institucí. Vzhledem k tomuto nepoměru byly ošetřovatelské školy nuceny zamítat každoročně na sta žádostí léčebných ústavů a institucí, které požadovaly do svých služeb absolventky ošetřovatelských škol. Na uvolněná místa jsou pak instituce nuceny přijímat nezkušený personál, bez průkazu odborné kvalifikace. Zaučování nekvalifikovaného personálu bylo považováno za velkou závadu pro provoz nemocnice a znamenalo i nebezpečí pro léčené pacienty. Vládní nařízení z roku 1927 zasáhlo nepříznivě do organizace ošetřovatelského výcviku tím, že v § 57 do podmínek pro přijetí pomocných ošetřovatelek tzv. 2. kategorie dává podmínku absolvování ústavního kurzu do doby dvou let. Tím byl vlastně zaveden druhý a nedostatečný způsob odborného školení a nahrazoval nutnost zakládání dalších ošetřovatelských škol. Zdánlivě byl tento způsob velmi levný. Ale je nutno přihlídnouti k tomu, že žákyně ošetřovatelských škol hradily náklady na výcvik z valné většiny samy a že v druhém roce studia byly již platnými silami na odděleních, kde praktikovaly. Bylo upozorněno na skutečnost, že má-li ošetřovatelka v rukou zdraví a život svěřených nemocných, že hospodaří nejen se značným majetkem ústavu, ale i nejcennějším statkem, národním zdravím, je zajisté nesporné, že pečlivý výběr a řádný jednotný výcvik ošetřovatelek v celém státě je nejen požadavkem diplomovaných sester, ale nejvyšším zájmem celé naší veřejnosti.

II. Zařazení diplomovaných sester do III. Kategorie úřednické.

Odůvodnění: Spolek diplomovaných sester v ČSR z následujícího důvodu žádá. Zákon z roku 1926, č. 103 Sb. z. a n. zařazuje do této kategorie absolventky školy občanské a nejméně dvouleté školy odborné. Protože československé ošetřovatelské školy přijímají absolventky nejméně školy občanské a jsou ministerstvem financí považovány za školy odborné, patří jejich absolventky do této kategorie. Dorost přicházející do ošetřovatelských škol má většinou vyšší předběžné vzdělání, než vyžaduje vládní nařízení, jak je vidno z těchto čísel: Např. za roku 1934-1936 vyšlo z české školy ošetřovatelské 141 absolventek, z toho mělo jen 39 tři třídy měšťanské školy, 102 mělo vzdělání o 1-3 až 4 roky vyšší (7 maturantek), ve škole německé podle udání její sestry představené je stejný poměr v předběžném vzdělání žákyň. Ošetřovatelská služba vyžaduje kromě odborných úkolů též práci administrativní, organizační a výchovnou, která vyžaduje vyšší způsobilost. Také specializace léčebných ústavů a jejich odborné vedení vyžadují od sestry vyšší úroveň intelektuální. Požadavek o zařazení do III. kategorie úřednické je na základě absolutoria občanské školy a dvouleté odborné školy, plně odůvodnitelný a vlastně minimální oproti ošetřovatelskému personálu bez jakékoliv odborné průpravy. Upozorňujeme, že v jiných zemích zejm. Anglii, Americe, Německu, Švýcarsku, ale i Francii, Belgii a Rakousku, přesto, že tato země jest hospodářsky slabší, školený ošetřovatelský stav požívá nejen morálních, ale i materiálních výhod v uznání těžké, zodpovědné a namnoze nebezpečné služby. Tím větší ochrany zákonem stanovené potřebuje školený stav ošetřovatelský u nás, kde diplomovaných sester je poměrně velice málo a kde nazírání na stav ošetřovatelský není regulováno dlouholetou tradicí, jak tomu jest v jiných kulturních zemích. Zařazení diplomovaných sester do vyšší kategorie nebude znamenati značné zatížení rozpočtu, jelikož jde o poměrně nepatrný počet personálu, jehož výkonností a kvalifikací lze získati značné úspory jednak na ošetřovací době, tak na spotřebě ústavního materiálu.

III. Systematizace dostatečného počtu míst pro diplomované sestry a systemizace míst pro sestry představené v ošetřovatelských školách a léčebných ústavech, v první řadě ve Všeobecné nemocnici v Praze.

Odůvodnění: Protože přijetí a postup zaměstnanců ve státních a veřejných ústavech byl vázán na systematizovaná místa, bylo nutno, aby byl systematizován dostatečný počet systematizovaných míst pro diplomované sestry. Ve všech nemocnicích, léčebných ústavech a institucích podporovaných státem by mělo systematizací místa být stanoveno:

- 1) Místo sestry představené
- 2) Místa vrchních sester na jednotlivých odděleních
- 3) Místa pro sestry se zvláštním režimem určením (na operační sál, ambulance, laboratoře, rentgen atd.)

- 4) Místa pro diplomované sestry konající službu ošetrovatelskou u lůžka nemocného, přičemž SDS navrhoval jednu ošetrovatelku na 6 lůžek.

Požadavek systematizování míst sester představených je odůvodněn tím, že v nemocnicích je potřeba řádné dělby ošetrovatelské práce, odborného dohledu na ošetrovatelskou službu a kázeň ošetrovatelského personálu za vedení zvláště kvalifikované diplomované sestry. Doporučujeme, aby tato místa byla svěřována diplomovaným sestram, které se mohou vykázat několikaletou praxí ústavní, zvláštní odbornou kvalifikací získanou v tuzemsku nebo v cizině a administrativními, organizačními a výchovnými schopnostmi.

IV. Úprava pracovních poměrů se zřetelem na zvláštní těžký ráz ošetrovatelské služby a z hlediska zdravotní ochrany sester:

a) Úprava pracovní doby

Odůvodnění: jelikož výkon ošetrovatelské služby vyžaduje neustálou pohotovost denní i noční, bez ohledu na neděle a svátky, nelze pracovní dobu stanovit podle pravidel platných v jiných povoláních. Tím spíše jeví se naléhavá potřeba úpravy pracovní doby tak, aby neohrožovala zdravotní stav a tím i pracovní výkonnost ošetrovatelského personálu. Proto spolek diplomovaných sester navrhoval následující úpravu pracovní doby:

- 1) Denní služba. Pracovní doba měla být stanovena na 48 hodin týdně, resp. 192 hodin v období 4 týdnů. Výjimečná práce přes čas, vyžaduje-li to zájem nemocných, měla být dovolena max. do 60 hodin týdně, tj. 12 hod přesčas týdně a zvlášť honorována. Nejdelší nepřetržitá služba neměla přesahovat 12 hodin. Ošetrovatelkám přiděleným na oddělení pro tuberkulózní, do rentgenových pracoven nebo radiových pracoven, by nemělo být dovoleno pracovat přes čas.
- 2) Noční služba. Řešení nočních služeb mělo být ponecháno ústavům podle jejich možností. Mělo být však pamatováno na to, aby v celkovém rámci pracovní doby se dostalo sestram po noční službě náležitého odpočinku a osvěžení dříve, než nastoupí službu denní.
- 3) Ošetrovatelská služba při infekčních nemocných. Služba na infekčních odděleních měla být omezena na 12 týdnů. Ošetrovatelky mladší 24 let neměly být na infekční a tuberkulózní oddělení přidělovány.

Rozdělením pracovních hodin měla být pověřena sestra představená ústavu nebo vrchní sestra oddělení, která odpovídala za ošetrovatelskou službu. Měla kontrolovat práci jí přidělených sester a starat se o to, aby přesným dodržováním pracovní doby bylo chráněno zdraví sester a tím i jejich pracovní výkonnost.

b) Úprava dovolené

Odůvodnění: výměr dovolené podle vládního nařízení z r. 1927 byl považován SDS za naprosto nedostatečný, protože nebral v úvahu námahovou službu ošetřovatelskou, kterou ani počtem pracovních hodin, ani prostředím, ve kterém se konala, nebylo možno srovnávat s prací kancelářskou, pro kterou byl výměr stanoven. Bylo připomenuto, že původním nařízením z r. 1914 byla sestřím diplomovaným přiznána dovolená v délce čtyř týdnů. Vládním nařízením z r. 1927 se stávající poměry zhoršily. Dovolená byla zkrácena na 8 dní do deseti let služebních. Teprve za další tři roky se výměr zvyšoval na 10 dní atd. takže teprve po 18 letech služebních měla sestra nárok na 14 dní dovolené. JUDr. R. Bébr sám praví ve své publikaci - Ošetřovatelský personál praví, „ Před úpravou provedenou vládním nařízením měly zpravidla diplomované ošetřovatelky nárok na dovolenou čtyřnedělní a znamená tudíž úprava v tomto směru zhoršení“. Spolek diplomovaných sester konstatoval, že sice mnohé ústavy z vlastní iniciativy nebo na žádost spolku, prodlužují sestřím úředně stanovenou dovolenou, uznávají nutnost dostatečného odpočinku pro ošetřovatelky, ale tato úprava dovolené jest většinou ponechána blahovůli ústavních práv. Mezinárodní ošetřovatelská rada zjistila svou anketou v různých zemích, že většinou uznává zákonodárství pro ošetřovatelský personál dovolenou 3-4 nedělní v roce za přiměřenou. Anketou bylo zjištěno, že výměr dovolené v Československu, stanovený vládním nařízením, je nejnižší z celkového světového přehledu. (viz. Report on the Relation of Nurses, International Council of Nurses). Oproti tomu Rakousko povoluje všem sestřím dovolenou 4 nedělní, po 10leté službě 6 nedělní. Dostatečná dovolená je zárukou lepší zdravotní úrovně ošetřovatelek a tím i jejich zvýšené výkonnosti.

c) Úprava ubytování a stravování

Odůvodnění: Ubytování je ještě v mnoha případech nevyřešenou otázkou sester pracujících v ústavní péči. Je známo, že ve starých léčebných ústavech nebylo pamatováno na ubikace pro ošetřovatelský personál. Tím se stává, že byty jemu přidělené jsou ještě často v blízkosti místností pro nemocné. Že sestry musí bydlet po třech, čtyřech až i sedmi společně a nemají ve svých pokojích klidu často ani v noci. V mnohých případech nemají sestry k dispozici ani zvláštní koupelnu. Po těžké a dlouhotrvající práci musejí se starat o hrubý úklid služebního bytu apod. Je jasné, že tento stav nemohl vyhovovat ani nejskromnějším lidským požadavkům. Dr. Albert již roku 1932 zdůrazňoval ve svém projevu na sjezdu Mezinárodní nemocniční společnosti (viz. Nosokomeion V/2 1934) nutnost stavby sesterských domovů při nových ústavech a připomínal důvody lidskosti a sociálního cítění vůči ošetřovatelskému personálu. Pro nápravu této věci žádal SDS v ČSR, aby sestry, které jsou povinny bydlet v ústavu, měly k dispozici jedno nejvýše dvouúžkový pokoj s vlastní koupelnou.

V Anglii, USA i Belgii bylo pravidlem, že každá sestra měla svůj pokoj. Tam, kde není vhodných ubikací a není možnost je zřídit, mělo být postaráno o vhodné byty pro sestry v blízkosti ústavů. Při stavbách nových ústavů, mělo být na výstavbu sesterských domovů již pamatováno.

Stravování sester v léčebných ústavech poskytovalo velmi často důvod ke stížnostem. Obvykle se jednalo o jednotvárnost ústavní stravy a okolnost, že ošetrovatelskému personálu se poskytuje většinou tatáž strava jako nemocným III. třídy. Je proto pochopitelné, že sestry žádaly, aby jim byla poskytována strava alespoň kvality II. třídy a podávána ve společné jídelně. Strava měla být chutně upravena a rozmanitá a měla kaloricky i výživovým složením odpovídat potřebám těžce pracujícího člověka. Pro sestry konající noční služby měla být povolena zvláštní noční večeře a teplé nápoje a to bez nároku na zvýšené stravné. Zvláštní přídavky stravy měly být přiznány např. sestřím pracujícím na infekčních a tuberkulózních odděleních. SDS upozornil, že všechny tyto požadavky byly uznány státními ústavami v Rakousku, kde mimo to byla sestřím povolena kontrola přípravy jídel v kuchyni podle zvláštního řádu. SDS také uznal skutečnost, že některé ústavy se skutečně o kvalitní stravu ošetrovatelského personálu zodpovědně staraly. Bylo však poukázáno na potřebu přijmout v tomto ohledu normu danou vládním nařízením.

d) Ochrana stejnokroje

Odůvodnění: Ohledně služebního stejnokroje vládní nařízení z r. 1927 v § 14 uvádělo, že ministerstvem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy budou vydány předpisy o služebním stejnokroji a jeho užívání. Ještě v roce 1937 měly zůstat v platnosti dosavadní předpisy. Sekční šéf. Dr. Bébr opět v publikaci Ošetrovatelský personál uznává, že tyto předpisy nebyly jednotné. Velmi vhodně byla otázka stejnokroje řešena ve Všeobecné nemocnici v Praze. Každá diplomovaná sestra při nástupu obdržela tři kusy pracovního stejnokroje (modré šaty), pět zástěr se šlemi, čtyři zástěry velké, čtyři bílé čepičky, dvanáct límečků a jednu soukennou pláštěnku (tmavomodrou se světle modrou podšívkou). Stejnokroj zůstal majetkem ústavu a dle potřeby se vyměňoval. Podle získaných zkušeností doporučovaly sestry SDS zdvojnásobit počet zástěr se šlemi. Tento pracovní šat měl být používán jednotně pro všechny ústavy a měl být propůjčován pouze diplomovaným sestřím. Úprava služebního stejnokroje byla v zájmu osobní hygieny a upravenosti ošetrovatelského personálu i reprezentace ústavu.

e) Rozšíření ustanovení o nemocech z povolání pro ústavy a podniky zdravotní.

Odůvodnění: Zákon z roku 1932 č. 99 o odškodnění nemocí z povolání měl být doplněn § 7 tak, aby se vztahoval nejen na podniky průmyslové a ústavy pro opatrování nemocných, ale také na jiné

ústavy, laboratoře a podniky zdravotní, kde se používá rentgen, radium a kde je nebezpečí ohrožení nervů, onemocnění revmatismem, tuberkulózou, kožními chorobami atp.

V. Rozšíření platnosti novelizovaného vládního nařízení na veškeré ústavy veřejné, soukromé i ústavy vojenské.

Odůvodnění: vládní nařízení z r. 1927 vztahuje se pouze na civilní státní ústavy léčebné a humanitní a Všeobecnou nemocnici v Praze. Bylo by v zájmu celostátního vývoje ošetřovatelství, aby platnost novelizovaného vládního nařízení byla rozšířena na veškeré ústavy a instituce veřejné, soukromé i ústavy vojenské. Je přirozené, že jednotnou úpravou mělo být dosaženo zjednodušení administrativy, zlevnění a ošetřovatelskému personálu usnadněno započítávání let při event. přestupu ze státního působiště. Tato úředně stanovená norma měla být základem pro kolektivní smlouvy ošetřovatelského personálu.

VI. Zestátnění registrace diplomovaných sester.

Odůvodnění:

1. Účelem registrace mělo být získání přesného a stále udržovaného přehledu o stavu diplomovaných ošetřovatelek v ČSR, a to o absolventkách všech ošetřovatelských škol podle působišť i podle kvalifikace.
  2. Tato přesná data měla býti podkladem k řešení dalšího vývoje ošetřovatelství, potřeby dalších ošetřovatelských škol, systematizace míst pro ošetřovatelský personál, určení jednotlivých sester podle osobní kvalifikace pro případ mobilizace atp.
  3. Registrace tak měla postupně zabezpečit úroveň ošetřovatelské služby ve prospěch veřejnosti a zároveň měla být ochranou ošetřovatelského personálu.
- VII. Zřízení ošetřovatelského referátu při ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.

Odůvodnění: důležitost tohoto požadavku měly osvětlit níže uvedené referáty.

1. Úměrné budování dalších ošetřovatelských škol, hlavně civilních.
2. Standardizace odborného školení ošetřovatelského a jeho odvětví.
3. Registrace diplomovaných ošetřovatelek a jejich řádná distribuce.
4. Kontrola nad provozováním ošetřovatelství z povolání a s ní související soukromé služby ošetřovatelské. Stanovení organizačních předpisů a řádu pro tzv. Domovy sester, zabývající se soukromým ošetřováním nemocných.
5. Ošetřovatelské zákonodárství a kontrola nad jeho prováděním.

6. Ustanovení ošetřovatelského poradního sboru, který by se účastnil řešení celostátních otázek ošetřovatelských.⁵⁷⁴

---

⁵⁷⁴ SDS, Memorandum – odůvodnění, Diplomovaná sestra, ročník 1, 1937, číslo 3-4; AHMP, fond Spolek diplomovaných sester, k. 1

Příloha č. 5 Mezinárodní ošetřovatelský kongres v Londýně se konal ve dnech 19. – 24. 7. 1937

Stručný výtah z programu

1. Sekce Výchova ošetřovatelská - Příprava a předběžné vzdělání pro ošetřovatelství, Všeobecné ošetřovatelské vzdělání. Organizace a osnovy. Ošetřovatelské vzdělání a univerzita (Univerzitní ošetřovatelské školy, program 5-ti letého univerzitního studijního programu), Pokračovací studium (výcvik učitelek, představených školních a vrchních sester, výměna sester v různých zemích, cestovní stipendia atd.), Ošetřovatelství ve vztahu k fyzikální medicíně (lékařské přednášky, ošetřovatelské demonstrace).
2. Sekce – Organizace a administrace
Sestra v administraci (Ústavní a veřejné zdravotnictví), organizace ošetřovatelek (autonomie a stavovská odpovědnost národní a mezinárodní), Podmínky zdravotní a pracovní (fyzické důsledky různých typů práce, noční služby, odpočinku a rekreace, pracovní hodiny, diety atp.), Ošetřovatelské zákonodárství (registrace, pojištění nemocenské, pensijní, pro případ nezaměstnanosti), Porodnictví (demonstrace), Vývoj ošetřování duševně chorých, Některá speciální pole působnosti (ošetřování v soukromých rodinách, ošetřovatelská služba v průmyslu, dietetika – demonstrace), stavovská žurnalistika atd.
3. Sekce – Zdraví v obci (výživa a sociální služba), Kvalifikace sociálně zdravotní sestry (základní vzdělání, všeobecné a specializované odborné vzdělání), Národní spolupráce ve veřejném zdravotnictví, Organizace zdravotní služby v obci, Organizace ošetřovatelské služby v rodinách, ve městě a na venkově, Sociální služba (vztah sociální služby k ošetřovatelské, sociální služba v nemocnici), Návštěvy a demonstrace
4. Sekce – Některé problémy – Občanské povinnosti diplomovaných sester, stavovská odpovědnost (sestra jako členka parlamentu, v ministerstvech, ve veřejných úřadech), Minimální kvalifikace pro zdravotní službu v zemích, kde je potřeba více pracovníků, Výchova veřejnosti v preventivní péči (výhody v poučení CPO), Nezaměstnanost mezi ošetřovatelkami a jak ji čelit, Studie výkonů a jejich aplikace, Ošetřování chroniků, Jak vytvořit ideální ošetřovatelskou službu červeného kříže, Mezinárodní ošetřovatelská rada do budoucna, Duch ošetřovatelské služby⁵⁷⁵

---

⁵⁷⁵ Spolek diplomovaných sester, *Mezinárodní kongres sester*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 1-2, s. 15; Spolek diplomovaných sester, *Stručný výtah z programu Mezinárodního ošetřovatelského kongresu v Londýně*, Diplomovaná sestra, r. 1, 1937, č. 5-6, s. 51-52